

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

DANMARKS FOLKEMINDER NR. 40
FRA DANSK FOLKEMINDESAMLING V

FORENINGEN
DANMARKS FOLKEMINDER
IGENNEM 25 AAR

VED
HANS ELLEKILDE

KØBENHAVN
DET SCHØNBERGSKE FORLAG
1933

Spørgsmaal om Studedrift og Studehandel.

DANSK FOLKEMINDESAMLING ønsker de fyldigst mulige Oplysninger om den gamle jyske Studedrift og Studehandel, og beder dem, der har haft personligt Kendskab til de gamle Studedrivere og Studehandlere, at besvare følgende Spørgsmaal:

1. Personlige Oplysninger om gamle *Studedrivere og Studehandlere*: saa vidt muligt Oplysning om Fødested, Fødselsaar (muligt Fødselsdag), Bosted, Dødsaar og Dødssted. Alle Træk der knytter sig til hans Liv og Virksomhed som Studedriver eller Studehandler i Husum, »Issehow« eller Hamborg er af Betydning, hans Vaner, hans Fremgangsmaade, hans Anseelse i sin Hjemegn.
2. Personlige Oplysninger om de gamle *Studekromænd* langs Drivevejene, med Fødsel og Dødsaar og Smaatræk fra deres Virksomhed som Kromænd for Studedriverne, Studehandlerne og Studedrifterne.
3. De gamle *Driveveje* fra Nørrejylland's forskellige Egne, særligt om Studedrifternes Overfart over Sallingsund fra Mors til Pinen Kro og over Kongeaaen. Kendes de dulgte Vadesteder over Kongeaaen, der brugtes af Smuglerne?
4. De gamle *Studegaarde*, deres Ejere og deres Fremgangsmaader med at fede Stude. Kendes endnu nogle af de Mærker de forskellige Studegaarde gav deres Stude?
5. *Religiøse Skikke og Folketro*. Blev der paa de enkelte Studegaarde »gjort en Bøn«, før Studene sendtes sønderud? Blev der lagt Staal eller Kors over Stalddøren, eller strøet Saltkærner paa Studenes Horn? Blev der kastet en Sølvskilling i Vandet eller andre Ting, naar Studedriften førtes over en Aa?
6. Vides der noget om, hvorledes *de store Stormfloder* over Sønderjylland's Marskegne indvirkede paa Studehandelen?

Alle Oplysninger om Studedrift og Studehandel, der indsendes til DANSK FOLKEMINDESAMLING, stilles til Raadighed for den yestjyske Forfatter, Gaardejer SALOMON J. FRIFELT, Frifeltgaard, Ølgod, der arbejder paa et stort Værk om Studehandel og Studedrift, der skal udgives af Vestjysk Eksportforening.

DANMARKS FOLKEMINDER NR. 40
FRA DANSK FOLKEMINDESAMLING V

FORENINGEN
DANMARKS FOLKEMINDER
IGENNEM 25 AAR

VED
HANS ELLEKILDE

KØBENHAVN
DET SCHØNBERGSKE FORLAG
1933

*Paa Foreningens Vegne bringer jeg herved
Antikvar Carl Julius Petersens Hjælpefond
en Tak for en Understøttelse paa 150 Kr.,
som er kommet denne Bogs Billedstof til gode.*

HANS ELLEKILDE.

INDHOLD

Foreningen Danmarks Folkeminder 1908 — 20. Marts — 1933	5
Højby Sogns Folkesagn	57
Fortegnelse over danske Sogne, hvorfra der kendes faa eller ingen Folkesagn	171
Spørgsmaal om Folkeminder ved H. GRÜNER NIELSEN og HANS ELLEKILDE	174
Dansk Folkemindesamlings Optegnelsespapir	177
Dansk Folkemindesamlings Samlinger	181

FORENINGEN DANMARKS FOLKEMINDER

1908 — 20. MARTS — 1933.

Af HANS ELLEKILDE

(Sekretær i Danmarks Folkeminder fra 1917).

FORENINGEN DANMARKS FOLKEMINDER blev stiftet af *Axel Olrik* paa et Møde i hans daværende Hjem, Gammel Kongevej 174, Fredag den 20. Marts 1908. Axel Olrik blev valgt til den nye Forenings Formand af de tilstedeværende stiftende Medlemmer, *Hjalmar Thuren, Jørgen Bloch, Jørgen Olrik, Marius Kristensen* og *Arent Otterstrøm*. Han blev genvalgt som Formand paa Foreningens første og eneste Generalforsamling paa Askov Højskole d. 5. September 1908, og ved det første skriftlige Styrelsesvalg i Slutningen af 1909, han sad som Foreningens Formand til sin Død, den 17. Februar 1917, og han vilde utvivlsomt have siddet som Formand den Dag i Dag, hvis han havde levet endnu. Han vilde, hvis han havde oplevet sin Forenings 25. Aarsdag, den 20. Marts 1933, blot have været 68 Aar gammel.

Jeg har allerede 1921 i min Indledning til Axel Olriks efterladte Manuskript »Nogle Grundsætninger for Sagnforskning« (Danmarks Folkeminder Nr. 23) givet en Skildring af Axel Olriks Levned og en Oversigt over hans videnskabelige og folkelige Virksomhed, og jeg skal ikke gentage mig selv, men blot, idet jeg henviser til denne Oversigt, fremhæve nogle Oplevelser og Indtryk, der har haft Betydning for Axel Olrik, da han den 20. Marts 1908 stiftede Foreningen Danmarks Folkeminder, eller maaske rettere genskabte den første danske Folkemindeforening »*Dansk Folkemindesamfund*« 1883—89.

»*Dansk Folkemindesamfund*« var stiftet af *Evald Tang Kristensen* under Indtrykket af *Svend Grundtvigs* altfor tidlige Død d. 14. Juli 1883, ikke mere end 59 Aar gammel. Tang Kristen-

sen mente sig med fuld Grund berettiget til at stille sig i Spidsen for den danske Folkemindeindsamling, og det gjorde han ved at stifte Foreningen »Dansk Folkemindesamfund« og ved i 6 Aar at udgive Samfundets Medlemsblad »Skattegrave-

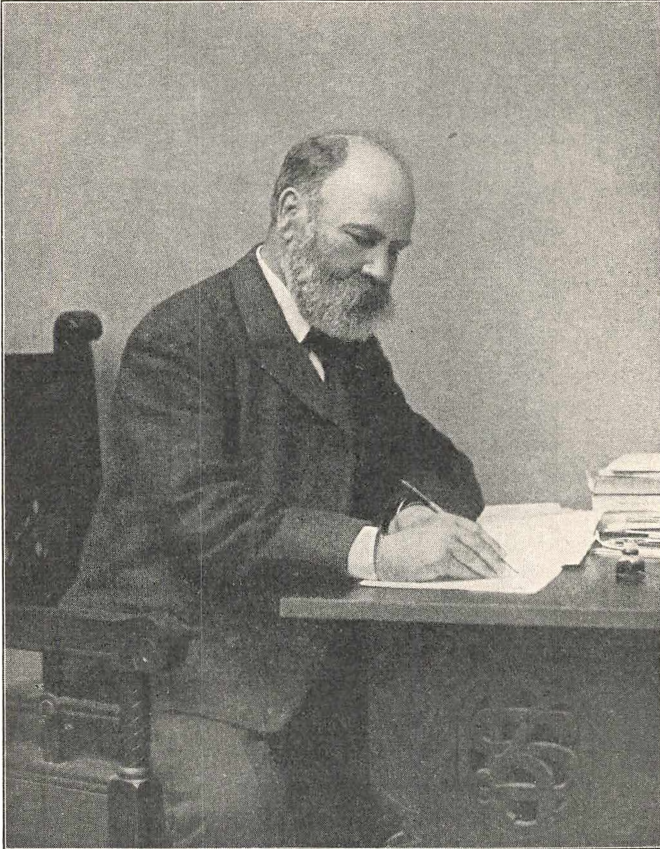

Fig. 1. Evald Tang Kristensen (1843—1929).
(Æresmedlem i Danmarks Folkeminder 1917—1929).

ren« 1884—1889 Bind I—XII. Skattegraveren udkom hver 14de Dag med et Hæfte paa et Ark, indeholdende Optegnelser sendt fra Foreningens Medlemmer rundt om i Landet i ganske tilfældig Orden, alt eftersom Bidragene ude fra strømmede ind. Evald Tang Kristensen havde startet Dansk Folkemindesamfund med et Medlemstal paa 1043 Medlemmer, tilvejebragt sikkert hovedsagelig af Tang Kristensen selv med beundringsværdig

Flid og Energi. Medlemstallet steg i Løbet af det første Arbejdsaar 1884 til 1077, men i 1885 sank Medlemstallet til 881, i 1886 til 592, i 1887 til 477, i 1888 til 150, i 1889 til 95. Da vilde Folkemindesamfundets Formand, Pastor *H. F. Feilberg* i Darum, ikke være med mere, og, trods Evald Tang

Fig. 2. Axel og Sofie Olrik i Hjemmet Gammel Kongevej 174.
(Fotograferet af Frk. Hortense Panum).

Kristensens kraftige Indsigelse, fremtvang han og den øvrige Styrelse Foreningens Ophør ved Generalforsamlingen i Kolding d. 31. Oktober 1889. Restbeholdningen 280 Kr. udbetaltes til Tang Kristensen til Udgivelse af en »Efterslæt til Skattegraveren«, der udkom i 1890. Foruden »Skattegraveren« havde Dansk Folkemindesamfund ogsaa udgivet en værdifuld Æventyrsamling: »Danske Folkeæventyr, optegnede af Folkemindesamfundets Medlemmer« 1888.

Axel Olrik havde som ung Student, 19 Aar gammel, meldt sig ind i Dansk Folkemindesamfund ved Foreningens Stiftelse i Slutningen af 1883, han havde været ivrig til at samle Medlemmer til Folkemindesamfundet, og han havde trofast holdt ud til Folkemindesamfundets Ophør i 1889. Han havde forinden gjort personligt Bekendtskab med Tang Kristensen og sluttet et Venskab med ham, som først Døden bragte til Ophør. Men da det blev Axel Olricks Tur ved Oprettelsen af Dansk Folkemindesamling 1904 at stille sig i Spidsen for den danske Folkemindeindsamling og stifte en ny Folkemindeforening, vilde han ikke efterligne Tang Kristensens Fremgangsmaade med »Skattegraveren«, heller ikke Svend Grundtvigs Fremgangsmaade med »Gamle danske Minder« 1854—61. Axel Olrik vilde løse Spørgsmaalet paa sin egen Maade, og det gjorde han paa mesterlig Vis ved Danmarks Folkeminders Programskrift »*Fra Dansk Folkemindesamling*, Meddelelser og Spørgsmål«, der udkom September 1908.

I dette Arbejde findes Prøver af Folkeminder, omhyggeligt udvalgte af de sidste Aars Høst, her findes Spørgsmaal om Folkeminder, omsorgsfuldt grupperede om Aarets Fester som det bærende Æmne, her er for første Gang et spredt og tilfældigt Folkemindestof fra hele Danmark fremlagt i bestemt systematisk Orden i den ved Frk. *Augusta Schiødte* (Fig. 9) udarbejdede »Fortegnelse over enlige Stene, hvortil der knyttes Navn, Sagn eller Folketro«. Men Axel Olrik nøjes ikke med det: han ønsker ogsaa at fremlægge gennemførte Undersøgelser om det tilstedeværende Folkemindestof, saadan som det sker i *Frederik Knudsens* Undersøgelse af det mærkelige Boldspil »Trebold«. Ogsaa Folkepsykologien skal have sin Plads i den nye Forenings Arbejde. Han optager derfor den nye, endnu ganske ukendte Forfatter *Thorkild Gravlunds* ypperlige folkepsykologiske Arbejde: »Sjællandsk Karakterstudie« i sin nye Forenings Programbog. Stednavne og Folkemaal skal den nye Forening ogsaa tage sig af, og Olrik faar derfor sin Ven og Medredaktør af Danske Studier, *Marius Kristensen*, til at skrive en Vejledning til Optegnelse af Stednavne. Folkelivsskildringen fra Landets forskellige Egne, som var begyndt i *Skattegraveren* og i Poul Bjerges Aarbøger for Dansk Kulturhistorie 1891—1900, skulde have sin store Plads paa Danmarks Folkeminders Program,

han trykker derfor *Jean Fischers* lille Skildring af »Folkeliv i Bjerre Herred«. Selv gaar Olrik i Spidsen for sine Venner og Medarbejdere med sin ypperlige Skildring af den nyoprettede Dansk Folkemindesamling, hvor han vil samle de store Forgængere, Svend Grundtvig, Feilberg og Tang Kristensens

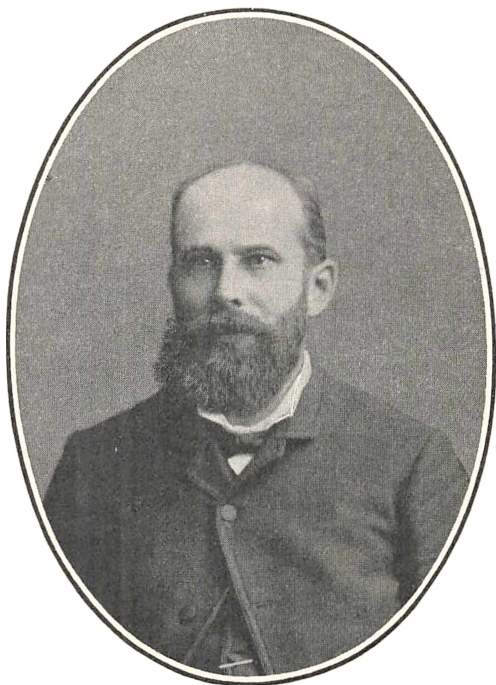

Fig. 3. Frederik Lange Grundtvig (1854—1903).

Samlinger og desuden den levende Overlevering ude fra det danske Land, fra alle Danmarks Sogne.

Men Axel Olrik vilde mere end det, han vilde ved sin nye Forening muliggøre Udgivelsen af *store Folkeminde-Værker*, som vore større Forlag slet ikke kunde tænke paa at gennemføre, da de umuligt vilde kunne faa de udlagte Penge ind igen. Han tænkte i allerførste Række paa *Frederik Lange Grundtvigs* store efterladte Manuskript »Livet i Klokkergaarden, Skildring af gammeldags falstersk Bondeliv«, som i 1904 var blevet skænket til Dansk Folkemindesamling af F. L. Grundtvigs Enke, efter at »Foreningen til Folkeoplysningens Fremme«

havde afslaaet at udgive Skriftet. Allerede d. 26. Aug. 1904 havde Axel Olrik gjort Skridt til at stifte en Forening, der kunde paatage sig at udgive »Livet i Klokkergaarden« samt en Spørgbog om Folkeminder ved Feilberg og A. Olrik. Det lykkedes ham d. 1ste Nov. 1904 at faa stiftet en Forening af københavnske Folkemindeforskere under Navnet »*Nordiske Folkemindeforskere*« (se Danske Studier 1906 S. 223, Selskabets Vedtægter). Axel Olrik opnaede d. 21. Marts 1905 at faa denne Sammenslutning til at vedtage Udgivelsen af Klokkergaarden ved hans yngre Broder *Jørgen Olrik*, og det lykkedes at opnaa en Understøttelse fra det Hjelmsjerne-Rosencroneske Fond paa 1000 Kr., hvoraf 500 udbetaltes i December 1905, 500 Kr. i December 1906. Disse Penge skulde væsentlig bruges til at forsyne Bogen med et passende Billedstof fra Dansk Folkemusæum og Landbrugsmusæets Samlinger. Alligevel formaaede »*Nordiske Folkemindeforskere*« ikke at komme videre, det mislykkedes at opnaa Understøttelse fra Staten, og Forhandlinger med Universitetsjubilæets danske Samfund og Østifternes topografiske Selskab førte ikke til noget. De 1260 Kr., som Trykningen af »*Klokkergaarden*« vilde koste udover de 1000 Kr. til Billeder og Udgiverhonorar, var der ingen af Sammenslutningens Medlemmer, der vovede at indskyde.

Axel Olrik fik, alt som Tiden gik, uden at man kom videre, det Indtryk, at det ikke var muligt at udrette noget med Sammenslutningen »*Nordiske Folkemindeforskere*«, det var bedre at skabe en helt ny Forening med Tilslutning af Medlemmer fra alle Egne af Landet, der ved et lille aarligt Medlemsbidrag, han tænkte først paa 2 Kr. 50 Øre om Aaret, kunde gennemføre Udgivelsen af Værker som *Livet i Klokkergaarden*, *Feilbergs Bjergtagen*, *Carl Ludvigssens Sønderjydske Folkesagn*, *Evald Tang Kristensens Erindringer* fra hans Indsamlingsrejser og hans egen Spørgbog. Det afgørende Stød til denne Beslutning fik han, da cand. theol. *Hjalmar Thuren*, Forfatter til den værdifulde Bog »*Folkesangen paa Færøerne*« 1908, en Gang i Begyndelsen af 1908 kom til ham, og spurgte ham, om der ikke var Anvendelse for hans Arbejdskraft. »*Dette gav*«, skriver Axel Olrik i sine skønne Mindeord over den 38aarige *Hjalmar Thuren* i Danske Studier 1912 S. 107,

»Stødet til, at Foreningen »Danmarks Folkeminder« blev stiftet. Han overtog selv dens vigtigste Plads som Foreningens Sekretær og røgtede sit Hværv med varmhjærtet Nidkærhed, baade de litterære og de forretningsmæssige Pligter, holdt Forbindelse med Medarbejderne osv. Selv udgav han dens Hæfteskrift »Fra Dansk Folkemindesamling« II i 1909 og III i 1910.« I Virkeligheden kan vi ogsaa sige, at næst Axel

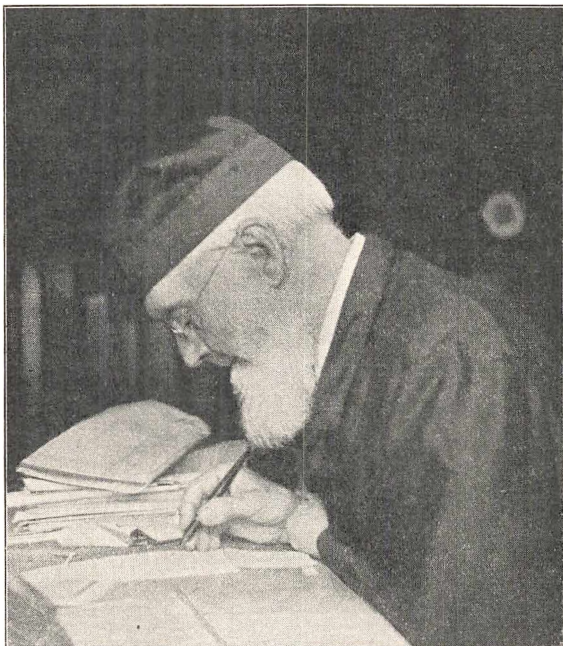

Fig. 4. H. F. Feilberg (1831—1921).
(Eresmedlem i Danmarks Folkeminder 1917—1921).

Olrik som Foreningens Stifter, er der ingen anden Mand som »Danmarks Folkeminder« skylder Tak i samme Grad som cand. theol. Hjalmar Thuren, den nye Forenings Organisator og Grundlægger.

Vi ved ikke nøje, hvorledes disse Forhandlinger mellem Axel Olrik og Hjalmar Thuren fandt Sted, der foreligger intet Vidnesbyrd derom i Axel Olriks Brevsamling, men i al Fald var Forhandlingerne saa vidt fremme, at Axel Olrik d. 20. Februar 1908 kan skrive til sin Ven *H. F. Feilberg* i Askov og foreslaa ham og hans nære Venner, Povl Bjerge og Marius

Kristensen, at genoprette Dansk Folkemindesamfund. Axel Olrik foreslaar, at Feilberg skal være Formand, Evald Tang Kristensen Næstformand, Poul Bjerger Kasserer og Hjalmar Thuren Sekretær, mens Marius Kristensen, han selv og maaske Carl Ludvigsen skulde have Plads i Styrelsen. Feilberg afslaar paa Grund af sin Alder, 77 Aar, sin stærke Optagethed og sin Svagelighed at være Formand, og han fraraader ligeledes at gøre Evald Tang Kristensen til Formand, han mener, at i saa Fald vil Sagen være kvalt i Fødselen. Heller ikke Povl Bjerger vilde kunne paatage sig Hvervet som Kasserer i den nye Forening.

I sine Breve til Tang Kristensen omkring hans 65aarige Fødselsdag d. 24. Januar 1908 havde Axel Olrik søgt at interessere ham for at skrive et Værk om sine Rejseerindringer som Folkemindesamler. Olrik havde i sit Brev af 30. Januar 1908 fortalt om et Møde i Oldskriftselskabet, hvor han havde talt om Dansk Folkemindesamling og Tang Kristensens Indsamlinger. Han fortæller, at han var kommet i Forbindelse med Geologerne, der ønskede de store Sten fredede, og nævner, at det »var vist den rette Tid, nu mens der er Røre i saadant, at lave en Liste over Folkeminde-Sten og have den til Udsendelse og til at spørge efter. Maaske vi ogsaa skulde prøve at forny Dansk Folkemindesamfund.« Tang Kristensen gaar helt udenom dette Spørgsmaal i sine Breve af 24. Febr. og 3. Marts. Saa rejser Axel Olrik Spørgsmaalet igen i sit Brev af 11. Marts. Han vil ikke omdanne Tidsskriftet Danske Studier til et Indsamlingstidsskrift som Skattegraveren, og han vil heller ikke lave to konkurrerende Tidsskrifter. Han vilde prøve at lave en Skriftrække om Folkeminder, og her til vilde Tang Kristensens Rejseerindringer være udmærket egnet. Olrik nævner desuden Klokkergaarden, sin Spørgebog og Feilbergs Bjærgtagen som egnede Arbejder. I sit Svar d. 20. Marts 1908 fastholder Tang Kristensen, at Olrik bør prøve at samle Folk om et Tidsskrift i Smag med Skattegraveren. »Det er i al Fald det eneste, der er værd at prøve paa at sætte i Værk.« (Sml. »Minder og Oplevelser« IV S. 434 og her S. 54).

Samme Aften, som Tang Kristensen skriver dette Brev, lader Axel Olrik den nye Folkemindeforenings Stiftelsesmøde

Fig. 5. Jørgen Bloch (1839—1910).

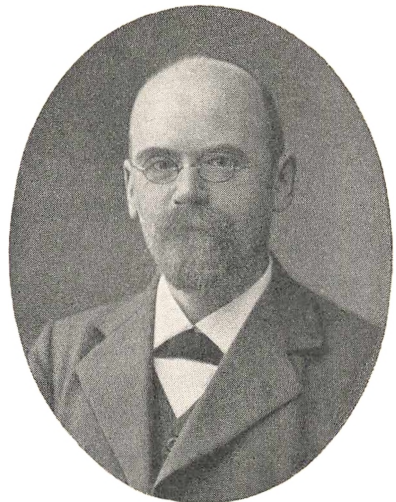

Fig. 6. Jørgen Olrik.

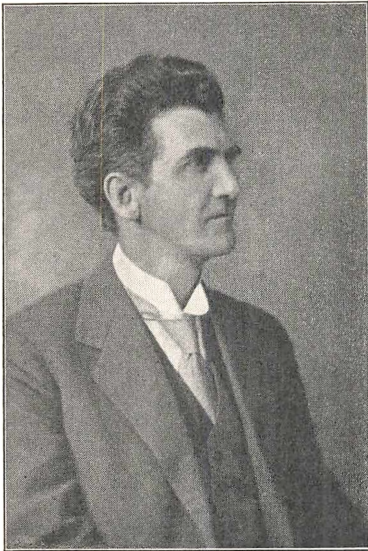

Fig. 7. C. V. Otterstrøm.

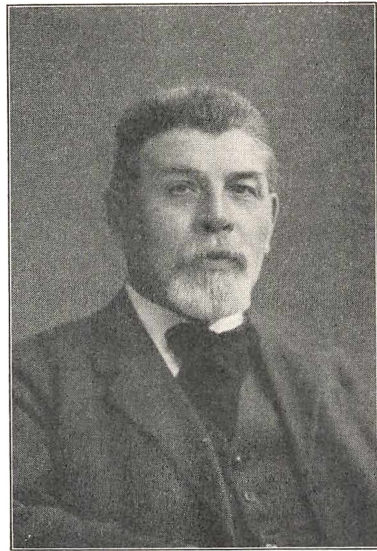

Fig. 8. Marius Kristensen.

Fig. 5—8. *Fire stiftende Medlemmer.*
(Fig. 6—8 har siddet i Styrelsen i 25 Aar).

afholde i sit Hjem (Fig. 2) i København, Fredag d. 20. Marts 1908.

Paa Stiftelsesmødet blev det besluttet, at Foreningen skulde oprettes, og det vedtoges efter nogen Drøftelse, at dens Navn skulde være »Danmarks Folkeminder«. Drøftelsen har vistnok drejet sig om, om man skulde optage det gamle Navn, Dansk Folkemindesamfund, eller ikke, og Flertallet af stiftende Medlemmer har da ønsket et andet Navn, der viser den nye Forening som noget andet end det gamle Dansk Folkemindesamfund. Hvem Foreningens Navnefader er, vides ikke med Sikkerhed, antagelig er det Axel Olrik.

Paa Stiftelsesmødet drøftede man de lignenævnte Skrifter, som den nye Forening muligvis kunde udgive, og man besluttede at forhandle med Foreningen »Nordiske Folkemindeforskere« om at udgive i Fællesskab Fr. Lange Grundtvigs »Klokkergaarden«. Man besluttede, at den nye Forening skulde ledes af en Styrelse, hvis Medlemmer foreløbig blev: *Axel Olrik*, Formand; *Hjalmar Thuren*, Sekretær; *Jørgen Bloch*, Kasserer; *Jørgen Olrik*, *Marius Kristensen*, mag. scient. C. V. *Otterstrøm* og cand. theol. *Carl Ludvigsen*, Sorø, Styrelsesmedlemmer. Endvidere blev det vedtaget, at Foreningen skulde have Amtsformænd som særlige Hjælpere omkring i Landet, og at man skulde formaa disse Amtsformænd og en Række folkemindesinteresserede Mænd og Kvinder i og udenfor København til at underskrive en Opfordring til Indmeldelse i Foreningen. Til dette Opraab fremlagde Dr. Olrik et Udkast. Det vedtoges, at Medlemsbidraget skulde være 3 Kr. aarligt, og at de Love, som den foreløbige Styrelse udarbejdede, skulde forelægges en Generalforsamling. Om Tidspunktet for en saadan Generalforsamlings Afholdelse kunde endnu intet fastslaaes.

Foruden disse afgørende og for den nyfødte Forenings Trivsel yderst vigtige og gavnlige Beslutninger vedtog Stiftelsesmødet ogsaa, at man skulde prøve at opnaa, at Tidsskriftet »Danske Studier« kunde komme Foreningens Medlemmer i Hænde paa læmpelige Vilkaar, og at man skulde prøve at træde i Forbindelse med de historiske Amtssamfund og tilbyde dem et vist Antal af Foreningens Skrifter til nedsat Pris. Det er morsomt at se, at Foreningens første Styrelse allerede

fra første Færd har været opmærksom paa Ting, som siden har spillet en stor Rolle indenfor Foreningens Ledelse, at søge at skaffe Foreningens Medlemmer Skrifter af Folkemindendhold udenfor Foreningens egne Rammer til Gunstpris, og at enes med de historiske Amtssamfund ikke blot om Køb af Foreningens Skrifter til nedsat Pris, men ogsaa om Fællesudgivelse af store Arbejder mellem Danmarks Folkeminder og beslægtede historiske Foreninger (iværksat med Nr. 13, 20, 24, 26 og 34).

Det vedtoges endvidere paa Stiftelsesmødet, at Foreningen skulde sætte sig i Forbindelse med Provinspressen for om muligt gennem Meddelelser i faste Rubrikker at kunne støtte Interessen for vore Folkeminder.

Det var en Ting, som kom til at spille en ret stor Rolle i Foreningens første Aar og skabte Interesse om Foreningen og dens Arbejde, men siden er gaaet i Glemmebogen, maaske værd at tage op igen for Foreningen i dens nuværende Tilstand, 25 Aar gammel.

Nu var altsaa Danmarks Folkeminder stiftet, den havde faaet sin første Styrelse og sit første Forretningsudvalg, et Forretningsudvalg, der vel næppe kunde tænkes bedre, naar man tager Hensyn til det Udvalg af Mennesker, der var paa det givne Tidspunkt: en genial Folkemindeforsker som Foreningens Formand, en dygtig og energisk Sekretær, en klog og samvittighedsfuld Kasserer. Mænd, der alle maatte ofre et stort Arbejde uden at kræve det mindste økonomiske Vederlag derfor, med Udsigt til personligt økonomisk Tab, hvis det viste sig umuligt at gennemføre den nye Forening. Det nye stærke Forretningsudvalg havde faaet Ret til at handle paa den nye Forenings Vegne, og det tøvede ikke med at benytte sig af denne Ret.

Allerede Dagen efter, Lørdag d. 21. Marts, møder »Danmarks Folkeminder«s Mænd frem paa »Nordiske Folkemindeforskere«s Aarsmøde. De mødtes med de øvrige »Nordiske Folkemindeforskere« uden for Danmarks Folkeminders nye Ledelse, nemlig Overbibliothekar *Sofus Larsen*, Magister *Georg Christensen*, Dr. phil. *Jakob Jakobsen* og Magister *Oscar Thyregod*. »Dr. A. Olrik gav Meddelelse om Oprettelsen af et Selskab

»Danmarks Folkeminder« og om dets eventuelle Overtagelse af Udgivelsen af »Klokkergaarden«. Dr. Sofus Larsen gav sin Tilslutning under Forudsætning af, at der kunde rejses Stemning for Sagen og de fornødne Pengemidler tilvejebringes.« Derefter gik Axel Olrik videre. »Han gav Meddelelse om, at »Spørgbogen« vilde blive udgivet dette Aar, ventelig af ovennævnte Forening.« Til nyt Forretningsudvalg i »Nordiske Folkemindeforskere« valgtes Axel Olrik, Jørgen Olrik og Hj. Thuren. Sejren var vundet, og Danmarks Folkeminders Mænd kunde gaa videre i deres Bestræbelser for at fremme den nye Datterforening og afvikle den gamle Moderforening.

Den anden April 1908 afholdtes det første Møde af den nye Styrelse. Til dette Møde var den ved Stiftelsesmødet udpegede Styrelse til Stede med Undtagelse af Marius Kristensen, som var rejst tilbage til Askov. I hans Sted overværede *Evald Tang Kristensen* Mødet og blev optaget i den nye Forenings Styrelse uden særligt Hverv. (Sml. Minder og Oplevelser IV S. 358 og 434).

Desuden blev Politilæge *Søren Hansen*, Dr. phil. *Jakob Jakobsen* og *Fr. Knudsen*, Sekretær i »Udvalget for danske Børns Fælleslege«, optaget i Foreningens første Styrelse og underskrev sammen med Stiftelsesmødets Styrelsesmedlemmer den nye Forenings første Opraab til Offentligheden i Maj 1908 (se Danske Studier 1908 S. 65 og Fra DFS I S. 21). Paa Styrelsesmødet d. 2 April vedtog Styrelsen »at udsende snarest den saakaldte Spørgbog med Meddelelser om Dansk Folkemindesamling, Vejledning angaaende Indsamlingsarbejdet og Prøver paa Folkeminder«. Endvidere vedtoges, at Foreningen skulde udgive F. L. Grundtvigs Klokkergaarden, i ethvert Fald Bogens første Halvbind i 1908. Medlemsbidraget for livsvarige Medlemmer blev fastsat til 50 Kr. [fra 1919 100 Kr., fra 1932 75 Kr.]. Paa Mødet blev en Liste over Amtsformænd og Tillidsmænd, tidligere udarbejdet af Axel Olrik og Marius Kristensen, gennemgaaet og udfyldt efter Forslag af E. T. Kristensen.

Det blev Foreningens første Sekretær, *Hjalmar Thurens* Opgave at henvende sig til de udpegede Amtsformænd og Tillidsmænd og sikre sig deres Tilslutning samt til at skaffe

Anbefalere overfor Offentligheden for den nye Forening. Tre Fjerdedel af alle dem, Thuren personligt henvendte sig til, erklærede sig rede til at staa Danmarks Folkeminder bi som Amtsfornænd eller Anbefalere.

Den samlede Kreds af *Amtsfornænd* og *Anbefalere* er trykt i Fra DFS I S. 22—24. Jeg fremhæver her nogle af de Mænd

Fig. 9. Axel Olrik i Dansk Folkemindesamling.
(I Midten Thomas Bang, til højre Frk. Augusta Schiødte).

blandt dem, som siden kom til at spille en stor Rolle for Foreningen.

Som Tillidsmand for København udpegedes Læge Dr. *John W. S. Johnsson*, Medlem af Komiteen for Medicinsk-historisk Musæum. Han blev ved Styrelsesvalget i Begyndelsen af 1910 valgt ind i Styrelsen og sad der til sin Død 2. Febr. 1929. Han var en Overgang efter Thurens Død d. $13/1$ 1912 Sekretær, inden stud. mag. Thomas Bang traadte til som Sekretær i Juli 1913, han var Formand for Forretningsudvalget i den vanskelige Overgangstid efter Axel Olriks Død d. 17. Februar 1917, til Lektor Henrik Ussing, Sorø, paa Styrelsesmødet d. 28. Februar 1918 blev valgt til Foreningens Formand. *Henrik Ussing* nævnes naturligtvis ogsaa blandt Foreningens første Amtsfornænd, som Amtsfornænd for Sorø Amt. Henrik Ussing blev Medlem af Styrelsen d. 22. Marts 1917, kort efter Axel Olriks Død, da det gjaldt om at samle de Mænd, der var i Stand til at gøre et Arbejde for

at bringe den nødstedte, i Virkeligheden efter almindelig Beregning dødsdømte Forening, paa Fode igen. Ussing blev, som lige sagt, valgt til Formand efter Styrelsesvalget i Begyndelsen af 1918 og er stadig blevet genvalgt til Foreningens Formand af Medlemmerne og Styrelsen. Ogsaa Forfatteren *Thorchild Gravlund* nævnes blandt Foreningens første Amtsformænd. Han blev ligeledes optaget i Styrelsen efter Axel Olriks Død og sad i Styrelsen til 1929, da han efter eget Ønske trak sig tilbage og udpegede Musæumsinspektør Kai C. Uldall til Styrelsesmedlem i sit Sted. Et Par af Foreningens senere Forfattere blev ogsaa straks udpeget til Amtsformænd: Kustode ved Stiftsmusæet i Maribo J. Olsen (Fig. 15) fik tildelt Lolland og Falster, Lærer Søren Ditlevsen i Elsted (Fig. 18) blev Amtsformand for Thisted Amt.

Blandt Foreningens *Anbefalere* kan jeg som særlig kendte Mænd og Kvinder nævne: Politikerne Klaus Berntsen og I. C. Christensen; Professorerne Vilh. Andersen, Kr. Erslev, W. Thalbitzer og Vilh. Thomsen; Bibliotheksmændene H. O. Lange, Sophus Larsen, Carl S. Petersen og Jens Aarbo; Musæumsmandene Chr. Axel Jensen, Hans Kjær, Mackeprang, Bernhard Olsen og I. A. Trøstrup i Herning; Højskolemændene Valdemar Bennike, Thomas Bredsdorf, Christoffer Baagø; Bladmændene Hans R. Egebjerg, Hans Jensen, Slagelse, Konrad Jørgensen og P. Skovrøy, Tønder; Forfatterne Vilhelm Bang, Morten Eskesen, Jens Skytte og Jeppe Aakjær; og Kunstmaleren Niels Skovgaard. Dernæst en kendt anset Kvinde som Frk. Ida Falbe-Hansen, en kendt anset Mand som cand. polyt. N. H. Rasmussen, siden de sønderjyske Krigsfangers Ven. Desuden naturligvis de ældre og yngre Folkemindeforskere, der ikke fik Plads i Foreningens Styrelse eller blandt dens Amtsformænd: Lærerinde Maren Bonde, mag. art. Georg Christensen, H: F. Feilberg, H. Grüner Nielsen, Dyrlæge P. Jensen, Kværndrup, Fru Astrid Lunding, Frk. Augusta Schiødte og O. Thyregod.

Dette Arbejde med at skaffe Amtsformænd og Anbefalere og tillige med at skaffe menige Medlemmer til »Danmarks Folkeminder«, var saa vidt fremskredet i Maj 1908, at Forretningsudvalget d. 11. Maj kunde tilbyde »Nordiske Folkemindeforskere« at overtage Udgivelsen af »Livet i Klokkegaard« med Arbejdets daværende Aktiver og Passiver og med Forpligtelse til at bringe det i Tryk i Løbet af to Aar, saaledes at Danmarks Folkeminders Forretningsudvalg overtog den Tilsynsforpligtelse, som paalaa Nordiske Folkemindeforskeres Forretningsudvalg og med Friexemplarer til Sammenslutningens Medlemmer og deres Navn trykt paa Bagsiden af Klokkegaardens Titelblad. Dette Forslag sendtes i Rundspørge til alle »Nordiske Folkemindeforskere«. Alle gav deres

Tilslutning, og Danmarks Folkeminders Moderforening havde dermed afsluttet sin Tilværelse.

Hjalmar Thurens Hovedopgave i den følgende Tid blev ved Hjælp af Opraabet, underskrevet af Styrelse, 25 Amtsformænd og 56 Anbefalere, at skaffe Medlemmer til Foreningen. Det lykkedes ham saaledes at faa Dr. Villads Christensen til at

Fig. 10. Hjalmar Thuren i Dansk Folkemindesamling.
(Bagved H. Grüner Nielsen staaende).

lade 300 Exemplarer udgaa med Selskab for jysk Historie og Topografis Julihæfte. Endelig tryktes Opraabet i Danske Studier og i flere Ugeblade, og saavel den københavnske Presse som Bladene i Provinsen bragte Artikler og Notitser om den nye Forening. Vi kan følge i Medlemsprotokollen, hvorledes dette Arbejde skred frem. I April 1908 indskreves de første 93 Medlemmer, i Maj 65, i Juni 29, i Juli 14 og i August 25 Medlemmer. Med andre Ord, det var lykkedes Thuren at skaffe 225 Medlemmer, før der overhovedet var udgivet en eneste Bog af den nye Forening. I September, hvor For-

eningens første Skrift »Fra Dansk Folkemindesamling I« udkom, og hvor Foreningens første Generalforsamling afholdtes paa Åskov Højskole d. 5. Sept. 1908, fik Foreningen 39 Medlemmer, i Oktober 8, November 8, i December 10, og man var da ved Aarets Udgang naaet til Medlemsnummer 289. Den 6. Marts, hvor det for Aaret 1909 afgørende Styrelsesmøde blev holdt, var Medlemstallet 312, deraf 124 fra København og 73 fra Provinsbyerne; Højskolerne, Landbrugsskolerne og Seminarierne var repræsenteret med 30 Medlemmer, fra Landet var endvidere 56 Medlemmer, men det var næsten udelukkende Præster, Læger og Lærere. Fra Udlandet var der indmeldt 13 Medlemmer.

Selv om 312 Medlemmer, indmeldte i det første Aar, kan synes et temmeligt tarveligt Resultat i Sammenligning med de 1043 Medlemmer, som Evald Tang Kristensen fik skaffet inden »Dansk Folkemindesamfund« $\frac{1}{1}$ 1884 traadte i Virksomhed, saa er der dertil at bemærke, at de Medlemmer, Thuren havde skaffet sin Forening, viste sig at due noget. Det gik ikke som i Dansk Folkemindesamfund, at der 5 Aar efter kun var en Ellevtedel af dem tilbage. Efter Axel Olriks Død i 1917 var der o. $\frac{2}{3}$ af dem tilbage, med de i Aaret 1909—1916 nyttilkomne Medlemmer, i alt o. 280 Aarsmedlemmer, der i Maj 1917 viste deres Troskab imod Foreningen, som ikke havde leveret noget i 1916, ved at nøjes med en Aarslevering paa ialt 78 Sider for 1916 (DFm. 11^{II}, Erritsø II). De muliggjorde derved, at Foreningen overhovedet kunde komme i Gang igen, og fra en Kassebeholdning af 74 Kr. ved Afslutningen af Regnskabet d. 1. Nov. 1916 arbejdede sig op til en Kassebeholdning, der med det faste Fond efter Regnskabet for 1932 udgør o. 5560 Kr. Endnu d. 20. Marts 1933, hvor Foreningen har et Medlemstal af o. 1150 Medlemmer, »lever« over 100 af Thurens første 312 Medlemmer, der i 25 Aar trofast har holdt fast ved Foreningen baade i Opgangs- og Nedgangstider og derfor har Krav paa Foreningens Tak.

Jeg nævner her alle disse trofaste Medlemmer, som fejrer Jubilæum sammen med Foreningen, indmeldt før Foreningens etaarige Fødselsdag d. 20. Marts 1909. Med en Stjerne antyder jeg, at de er mellem Foreningens første 56 Anbefalere, »Stil-

lere« saa at sige, og med 2 Stjerner, at de fra først af har gjort et Arbejde for Foreningen som Amtsformænd og Tillidsmænd. (Sml. Fra DFS. II S. 5 f.). Jeg henviser iøvrigt dem, der kunde ønske at kende Navnene paa Danmarks Folkeminder's ældste Medlemmer til den i Fra DFS. III S. 66—72 trykte Medlemsliste. Foreningens Medlemmer fra 1916 har saa at sige alle sammen skrevet under paa Hilsenen til Tang Kristensen, trykt i det Festskrift som blev udgivet af Gunnar Knudsen til Tang Kristensens 50-Aarsdag som Folkemindesamler, December 1917. Bibliotheker, Læseselskaber og andre Institutioner medtages dog ikke i denne Fortegnelse:

Overretssagfører V. M. Amdrup, Kbh.; *Professor Vilhelm Andersen, Kbh.

Kammerherre Bardenfleth, Kbh.; Skolebestyrerinde Fru Suzon Beck, Stenløse; Højskoleforstander Holger Begtrup, Hillerød; Prof. Chr. Blinkenberg, Kbh.; Stabslæge K. Brünnich Nielsen, Kbh.; Prof. Brøndum-Nielsen, Kbh. (Styrelsesmedlem og Revisor fra Marts 1917); Lektor Chr. Bugge, Aalesund.

*Seminarioforstander Georg Christensen, Haderslev; **Pastor H. P. Christensen, Harlev (Aarhus Amt); Mag. art. H. V. Clausen, Kbh.

*Prof. Verner Dahlerup, Kbh.; **Højskoleforstander T. Dissing, Vejstrup (Svendborg Amt); **pens. Lærer S. Ditlevsen, Odense (Tisted Amt).

Arkivar Hans Ellekilde, Holte (Sekretær fra 30. Januar 1917); Godsejer J. Estrup, Skafføgaard.

Pastor F. Fenger, Glud; Frk. Marie Magdalene Fenger, Kbh.; Pastor Sven Fenger, Kbh.; Pastor J. D. Fløe, tidl. Asferg; **Købmand Chr. Frederiksen, Brundby (Samsø).

Lektor A. Glahn, Sorø; **Forf. Thorkild Gravlund, Reersø (Holbæk Amt); *Arkivar H. Grüner Nielsen, DFS. (i Styrelsen fra ²³/₂ 1917); Prof. Vilh. Grønbech, Gentofte.

Viceskoleinspektør L. P. Hald, Thisted; Konservator H. P. Hansen, Herning (i Styrelsen fra 1930); pens. Lærer Johan Hansen, Rønne; Lærerinde Nanna Hansen, Kbh.; Politilæge Søren Hansen, Kbh. (i Styrelsen 1908—29); Realskolebestyrer P. A. Hauge, Vejen; Xylograf F. Henriksen, Kbh., (Leverandør af Foreningens Klicheer fra 1908); Dispachør L. N. Hvidt, Kbh.; Dommerfuldmægtig J. Haase, Randers.

*Lektor Anker Jensen, Haderslev; *Musæumsinspektør Chr. Axel Jensen, Kbh.; Sognefoged Jens Jensen, Kragelund ved Silkeborg; Læge J. Kr. Jensen, Gjørding; Musæumsforstander Laur. Jensen, Stenstrup, Højby; Højskolelærer Ole Jensen, Hillerød; fhv. Proprietær Chr. Jespersen, Skelskør; *Frimenighedspræst Jens Jørgensen, Skjærbæk; Prof. Poul. Johs. Jørgensen, Kbh.

**Postmester Klitgaard (Hjørring Amt); *Gymnastikinspektør K. A. Knudsen, Kbh.; Dr. phil. Marius Kristensen, Vanløse (i Styrelsen fra 1908); Forfatter Hans Kyrre, Kbh.

Skoleinspektør P. Langballe, Charlottenlund; Lektor Frk. Ellen Lange, Kbh.; Læge Frk. E. Larsen, Kallundborg (efter sin Fader); Husejer F. V. Larsen, Nybølle, Højrup; Ingeniør Poul Larsen, Kbh.; Højskoleforstander P. Lauridsen, Hadsten; Sparekassebogholder L. P. Lauritzen, Tranderup, Ærø; Pastor Carl Ludvigsen, Aabenraa (i Styrelsen 1908—17); Fru Konsulinde Hulda Lund, Hellerup; *Fru Astrid Lunding, Høveltegaard; Højskolelærer Jacob Lykke, Odde; Fiskeriinspektør Chr. Løfting, Kbh.

*Musæumsdirektør M. Mackeprang, Kbh.; Violinist Victor Melchior, Kbh.; Forf. Johan Miskow, Randers; Kredslæge J. S. Møller, Kallundborg (i Styrelsen fra 1930).

Fru Godsejer Neergaard, Fuglsang, Lolland; Musæumsinspektør C. Neergaard, Kbh.; Højskoleforstander Fr. Nørgaard, Antvorskov.

Lektor Dr. phil. F. Ohrt, Kbh. (i Styrelsen fra 1930); Musæumsinspektør Jørgen Olrik, Kbh. (i Styrelsen fra 1908, Revisor fra 1917); Prof. Magnus Olsen, Oslo; Lærer Peter R. Olsen, Salby Taarup, Hindsholm; Mag. scient. C. V. Otterstrøm, Frederiksdal (i Styrelsen fra 1908).

Trafikkontrollør P. F. Parup, Brabrand; *Overbibliothekar Carl S. Petersen, Kbh.; Lærer M. C. Poulsen, Vokslev.

*Fhv. Gaardejer R. P. Randløv, Skanderborg; Gaardejer Forf. Jep H. Riis, Barsmark; Lærer P. M. Rørsig, Hallund.

Godsejer, Dr. phil. G. Schütte, Eskjær; *Pastor P. Severinsen, Bringstrup; Malerinde Fru Agnes Slott Møller, Kbh.; Prof. Johs. Steenstrup, Kbh.; Overretssagfører A. E. Svendsen, Kbh.; Docent, Dr. phil. C. W. v. Sydow, Lund.

*Prof. W. Thalbitzer, Kbh.; Amtslæge Lausten Thomsen, Tønder; **fhv. Gaardejerske Frk. Karen Toxværd, Væggerløse, Falster.

**Lektor, Dr. phil. Henrik Ussing, Sorø (Formand fra 29/2 1918); Karetmager R. A. Ussing, Erritsø.

Skoleinspektør Kl. Vedel, Hellerup; Pastor S. Widding, Taarbæk; Købmand Jens Winther, Rudkøbing.

En Ting, som vistnok skyldes den praktiske Thuren, snarere end den upraktiske Axel Olrik, er Indførelsen af den skrivende Nisse som Foreningens Bomærke, man kan vist godt sige Lurmærke. »Nissen« findes i al Fald ikke paa Axel Ollriks Skrift »Fra Dansk Folkemindesamling« I, men derimod paa »Livet i Klokkergaarden«, 1ste Halvbind. Originalen til »Nissen« er en Tegning af Lorenz Frølich, »En Skribent«, som Axel Olrik har ejet, vistnok som Gave fra Frølich, der synes at have brugt Axel Olrik som Model for »Nissen«. Feilberg har efter Axel Ollriks Forslag brugt Nissen som Bogmærke i alle de mange Bøger, han efter sin Død skænkede Dansk Folkemindesamling, og fra Feilbergs Bogmærke stammer

Foreningens Bomærke. Feilbergs Nisse er nemlig ved en Fejltagelse rethandlet, og det var Foreningens Nisse ogsaa i mange Aar (1908—23), men Frølichs originale Nisse er kejthandlet. Den kejthandede Nisse blev indført i 1923 fra og med Nr. 27 og 29, da vi gik over til at bruge Nielsen & Lydiches Trykkeri i København, i Stedet for Konrad Jørgensens Trykkeri i Kolding.

Jeg har gjort Rede for Formandens og Sekretærens Arbejde det første Aar med at stifte og grundfæste »Danmarks Folkeminder«; jeg skal nu fortælle lidt om Foreningens første Kasserer og hans Betydning for Foreningen.

Arkivsekretær *Jørgen Bloch* (¹⁶/₄ 1839—⁴/₁ 1910), Svend Grundtvigs Svoger, hører ikke til de Navne, der er stærkt kendte af Offentligheden, og Hovedmassen af »Danmarks Folkeminder«s Medlemmer hører maaske for første Gang hans Navn nævne. Men de, som kender lidt til hans Hovedværk, den haandskrevne Viseudgave af de færøske Folkeviser, der opbevares i Dansk Folkemindesamling som et af dens Pragtstykker, 16 tykke haandskrevne Bind og to Udfyldningsbind, prentet med den sirligste Omhu, vil altid føle en uudslettelig Beundring for en Forsker, der i 16 Aar kan arbejde paa et saa stort Værk uden at have den Glæde og Opmuntring at se det paa Tryk. I sine Mindeord om Jørgen Bloch i Fra DFS. III S. 61 skriver Axel Olrik: »Da »Foreningen Danmarks Folkeminder« skulde stiftes, modtog han beredvillig Plads i dets Forretningsudvalg og skænkede den unge Forening meget af sit samvittighedsfulde Arbejde«.

Paa Forretningsudvalgets Møde d. 18. September 1908 forelagde Bloch som Kasserer Foreningens første Budget. Aarsindtægten for 1908 ansloges til 1075 Kr., deraf 255 Medlemmers Bidrag 765 Kr., 5 livsvarige Medlemmers Bidrag 250 Kr. og 20 forventede Medlemmer 60 Kr. Udgifterne ansloges til 1074 Kr., deraf Smaatryk 100 Kr., Porto m. m. 100 Kr., Foreningens Udlæg til Fra DFS. I 424 Kr. og til Livet i Klokkergaarden I, fraregnet Tilskud fra »Nordiske Folkemindeforskere«, 450 Kr. Budgettet slutter med 1 Kr. i Overskud. Dette Ligevægtsbudget er Vidnesbyrd om Jørgen Blochs Opfattelse af Kassererens Stilling i den nye Forening. Han stillede sig som sit Maal, at Indtægter og Udgifter kunde opveje hinanden, men tilstræbte ikke, at der skulde oparbejdes den størst mu-

lige Kassebeholdning, vilde dog ikke heller, at man skulde slæbe Gæld fra det gamle med over i det nye Aar. Det vigtigste for Jørgen Bloch var, at der blev udrettet noget ved Udgivelse af Skrifter, og at disse Skrifter blev betalt ud med det samme, saa skulde den nye Forening nok kunne trives.

Jørgen Blochs første Aarsregnskab, trykt Fra DFS. II S. 9, er et saadant Ligevægtsregnskab. Regnskabet viser et Overskud paa 279 Kr. 67 Øre, efter at Leveringerne for 1908, Fra Dansk Folkemindesamling I og Klokkergaarden I, var fuldt betalt. Overskudet hidrører fra, at det var lykkedes at skaffe Foreningen en Understøttelse fra det Raben-Levetzauske Fond paa 300 Kr. Den samlede Indtægt havde været 2315 Kr. 95 Ø., deraf 1135 Kr. Medlemsbidrag fra 295 Medlemmer og 5 livsvarige Medlemmer. 817 Kr. hidrørte fra Selskabet »Nordiske Folkemindeforskere«.

For Aaret 1909 udgiver Foreningen Klokkergaarden II, Løke i nyere Folkeoverlevering (Nr. 3) og Fra Dansk Folkemindesamling II (Nr. 4), udgivet af Hj. Thuren med bl. a. en fortrinlig Redegørelse for Danmarks Folkeminders Arbejde det første Aar. Regnskabet for dette Aar, afsluttet efter Jørgen Blochs Død, d. 4. Januar 1910, af Hjalmar Thuren, viser samme Ligevægtskarakter (sml. Fra DFS. III S. 64). Det afsluttes med Aarets Leveringer fuldt betalt og en Kassebeholdning paa 215 Kr. 26 Ø. Den samlede Aarsindtægt havde været paa 1258 Kr. 46 Ø., deraf 1023 Kr. 40 Ø. i Medlemsbidrag fra o. 330 Medlemmer.

For Aaret 1910 udgav Danmarks Folkeminder Feilbergs »Bjærgtagen« (Nr. 5) og Fra Dansk Folkemindesamling III (Nr. 6), det sidste Arbejde ligeledes udgivet af Hj. Thuren. Regnskabet afsluttedes af Foreningens nye Kasserer, Kommune-lærer *C. F. P. Mortensen* (²⁵/₅ 1864—¹⁴/₉ 1917, Fig. 12) med en Kassebeholdning af 280 Kr. 67 Ø. og med Leveringerne for 1910 betalt paa Regnskabet. Den samlede Aarsindtægt havde været 1319 Kr. 69 Ø., hvoraf 1012 Kr. 17 Ø. var Medlemsbidrag for 1910 fra o. 325 Medlemmer.

AXEL OLRIKS SIDSTE AAR.

For Aaret 1911 var det vedtaget at udgive Gravlunds »Sjæl-lændere og Jyder« (DFm. 7) og Fra Dansk Folkemindesamling

Fig. 11. Hjalmar Thuren 1873—1912.

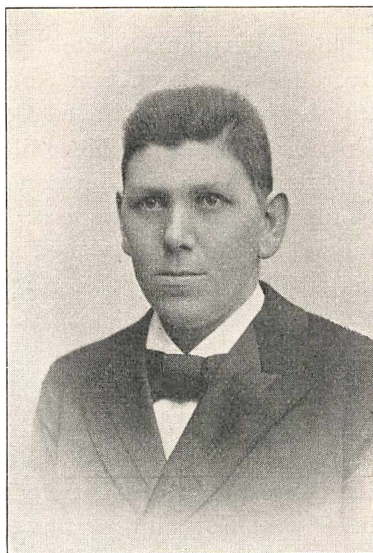

Fig. 12. C. F. P. Mortensen 1864—1917.

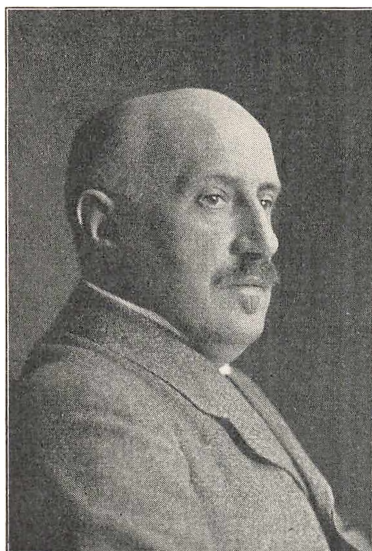

Fig. 13. J. W. S. Johnsson 1868—1929.

Fig. 14. Thomas B. Bang 1889—1920.

Fig. 11—14. *Medlemmer af Axel Olriks Forretningsudvalg.*

IV med H. Kyrres Afhandling om Fur (DFm. 9) som Hovedstykke. Men denne udmærkede Plan, der fuldkommen stemmede overens med Foreningens økonomiske Stilling, blev desværre kun halvt gennemført ved Udgivelsen af Gravlunds Bog, mens Fra DFS. IV ikke blev til noget. Aarsagen hertil var, at Hjalmar Thuren i Sommeren 1911 blev livsfarlig syg af sin gamle Brystsyege og døde d. 13. Januar 1912. Axel Olrik selv havde fuldt op at gøre med at gennemføre Festskriftet til Feilbergs 80 Aarsdag d. 6. Aug. 1911 og havde i Virkeligheden overanstrengt sig med at skaffe dette Kæmpeværk færdig saa nogenlunde til rette Tid. Samme Efteraar døde hans Hustru *Sofie Olrik*, d. 31. Okt. 1911, og det lammede næsten fuldstændig hans Livsmod og Arbejdskraft. Den nye Kasserer, Kommunelærer C. F. P. Mortensen, der havde skrevet om Landsbyliv i Hornsherred i Fra DFS. II, kunde desværre ikke, som Foreningens nuværende Kasserer Gunnar Knudsen, træde til i en snæver Vending og overtage Sekretærens Forpligtelser til at gennemføre det vedtagne Skrift Fra DFS. IV enten ved at skaffe Stof hos andre eller ved at skrive det selv.

I det næste Aar 1912 blev der intet kraftigt Forsøg gjort fra Axel Olricks Side paa at indhente det forsømte, skønt Henrik Ussings Manuskript til »Minder fra Erritsø« forelaa i Juni 1912 og blev købt til Udgivelse af Foreningens Styrelse. I 1912 udkom kun den meget lille Bog Nr. 8 Ordsprog fra Thy. I Foraaret 1913 udkom som selvstændig Bog den heller ikke særlig store Afhandling om Fur, Nr. 9 »Dansk Fiskerliv I«. Nr. 10 Feilbergs »Sjæletro«, der var bestemt som Levering for 1912, blev sat i Arbejde i Foraaret 1913 paa Konrad Jørgensens Trykkeri i Kolding, men blev først færdig til Udsendelse i Begyndelsen af 1914. Dette Resultat var endda forholdsvis gunstigt og blev kun opnaaet ved kraftig Indgriben af den nye Sekretær, stud. mag. *Thomas Bartholin Bang* (¹⁶/₁₀ 1889—⁵/₂ 1920), der traadte til fra Juli 1913.

Bang gennemførte i 9 Maaneder Udgivelsen af tre Bøger: Nr. 10 »Sjæletro«, Nr. 12 »Fra Sydsjælland« og Nr. 14 »Fynboer«, og han havde derved igen bragt Foreningen paa ret Køl, udgivermæssigt set. Naturligvis medførte den purunge Sekretærs i høj Grad anerkendelsesværdige Virksomhed til Gavn for Foreningen, i Efteraaret 1913 og Foraaret 1914,

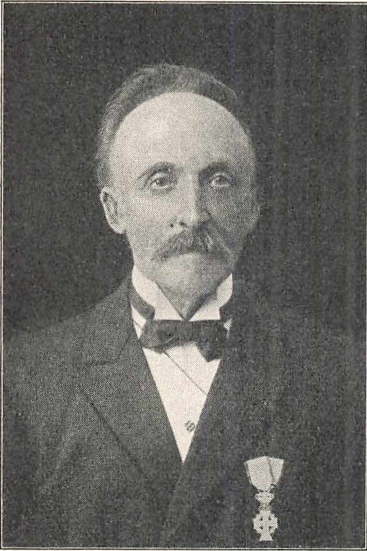

Fig. 15. J. Olsen 1839—1920.

Fig. 16. Thorkild Gravlund.

Fig. 17. Hans Kyrre.

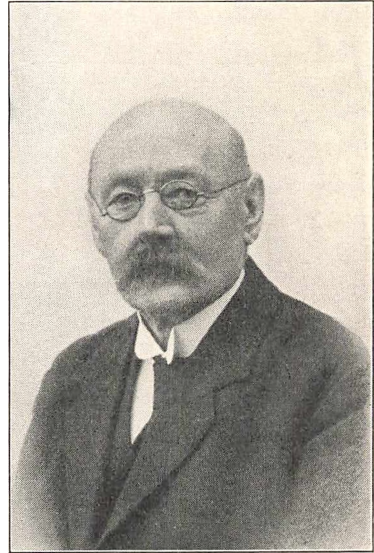

Fig. 18. S. Ditlevsen.

Fig. 15—18. *Forfattere fra Axel Ollriks Tid.*

at Foreningen kom i Gæld; den store Kassebeholdning, der var opsamlet fra Aarene 1912 og 1913, slog ikke til. Regnskabet for 1913, der blev afsluttet den 1. Juli 1914, viste en Kassebeholdning af 967 Kr. 68 Øre, men desuden var Honoraret for Erritsøbogen fuldt udbetalt. Foreningen skyldte i alt 1829 Kr. 18 Øre for de tre Bøger Nr. 10, 12 og 14. Med Gravlunds »Fynboer« som Levering for 1914, hvad Axel Olrik bestemte sig til, skyldtes der dog i Virkeligheden kun o. 170 Kr. paa alle Foreningens tidligere Skrifter Nr. 1-10 og 12, med Honoraret udbetalt for Erritsø-

bogen. I Virkeligheden havde Foreningen naaet samme Ligevægtsstilling som de tre første Aar. Udsigterne var paa en Maade bedre end de første Aar, da Foreningen nu havde et Lager af gode og billige Bøger at sælge af, paa en anden Maade ringere, da Medlemsindtægterne var gaaet ned med o. 150 Kr. om Aaret. Det rigtige havde været at lade Sekretæren gøre et Arbejde for at skaffe nye Medlemmer til Foreningen, nu da Foreningen ved hans Virksomhed 1913—14 havde faaet saa gode Kort paa Haanden, men dette Arbejde blev desværre forsømt af Axel Olrik. Der blev i de fem Aar fra Thurens Død til Axel Ollriks Død kun indmeldt i alt 56 nye Medlemmer i Foreningen, i det næste Fem-

Fig. 19. Karoline Graves 1858—1932.

Fig 19-20. Folkemindeforfattere nu

aar 1917—21 o. 950. Selv om Tiderne ikke var saa gode 1912—16, som de blev 1917—21, saa havde der sikkert været Muligheder for at skaffe Foreningen baade et større Medlemstal og et større Medlemssalg af Bøger, saaledes at Erritsø-

Fig. 20. Joachim Junge
1760—1823.

Præst i Bløvstrød-Lillerød.
— og før.

bogen kunde have været udgivet som anden Levering for 1914. Nu lykkedes det kun at faa Halvdelen af Erritsøbogen udsendt til Medlemmerne i Begyndelsen af 1915. Det havde efter Foreningens økonomiske Stilling været rimeligt at udgive den samlede Erritsøbog som Levering for 1915, men det gjorde Axel Olrik ikke. Han lod anden Halvdel af Erritsøbogen vente til 1916 og udsendte som Levering for 1915 Joachim Junges »Nordsjællandske Landalmue« 1798 (DFm. 13), hvis Nyudgivelse i forkortet Udgave skyldtes Opfordring fra Frederiksborg Amts historiske Samfund, der var Medudgiver af Bogen. Efter denne Kraftanstrengelse gik det desværre i 1916, som det bedst kunde med Foreningen, der blev intet som helst udsendt til Medlemmerne, ikke engang Minder fra Erritsø II, men der blev da heller ikke opkrævet Medlemsbidrag for 1916. Den

1. November 1916 gjorde Kassereren, Kommuelærer C. F. P. Mortensen, Regnskabet op for 1914 og 1915, inden han fratraadte sin Stilling. Regnskabet stillede sig gunstigere, end man kunde vente. Takket være Afregninger fra Schönbergske Forlag paa i alt 630 Kr. 71 Øre var der, skønt Medlemskontingentet for de to Aar 1914 og 1915 kun havde udgjort 753 Kr. aarligt, en Kassebeholdning af 70 Kr. 44 Ø. med DFm. Nr. 1—14 fuldt betalt, med Undtagelse af Trykning af Nr. 11^{II} med o. 396 Kr. Ogsaa Thomas Bang fratraadte som Sekretær, og d. 30. Januar 1917 blev mag. art. *Hans Ellekilde* udnævnt til Sekretær og cand. mag. *Gunnar Knudsen* til Kasserer. Vi havde glædet os til at gøre et Arbejde for at arbejde Foreningen op i Samvirke

med Axel Olrik, men denne Glæde blev meget kort. Axel Olrik døde knap 3 Uger efter, d. 17. Februar 1917, blot 52 Aar gammel. Der var blevet afholdt Styrelsesmøde d. 20. Januar 1917, hvor Nr. 15 »Breve fra en dansk Folkemindesamler« var blevet vedtaget som Medlemslevering, men der var som i de foregaaende Aar ingen faste og bestemte Planer lagt for det kommende Aar.

OVERGANGSTIDEN.

Paa selve Axel Olriks Begravelsesdag, d. 23. Februar 1917, samledes vi paa »Gammelbo«, Jørgen Olrik, Marius Kristensen, Docent v. Sydow fra Lund, Gunnar Knudsen og jeg for at raadslaa om, hvad vi helst skulde gøre for at genrejse »Danmarks Folkeminder«. Vi blev enige om, at det var nødvendigt at optage nye Styrelsesmedlemmer. Arkivar *Grüner Nielsen*, Forfatteren *Thorkild Gravlund* og Dr. phil. *Brøndum-Nielsen* blev udpeget. Musæumsinspektør Jørgen Olrik ønskede ikke at overtage Formandsposten efter sin Broder Axel Olrik. Paa det ordinære Styrelsesmøde d. 22. Marts 1917 blev Optagelsen af disse nye Styrelsesmedlemmer godkendt, og det blev besluttet, at ogsaa Lektor *Henrik Ussing* i Sorø skulde optages i Styrelsen. Læge *J. Johnsson* blev optaget i Forretningsudvalget som dets Formand, og var saaledes af Gavn, om end efter eget Ønske ikke af Navn, Foreningens Formand det første Aar efter Axel Olriks Død, til Henrik Ussing paa Styrelsesmødet d. $28\frac{1}{2}$ 1918 blev valgt til Foreningens Formand. Styrelsen besluttede at erklære sig for midlertidig og gaa paa Valg ved Udsendelse af Stemmesedler i Slutningen af 1917, hvorefter da ogsaa paa det første Styrelsesmøde i 1918 Spørgsmaalet om Besættelsen af Formandspladsen skulde finde sin Afgørelse. Det blev vedtaget, at Sekretær og Kasserer i Mod-sætning til tidligere skulde have Honorar for det Arbejde, som det var nødvendigt at kræve af dem for at arbejde Foreningen op, men Afgørelsen af Beløbets Størrelse skulde først ske paa første Styrelsesmøde i 1918 (S. 37). Efter Kassererens Ønske blev det vedtaget at indsætte to Revisorer. Jørgen Olrik og Brøndum-Nielsen blev valgt og er blevet genvalgt stadig siden.

Paa dette Styrelsesmøde d. 22. Marts 1917 blev det vedtaget at udgive Henrik Ussing: Minder fra Erritsø II som Leve-

Fig. 21. Henrik Ussing.

Fig. 22. Johs. Brøndum-Nielsen.

Fig. 23. Hans Ellekilde.

Fig. 24. Gunnar Knudsen.

Fig. 21—24. *Henrik Ussings Forretningsudvalg og ene Revisor.*

ring for 1916 og som Leveringer for 1917 og 1918 1) Breve fra en dansk Folkemindesamler, 2) N. P. Bjerregaard: Jyske Folkemaalsoptegnelser, 3) H. Grüner Nielsen: Langdans og Polskdans, 4) Mindeskrift om Axel Olrik og 5) *Festskrift til Evald Tang Kristensen*. Festskriftet skulde udsendes til Tang Kristensens 75 Aars Fødselsdag, d. 24. Januar 1918, og mange forskellige skulde yde Bidrag dertil, saa vidt muligt tagende Stoffet til deres Afhandlinger i Tang Kristensens egne store Indsamlinger. Det blev samtidig vedtaget at gøre Tang Kristensen til Æresmedlem i »Danmarks Folkeminder« d. 28. December 1917, 50 Aarsdagen for hans første Optegnelse af en jysk Folkeviser.

Af disse vedtagne Bøger kom Nr. 3 Langdans og Polskdans (DFm. 16) og Nr. 5 Festskrift til Tang Kristensen (DFm. 17), udgivet af Gunnar Knudsen, til at udgøre Medlemsleveringen for 1917. Breve fra en Dansk Folkemindesamler (DFm. 15), der udkom i Januar 1918, blev første Levering for 1918, Jyske Folkemaalsoptegnelser (DFm. 19) blev den anden Levering for 1919, og Mindeskriftet for Axel Olrik, der kom til at bestaa af et af Axel Olriks efterladte Manuskripter »Nogle Grundsætninger for Sagnforskning« (DFm. 23), blev siden udsendt som anden Levering for 1920.

Paa Styrelsesmødet d. 23. Oktober 1917 gjorde Gunnar Knudsen som fungerende Sekretær (Ellekilde havde været indkaldt som Soldat fra April 1917) Rede for, hvad Forretningsudvalget havde udrettet siden sidste Styrelsesmøde: hvor heldigt det var gaaet med Udsendelsen af Minder fra Erritsø i Maj 1917, og hvor nær det store Festskrift til Tang Kristensen var ved sin Fuldendelse. Det blev besluttet paa Opfordring af Sorø Amts historiske Samfund i Fællesskab med dette Samfund at udgive Ingvor Ingvorsens Fortællinger om gammelt sjællandsk Bondeliv (DFm. 20). Ussing lovede paa dette Møde at tage fat paa Udgivelsen af Karoline Graves' Optegnelser (DFm. 24), som Axel Olrik før sin Død havde lovet hende (Fig. 19) skulde blive udgivne, naar Udgivelsen af Ingvor Ingvorsens Fortællinger var gennemført. Det blev besluttet at udgive Festskriftet til Tang Kristensen før Jul 1917 og at udstyre en Del af Oplaget som Salgseksemplarer med særligt Omslag og Titel »Troldeagn og dunkel Tale«. Som

Fig. 25. F. Ohrt.

Fig. 26. H. Grüner Nielsen.

Fig. 27. Ingvor Ingvorsen.

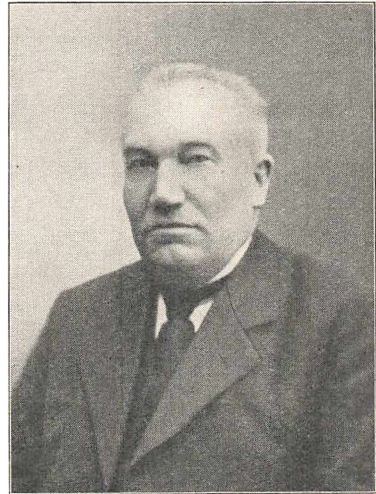

Fig. 28. N. P. Bjerregaard.

Fig. 25—28. *Forfattere fra Tiden nærmest efter Axel Otriks Død.*

Følge af denne, efter Foreningens vanskelige økonomiske Stilling nødvendige, Beslutning blev Festskriftet overrakt Tang Kristensen 3 Uger før selve Jubilæumsdagen d. 28. December 1917, nemlig allerede d. 9. December af Marius Kristensen, Konservator H. P. Hansen i Herning og Læge Isager i Ry.

Den 15. Januar 1918 afsluttede Gunnar Knudsen sit første Regnskab som Foreningens Kasserer, gældende i Virkeligheden baade for 1916 og 1917. De samlede Indtægter var 2918 Kr. 10 Ø., deraf 263 Medlemsbidrag for 1916 829,35, 277 Medlemsbidrag for 1917 937,20, Medlemssalg 174,22, Boghandler-salg 198,63 og Statstilskud, som det var lykkedes at opnaa, 500,00. De samlede Udgifter var 1862,26, deraf 1297,40 Fremstillingsudgifter, Resten Administrationsudgifter (Smaatryk, Porto, Udsendelse, Medlemsliste, Sekretær- og Kassererhonorar). Regnskabet afsluttedes med en Kassebeholdning af 1126,28. Heraf skyldtes dog saa meget for Fremstillingen af Tang Kristensen Festskriftet, at den faktiske Raadighedssum for Foreningen kun var 10 Kr., naar al Gæld var betalt. Det var dog i Virkeligheden et meget smukt Resultat. Det betød, at den gamle Ligevægtsstand fra Foreningens første tre Aar var genoprettet, saaledes at Gælden til Medlemmerne var afgjort, og de gamle Medlemmer havde faaet nøjagtigt, hvad der i Kraft af deres indbetalte Medlemsbidrag 1908—17 kunde tilkomme dem, hverken mere eller mindre. Den kæntrede Skude var i 1917 med et Krafttag af Gunnar Knudsen bragt paa ret Køl. Nu kunde der sejles, og der blev ogsaa sejlet. Der kom en Række straalende Opgangsaar for Foreningen med kraftig Vækst i Medlemstal og Bogsalg, som det vilde have frydet Axel Olrik at opleve.

HENRIK USSINGS FORMANDSSKAB 1918—32.

En anden meget væsentlig Ting, som blev vundet i dette Overgangsaar efter Axel Olriks Død d. $17\frac{1}{2}$ 1917, var Genoprettelsen af Styrelsens Magt. I Axel Olriks sidste Aar efter Thurens Død i Januar 1912 havde Styrelsen saa godt som ingen Magt. Axel Olrik indkaldte Styrelsen til Møde, hvis det passede ham og lod være, hvis det ikke passede ham. Udgivelsen af Gravlunds »Fynboer« i 1914 blev saaledes af-

gjort ved Rundspørge fra Foreningens Formand, uden Hensyn til de Planer, som det forrige Styrelsesmøde havde vedtaget. Skellet mellem Styrelsens *besluttende* og Forretningsudvalgets *udøvende* Myndighed havde været næsten slettet i Axel Ollriks sidste Aar. Axel Ollrik kunde meget vel holde Styrelsesmøde alene med sit Forretningsudvalg. Men heller ikke i Forretningsudvalget havde Axel Ollrik haft nogen passende Modvægt imod sin Enevoldsmagt. Hverken Sekretæren, der jo var en grøn Student, eller Kassereren, der var en folkemindeinteresseret Kommunalærer, kunde, selv i rent praktiske og økonomiske Spørgsmaal, stille nogen virkelig Autoritet op imod Foreningens Formand. Det blev anderledes efter Axel Ollriks Død. Styrelsen blev genindsat i sin oprindelige besluttende Magt, Forretningsudvalgets altfor store Magtfuldkommenhed i Axel Ollriks sidste Aar blev indskrænket. Forretningsudvalget maatte nøjes med sin gamle Opgave at udføre Styrelsesmødets Beslutninger paa den bedst mulige Vis og maatte herefter paa regelmæssige aarlige Møder, mindst een Gang om Aaret, naar Regnskabet for forrige Aar var afsluttet, og nye Beslutninger tiltrængtes, aflægge Beretning om, hvad der var udrettet siden sidste Styrelsesmøde. Uden bestemt Lovfæstning dannede der sig i dette og følgende Aar en Vedtægt for, hvorledes et Styrelsesmøde rettelig burde gaa for sig, en Vedtægt, der fra og med Styrelsesmødet d. 28. Februar 1918, hvor Henrik Ussing blev valgt til Formand, næsten ufravigeligt er blevet fulgt.

Formanden aabner Mødet med at byde Velkommen og med at mindes de Mænd og Kvinder indenfor Foreningens Styrelse eller Forfatterkreds, som er gaaet bort i det foregaaende Aar. Han giver derefter Ordet til Sekretæren, som aflægger Beretning for Arbejdet siden sidste Styrelsesmøde, først om Foreningens Medlemstal, om Foreningen er gaaet frem eller tilbage i dette Tidsrum. Dernæst hvad der er blevet gennemført af de sidst vedtagne Planer, hvornaar de færdige Bøger er blevet udsendt til Medlemmerne, og om den Modtagelse, de har faaet hos Medlemmerne og i Offentligheden. Fremdeles hvor langt de ufærdige Bøger er naaet imod deres Fuldendelse. Der fremvises rentrykte Ark, Korrekturark, leveret Manuskript, Aftryk af Billeder osv. Sekretæren gør Rede for, hvorledes det er gaaet med Gennemførelsen af særlige Planer udenfor

Bogfremstillingen, Ting som f. Eks. Udsendelsen af de 1000 Eksemplarer af Udvalgte sønderjyske Folkesagn i 1921 til fattige sønderjyske Hjem Nord og Syd for Skelbækken, som Indsamling af Stof til Evald Tang Kristensens Æresbog i Efteraaret 1922, Fotografikonkurrencen i 1927, Indsamlingen til Evald Tang Kristensens Mindesmærke (Fig. 37) i 1931. Nye Manuskripter eller indkomne Planer nævnes, men drøftes først under Punkt 3, Planer for det kommende Aar, under Formandens Ledelse. I øvrigt drøftes Sekretærens Beretning og indstilles til Godkendelse.

Saa aflægger Kassereren Regnskabet for det foregaaende Aar: Indtægter og Udgifter gennemgaaes omhyggeligt, og Kassereren gør Rede for Foreningens Kassebeholdning og Status, om der skyldes Penge til Bogtrykkeren paa forrige Aars Levering, eller om der omvendt er betalt Forskud paa Honorar eller andre Fremstillingsudgifter for det kommende Aar. Ogsaa Kassererens Beretning giver selvfølgelig Anledning til Drøftelse og til Beslutninger af den ene eller anden Art, men det ender altid med, at Regnskabet indstilles til Godkendelse.

Forretningsudvalget har saa godt som altid i Forvejen holdt Møde og er blevet enige om, hvad man vil henstille til Styrelsen at vedtage til Udgivelse i Foreningens Skriftrække, naar de tidligere vedtagne Skrifter, der ikke var blevet færdige til Styrelsesmødet, er blevet fuldført. Formanden forelægger nu under Drøftelsen af de nye Bøger Forretningsudvalgets Synsmaade, enten den er enstemmig, eller Forretningudvalget har delt sig i Flertal og Mindretal, og Styrelsens Medlemmer udtaler sig for og imod, studerer de fremlagte Overslag, tager et Skøn over fremlagt Manuskript eller Billedstof, og tager endelig sin Beslutning ved simpel Stemme flerhed blandt de tilstedeværende Styrelsesmedlemmer. Planerne for de to næste Aar lægges i Modsætning til Axel Ollriks sidste Aar saa fast som muligt: det Værk eller de Arbejder skal udgøre indeværende Aars Levering, de og de Arbejder hører først til kommende Aars Levering, altid under nøje Hensyn til Foreningens økonomiske Kraft. Er der desuden særlige Planer af den ene eller anden Art, der skal fremmes, bliver disse Planer nu drøftet, og efter Drøftelsen vedtaget eller forkastet. Det er ikke altid, at Forretningsudvalget faar sine Planer for

de kommende Aar vedtaget, men som oftest følger Styrelsens Flertal Forretningsudvalgets Indstilling. Men hvad enten nu Vedtagelsen passer Forretningsudvalget eller ej, saa er det dets Opgave i det kommende Aar redeligt at udføre Styrelsesmødets Beslutninger. Det kan være, at Forretningsudvalget anser det for nødvendigt at bytte et Par af de vedtagne Bøger om for bedre at faa Aarsleveringen til at passe med Foreningens økonomiske Stilling. Det kan Forretningsudvalget gøre under Ansvar overfor det kommende Styrelsesmøde, der skal afholdes i Begyndelsen af det nye Aar, naar Regnskabet for det foregaaende Aar foreligger, i Regelen altsaa i Februar eller Marts Maaned. Naar en Bog er blevet færdig, bestemmer Forretningsudvalget Bogens Bogladepris og affatter Meddelelsen til Medlemmerne, hvor Redegørelse for de vedtagne kommende Bøger, deres Indhold og Størrelse, samt Uddrag af Regnskab for det forrige Aar udgør de vigtigste Punkter.

Indenfor Forretningsudvalget er Formandens Stilling et ulønnet Æreshverv, mens derimod Sekretær- og Kassererstillingen er et lønnet Hverv. Det medfører selvfølgelig, at Formanden er fritaget for de daglige Forretninger med at holde Foreningen i Drift, som paahviler Sekretær og Kasserer. Sekretæren skal særlig sørge for at holde Forfattere, Trykkeri, Klichéforretning til Ilden, saa at Fremstillingen af Bøgerne kan ske til rette Tid og ikke blive trukket ud længere end højst nødvendigt. Han bestemmer, naar Arkene er trykfærdige, og giver Rentryksordre. Han har Ansvar for, at Udsendelsen sker paa saa fejlfri Maade som muligt, men støttes heri af Kassereren, der paa Grundlag af Regnskabsbogen udarbejder en Udsendelsesliste med nøjagtig Opgivelse af, hvem der allerede ved Giroanvisning har betalt for det paagældende Aar, og hvem der skal have Opkrævning. Sekretær og Kasserer faar samme Honorar for deres Arbejde. De har for 1917 og 1918 modtaget 100 Kr. hver, for 1919 200 Kr. hver, for 1920—24 250 Kr. hver og for Aarene 1925—32 350 Kr. hver aarligt. Derimod har hverken Thuren eller Bloch, Bang eller Mortensen faaet Honorar for det ikke saa helt lille frivillige Arbejde, som de har udført i Foreningens Tjeneste.

Naar jeg nu skal give en Oversigt over Foreningens Arbejde i de sidste 15 Aar, hvor Henrik Ussing stadig er gen-

valgt som Formand, Hans Ellekilde og Gunnar Knudsen stadig som Sekretær og Kasserer, saa vil det sikkert være lidetlønnende, saaledes som i de første 10 Aar, at gennemgaa de enkelte Aar og gøre Rede for, hvad Styrelsen paa hvert enkelt Styrelsesmøde har vedtaget for hvert enkelt Aar. Det lille Hæfte Danmarks Folkeminder 1908—33, der følger denne Levering for Aargangen 1933, viser Skrifterne Nr. 18, Nr. 21—41 som det samlede Resultat af disse mange aarlige Styrelsesmøders Drøftelser, Overvejelser og Beslutninger. Hvad der derimod kan være Grund til at gaa nærmere ind paa, er en Ting, der ikke ligger i saa klart og overskueligt Lys, som Foreningens udgivne Skrifter, nemlig Foreningens *økonomiske Historie* i disse Aar, selv om Regnskaberne fra og med 1919 stadig er blevet offentliggjort i Foreningens Meddelelser til Medlemmerne. Denne økonomiske Udvikling, som Foreningen har undergaaet fra Begyndelsen af 1918, hvor Regnskabet sluttede med en faktisk Kassebeholdning af 10 Kr., til Regnskabet for 1932 slutter med en faktisk Kassebeholdning af 5559 Kr. 66 Ø., deraf 4883 Kr. 35 Ø. i Foreningens faste Fond, med alle Leveringer til Udgangen af 1932 fuldt udbetalt, er en nødvendig Baggrund og Betingelse for den Udvikling, Foreningen i udgivermæssig Henseende har gennemløbet fra Minder fra Erritsø II paa 5 Ark som Aarslevering for 1916 til Udgivelsen af Danmarks Sanglege paa 23¹/₄ Ark, Foreningens dyreste Bog, som Aarslevering for 1930.

Jeg gør her Rede for de vigtigste Faktorer i denne økonomiske Udvikling, først og fremmest den vigtigste Faktor af alle, Forøgelsen af Foreningens Medlemstal til det firdobbelte fra 1917 til 1932, og den nær dermed sammenhørende Hovedindtægt paa alle Foreningens Aarsregnskaber, Medlemsindtægten.

FORENINGENS MEDLEMSTAL OG MEDLEMSINDTÆGTER I AARENE 1918—32.

Naar man ser paa de Regnskaber, som Kassereren har affattet Aar for Aar, og som henligger i Foreningens Arkiv i Dansk Folkemindesamling med alle tilhørende Bilag, saa vil man snart se, at selv om Hovedmassen af et Aars Medlemsbidrag er indbetalt i selve Regnskabsaaret, er det ikke saa

helt faa Bidrag, der er betalt som Restance for de foregaaende Aar, ligesom der ogsaa kan være nogle Medlemmer, der har betalt forud for det eller de følgende Aar. Naar jeg her opgiver Foreningens Medlemstal i de paagældende Aar, er alle de Bidrag medregnet, der hører til vedkommende Aar, saa vel fra Aarets eget Regnskab som fra de efterfølgende og de tidligere. Derved fremkommer det faktiske Medlemstal, som Foreningen har haft i det paagældende Aar. Jeg anfører først Aaret, derefter det faktiske Medlemstal (sml. S. 51), Numrene paa de Skrifter, Foreningen har udgivet for paagældende Aar (sml. S. 46), og endelig den samlede Medlemsindtægt, indbefattet Porto og Opkrævning og de nye livsvarige Medlemmers Bidrag.

1918.	532	Medlemmer (DFm. 15 og 20)	1948,28
1919.	868	— (DFm. 18, 19 og 21)	3796,33
1920.	982	— (DFm. 22 og 23)	4268,93
1921.	1053	— (DFm. 24)	5905,30
1922.	1058	— (DFm. 25 og 26)	4107,47
1923.	1142	— (DFm. 27 og 28)	5332,25
1924.	1152	— (DFm. 29) 2. L.	5891,05
1925.	1341	— (DFm. 30—32)	7114,73
1926.	1595	— (DFm. 33 og 34 I)	11785,27
1927.	1581	— (DFm. 34 II og 35)	1257,45
(NB. 1926 og 1927 udgør en Dobbeltaargang, hvor Hovedmassen af 1927's Medlemsbidrag er opkrævet paa 1926's Regnskab).			
1928.	1428	Medlemmer (DFm. 36)	6211,44
1929.	1402	— (DFm. 37 I)	6707,65
1930.	1374	— (DFm. 38)	6159,68
1931.	1299	— (DFm. 37 II)	6296,13
1932.	1178	— (DFm. 39 I)	5778,40

Denne Oversigt over Medlemstallet viser, at Foreningen fra 1917 til 1926 har befundet sig i stadig stigende Udvikling, fra o. 340 faktiske Medlemmer i 1917 til omtrent 1600 i 1926, men at der siden Dobbeltaargangen 1926—27, hvormed Foreningen toppede, har fundet en jævn Tilbagegang Sted, som end ikke Karen Thuborgs Harboøreboeg i 1928 har kunnet standse. Foreningen har en naturlig Afgang hvert Aar ved Dødsfald og ved Udmeldelser, men det har været vanskeligt i de trykkede Tider, det har været i de sidste Aar, at skabe nye Muligheder for Udvidelse af Medlemstallet. Forhaabentlig vil der være Mulighed for Fremgang, nu da vi i 4 økonomisk vanskelige Aar

Fig. 29. Lis Jacobsen.

Fig. 30. Marie Christophersen.

Fig. 31. Elna Mygdal.

Fig. 32. Karen Thuborg 1849—1932.

Fig 29—32. *Danmarks Folkeminders Forfatterinder fra de senere Aar*

Fig. 33. J. S. Møller.

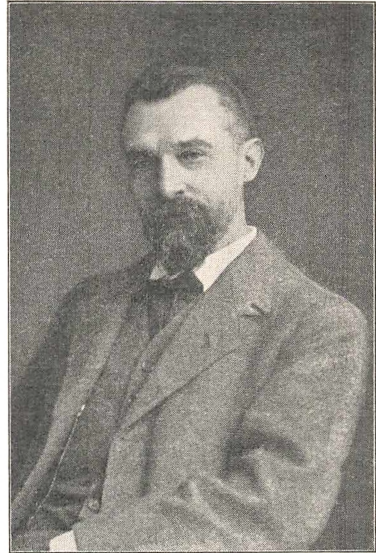

Fig. 34. S. Tv. Thyregod 1863—1931.

Fig. 35. Halvor Zangenberg.

Fig. 36. Aug. F. Schmidt.

Fig. 33—36. *Foreningens Forfattere fra de senere Aar.*

har gennemført Udgivelsen af 3 meget store, tunge, videnskabeligt grundlæggende, men ikke umiddelbart læselige Værker, og med Formandens sydfynske Bog for 1934 kan vende tilbage til mindre, flere og mere læselige Værker end i de sidste Aar. Vi venter, at ogsaa Medlemmerne vil være med til at arbejde Foreningen op igen til sit forrige Toppunkt ved at gøre et Arbejde for at skaffe nye trofaste Medlemmer. Det er ikke mindst et stadigt voksende Medlemstal, der gør, at Styrelsen faar Mod til at give sig i Lag med nye, store Opgaver og har Lykke til at gennemføre dem.

BOGSALGET AF ÆLDRE SKRIFTER 1918—32.

En anden af Foreningens væsentlige Indtægter er Salget af de ældre Skrifter. Denne Indtægt hænger ret nøje sammen med Medlemsantallets Tilvækst eller Synken. Medlemmer, der melder sig ind, er erfaringsmæssigt villigst til at købe Foreningens ældre Skrifter. Det gælder først og fremmest Medlemssalget gennem Sekretær og Kasserer. Boghandlersalget fra Schönbergske Forlag opgøres først Aaret efter. Et særligt stort Boghandlersalg i et Aar viser, at vi forrige Aar har udgivet en Bog, som har været efterspurgt af Publikum udenfor Foreningen, der vil have netop denne bestemte Bog, men som ikke vil binde sig til at være Medlem af Foreningen.

Vi anfører først Medlemssalget (M.), derefter Boghandlersalget (B.), saa Dansk Folkemindesamlings aarlige Køb (DFS.), tilsidst den samlede Indtægt af Bogsalget.

1918:	M.	1054,64;	B.	408,30;	DFS.	75,00	1537,94
1919:	M.	685,08;	B.	617,83;	DFS.	100,00	1402,91
1920:	M.	663,90;	B.	863,40;	DFS.	100,00	1627,30
1921:	M.	1236,17;	B.	1392,34;	DFS.	100,00	2728,51
1922:	M.	941,07;	B.	1665,37;	DFS.	100,00	2706,44
1923:	M.	903,12;	B.	333,80;	DFS.	100,00	1336,92
1924:	M.	745,75;	B.	382,51;	DFS.	100,00	1228,26
1925:	M.	539,84;	B.	440,50;	DFS.	200,00	1180,34
1926:	M.	738,14;	B.	758,05;	DFS.	100,00	1596,19
1927:	M.	447,78;	B.	654,46;	DFS.	100,00	1202,24
1928:	M.	178,37;	B.	474,25;	DFS.	100,00	752,62
1929:	M.	286,64;	B.	386,00;	DFS.	100,00	772,64
1930:	M.	336,56;	B.	1016,40			1352,96
1931:	M.	291,04;	B.	374,20;	DFS.	200,00	865,24
1932:	M.	155,78;	B.	861,95;	DFS.	100,00	1117,73

Bogsalget viser mere krogede Baner end Medlemstallet, og Topningen ligger tidligere, allerede i 1921 og 1922 i Tilknytning til »Sønderjydske Folkesagn« og Karoline Graves: »Ved Halleby Aa«. Paa den Tid begynder Oplagene af de ældre Skrifter fra Axel Olriks Tid at slippe op. Men de meget store Bogsalg i disse Aar 1921 og 1922 har hjulpet langt frem i Tiden. De har væsentligt bidraget til at skabe Foreningens faste Fond (S. 49), som forhaabentlig skal sikre Foreningens Bestaaen en Række Aar endnu, selv om det mod Forventning ikke mere skulde lykkes Styrelsen at bryde Medlemstallets Nedgangslinie og arbejde Foreningen op til det tidligere Toppunkt og helst endnu højere.

STATSUNDERSTØTTELSE OG ANDRE TILSKUD 1918—32.

Foruden Medlemsbidrag og Bogsalg har Foreningen haft ret betydelige Indtægter af Understøttelser og Tilskud udefra. Foreningen opnaede Statsunderstøttelse paa Finansloven 1917—18 med 500 Kr. og fik i de følgende to Aar ligeledes 500 Kr. aarlig i Statsunderstøttelse. Paa Finansloven 1920—21 voksede Foreningens Statsunderstøttelse til 1000 Kr., som vi beholdt i de følgende 5 Aar. I 1926—27 sank Statsunderstøttelsen til 900 Kr., i 1927—28 til 700 Kr., som vi beholdt i de følgende tre Aar. For Finansaaret 1931—32 sank Statsunderstøttelsen helt ned til 390 Kr., alt af den simple Grund, at Riget fattes Penge, og at Tilskudene til de historiske Foreninger over hele Linien er blevet sat kraftigt ned. I nogen Grad er Statens formindskede Tilskud de senere Aar opvejet ved en lille, men regelmæssig Understøttelse fra Antikvar Carl Julius Petersens Hjælpefond, hvorfra vi har modtaget 200 Kr. aarlig i Aarene 1927—31 og 150 Kr. i 1932. Denne Understøttelse bliver væsentlig givet til Forbedring af de udgivne Bøgers Billedstof.

Af Carlsbergfondet har Foreningen modtaget megen Hjælp, endnu langt mere end fra Staten. Udgivelsen af nogle af Bøgerne er blevet lettet ved meget betydelige Understøttelser fra Carlsbergfondet til Forfatterne selv, hvorved disse har kunnet levere os Bøgerne til overordentlig rimelig Pris. Til Fremstillingen af Nr. 16 Langdans og Polskdans har Grüner Nielsen

saaledes faaet 838 Kr., til Nr. 22 Folkelig Vals 3450 Kr. af Carlsbergfondet. Til Nr. 34 Folkedragter i Nordvestsjælland har Kredslæge Møller faaet 9500 Kr. til Plancher og Billedstof, og til Nr. 37 Amagerdragter, Vævninger og Syninger har Frk. Elna Mygdal fra de to Carlsbergfondt tilsammen faaet 12,500 Kr. til Billedstof, Plancher og Forfatterhonorar.

Udenfor Foreningens Regnskab har Carlsbergfondet ligeledes ydet det væsentlige af Fremstillingsudgifterne til Nr. 19 Sæd og Skik i Ommersyssel, og Forfatterhonorar til Nr. 20 Ingvor Ingvorsens Fortællinger.

Optaget paa Foreningens Regnskab er 1921 og 1932 som Indtægt er Carlsbergfondsunderstøttelser paa 1200 Kr. til Udgivelse af Nr. 23 Grundsætninger for Sagnforskning, og 2100 Kr. til Nr. 39 Danmarks Kæmpesten i Folkeoverleveringen.

Fra Det Hjelmstjerne-Rosencroneske Fond er paa Regnskabet 1924 optaget en Bevilling paa 200 Kr. til Billedstof i Nr. 29 Læsøfolk i gamle Dage. Dette Fond har understøttet Udgivelsen af Nr. 31 Danske Bøndergaardes Billedstof med 400 Kr., ligesom ogsaa det Carlsen-Langeske Fond har bidraget et lignende Beløb.

FORENINGENS SAMLEDE AARSINDTÆGTER.

De tre vigtigste Poster paa Aarets Indtægtsregnskab er allerede fremdraget ovenfor, Medlemsbidrag, Bogsalg og Understøttelse fra Staten, Carlsbergfondet og andre Fond. Desuden har »Danmarks Folkeminder« hvert Aar haft Renteindtægter af sin Kassebeholdning og sit faste Fond udgørende o. 250 Kr. om Aaret. Nogle Indtægtsregnskaber paavirkes af, at der her er opført refunderede Beløb fra de i Udgivelsen medvirkende historiske Samfund. Saaledes har Sorø Amts historiske Samfund refunderet 154,90 paa Regnskabet 1919, Holbæk Amt har refunderet 2700 Kr. paa Regnskabet 1921 og 276,56 paa Regnskabet 1922 for Karoline Graves' Bog, 3677,29 paa Regnskabet 1927 for Folkedragter i Nordvestsjælland. Københavns Amts historiske Samfund har refunderet 900 Kr. for Nr. 26 Fra Hedeboegnen paa Regnskabet 1923. Endelig er paa Regnskabet 1919 (og 1920) opført i alt 839,90 indsamlet blandt Foreningens Medlemmer med det Formaal at kunne skænke 1000 Eksemplarer af Udvalgets sønderjyske Folkesagn til fattige

sønderjyske Hjem. Paa Regnskaberne 1927 og 1931 er opført Dividende af Foreningens Tilgodehavende 1463,27 i den 1924 sammenbrudte Revisions- og Diskontobank med 384,10 og 277,97. Idet jeg henviser til de tidligere meddelte Oplysninger, anføres nu den samlede Aarsindtægt for de enkelte Aar.

1918.....	4024,65	1925.....	9608,37
1919.....	6572,60	1926.....	14601,22
1920.....	7067,91	1927.....	7930,04
1921.....	13763,67	1928.....	8140,83
1922.....	8269,02	1929.....	9072,87
1923.....	8830,10	1930.....	8412,06
1924.....	8680,18	1931.....	8507,83
	1932.....		9719,86

FREMSTILLINGSUDGIFTER 1918—32.

Foreningens aarlige Hovedudgift er naturligvis Fremstillingen af de Bøger, Foreningen udsender til sine Medlemmer. Gunnar Knudsen tilstræber som Jørgen Bloch (S. 24), at en Bog udbetales fuldt ud paa det Aarsregnskab, hvor den hører hjemme som Medlemslevering, men det er ikke altid, at dette har kunnet overholdes. Ret jævnlig er en Bog, i alt Fald delvis, blevet betalt paa et senere Regnskab end det, den ideelt set tilhørte. Det har ogsaa kunnet ske, at Fremstillingsudgifter, der i Virkeligheden tilhører et senere Regnskab, er blevet betalt forud, f. Eks. Forskud paa Honorar eller andre Fremstillingsudgifter, især Billedfremstilling. Det vil derfor sikkert være formaalstjenligt at foretage en samlet Opgørelse af, hvad hver enkelt af de Bøger, der er udgivet 1918—33, staar Foreningen i, fra regnet Tilskud ude fra, disse Tilskud være optaget paa Regnskabet (S. 44) eller ikke. I den samlede Opgørelse over Fremstillingsudgifterne er optaget Udgifter til Bogtrykker (Papirfabrik, Bogbinder), Klicheanstalt og Forfatter. I de første Aar er Hovedmassen af Bøgerne ligesom i Axel Olriks Tid trykt i Konrad Jørgensens Bogtrykkeri i Kolding (Nr. 17—20, 24—26 og 28), i de senere Aar saa godt som altid i Nielsen og Lydiches Bogtrykkeri i København (Nr. 27, 29, 31—40). I Thieles Bogtrykkeri er trykt Nr. 15, 16, 21 og 30. Hos J. Jørgensen & Co. er trykt Nr. 22 og endelig er Nr. 23 trykt hos Bogtrykker A. Rasmussen, Ringkøbing. Klichéerne er alle lavet hos Xylograf Hendriksen, København,

som Foreningen gennem alle Aarene 1908—33 har staaet i Forbindelse med. Forfatterhonoraret er steget fra 25 Kr. Arket i 1918 til 50 Kr. i 1921 og til 75 Kr. Arket fra 1925—32. Jeg anfører Bogens Titel, Udgivelsesaar, Arktal (A.) og Billedtal (B.), det sidste dog ikke, naar, som ved de to Folkedragtbøger, Fremstillingen af Billeder og Plancher er betalt af Carlsbergfondet. Tilsidst anføres den Aargang, Bogen tilhører, og dens Plads i Aargangen, og endelig den samlede Fremstillingssum, som Foreningen af egne Midler har udbetalt for Bogen.

Nr. 15 Breve fra en dansk Folkemindesamler. 1918 (5 ¹ / ₄ A., 1 B.). 1918 I	818,85
Nr. 16 Langdans og Polskdans. 1917 (4 ¹ / ₂ A., 24 Sider Melodibilag, 1 B.). 1917 I.....	250,00
Nr. 17 Festskrift til Evald Tang Kristensen. 1917 (16 ¹ / ₄ A., 22 B.). 1917 II	1710,60
Nr. 18 Nissens Historie. 1919 (7 A.). 1919 I.....	1140,55
Nr. 19 Sæd og Skik i Ommersyssel. 1919 (4 ³ / ₄ A.). 1919 II ...	296,40
Nr. 20 Ingvor Ingvorsens Fortællinger. 1918 (12 A., 43 B.). 1918 II	945,35
Nr. 21 Udvalgte sønderjyske Folkesagn. 1919 (6 A., 26 B.). 1919 III	2596,20
Nr. 22 Folkelig Vals. 1920 (5 ¹ / ₄ A., 47 S. Musikbilag, 8 B.). 1920 I	1307,50
Nr. 23 Nogle Grundsætninger for Sagnforskning. 1921 (12 ¹ / ₂ A., 1 B.). 1920 II	3676,50
Nr. 24 Ved Halleby Aa. (15 ¹ / ₄ A., 32 B.). Levering for 1921...	4287,44
Nr. 25 Trylleord, fremmede og danske. 1922 (8 ¹ / ₄ A., 13 B.). 1922 I	2541,73
Nr. 26 Fra Hedeboegnen. 1923 (11 A., 33 B.). 1922 II	2814,10
Nr. 27 Fejekost. 1923 (6 ³ / ₄ A., 1 B.). 1923 I	1903,45
Nr. 28 E. T. Kristensens Æresbog. 1923 (10 ¹ / ₂ A., 14 B.). 1923 II	3056,70
Nr. 29 Læsøfolk. 1924 (16 ¹ / ₂ A., 39 B.). Levering for 1924.....	5094,29
Nr. 30 Palladius Visitatsbog. 1925 (15 ¹ / ₂ A., 1400 Særtryk til 1 Kr. 25 Ø. Stk.). 1925 I.....	1750,00
Nr. 31 Danske Bøndergaarde. 1925 (6 ¹ / ₄ A.). 1925 II	1974,03
Nr. 32 Aarets og Livets Højtider. 1925 (8 ¹ / ₂ A., 41 B.). 1925 III	3271,50
Nr. 33 Danmarks Helligkilder. 1926 (10 A., 26 B.). Dobbelt-aargang 1926—27 I.....	3788,96
Nr. 34 Folkedragter i Nordvestsjælland. 1926 (28 A.). 1926—27 II	8140,40
Nr. 35 Vore danske Folkeæventyr. 1928 (8 A.). 1926—27 III...	2542,12
Nr. 36 Det gamle Harboøre (19 ¹ / ₂ A., 52 B.). Levering for 1928	6139,75
Nr. 37 I Amagerdragter I. 1930 (16 A.). Levering for 1929 ...	4312,15
Nr. 37 II — II. 1932 (22 ¹ / ₂ A.). Levering for 1931 ..	6532,95
Nr. 38 Danmarks Sanglege. 1931 (23 ¹ / ₄ A., 189 B.). Levering for 1930	9764,63
Nr. 39 I Danmarks Kæmpesten. 1932 (18 A., 57 B.). Levering for 1932	4427,12

ANDRE UDGIFTER OG SAMLEDE UDGIFTER 1908—32.

Foruden Fremstillingsudgifterne spiller Administrationsudgifterne en ret stor Rolle. Foruden Sekretær- og Kassererhonorar (S. 37) hører herunder de store Udgifter til Porto og Udsendelse af de udgivne Skrifter, delvis dækket af de Beløb udover 4 Kr. aarligt, Medlemmerne indbetaler (0,50 ved Indsendelse af Aarsbidrag paa Postgiro, 0,80 ved Opkrævning af Medlemsbidrag; 1,00 hos udenlandske Medlemmer). Hertil hører Udgifterne til Smaatryk (Meddelelser til Medlemmerne, Reklamehæfter, Postanvisninger og Postopkrævninger osv.), Udgifterne til Styrelsesmøderne, idet Rejsseudgifterne for fjærnereboende Styrelsesmedlemmer bliver afholdt af Foreningen.

Desuden har Foreningen af sit Overskud afholdt Udgifter til følgende særlige Formaal: Indsamlingen af Bidrag til Tang Kristensens Æresbog i 1923 300 Kr.; Bidrag sammen med Dansk Folkemindesamling og Dansk Folkemusæum til det 3die nordiske Folkelivs- og Folkemindeforsker møde i København Aug. 1924 400 Kr.; til Konkurrence om Folkemindebilleder i 1927 225 Kr.; Bidrag til Rejsningen af Mindemærket paa Evald Tang Kristensens Grav i Vejle (Fig. 37) i 1931 112,40. Endvidere Understøttelser til følgende forskellige Folkemindesamlere: Chr. Matras til Indsamling af færøske Folkeminder i 1921 300 Kr., Lars Andersen i Høve 1922 200 Kr. og Knud Kannik i 1929 200 Kr. Paa Regnskabet for 1926 har Styrelsen afskrevet som Tab paa indestaaende Tilgodehavende i den 1924 sammenbrudte Revisions- og Diskontobank 1463 Kr. 27 Ø. (sml. S. 45). Jeg anfører nu de samlede Fremstillingsudgifter (F.), de samlede Administrationsudgifter (A.), derunder Porto (P.) og endelig tilsidst Aarsregnskabet samlede Udgifter.

1918: F. 2712,00; A. 937,20 (P. 370,24)	3649,20
1919: F. 4628,35; A. 1380,16 (P. 596,16)	6008,51
1920: F. 2839,53; A. 1560,70 (P. 656,64)	4400,23
1921: F. 11536,50; A. 2178,13 (P. 1294,35)	14015,43
1922: F. 3394,80; A. 1459,82 (P. 521,82)	5064,62
1923: F. 5959,48; A. 2338,64 (P. 1191,04)	8598,12
1924: F. 7502,39; A. 1900,81 (P. 916,98)	9803,20

1925: F. 7014,28; A. 2103,92 (P. 993,25)	9118,20
1926: F. 11951,06; A. 3488,41 (P. 1675,78)	16902,74
1927: F. 6512,71; A. 1650,45 (P. 473,10)	8388,16
1928: F. 5864,75; A. 1845,47 (P. 751,02)	7710,22
1929: F. 4812,15; A. 2045,05 (P. 813,88)	7057,20
1930: F. 9264,63; A. 1743,78 (P. 650,92)	11008,41
1931: F. 6526,95; A. 2164,07 (P. 997,53)	8803,42
1932: F. 6533,12; A. 1906,65 (P. 606,49)	8439,77

Det vil let ses, at Fremstillingsudgifterne veksler stærkt fra Aar til Aar, mere end de i Virkeligheden har gjort, hvis man havde kunnet opstille idealt Regnskab (sml. S. 51). Derimod ligger Administrationsudgifterne temmelig fast omkring 1900 Kr. Kun et enkelt Aar, 1926, byder væsentlig afvigende Administrationsudgifter, i alt 3488 Kr. 41 Ø., men det skyldes, at vi i dette Aar har to fulde Udsendelser i Stedet for een som ellers, hvoraf den ene, Nr. 34 Folkedragter i Nordvestsjælland, var ganske særlig dyr at udsende, og at vi i dette Aar udgiver en »Danmarks Folkeminder 1908—26« i 5000 Eksemplarer paa Administrationsbudgettet.

FORENINGENS KASSEBEHOLDNING OG STATUS

1918—32.

En Oversigt over Kassebeholdningens Udvikling fra Aar til Aar vilde ikke være til ret megen Gavn, hvis den ikke fulgtes af Oplysninger om, hvad der skyldes paa foregaaende Aars Regnskab for Bøger, eller hvad der mulig skulde være forudbetalt for det kommende Aar. Jeg opgiver den nøjagtige Kassebeholdning (K.) ved den aarlige Regnskabsaflæggelse, Foreningens omtrentlige Gæld (G.) eller Forskud paa det Tidspunkt og Foreningens omtrentlige Status.

¹⁵ / ₁ 1918: K. 1126,28; G. o. 1116,00	o. 10,00
²⁵ / ₁ 1919: K. 1501,73; G. o. 440,00	o. 1060,00
³¹ / ₁₂ 1919: K. 2065,82; G. o. 725,00	o. 1340,00
³¹ / ₁₂ 1920: K. 4733,50; G. o. 3000,00	o. 1735,00
³¹ / ₁₂ 1921: K. 4481,73; G. o. 840,00	o. 3640,00
¹⁸ / ₂ 1923: K. 7696,14; G. o. 2025,00	o. 5675,00
⁸ / ₁ 1924: K. 7928,12; G. o. 2182,00	o. 5750,00
²² / ₁ 1925: K. 6805,10; G. o. 1463,00	o. 5340,00
¹ / ₂ 1926: K. 7295,27; G. o. 1463,00	o. 5830,00

¹² / ₁ 1927: K. 4993,75	o. 5000,00
¹⁰ / ₃ 1928: K. 4535,63; Forskud 275,00	o. 4810,00
²⁶ / ₁ 1929: K. 4966,24	o. 4965,00
²⁶ / ₇ 1930: K. 6981,91; Forskud 500,00	o. 7480,00
⁸ / ₂ 1931: K. 4385,56 (Underskudet paa Nr. 38 kontant betalt) o.	4385,00
³¹ / ₃ 1932: K. 4279,57	o. 4280,00
³¹ / ₁₂ 1932: K. 5559,66	o. 5560,00

Ser man paa Oversigten over Foreningens Kassebeholdning og Formuestand, ses det, at Foreningen gør et stort Spring op i 1918, stiger jævnt til 1920's Slutning, gør da i 1921 et vældigt Spring op, og naar efter et nyt Spring i 1922 en Formuestand, der væsentlig er den samme som ved Udgangen af 1932. Siden den Tid har Foreningen maattet fordøje Tab paa Revisionsbanken (1463 Kr.) og Underskudet paa Danmarks Sanglege i 1930, der svækkede Kassebeholdningen med over 3000 Kr. Det medførte ogsaa, at vi ikke, som det var vedtaget af Styrelsen, kunde levere Nr. 39 Danmarks Kæmpesten hel og holden som Aarslevering for 1932, men har maattet dele den mellem 1932 og 1933. Udgivermæssigt set er da Gennemførelsen af Nr. 38 Danmarks Sanglege uden Tilskud af nogen Art Foreningens største Bedrift, større end Udgivelsen af Folkedragter i Nordvestsjælland og Amagerdragter I—II, der blev gennemført med Carlsbergfondets Hjælp (S. 44).

DEN FASTE FOND 1918—32

Paa Styrelsesmødet d. ²⁸/₂ 1918 blev det paa Forslag af Læge Dr. *Johnsson* vedtaget, at Foreningen skulde oprette en fast Fond. Hertil skulde i første Række alle livsvarige Medlemmers Bidrag henlægges, og ligesaa alle de Gaver, som Medlemmerne vilde skænke Foreningen. I de følgende Opgangsaaer kom vi ind paa at henlægge ogsaa en Del af Overskuddet til den faste Fond, dels for at opsamle alle de tidligere livsvarige Medlemmers Bidrag, der før var gaaet ind i det almindelige Aarsregnskab, dels for at skabe en Reservefond, der kunde hjælpe Foreningen frelst over Vanskelighederne, naar der igen kom Nedgangstider, eller hvis Medlemmerne pludselig i uventet stort Tal skulde svigte Foreningen. Den faste Fond skulde efter *Johnssons* Mening ogsaa

kunne bruges til Gennemførelse af særlig store og kostbare Planer, hvis man f. Eks. vilde udgive et Værk om danske Folkedragter. Siden da har Foreningen i 1926 og 1931 udgivet to store Værker om Folkedragter og det for Foreningen endnu kostbarere Værk »Danmarks Sanglege«, uden at behøve at angribe sin faste Fond, der ved Foreningens Jubilæum beløber sig til 4883 Kr. 35 Øre. Fondens Udvikling ses af denne Oversigt.

$^{31/12}$ 1920: 1057,08; $^{31/12}$ 1921: 1141,64; $^{31/12}$ 1922: 2000,00; $^{31/12}$ 1923: 3356,22; $^{31/12}$ 1924: 3490,74; $^{31/12}$ 1925: 3731,25; $^{12/1}$ 1927: 4006,82; $^{10/3}$ 1928: 4167,97; $^{21/1}$ 1929: 4336,33; $^{25/7}$ 1930: 4601,73; $^{8/2}$ 1931: 4693,75; $^{31/3}$ 1932 og $^{31/12}$ 1932: 4883,35.

FORENINGENS BUNDNE FORMUE

Ved Regnskabsafslutningen d. $^{31/12}$ 1932 ejer »Danmarks Folkeminder« foruden den faste Fond 4883,35 tillige en frit anvendelig Kassebeholdning paa 676 Kr. 31 Ø., saaledes at Foreningens samlede Kassebeholdning for den $^{31/12}$ 1932 er 5559 Kr. 66 Øre. Men desuden ejer Foreningen kvit og frit Restoplaget af sine ældre Skrifter. Hvis man regner, at disse Resteksemplarer i det mindste skulde kunne indbringe deres egen Fremstillingsværdi, vilde det sige, at der er en Kapital paa o. 10,000 Kr. bundet i Foreningens Oplag af ældre Skrifter. Om vi skal faa denne store Kapital fri, saa vi kan gøre den frugtbringende for Foreningen, afhænger i høj Grad af Medlemmerne selv, men at det er af stor Betydning for Foreningens fremtidige Udviklingsmuligheder, at denne bundne Formue bliver frigjort ved gamle og nye Medlemmers Køb af vore ældre Skrifter, vil en Sammenligning mellem de aarlige Medlemsindtægter (uden Tillæg af Porto) og de aarlige Fremstillingsudgifter, som Foreningen af egne Midler har udredet, tydeligt vise. I 1918 har Medlemsbidraget været 3 Kr., altsaa har Styrelsen fra 532 Medlemmer modtaget o. 1600 Kr. at gøre frugtbringende. For dette Beløb har Styrelsen udgivet DFm. 15 og 20, der i alt (sml. S. 46) staar Foreningen i 1764 Kr. 20 Øre. Fra det følgende Aar 1919 blev det rene Medlemsbidrag uden Porto sat op til 4 Kr. aarligt. 868 Medlemmer i 1919 indskyder altsaa o. 3500 Kr., og Foreningens

Styrelse anvender til Udgivelsen af Nr. 18, 19 og 21 et samlet Beløb paa 4033 Kr. 15 Øre. Restbeløbet o. 535 Kr. kommer naturligvis fra de Penge, der er frigjort ved Bogsalget. At det ikke er helt smaa Beløb, der anvendes af Bogsalgspengene til nye Bøger, vil følgende Sammenstilling vise:

1918:	532 M., o. 1600,00; DFm. 15 og 20	koster Foreningen ialt	1764,20
1919:	868 M., o. 3500,00; DFm. 18, 19 og 21	» » »	4033,15
1920:	982 M., o. 3900,00; DFm. 22 og 23	» » »	4984,00
1921:	1053 M., o. 4200,00; DFm. 24	» » »	4287,44
1922:	1058 M., o. 4250,00; DFm. 25 og 26	» » »	5355,83
1923:	1142 M., o. 4550,00; DFm. 27 og 28	» » »	4960,15
1924:	1152 M., o. 4600,00; DFm. 29	» » »	5094,29
1925:	1341 M., o. 5350,00; DFm. 30—32	» » »	6995,53
1926:	1595 M., o. 6400,00; DFm. 33 og 34 I	» » »	7859,16
1927:	1581 M., o. 6300,00; DFm. 34 II—35	» » »	6612,32
1928:	1428 M., o. 5700,00; DFm. 36	» » »	6139,75
1929:	1402 M., o. 5600,00; DFm. 37 I	» » »	4312,15
1930:	1374 M., o. 5500,00; DFm. 38	» » »	9764,63
1931:	1299 M., o. 5200,00; DFm. 37 II	» » »	6532,95
1932:	1178 M., o. 4700,00; DFm. 39 I	» » »	4427,12

Gennemgaar vi denne Oversigt, viser det sig, at det kun er to Aar, 1929 og 1932, hvor det rene Medlemsbidrag ikke er fuldt ud anvendt til Fremstilling af Bøger. I 1929 blev der paa Grund af Frk. *Mygdals* langvarige Sygdom udsendt o. 4 Ark for lidt, men det blev, som man let vil se, fuldstændig udlignet i 1931, hvor andet Halvbind af Frk. *Mygdals* Bog udkom. Naar der mangler o. 275 Kr. i, at Medlemsbidragene for 1932 er udnyttet til Bogfremstilling, skyldes det Nødvendigheden af at dække det store Underskud paa Danmarks Sanglege 1930, hvor Fremstillingen overskrider Medlemssummen med ikke mindre end o. 4265 Kr. I de øvrige Aar 1918—28, 1930 og 1931 tilsammen har den af »Danmarks Folkeminder« anvendte Fremstillingssum overskredet de af Medlemmerne indbetalte Medlemsbidrag med o. 13,525 Kr. Fradrager vi de o. 1561 Kr., der mangler i Udnyttelsen af Medlemssummen i 1929 og 1931, vil det sige, at Foreningens Styrelse i Aarene 1918—32 har kunnet anvende o. 11,605 Kr. udover det indbetalte Medlemsbidrag til Fremstilling af Bøger, altsaa gennemsnitlig henved 800 Kr. om Aaret. Det vil sige, at Styrelsen omtrent har kunnet bekoste et Par Værker som Nr. 24 »Ved

Halleby Aa« og Nr. 34 »Folkedragter i Nordvestsjælland« af de Penge, der er blevet frigjort ved Bogsalget af ældre Skrifter, og desuden har kunnet opspare en fast Fond paa o. 4900 Kr. Den faste Fond, Foreningens Reservefond, behøver for Fremtiden ikke at være meget større, den kan sikkert nøjes med at vokse med de livsvarige Medlemmers Bidrag — nu 75 Kr. —, ved Gaver til Fonden og ved Renter af selve Fonden, saaledes at Pengene, der frigøres ved Bogsalg, i højere Grad end før kan omsættes i nye Bøger, til Gavn for den danske Folke-mindeforskning og Folkemindeindsamling, og til Gavn for Medlemmerne.

TILBAGEBLIK OG FREMSYN

Det er Styrelsens Maal, at saa vidt muligt alle Danmarks Egne bliver repræsenteret i Foreningens Skriftrække ved selvstændige Skrifter eller særlige Afhandlinger. Ser vi tilbage paa de udgivne 40 Skrifter, opdager vi, at *Sjælland* har været, om man vil, Kælebarnet. Til Sjælland hører følgende 9 selvstændige Skrifter, som Foreningen har udgivet:

Nr. 7 Sjællændere og Jyder, Nr. 12 Fra Sydsjælland, Nr. 13 Nordsjællandsk Landalmue 1798, Nr. 20 Ingvor Ingvorsens Fortællinger, Nr. 23 Ved Halleby Aa, Nr. 26 Fra Hedeboegnen, Nr. 30 Peder Palladius Visitatsbog, Nr. 34 Folkedragter i Nordvestsjælland, Nr. 37 Amagerdragter, Vævninger og Syninger. Desuden særlige mindre Afhandlinger i Nr. 1 (Sjællandsk Folkekarakter), Nr. 4 (Landsbyliv i Hornsherred) og Nr. 40 (Højby Sogns Folkesagn), ligesom Sjælland naturligvis er repræsenteret i de systematiske Værker, der gælder hele Riget, som Nr. 18 Nissens Historie, Nr. 28 Evald Tang Kristensens Æresbog, Nr. 31 Danske Bøndergaarde, Nr. 32 Aarets og Livets Højtider, Nr. 33 Danmarks Helligkilder, Nr. 38 Danmarks Sanglege og Nr. 39 Danmarks Kæmpesten i Folkeoverleveringen. I disse Afhandlinger og Skrifter er de fleste Hovedegne af Sjælland repræsenteret, om end det Sjælland, der ligger Nord for Linien København-Korsør er fyldigst repræsenteret.

Gaar vi nu til »Hovedlandet«, *Nørrejylland*, Hovedgenstanden for Evald Tang Kristensens og Feilbergs Folkemindearbejde, saa hører følgende 11 selvstændige Skrifter til Nørrejylland: Nr. 7 Sjællændere og Jyder, Nr. 8 Danske Ordsprog

især fra Thy, Nr. 9 Dansk Fiskerliv, Furboere, Nr. 11 Minder fra Erritsø, Nr. 15 Breve fra en dansk Folkemindesamler, Nr. 17 Festskrift til Evald Tang Kristensen, Nr. 19 Sæd og Skik i Ommersyssel, Nr. 22 Folkelig Vals (Fanø og Mandø), Nr. 29 Læsøfolk i gamle Dage, Nr. 35 Vore danske Folkeæventyr og Nr. 36 Det gamle Harboøre. Desuden mindre Afhandlinger især i Nr 1 (Bjerre Herred) og de ovennævnte systematiske Værker vedrørende Danmark som Helhed. Nørrejylland er dog gennemgaaende ikke saa vel repræsenteret som det langt mindre Sjælland. Mens alle 5 sjællandske Amter er repræsenteret ved selvstændige Skrifter, mangler de jyske Amter, Aalborg Amt og Aarhus Amt helt, og Thisted, Viborg og Randers Amt er kun repræsenteret ved tidlige, lidet omfattende Arbejder (Nr. 8, 9 og 19). Der mangler i Virkeligheden, naar man ser nøje til, Bøger fra midtjyske Egne.

Til *Sønderjylland* hører Nr. 21 Udvalgte sønderjyske Folkesagn og delvis Nr. 27 Fejekost 1736 (Als). Ogsaa Sønderjylland kunde, ligesom Nørrejylland, fortjene en fyldigere Repræsentation i Foreningens Skrifter, end dette Land endnu har faaet.

Af de mindre danske Lande er *Falster* repræsenteret ved Nr. 2 Livet i Klokkergaarden, sml. Nr. 1 og Nr. 4, og *Fyn* er repræsenteret med Nr. 14 Fynboer og den kommende Bog Nr. 41 Mellem sydfynske Sunde. Bornholm, Lolland, Færøerne er urepræsenteret i de selvstændige Skrifter, om end disse Lande selvfølgelig, som alle andre danske Landsdele, er repræsenteret i de ovennævnte systematiske Værker om hele Danmarks Rige. Det hører til de nærmestliggende Opgaver for Styrelsen at skaffe netop disse Dele af Danmark repræsenteret i selvstændige Arbejder i de kommende Aar. Mulighederne derfor foreligger allerede for Midtjyllands og Lollands Vedkommende, men om disse og andre Muligheder skal kunne blive virkeliggjorte, ligger for allerstørste Delen i Medlemmernes Haand.

Støtter Medlemmerne Foreningen ved stadig at bevare Medlemsskabet til Trods for de vanskelige Tider, der kan byde mange at skære ned paa alle for ham ikke strengt nødvendige Udgifter, og sørger de for at skaffe nye Medlemmer, i det mindste til at afbøde den nødvendige aarlige Afgang ved

Dødsfald, saa skulde det være sandsynligt, at Ledelsen ogsaa i de følgende Aar skulde kunne gennemføre store, baade folkeligt og videnskabeligt værdifulde Værker fra disse ovennævnte Egne og fra Danmark som Helhed. Uden Medlemmernes faste, støtte Medvirkning kan Styrelsen intet udrette, saa lidt som en Hærledelse kan udrette noget uden en Hær, der følger den givne Ledelse.

Jeg tror at kunne sige, ikke blot paa egne Vegne, men paa hele Styrelsens Vegne, at vi ser Fremtiden for Foreningens Arbejde i Møde med Mod og Fortrøstning. Vi tror, at Axel Olrik saa rigtigt, da han for 25 Aar siden stiftede Foreningen med det Formaal, at den skulde kunne være i Stand til at udgive større samlede Værker som »Livet i Klokkergaarden«, »Bjærgtagen« og mangfoldige siden. Vi tror, at det er rigtigt, at Axel Olrik straks fra første Færd brød med de Fremgangsmaader, Evald Tang Kristensen havde anvendt, da han stod som Leder af den første danske Folkemindeforening »Dansk Folkemindesamfund«, stiftet i Aar for 50 Aar siden, med den splittede Udgivelse af tilfældigt indsamlet Stof, som det skete i Skattegraveren 1884—89. Vi tror, at Tang Kristensen har Uret, naar han i Minder og Oplevelser IV S. 434 skriver, at Foreningen ikke har røgtet sin vigtigste Opgave, nemlig Indsamlingen, tilfredsstillende, idet de »af samme udgivne Bøger ikke har kunnet sætte Arbejdet i den rette Gang. Da jeg i sin Tid udgav »Skattegraveren«, fik jeg Folk i Tale i rigt Maal, og den Maade har jeg altid anset for den eneste rette.« (Sml. S. 12).

Vi mener, at det er »Danmarks Folkeminder«s Hovedopgave at udgive Bøger om Folkeminder, og denne Opgave kan vist ikke siges at være misrøgtet, naar man tager Hensyn til de Midler, der har staaet til Foreningens Raadighed. Det er derimod Dansk Folkemindesamlings Opgave at indsamle det Folkemindestof, der blandt andet skal kunne bruges i »Danmarks Folkeminder«s Bøger og, da tror jeg, eller rettere ved jeg, som Arkivar i Dansk Folkemindesamling, at »Danmarks Folkeminder«s Bøger har været et ganske fortrinligt Middel til at vække de jævne Medarbejderes Forstaaelse for, hvad det ved Optegnelsen af gamle Minder kommer an paa. Et Værk som Karen Thuborgs Harboørebog i 1928 er i høj

Grad kommet i Stand ved, at der i Forvejen forelaa Bøger som Karoline Graves: Ved Halleby Aa og Marie Christophersen: Fra Hedeboegnen, der kunde tjene som Forbillede, Vejledning og Opmuntring. Og Karen Thuborg er her ikke enestaaende. Det skal nok vise sig, at Danmarks Folkeminders

Fig. 37. Evald Tang Kristensens Mindesten
paa Vejle Kirkegaard.
(Rejst paa Opfordring af »Danmarks Folkeminder«).

Skrifter stadig vil have Ævne til at fremhjelpe Indsamlingen af Folkets Minder, og i saa Fald turde det andet Hovedformaal med Foreningens Oprettelse for 25 Aar siden, at indsamle Danmarks Folkeminder, være naaet.

Naturligvis vilde »Danmarks Folkeminder« kunne støtte Indsamlingen af Folkeminder endnu langt mere, end den allerede

har gjort, hvis det var lykkedes mig at naa det Maal, jeg ved Axel Olriks Død i 1917 satte mig som Sekretær, at Foreningen engang skulde kunne naa et aarligt Medlemstal af 3000, det tidobbelte Medlemstal af, hvad vi dengang havde. Vi vilde i saa Fald kunne anvende o. 2000 Kr., maaske 3000 Kr. aarligt af Medlemsindtægten paa at støtte Indsamlingen i de Egne, hvor Indsamling særlig tiltrænges, og det skulde nok kunne mærkes. Hvad det er for Egne, viser Frk. Bobergs lille Sognefortegnelse siden i denne Bog. Om Foreningen skal kunne naa dette Maal, 3000 Medlemmer, ligger i Fremtidens Skød, men umuligt skulde det ikke være. Det vilde kræve, at hvert eneste nuværende Medlem sørgede for at indmelde et nyt Medlem, og at alle Landets Folkebibliotheker ansaa det for en Selvfølge, at Bibliotheket var Medlem af »Danmarks Folkeminder«. Men selv om dette vilde være altfor forhaabningsfuldt af mig, saa mener jeg at turde haabe paa, at Foreningen ogsaa i de følgende trange Aar vil kunne fortsætte sit Arbejde i det gamle Spor med Udgivelse af større og mindre Folkemindebøger fra Landets forskellige Egne og fra Danmark som Helhed, saa vil Fremgangen, naar den igen strejfer det arbejdsivrige danske Folk, sikkert ogsaa naa vor Forening, »Danmarks Folkeminder«, saaledes som den allerede har gjort det i Aarene lige efter Verdenskrigen.

HØJBY SOGNS FOLKESAGN.

Af Arkivar HANS ELLEKILDE.

HØJBY Sogn i Odsherred er et af Danmarks største Landsogne, over en Kvadratmil stort, med henved 12,000 Tønder Land og med et Indbyggertal ved Folketællingen af $\frac{1}{11}$ 1932 paa 3509 Mennesker. Højby Sogn (Fig. 38) strækker sig fra Sjællands Odde, der udgør et eget Sogn, Odden Sogn, til Nykøbing Købstad. Sognet beskylles i Nord af Kattogat, i Vest af Sejrbugten, i Øst af Issefjord (Nykøbingbugten). Mod Syd er Højby Sogn landfast med det øvrige Odsherred, i den største Udstrækning med Asminderup Sogn, paa et mindre Stykke mod Vest med Vig Sogn. Højby Sogn har 12 Landsbyer, 2 gamle Herregaarde og en Række spredte Bebyggelser, bestaaende af Husmandshuse og Arbejderboliger (sml. Trap⁴ II S. 553). Sognets Landsbyer er af meget forskellig Størrelse. Størst er Kirkebyen *Højby* (Fig. 71), den har i Følge Præsten J. H. Schows Beskrivelse 1756 o. 146 Tønder Hartkorn, 18 Gaarde og 36 Huse. Ved Folketællingen $\frac{1}{11}$ 1932 har Højby 702 Indbyggere. Sognets næststørste og næstvigtigste By er *Lumsaas* (ovre mod Vest ved Foden af Sjællands Odde), som i 1896 har faaet sin egen Kirke og Præstebolig. Denne By har 1756 82 Tønder Hartkorn, 17 Gaarde og 10 Huse og Nov. 1932 479 Indb.

Sognets Landsbyer falder i to Grupper, Nord og Syd for det Bakkedrag (Fig 40), der strækker sig midt igennem Højby Sogn fra Øst over imod Vest. Følger vi Vejen ude fra Odden til Nykøbing, saa kommer vi gennem alle de nordlige Byer med Undtagelse af Klint, der ligger helt for sig selv nær Kattogat imellem Klintebjerg og den store, nu udtørrede Klintesø (Fig. 41), hvor nu Herregaarden kaldet Klintesø ligger. *Klint* har 1756 24 Td. H., 8 Gaarde og 4

Huse (1932, 212 Indb.). Yderst mod Sjællands Odde ligger den lille By *Ebbeløkke*, der i 1756 har 18 Td. H., 4 Gaarde og 3 Huse (1932, 86 Indb.). Derefter kommer *Lumbsaas*, som lige er nævnt; *Holmstrup* med knap 23 Td. H., 6 Gaarde og 4 Huse (1932, 47 Indb.); *Sonnerup* med 17 Td. H., 9 Gaarde og 10 Huse (1932, 44 Indb.); *Tengslemark*, der 1756 kan opvise 54 Td. H., 6 Gaarde og 1 Hus (1932, 189 Indb.). Saa

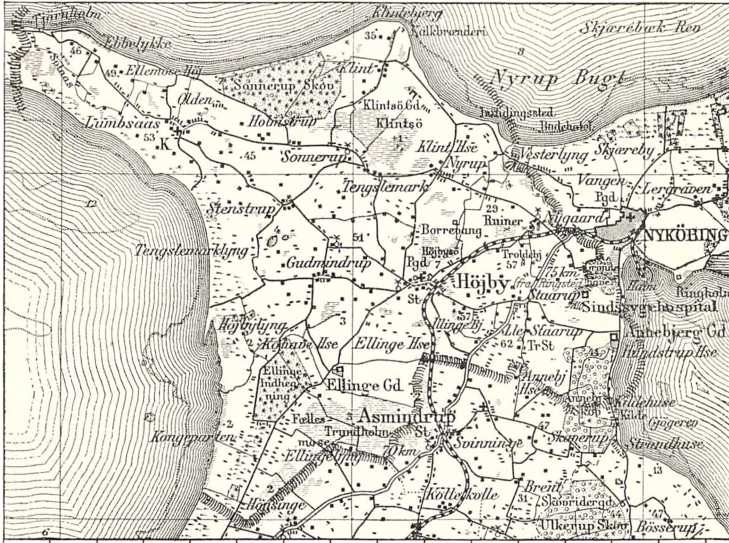

Fig. 38. Kort over Højby Sogn. (Trap⁴ II 552).

kommer *Nyrup* med omtrent 30 Td. H., 6 Gaarde og 8 Huse, (1932, 266 Indb.) og lige ved Nykøbing Byskel *Nygaard*, der trods sit Navn er en Landsby med 37½ Td. H, 5 Gaarde og 3 Huse (1932, 124 Indb.).

Til den sydlige Gruppe Landsbyer hører foruden Højby tre ret store Byer: *Stenstrup* imod Vest nær Sejrbugten med 62 Td. H., 9 Gaarde og 3 Huse (1932, 166 Indb.); *Gudmindrup*, Sognets trediestørste By, med 70 Td. H., 11 Gaarde og 11 Huse (1932, 254 Indb.); derefter *Højby*, og mod Øst, ved Hovedlandevejen gennem Odsherred, *Staarup* med 45 Td. H., 9 Gaarde og 7 Huse (1932, 245 Indb.). Øst for Staarup laa i ældre Tid en Landsby *Mosby* i Nærheden af Issefjorden: den maatte o. 1675 give Plads for Herregaarden *Anneberg*,

opkaldt efter Rentemester Henrik Müllers Datter, Anna. Ovre mod Vest nær den berømte Trundholm Mose paa Sognets Sydgrænse, hvor den mærkelige Solvogn fra Broncealderen Sept. 1902 blev fundet, ligger den gamle Herregaard *Ellingegaard*, der nævnes allerede 1370. I Pastor Schows Beskrivelse 1756 opregnes endnu et Par Landsbyer, som ikke mere findes: *Ubberup* med 20 Td. H., 6 Gaarde og 7 Huse, liggende hvor nu Anneberg Skov ligger, og *Hundstrup* med knap 3¹/₂ Td. H., 2 Gaarde, 2 Huse. Hundstrup Huse nævnes endnu, men kun som en Husklynge.

Disse sidste Byer (Mosby, Ubberup og Hundstrup) nævnes ikke i Byremserne, der søger at særtægne Højby Sogns Landsbyer. Vi har en Byremse, antagelig digtet i Lumbsaas, der skildrer Højby Sogns Landsbyer paa følgende Maade:

Ebbeløkke er en lille By,
Lumbsaas er lidt større,
i Holmstrup maa man ride af By,
i Sonnerup kan man køre,
i Klint laver de Kalk af Sten,
i Tengslemark og Nyrup maa de bruge deres Ben,
i Gudmindrup kører de Møg og Sten,
Stenstrup er lidt bedre.

I en af Byerne Vest paa, maaske i Stenstrup, hvor Byremsen er optegnet, har man taget de østlige Byer: Nygaard, Højby og Staarup, med og puttet dem ind i Remsen imellem Nyrup og Gudmindrup. Det hedder i dette yngre Tillæg til Remsen: »Nygaard er en Stampeby, Staarup er en Stormeby, Højby er en Sladreby«.

I Odden Sogn kender man Lumbsaasremsen i dens oprindelige Form, uden Tillæg, men man har ingen Interesse af de sydlige Byer Gudmindrup og Stenstrup, der ligger udenfor Vejlinien Odden—Nykøbing, man digter i Stedet for om de vestlige Byer i Ruten Yderby og Overby i Odden Sogn, og om de nærved Nykøbing liggende Byer, Nygaard, Højby og Staarup. Oddenremsen i sin Helhed er trykt i Lars Andersen Folkeliv i Odsherred S. 100 (og derfra i Th. Gravlunds Bog om de danske Byremser, Kongerejsen 1924 S. 25). Jeg anfører her blot, hvad Oddenremsen har om de østlige Byer i Højby Sogn:

Nyrup ligger paa Sand,
 de drikker hellere Vin end Vand,
 Nygaard ligger i en Hule,
 de æder og fortærer hver en Smule,
 Højby ligger syg,
 Staarup ligger paa en Bakke,
 de kan bande, gale og snakke.

I Nabosognene mod Syd kendes en helt anden Remse om Højby Sogns Byer, rimeligvis digtet i Asminderup eller Vig Sogn, skønt den i sin bedste Form er optegnet i det sydlige Odsherred, i Veddinge, Faarevejle Sogn, meddelt af en Kone født 1857 i Tolsager, Asnæs Sogn (L. Andersen Folkeliv S. 73). Denne Remse omfatter de vestlige Byer i Højby Sogn, dog ikke Ebbeløkke og Klint, og særtegner de tre velstillede Byer Lumbsaas, Stenstrup og Gudmindrup i Modsætning til de smaa fattige Byer hinsides Aasbakken. Remsen lyder saaledes:

Høj Hat i Lumses,
 Traterateren i Stenstrup,
 den rige Mand i Gondrup (dvs. Gudmindrup),
 kun to Gryn havde de i Hollstrup,
 dem kogte de i Sonnerup
 og aad dem i Tengslemark.

I Asmindrup kendes en forvansket Form af denne Remse (se Lars Andersen Folkeliv S. 73) i Forbindelse med en Remse om de østlige Byer paa Nykøbingevejen i Modsætning til Ellingegaard. Det hedder her:

Smør tykt paa Ellingegaard,
 Spar paa Flæsket i Højby,
 Flæskesværen i Nygaard,
 Kælderpigen i Staarup.

Vi forstaar nok, at de maa spare paa Flæsket i Højby og nøjes med Flæskesværen i Nygaard, men hvad betyder Kælderpigen i Staarup? Mon Bymændene i Stormebyen Staarup, hvor de efter Odboernes Mening baade kan bande, gale og snakke, ikke efter Asminderuppernes Dom har været for flittige til at besøge Nykøbings Kælderbeværtninger? Jeg har spurgt Laurits Jensen derom; han kunde let give Besked om, hvorfor Nygaard, hans Fødeby, kaldtes en *Stampeby*:

der var i ældre Tid en Stampe til at stampe Tøj i, der op-
 hørte o. 1860 ved Nygaard Søes Udtørring. Men »Kælder-
 pigen i Staarup« ved han ikke noget om, og saa maa jeg,
 ligesom Gravlund i Kongerejsen, melde pas.

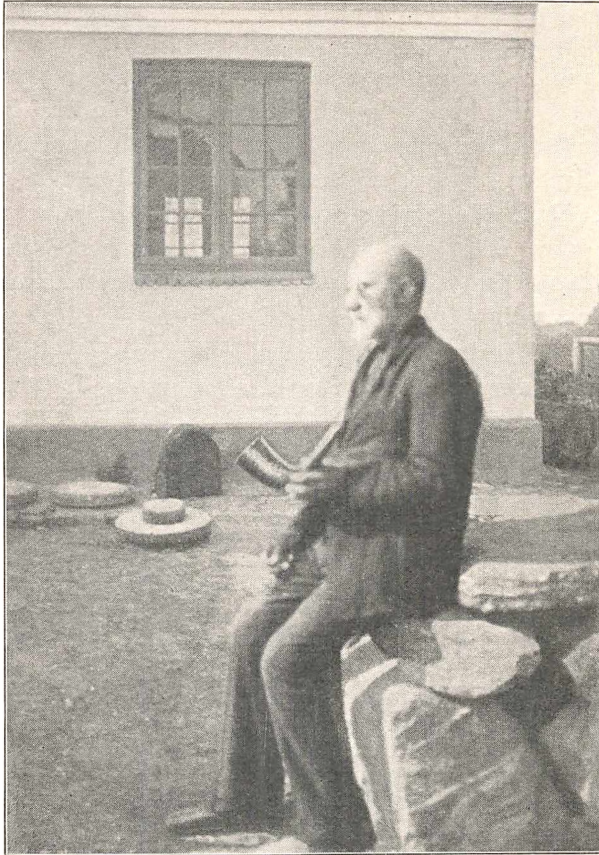

Fig. 39. Laurits Jensen foran Stenstrup Møseum.
 (Fot. af H. Grüner Nielsen, DFS.).

Jeg nævner Laurits Jensen saa ligefrem, som om der kun var
 een Laurits Jensen i Landet, og der er dog nok over 10,000
 af det Navn, om det forslaar. Alligevel er der i en vis For-
 stand kun een Laurits Jensen, ligesom der kun er een
 Vilhelm Andersen, kun een Carl Nielsen. I Højby Sogn, ja
 i hele Odsherred er der i al Fald kun een Laurits Jensen,

den 75aarige blinde Mand (Fig. 39), der har rejst Højby Sogns Musæum i Stenstrup (se nærmere Tage Christiansen Odsherred IV S. 9—12) og 1907 har stiftet Historisk Samfund for Højby Sogn, hvis Formand han nu i 25 Aar har været. Han er født i Nygaard d. 23. December 1857; han fik fra sin tidlige Barndom sin historiske Sans vakt af de prægtige Kæmpehøje bag Fædrengaarden (Fig. 50), af det ganske nærliggende Voldsted Næsseholm med dets sagnberømte Fangetaarne (Fig. 69) og de endnu bevarede Murrester af Drøsselholm Slot (Fig. 70). Dengang kunde Laurits Jensen endnu se, han blev først blind i 25 Aars Alderen. Hans Moder var en Gaardmandsdatter fra Overby, og han kom tidlig paa Besøg hos sin Moders Familie ude paa Sjællands Odde. Ikke underligt, at Laurits Jensen med særlig Forkærlighed har samlet Minderne om Kampen ved Odden d. 22. Marts 1808, lige fra Willemoes' Skibskiste til den rørende Beskrivelse af Slaget, som en gammel Odbo har digtet. Han købte i 1892 et Bolssted i Stenstrup i umiddelbar Nærhed af et af Danmarks mærkeligste Oldtidsminder, Dobbeltjættestuen Troldstuen i Stenstrup (Fig. 42). Han drev sin Landejendom trods sin Blindhed lige til 1928. Saa blev der bygget en Fløj til Musæet, hvor han kunde bo, og han tilbringer nu sin Alderdom i ivrig Virksomhed med at øge sit kære Musæum og med at vise det frem for de Besøgende. Selv flygtigt Besøgende paa Vej til Lumsaas' Naturskønhed og Oddens Tunfiskeri, der dumper ned i Stenstrup, maa undres over, med hvilken Sikkerhed Laurits Jensen færdes i sit Musæum trods sin Blindhed, hvor nøje han ved, hvor alle Ting er, saa han let kan tage dem frem og forevise dem.

Men Laurits Jensen har ikke blot stiftet Stenstrup Musæum, han har ogsaa tilvejebragt et Sognearkiv af ikke ringe historisk Værdi, idet han og hans mange Medarbejdere har samlet personalhistoriske Oplysninger om Sognets Beboere i det sidste hundrede Aar, ordnet efter Gaardenes og Husenes Matrikelnumre. Fra dette personalhistoriske Arkiv, der opbevares i Stenstrup Musæum, stammer de fleste af de nøjagtige Oplysninger om Sagnpersoner og Meddelere, som i det følgende vil blive givet. Laurits Jensen har ligeledes samlet Højby Sogns Folkeminder ved gode Medarbejders Støtte,

især Mænd som Pastor Herskind i Lumbsaas, nu i Baarse, og Arkivar Frode Gribsvad ved Arkivdepotet i Aabenraa, udset til at skrive Højby Sogns Historie. Hele denne Samling af Folkeminder findes siden 1912 i Dansk Folkemindesamling (Kapselen DFS 1912/2 Blad 1—360; her citeret *HS.* med Bladtal), og den udgør selvfølgelig Hovedstammen i mit Arbejde her om Højby Sogns Folkesagn. Opbevaret i Stenstrup Musæum er ogsaa et slæghistorisk Manuskript skrevet af Fru Manna Jakobsen i Underød paa Grundlag af hendes Bedstemoder Kirsten Larsdatters (1784—1874) Meddelelser (citeret *Manna J.* med Bladtal), og nogle andre forskellige stedhistoriske Optegnelser.

Jeg anfører Meddelelserne til Laurits Jensen og til Dansk Folkemindesamling (især Kapselen 1906/23: 333) ved deres Navn, og anfører deres Fødselsaar, ofte blot med Omtrentlighed (f. o. Aar 1850), men Stand, Hjemsted og Fødested angives af Pladshensyn i stærk Forkortelse (*Am.* = Aftægtsmand; *Gm.* = Gaardmand; *Gk.* = Gaardmandskone; *Hm.* = Husmand; *Hk.* = Husmandskone; *HE.* = Højskoleelev. *E* = Ebbeløkke; *EL.* = Ellinge; *G.* = Gudmindrup; *H.* = Højby; *Ho.* = Holmstrup; *K.* = Klint; *L.* = Lumbsaas; *N.* = Nygaard *Ny.* = Nyrup; *S.* = Stenstrup; *So.* = Sonnerup; *St.* = Staarup; *T.* = Tengslemark og *Tj.* = Tjørnholm).

Laurits Jensen har ikke blot selv direkte samlet Folkeminder i Højby Sogn og givet Stødet til, at hans mange Medarbejdere i Højby Sogns historiske Forening tog Indsamlingsarbejdet op, han har ogsaa i høj Grad været til Støtte for Dansk Folkemindesamlings Indsamlere, naar de besøgte Sognet, først og fremmest Arkivar *Grüner Nielsen* i 1911 og 1915 (forkortet *GN.*). Det er *Grüner Nielsen*, der har Æren af at have faaet Laurits Jensen ind paa at lade sin Forening samle Folkeminder. Laurits Jensen har fulgt med *Grüner Nielsen* eller *Gravlund* 1913 (*T. Gr.*) ud til de Gamle, og opmuntret dem til at fortælle for de Fremmede, der besøgte dem for at faa Oplysninger om gamle Dage. Laurits Jensens historiske Arbejde burde efterlignes i alle andre danske Sogne; en fortidskyndig og historisk interesseret Mand eller Kvinde burde i hvert eneste dansk Sogn samle Sognets Folk i Arbejde for de historiske Minder i Sognet. Et historisk Arkiv med gaardhistoriske og personalhistoriske Oplysninger om Sognets Beboere efter Højby Sogns Møn-

ster vil kunne skaffes alle Vegne, og alle Vegne vil der endnu kunne samles Folkeminder, Viser, Folkesagn, Folketro, Efterretninger om gammeldags Levevis i Sognet, om Aarets og Livets Højtider m. m., selv om det ikke bliver med samme Fylde og Værdi som for 50 Aar siden. Det er en Ære for et Sogn, at dets gamle Folkemindeoverlevering er repræsenteret paa saa fyldig Maade i Dansk Folkemindesamling som muligt, enten det som f. Eks. i Harboøre sker ved en enkelt meget kyndig Optegner, eller det som i Højby sker ved en dybt interesseret Leder og mange Medarbejdere. Det er for Laurits Jensens Skyld, at jeg har valgt Højby Sogns Sagnoverlevering til Genstand for min Fremstilling for at vise, hvad der kendes af Folkesagn fra et enkelt dansk Sogn. Jeg vilde gerne derved opnaa, at et lignende historisk Folkemindearbejde blev taget op i de flest mulige danske Sogne efter det Mønster, som Højby Sogn og den gamle blinde Laurits Jensen har anvist.

Men Laurits Jensens og Dansk Folkemindesamlings Indsamlingsarbejde i Højby Sogn er naturligvis ikke de eneste Kilder til vor Viden om Sognets Sagnoverlevering, vi har ogsaa mange andre Kilder. En meget vigtig og værdifuld Kilde er de Optegnelser, den kendte Odsherredssamler *Lars Andersen* fra Høve har optegnet i Højby Sogn, før Laurits Jensen begyndte sin Folkemindeindsamling, ikke sjældent fra de samme Meddelere som Laurits Jensen. Da dette Sagnstof er let tilgængeligt i *Lars Andersens Bøger »Folkesagn og Folketro i Odsherred«* 1918 S. 70—85, Nr. 370—436 (citeret *LA.* med Nummer) og i hans Bog »Folkeliv i Odsherred« (citeret *LAF.* med Sidetal), saa nøjes jeg hyppigt med blot at henvise til disse Bøger, naar ikke Sammenhængen gør det ønskeligt, at Stoffet fra *Lars Andersens Bøger* anføres mere udførligt. Ogsaa *A. Uhrskovs Bøger »Fynske Sagn«* 1929 og »Sjællandske Sagn« 1932 nøjes jeg ofte med blot at henvise til (citeret *UF.* og *US.*). Med *Odsh.* henviser jeg til *Tage Christiansens smukke Aarbog »Odsherred«* I—IV 1929—32 f.

Derimod har vi ældre trykte og utrykte Kilder, der er anderledes udførligt citerede. Hovedkilden er Oldsagsforskeren *Henry Petersens Undersøgelse af Højby Sogns Oldtids- og Middelalderminder* fra 1874, opbevaret i Nationalmusæets

Herredsundersøgelser i Kapslen Odsherred under Højby Sogn. Her findes ikke helt faa Folkesagn optegnet, især naturligvis om Gravhøje og Voldsteder. Disse Optegnelser citeres *NM.* med Angivelse af By og Matrikelnummer. Disse Optegnelser er saa meget mere kærkomne, som vi desværre har meget faa Sagn, meddelt af *Svend Grundtvigs* Optegnere («*Danske Sagn I*« Nr. 316, 318, II E Nr. 43, III Nr. 256—257, citeret *DS.*) og slet ingen fra Tang Kristensens Meddelere, skønt Tang Kristensen allerede fra 1884 var kommet i Forbindelse med den unge Laurits Jensen og havde modtaget Folkeviser og Folkeæventyr fra ham. Laurits Jensen kunde endnu lettere have optegnet Folkesagn fra Højby Sogn i 1884 end i 1912, hvis Tang Kristensen blot havde tilskyndet ham dertil. Heldigvis har vi Optegnelser fra langt ældre Tid. *Just Mathias Thiele* har personligt samlet Folkesagn i Odsherred 1817 og ladet dem trykke i første Bind af sin berømte Bog »*Danske Folkesagn*« 1818. Fra Højby Sogn stammer Sagnene i denne Bog S. 33—36 og S. 38—41 (citeret *Th. I.* med Sidetal). Sagnene er ogsaa gengivet, splittet paa mange Steder, i Thieles forøgede, men videnskabeligt set forringede Samling »*Danmarks Folkesagn*« I—II fra 1843 (citeret *Th. 1843* med Bind og Sidetal). Vi har desuden Præsteindberetninger fra Højby Sogn til Nationalmusæet, især fra Kapellanen Brockdorff i 1808, sml. *Antiquariske Annaler* II, 1815, S. 267—282 (citeret *Ant. A.*), og fra Præsten F. C. Mathiessen i Højby (sml. »*Annaler for nordisk Oldkyndighed*« 1842—43, S. 358).

Den vigtigste og værdifuldeste utrykte ældre Kilde er dog den ret udførlige Beskrivelse af Højby Sogn, som Præsten Johan Henric Schow (Præst 1748—1766) i 1756 har foretaget under Titelen »*Høybye Sogns Specialia*«, som findes den Dag i Dag paa det Kgl. Bibliothek (Ny kgl. Saml. 394 b i Fol.). Denne Beskrivelse findes i forkortet Form med nogle Tilføjelser som Præsteindberetning til Hans de Hofman i 1758 (nu i Landsarkivet i København), benyttet i »*Hofmans Foundationer*« VIII, S. 250 f., og derfra i »*Danske Atlas*«. Hos os citeres den udførlige Beskrivelse fra 1756, naar der ikke udtrykkeligt henvises til den yngre Indberetning fra 1758. Schows Indberetning 1758 og mange andre Breve og Dokumenter vedrørende Højby Sogn er afskrevet af pensioneret

Lærer Stenfeldt i et Haandskrift, købt af Stenstrup Musæum, »Højby Sogn i gamle Dage« (citeret *Stenf.*), der har været mig til stor Nytte under dette Arbejde. Nogle endnu ældre Indberetninger, især vedrørende det berømte Sagn om Ridder Ebbes Døtre, der myrder deres Forførere i Højby Kirke, skyldes den iøvrigt ukendte Mand Peder Viskinge 1691, Præstesønnen Ahasverus Bartholin fra Højby, senest 1695, og Provst Arctander i Egebjerg fra o. 1750. De bliver naturligvis nævnt udførligere nedenfor (S. 104 ff.).

Alle disse mange forskellige trykte og utrykte Kilder er arbejdet sammen til en Helhed efter følgende Plan. Først meddeler jeg Sagnene knyttet til Sognets *Naturmindesmærker*, begyndende med Bakker og naturlige Bakkedrag, derefter Søer og Vandløb, hellige Kilder og mærkelige Sten og Træer. Derefter Sognets *Kulturmindesmærker*. Først Sagn om Sognets Oldtidsminder: Stendysser, Jættestuer, Gravhøje og Stendynger. Dernæst Kirken og alle de til den knyttede Sagn; Voldsteder og Borgruiner fra Middelalderen. Sagn om *historiske Begivenheder* (Pest, Svenskekrig, Englænderkrig) danner Overgang til Sagn om *Personer knyttede til Sagnet*, først om kloge Præster, idet sagnberømte Herremænd mangler, derefter om kloge Mænd og Kvinder, Hekse og andre ulykkelige Mennesker; Gengangere og Hjemmets Vætter, og endelig tilsidst om overnaturlige Oplevelser af mere ubestemt Karakter, som navngivne Mennesker fra Sagnet mener at have haft. Herfra burde jeg gaaet videre med Sognets rige Folketro, delvis benyttet i J. S. Møllers Bøger om »Fester og Høj-tider fra Nordvestsjælland« I—II, men Pladsen tillader kun, at Sagnene fra Højby Sogn bliver behandlet, Folketroen maa vente til en anden Gang. Jeg slutter da med en kort Redegørelse for den samlede Overlevering i Modsætning til Sagnoverleveringen fra Landets andre Egne. Pladsen tillader ikke en udførlig Kommentering af de meddelte Sagn som i Møllers Bøger, ikke heller nogen indgaaende Enkeltsammenligning med andre Egenes Sagnoverlevering. Jeg ønsker derfor straks at henvise til min Oversigtsartikel »Danmarks Folkesagn« i »Nordisk Kultur« IX og til Evald Tang Kristensens *Æresbog* 1923 (DFm. 28), hvor jeg udførligt har gjort Rede for den almindelige danske Sagnoverlevering. Jeg

gaar altsaa nu over til den første Sagngruppe, jeg vil behandle, Sagnene om Sognets Bakkedrag og naturlige Bakker. Lad mig blot nævne, at naar der i det følgende ingen Kilde udtrykkelig anføres, er denne altid DFS 1906/23: 333 (c: Kapslen Sagn og Tro: Højby, i Dansk Folkemindesamling).

HØJBY SOGNS BAKKEDRAG OG NATURLIGE BAKKER.

Jeg har allerede i den indledende Beskrivelse omtalt det store Bakkedrag, der strækker sig gennem Sognet fra Øst til Vest, særlig kendeligt fra Tengslemark til Lumbsaas. Det kaldes i Regelen for *Aasbakken* eller Sonnerup Aasbakke, og der fortælles et Folkesagn om dette Bakkedrags Tilblivelse, nær beslægtet med lignende Sagn om Mogenstrup Aas ved Næstved og Lellinge Aas ved Køge.

Overleveringen om Aasbakkens Tilblivelse synes oprindelig at være fortalt saaledes, at Trolden fra Klintebjerg (Fig. 43) vil bygge Bro fra Sjællands Odde til Sejnrø. Han fylder sine Vanter med Jord, derved dannes den store, omtrent 500 Tønder Land store Klintesø (Fig. 41, udtørret 1852 f.). Trolden begiver sig nu paa Vej ud paa Sjællands Odde, men der gaar Hul paa Vanten, og Jorden drysser ud, derved opstaar Aasbakken (Fig. 40) fra Klintesøen til Ebbeløkke. Da han naar helt ud paa Sjællands Odde og skal til at bygge Bro, opdager han, han kun har en Smule Jord tilbage i Vanten, han kaster det harmfuldt fra sig, derved bliver Gniben og Sjællands Rev til. I denne Form kendes Overleveringen paa Odden (NM. 1874 under Odden Sogn; LA. Nr. 374, her ogsaa en højre Vante, hvoraf Bakkeskrænterne langs Oddens Nordstrand fremkom). I Højby Sogns Overlevering standser Sejrvandringen ofte i Ebbeløkke. En ukendt Meddeler til P. Olsen i Tømmerup 1870 fortæller, at Trolden blev saa ærgerlig, da han opdagede, at der ikke var mere end lidt i Tommeltotten tilbage, at han ogsaa rystede det sidste ud lidt Vest for Aasebanken, derved opstod nogle smaa Høje, som kaldes Knartinge Høje (DS. III Nr. 256). Sml. S. 89.

Unge Højskoleelever i Nutiden fortæller gerne, at Trolden vil bygge Bro helt over til Jylland, for at hævne sig paa nogle Folk derovre. Saaledes Gunnar Andersen, Kragemose-

Fig. 40. Aasbakken, set fra Syd.
(Fot. af S. Bay, Asnæs).

gaard i Tengslemark 1927. Da Trolden ude paa Sjællands Odde opdager, at kun det i Tommelfingeren var tilbage, kaster han det af al sin Magt mod Jylland, men det naar kun til den yderste Spids af Odde, hvor det blev til den høje Bakke Gniben. (Sml. ogsaa US. 12: Trold i Nykøbing hører Kirkeklokke i Jylland, tar Jord, hvor Nykøbing Bugt nu ligger. Hul paa Sækken, de store Bakker mellem Nykøbing og Ebbeløkke bliver til. Han tar Resten og kaster det ud i Havet, saa det blev til Sjællands Odde.) Højskoleelev Julie Vinding-Jensen i Overby fortæller ligeledes om Sjællands Oddes Tilblivelse: Trolden i Klintebjerg vil besøge Trolden i Høve Bakker og tage noget Sand med, han havde laant. Da Sandet i den ene Sæk drysset ud, bliver Trolden saa vred, at han vender sig om og kyler den anden Sæk langt væk. Derved blev Sjællands Odde til (DFS 1930/5 b: 332). Esther Petersen i Stenstrup fortæller, at Trolden var blevet fornærmet paa nogle Mennesker paa den anden Side Bæltet. Han smider den næsten tomme Vante ud i Havet, derved blev Sejro til (US. 14).

I en Del af Højby Sogns Overlevering kaldes Trolden,

Fig. 41. Den udtørrede Klint Sø.
(Fot. af S. Bay, Asnæs).

der har dannet Aasbakkerne, for *Lars Krans*. Han nævnes allerede i Thieles Optegnelse fra 1818 (Th. I, S. 33, sml. Th. 1843 II, S. 38):

Ved Sonnerup i Odsherred findes Sonnerup Aas, en Række af syv Bakker. Een af disse kaldes Krandsbakke, efter Trolden Lars Krands, som er velbekendt der i Egnen. Da engang en Gaardmand havde gjort ham noget imod, blev han vred, gik ned til Stranden, fyldte sin Handske med Sand og bar den tilbage til Bondens Gaard, hvor han rystede den ud, saa at Gaarden skjultes under Sandet, og af de fem Fingerhuller i Hansken, blev de fem Bakker paa Sonnerup Aas. »Det hænder sig ofte, især i taaget Veir,« tilføjer Thiele, »at Bønderne see Lars Krands spadsere med andet Troldpak fra Sonnerup og ned paa Klinten, og staaer Sæden endnu paa Marken, da sees kjendeligen hans Gangsti derigjennem.«

Meningen af dette Sagn maa være den, at Trolden i Krandsbakken ved Sonnerup besøger Trolden i Klint (sml. S. 86), og derved danner en Stribe gennem Sæden paa lignende Maade som Arrenakkekongen i nordsjællandske Sagn. Denne Forestilling genfindes ikke i den senere Overlevering om Lars Krans. Her optræder Lars Krans i samme Rolle som Klintebjærgtrolden i Oddens Overlevering; han vil lægge

Dæmning fra Odden til Sejro og fylder sin Handske med Sand. Efter Klintesø og Aasbakkens Opstaaen blev der kun lidt Sand tilbage i Enden af hver Finger, han ryster i sin Ærgrelse ogsaa dette ud, og der blev fem smaa Høje oven paa den store Højderyg (DS. III, Nr. 257, fra o. 1869).

Eller man har spurgt sig selv om, hvorfor Lars Krans absolut skulde til Sejro, det er mere naturligt fra Oddens end fra Højby Sogns Standpunkt, og man digter da, antagelig i meget sen Tid, den Forklaring, at Trolden i Troldestuen i Stenstrup, Nidulv, havde bortført hans Søster til Sejro, og at han vil hente hende tilbage. Lars Krans tar Jord i Klint, og der bliver en Sø paa o. 500 Tønder Land, Sand og Jord drysser ud og danner »Ebbeløkke Bakker«. Det sidste af Handsken drysser han ud over Aasbakken i Lumbsaas, saa der blev en Bakke for hver Finger, og en af dem fik hans Navn (Odsh. II 1930, S. 9). Endnu udførligere meddeler Friskolelærer A. J. Pedersen i Sonnerup Friskole Sagnet efter Fortælling af Gaardmandskone Kristiane Mads Olsens i Sonnerup (f. $\frac{26}{4}$ 1829, d. $\frac{8}{9}$ 1902, HS. 41).

Her faar Lars Krans' Søster Navnet Gunløde, hun røves af Nidulv til Hesseløen, men Lars Krans tror, at hun er paa Sejro. Han vil derfor gøre Sejro landfast med Sjælland osv., danner Klintesø, Aasbakkerne og af Jorden i Fingerenderne fem Høje ved Enden af Aasbakkerne. Mange Huse og Gaarde blev derved begravet med Folk og Fæ og alt, hvad de indeholdt. Lars Krans ventede, at Nidulv nok engang vilde vende tilbage til sin Bolig i Troldestuen (S. 85) mellem Stenstrup og Lumbsaas. Derfor sad han Dag og Nat paa en Høj af Aasbakkerne og spejdede efter Nidulv. Denne Høj ligger tæt ved Sonnerup og bærer den Dag i Dag Navn efter Lars Krans. Nidulv havde imidlertid hørt af Fiskerne, at Lars Krans sad der og vogtede paa ham, hvorfor han skyndsomst tog Flugten til Norge. Lars Krans sad endnu længe paa Højen, og da han omsider blev ked af at vente, drog han sydpaa den Vej, han var kommet. Nogle Aar senere, fortæller man, kom han atter igen for at opsøge sin Søster. Da det lykkedes hende at undvige fra sit Fangenskab i Norge, traf hun snart sammen med sin Broder, og siden den Tid forlod de ikke hinanden.

Det berømte Sagn om Jætten og de pløjende Bønder, kendt under Navnet »Jættedatterens Legetøj«, maa aabenbart tidligere have været kendt i Højby Sogn. I alle Tilfælde for-

tæller samme Meddelerske om Lars Krans og de pløjende Bønder (HS. 41):

En Gang stod den store Rise og bøjede sig ned imod Jorden for at se paa fem Bønder, som gik og pløjede, og mens han stod i den Stilling, kom han til at hoste, hvorved Luften blev sat i en saadan Bevægelse, at baade Bønderne, Hestene og Plovene blæste langt bort; men Lars Krans gik ganske rolig hen og samlede dem i sin Haand og satte dem ned igen paa den Mark, hvor de havde pløjet.

Foruden Aasbakken spiller *Havsbjærg* nær Troldestuen i Stenstrup en særlig Rolle i den folkelige Overlevering. Sag-

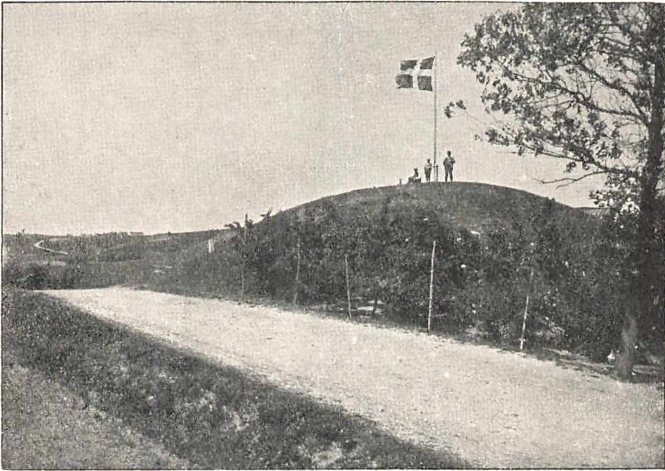

Fig. 42. Troldestuen i Stenstrup.
(Fra Holbæk Amt 1913, S. 91).

nene fortæller om en Kæmpe, der sidder paa Havsbjærg og kan vaske sine Fødder i Sejrbugten. To store Fordybninger mod Vest i Havsbjærg, den ene over den anden, var efter Sagnet Mærker af samme Kæmpes Bagdel (NM. Stenstrup Matr. 2 a; sml. HS. 43, unævnt Meddeler). Men Meningerne om, hvem denne Havsbjærgkæmpe er, er meget delte. Pastor F. C. Mathiesen meddeler, at det var den i Troldestuen boende Trolde, der ofte sad paa Havsbjærg, efter Sagnet for at to sine Fødder (Ann. 1842—43, S. 358); den lige nævnte ukendte Meddeler mener derimod, at det var Lars Krans (HS. 43). Mejerist Niels Jensen i Lumbsaas (S. 77) kalder ham blot Havsbjærg-trolde (GN 1915, Stk. 40), og Henry Petersen har ikke 1874

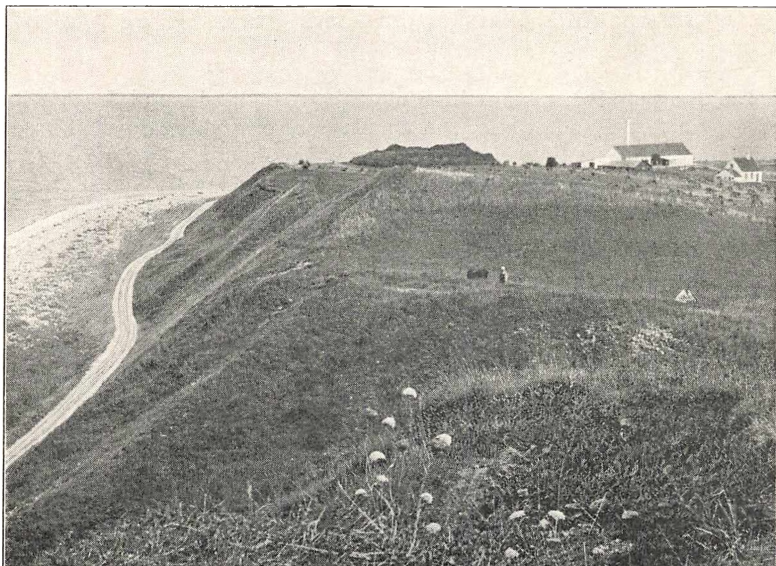

Fig. 43. Klintebjærg.
(Fot. af S. Bay, Asnæs).

faaet opgivet Navn paa ham (Sml. S. 86 Havsbjærg Frue). Helt for sig selv staar Thiele, der fortæller, at det er *Svend Felding*. »Han sad paa Havbjærg, naar han vaskede sine Hænder og Fødder i Sønderstrand, som er omtrent en halv Fjerdingvei derfra. I Holmstrup kogte Bønderne Mad til ham og bragte ham den i store Bryggerkjedler. Da han omsider døde, blev han begravet i Dalhøi mellem Loms (∩: Lumbsaas) og Holmstrup« (Th. 1818, I 41, sml. 1843, II 231). Svend Felding omtales ikke i Herredsundersøgelsen under Holmstrup Matr. 8, hvor der nævnes, at der mange Aar før 1874 skal være fundet en Kiste, sat af Sten i Dalhøj; han nævnes heller ikke andre Steder, hverken i den rige Nutidsoverlevering fra Højby Sogn eller iøvrigt, mig bekendt, i nogen Sagnoverlevering fra Sjælland, mens den jydsk Sagnhelt naturligvis er overordentlig velkendt i jydsk Sagn.

Vi har ogsaa en flygtig Berøring med Stevns og Møns Folkeoverlevering. En Kone i Tjørnholm, der boede i et helt med Tjørn tilgroet Hus ved Solaas og derfor fik Navnet »Tjørnehætten«, fik Skyld for at have forbyttet en lille Datter fra et Par unge Gaardfolk i Ebbeløkke. De fik en

Fig. 44. Troldebjerg ved Nygaard.
(Fot. af S. Bay, Asnæs).

Skifting med fordrejet Mund og stort Hoved i Stedet for deres rigtige Barn. Hun voksede op hos »Tjørnehætten« med det Formaal at blive Klintekongens Brud. Klintekongen boede i Klinte Bakker og var Konge over hele Egnens Troldtøj (HS. 162 f., her S. 153). Selv om dette Sagn om Klintekongens Brud som Helhed er af noget tvivlsom Karakter, ganske som Fortællingerne om Lars Krans i Forbindelse med Nidulv og Gunløde, saa er det sikkert en sidste Rest af ældgamme Tro, at der boede en Klintekonge i Klintebjerg med Magt over Egnens Troldtøj. Det er sikkert Klintekongen, der oprindeligt har redet som vild Jæger langs Aasbakken, og ikke, som Nutidsoverleveringen enstemmig vil, »Kong Valdemar« (LA. 371, sml. S. 138). Henry Petersen meddeler 1874, at Klintebakkerne i gamle Dage kaldtes »Horsebjergene«, fordi Kongen havde sine Heste græssende her. Han meddeler ogsaa, at »Beremosen« (dvs. Bjergemosen), der skærer sig ind imellem Klintebakkerne fra Sydvest til Nordøst, efter Sagnet skal have været en Skibshavn, dengang der var aabent Løb imellem Klintesø og Kattegat. I Mosen skal man have fundet et Skibsanker (NM. Klint).

Ogsaa ved *Troldebjerg* (Fig. 44) ved Nygaard med de syv Høje skal der have været en Havn i gamle Dage. Holbæk Amts Historiker og Topograf J. H. Larsen (S. 82) meddeler 1832: »Fra Nordstranden over Paiesøe og videre op mod Nyegaard har i de ældste Tider været Indseiling og ved den inderste Ende af denne Viig eller Bugt har den af Indvaanernes Erindring ei endnu forsvundne Trollebjerg Havn været, i Nærheden af det derved liggende Trollebjerg« (»Kjøbenhavns-posten« 1832, S. 127). Henry Petersen fortæller 1874: »Sagnet vil, at der ved Nygaard i gammel Tid skal have været en Havn, Troldehavnen kaldet. Her skal være fundet et Anker.« Manna Jakobsens Bedstemoder, Kirsten Larsdatter (1784—1874), taler ogsaa om Havnen ved Troldebjerg og det fundne Skibsanker. »Nede ved de syv Høje ved Nygaard gik Havet ind til Troldebjerg, og det siges for et gammelt Ord, at Trolden sad paa sin Bakke og vaskede sine Ben« (Manna J. 12). Det er jo samme Sagn, som der fortælles om Havsbjærg i Stenstrup.

HØJBY SOGNS SØER OG VANDLØB.

Saa godt som alle de Sagnopskrifter, der omtaler Aasbakkens Tilblivelse (S. 67 f.), er enige om, at Klintesøen (Fig. 41) er blevet til ved, at Trolden i Klintebjærg eller Kransebakken ved Sonnerup, eller en ganske ustedfæstet Trold, her har taget Jord til at bygge Bro af over til Sejro eller til Jylland. I Virkeligheden er den store Klintesø, ud-tørret 1852 f., en gammel Havarm af Kattedgat, der i Køkkenmøddingetiden har skilt Klintebjærg fra det øvrige Odsherred.

Et Tilblivelsessagn af en ganske anderledes ung Oprindelse knyttes til en nærliggende lille Sø, *Tengslemark Lillesø* (Fig. 45). Sagnet fortæller, at her er en Borg sunket paa Grund af Borgherrens Ugudelighed. Før skulde Borgen synke, end Karlen skulde faa Lov til at gaa i Kirke, og saa sank Borgen (HS. 136, Hm. Mads P. Kristensen i Ny., f. ¹²/₄ 1848). Eller Karlen faar Lov at gaa i Kirke eller til Alters paa det Vilkaar, at han kunde tage en Sæk med og tage et Par Guds Ord med tilbage (HS. 132, Hm. Lars P. Larsen i T., f. ²⁶/₁₁ 1866). Det gængse danske Ugudelighedssagn »So i Seng« (se Danske Studier 1925, S. 117 f.) ken-

des ogsaa knyttet til Lillesø, snart i sin almindelige danske Form (LA. 378), snart i Forbindelse med det ret sjældne Højbysagn, at Karlen ikke maatte gaa i Kirke for sin ugudelige Husbond (LA. 379).

I Holmstrup fortælles der om Lillesø, at naar man sænkede et Plovjærn i en Snor ned i Søen, fulgte der et Horseben med op (HS. 132, Gm. Hans P. Pedersen i Ho., f. $\frac{5}{8}$ 1832).

Fig. 45. Tengslemark Lillesø.
(Fot. af S. Bay, Asnæs).

I Nyrup fortælles, at engang havde de faaet en Del Fisk op i Baaden, men da raabte de nede fra Søens Bund: »Hvis I ikke slipper alle vore Køer, saa vælter vi Baaden med jer« (LA. 378). Disse Sagn er sikkert ufuldstændige. Det første maa have handlet om en Mand eller flere, der vover at maale den for bundløs ansete Sø og paa det nedsænkede Plovjærn finder en Horsepande. Det andet har sikkert handlet om, at Fiskerne har maattet kastet deres Fangst over Bord for at slippe levende i Land. Sagnet minder om en gængs svensk Sagntype: Sjöfruns bjälleko. Her er det en særlig stor eller mærkelig Fisk, man skal slippe, for at faa Lov til at beholde Fangsten. Maaske er Sagnet indvandret fra Sverrig, maaske er det

Lævn af Forestillinger om, at Lillesø har været en virkelig Helligsø, Genstand for Dyrkelse i hedensk Tid. Udover Sagnene ved vi dog intet, der kan tyde i denne Retning (sml. H. Ellekilde: Sagnene om Borresø i »Gammelt å Nyt« IV 1932, S. 34 ff., især S. 59).

Om Højby Sø fortælles der et mærkeligt Skattegraversagn, knyttet til Snækkebjærg paa Nyrup Mark (sml. S. 88, L. And. Nr. 377). Om Nygaard Sø fortælles der, at naar der var Dans hos Lars Jensen i Nygaard (Matr. 2, f. o. 1798, d. $11/5$ 1871), kom der et Dyr ude fra Søen, gik ind under Gulvet og gav et Brøl fra sig. De turde derfor ikke holde Musik der mere (Stine Hansen, f. $19/5$ 1831 i S., efter sin Stiffader Lars Andersen, Svoger til Lars J., GN. 1911). Om en Dam, der laa ved en stor Park i Ebbeløkke, blev det o. 1845 fortalt, at derfra kom de smaa Børn (Gk. Karen Olsen, Overby, f. i E. $13/8$ 1840, d. $15/9$ 1920, GN. 1911).

Højby Sogns *Vandløb* er alle af ubetydelig Karakter, men det er alligevel ikke helt ubetydelige Ting, der fortælles om dem. Vi har ganske tydelige Vidnesbyrd om den ældgamle Folketro, at Trolدتøj ikke kan komme over rindende Vand.

Ved en Bæk, vistnok paa And. Larsens Lod i Nygaard (Matr. 4), stod et lille Barn og græd for, at det ikke kunde slippe over dette rindende Vand. En Mand havde ondt af den lille og hjalp den over. Da opdagede han, at det slet ikke lignede noget Barn, men saa ud som en Trolld. Manden blev overblæst af Trollden, og blev saa hoven i Hovedet. Han havde nær ikke sluppet hjem (LA. 375, Kristiane Rasmussen, f. 1844 i Ellinge Huse, efter sin Fader). En Mand kører forbi Ellingegaard ad Lyngvejen. Her møder han en Hund, der bliver større og større, tilsidst lige saa stor som Hesten. Den følger efter Vognen, til de kommer til en Aa, som løber ud i Sejro Bugt, der synker Hunden i Jorden (HE. Jens Povlsen, Bognæs, Vig 1921; Møderen stammer fra Stenstrup, Matr. 2, sml. S. 85).

Om Aernes og Bækkenes egne mytiske Væsener kendes der nu ingen Sagn i Højby Sogn. Et Sagn, der andetsteds vilde være fortalt om en Damhest eller Bækkehest, fortælles her om en Trolld (sml. S. 166).

Da Gm. O. P. i Svinninge engang havde været i Sonnerup og vilde gaa hjem, vilde han tage en løsgaaende Hest og lave Bidsel af sit vævede Hosebaand for at ride et Stykke paa den. Men

den slog ham af og raabte: Haa, haa, haa! og han kunde da forstaa, at det var en Troid, han havde redet paa (Hm. L. P. Larsen i T., f. 26/11 1866, HS. 134).

Skønt Højby Sogn paa de tre Sider er omgivet af Havet, vides der mærkelig lidt om Havets Væsener (S. 155). Mejeriarbejder Niels Jensen i L., f. i So. 14/10 1840, opdraget i E., fortæller: »Paa Havet viste der sig en Fisk i en Frues Skikkelse, naar der var Ulykke paa Færde. Den kunde ogsaa komme frem, naar der var noget godt i Vente. Det var mest Fiskerne, som snakkede om saadan noget« (GN. 1915, Stk. 38).

HELLIGE KILDER.

Ved Landevejen imellem Nykøbing og Egebjerg ud for Anneberggaards Skov imellem Landevejen og Isefjorden ligger Odsherreds berømteste Helligkilde: *St. Karens Kilde* (Fig. 46). Den hører nu med til Asminderup Sogn, da Husene ved St. Karens Kilde, de saakaldte »Kildehuse«, blev fraskilt Højby Sogn d. 28. Juli 1866 (HS. 353, LJ.), men den hører fra gammel Tid til Højby Sogn. Kilden omtales af J. H. Larsen i »Holbeks Amts Beskrivelse« S. 77, og han meddeler, at den besøges St. Hans Aften, men han giver desværre ikke nogen nærmere Beskrivelse af den. En saadan fyldig Beskrivelse har Arkivar Grüner Nielsen givet i 1912.

»Kilden er nu,« skriver han, »blot en aaben, rund, stensat Brønd, o. 1½ Al. i Gennemsnit uden Brøndværk. En Sti fører fra Landevejen forbi Brønden ned mod Stranden. Brønden er gravet i den nyeste Tid paa samme Sted, hvor Kilden laa.« Hos tre gamle Koner tæt ved Kilden, særlig hos den 73aarige Stine Nikolajsen i et af »Kildehusene«, barnefødt paa Egnen, fik Grüner Nielsen Oplysning om Kilden i ældre Tid: Kilden var af samme Størrelse som Brønden nu, den var et rundt, stensat Hul. Kilden var omgivet af et Brøndværk af Træ, o. 1½ Al. højt, om rundt eller firkantet kunde ikke erindres. Der var intet Dække over Kilden. Man trak Vand op ved Hjælp af en lang Stang med en Krog i Enden. Gik man fra Landevejen ad den nuværende Sti ned mod Kilden, laa paa venstre Haand blot et Par Skridt fra Landevejen »Graven«, en firkantet, ophøjet, græs-begroet Plet, omsat med brændte Teglsten, der var stillet tæt op imod hinanden. »Graven« var lidt mindre end en almindelig Menneskegrav; dens Smalsider vendte imod Vest og Øst. Midt for den østre Smalside imod Stranden stod en Pengeblok. St. Hans Aften var Kilden stærkt besøgt, og man kom langvejsfra dertil. Folk laa om-

kring Kilden og drak af Vandet. Og saa var der Dans i Skoven: man havde ryddet en Plet mellem Træerne, og man dansede paa den bare Jord. Musik fik man fra Nykøbing.

Om St. Karen vidste Folkene paa Egnen ikke mindste Besked, heller ikke havde de nogen Forestilling om, hvem der var begravet i »Graven«. Dog kunde Stine Nikolajsen huske, at den 1912 afdøde Jens Johansen, der boede i »Kildehusene«, havde sagt, at der havde ligget en Kirke ved Landevejen et Stykke sydligere end Stien, der fører ned imod Kilden, og han havde talt noget om, at »Graven« havde hørt til Kirkegaarden omkring Kirken. Om denne Kirke var der ellers ikke nogen, der vidste Besked. Der var ingen, der kendte noget til, at der i gamle Dage skulde være blevet kastet Penge i Kilden (man havde jo Pengeblokken), og da den nuværende Brønd blev gravet, blev der ikke fundet noget som helst (DFS. 1906/31: 333). Sml. »Fra Holbæk Amt« 1926, S. 28 ff., hvor der er gengivet et Fotografi, taget af Kai C. Uldall 1920. Uldall mener at have set nogle faa Murstensbrokker ved »Graven«.

»Graven« ved St. Karens Kilde kan muligvis, som Helene Grav ved Tisvilde, være Levninger af et Kapel. Der er ogsaa den Mulighed, at man bevidst har efterlignet Forholdene i det berømte Tisvilde: man havde der foruden Kilde ogsaa en Grav og en Pengeblok, følgelig burde man have de samme Ting ved St. Karens Kilde. Jeg peger blot paa denne Mulighed.

I alle Tilfælde er St. Karens Kilde og St. Helene Kilde knyttet nær sammen i et Sagn, som Thiele har optegnet 1817 efter mundtlig Overlevering. Det siges desværre ikke udtrykkelig om i Odsherred eller Tisvildeegnen i Nordsjælland, men der kan næppe være Tvivl om, at det maa være Odsherred, for mens Odsingerne let kunde kende den berømte Helene Kilde i Tisvilde, saa kendte Tisvilderne neppe den afsides Karenskilde i Odsherred og vilde i al Fald være fuldstændig klar over, at Helene Kilde og Helene Grav var to helt forskellige Ting (sml. DFm. 33, S. 79 ff.). Sagnet lyder saaledes:

Tre hellige Søstre skulde tilsammen seile over Havet, men de omkom paa Veien, og Bølgerne adskilte deres Liig til tre forskjellige Sider. Den første hed Helene. Hendes Liig kom til Tisvilde Bye, hvor en Kilde udsprang af hendes Grav. Den anden hed Karen. Hendes Liig kom til Landet paa det Sted i Odsherred, hvor man nu viser St. Karens Kilde. Den tredje Søster kom ligeledes til Landet, og udsprang der ligerviis en Kilde af hendes Grav (Th. »Prøver« 1817, S. 9, »Danske Folkesagn« I 1818, S. 30, sml. II 1843, S. 23).

Henry Petersen meddeler 1874 (under Annebjerggaard), at der ikke vides at knytte sig noget Sagn til Kilden, men Sagnet kendes dog 1911 i Lumbsaas eller vel snarere Ebbeløkke.

Mejeriarbejder Niels Jensen i L. (S. 77), hvis Plejemoder havde besøgt Helene Kilde, fortæller: »4 druknede ved Issefjord, en drev til Tisvilde, en til Roskilde, en til Stranden ved Annebjerggaard (nu St. Karens Kilde). Lægedomskilder sprang ud, hvor de drev i Land.« Hvor den fjerde drev hen, vidste Meddeleeren ikke (GN. 1911).

Da Dyrkelsen af St. Karens Kilde St. Hans Aften hørte op, samledes Ungdommen under en ualmindelig stor Bøg med en

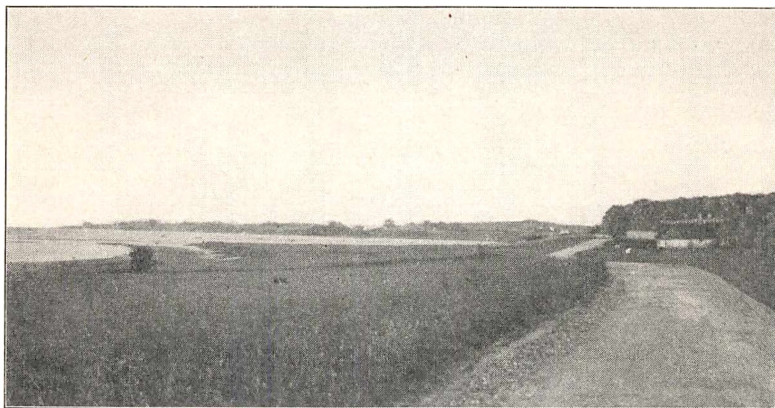

Fig. 46. St. Karens Kilde.
(Fot. af H. Grüner Nielsen 1912, DFS.).

vældig udbredt Krone. Under Bøgen var der et stort fladt Grønsvær, hvor man dansede og legede. Bøgen blev først fældet o. 1925. Den var blevet saa affældig, at de store Grene knækkede af Kronen i Stormvejr. Der var Grene saa svære, at man efter Sigende kunde faa en Favn Brænde af hver Gren (HS. 352, L. J.).

Hos Thiele nævnes 1818 en *Thores Kilde* paa Klinten nordligst i Odsherred. Han formoder, at Thore skulde være den tredie unævnte Søster i St. Karens Sagnet (Th. 1818 I, S. 170, sml. 1843 II S. 24). Maaske har Thores Kilde ligget ved Byen Klint, der jo i Virkeligheden ligger nordligst i Odsherred, men det er foreløbig ikke andet end en ubevist Mulighed. J. H. Larsen nævner i al Fald ikke noget om Thores

Kilde under sin Beskrivelse af Klint (Holbæk A. S. 75), sml. DFm. 33 S. 118.

Henry Petersen nævner 1874 en Kildebrønd, *Toutekilden*, paa Gudmindrup Matr. 1, men det siges udtrykkeligt, at der ingen Sagn eller Overtro knytter sig til denne Kilde. Det er da formodentlig blot en almindelig Vandingskilde, slet ikke nogen Helligkilde. Det bør næppe forbigaaes, at Pastor Schow meddeler 1756: »Kilder ere her ingen i Sognet, men gjerne paa sine Stæder kunde blive og indrættes, om de vare fornødne.«

MÆRKElige STEN OG TRÆER.

I Modsætning til andre Odsherredssogne som Egebjerg, Asnæs og Faarevejle har Højby Sogn ikke mange mærkelige Sten at opvise, og Sagnene, der kendes, er ogsaa lidet mærkelige.

Paa Skellet mellem P. Wissings og Jens Larsens Mark i Lumbsaas (Matr. 9 og 10) ligger der en meget stor Sten ved Strandkanten. Der siges om den, at den er strittet fra Sverrig og herover, men den bærer ogsaa Spor af dens Fingre endnu, som har strittet den (HS. 49, sml. DFm. 39 S. 143, her S. 82). En Gummersten nævnes lidt ude i Stranden, ud for Jørg. Jensens Lod i Ebbeløkke (Matr. 1), men der fortælles ikke nærmere om den (LA. 403). Thiele meddeler 1818, at der skulde ligge en Sten, delt i to, paa Højby Kirkegaard, og at en Lindorm skulde have kløvet den med sin Hale, i Kamp med en Tyr, udelukkende opfødt med Mælk og Hvedebrød (Th. I 39, sml. 1843. II S. 286). Det synes at være en Misforstaaelse, da hele den øvrige Overlevering om Lindormens Kamp gaar ud paa, at Lindormen med sin Hale slog Revne i Højby Kirkes Taarn (S. 99), og ingen vil kendes ved Stenen, der i al Fald ikke nu findes paa Højby Kirkegaard (Th. Bang 1909 efter Sognefogden i H. S. 50). Maaske er det dog denne Sten, Mejeriarbejder Niels Jensen i Lumbsaas tænker paa, naar han 1915 meddeler: »Ligeledes har der været kastet Sten imod Højby Kirke, Stenen er nu væk« (GN. 1915, Stk. 31). Sml. DFm. 39 S. 395 og 144, Nr. 334, 2: Sten paa Bolbjerg i Vig, kastet efter Kirkeklokken i Højby (LA. 302).

Heller ikke Højby Sogns hellige Træer er særlig mærkelige. Der kendes ingen Hultræer, som de syge skulde drages igennem for at opnaa Helbredelse (Danske Stud. 1932, S. 33 f.), men det var ret almindeligt, at et bestemt Træ, især Torn, skulde blive staaende urørt, uden at man turde fælde det.

Det gjaldt saaledes en Torn paa Gaardejer Jens Peter Nielsens Lod i Ebbeløkke (Matr. 4), staaende ved den vestre Side af Oddenvejen, hvor den svinger ned til Stranden. Gaardens Ejer o. 1830 [Povl Petersen, f. $\frac{2}{5}$ 1801, d. $\frac{4}{10}$ 1861] holdt strengt paa, at Tornen ikke maatte fældes af Frygt for Uheld med Kreaturerne i Gaarden. Tornen er siden fældet, men en mindre, som er vokset paa Stedet, staar der endnu (LA. 405, Gm. N. Hansen, Klint, $\frac{2}{4}$ 1823— $\frac{30}{5}$ 1909).

Mejeriarbejder Niels Jensen, f. i Sonnerup $\frac{14}{10}$ 1840, død $\frac{8}{11}$ 1925, fortæller om dette Træ eller et andet i Ebbeløkke, at da den gamle, som ejede Gaarden, døde, blev Træet hugget om. Der skete dog ingen Uheld (GN. 1911). Han fortæller i 1915, at der var en Torn ved Ebbeløkke, de altid pløjede udenom. De fik nok Føden alligevel, sagde de. Der var begravet en Hest der (GN. 1915, Stk. 27).

En ny Ejer vilde rydde en stor Torn ved Barnshøj (S. 86) i Holmstrup, Matr. 1, ved en Kilde. Det var en af dem, der bærer »Horsekød«. Hans gamle Fader fraraadede ham det meget stærkt, fordi det let kunde bringe Uheld og Ulykke (HS. 56, Hans Peter Petersen i Ho. f. $\frac{5}{8}$ 1832).

Paa Peder Henriksens Mark i Sonnerup (Matr. 3) var der en Busk. Naar de vilde tage noget af den, sagde min Bedstefader, vilde der gaa Ild i Gaarden (GN. 1915, Stk. 1, Jens Pedersen i T., f. i T. $\frac{26}{6}$ 1865, d. $\frac{23}{11}$ 1929). Sml. LA. 387: Hybenbusk ved Ellinge Huse, der tilsyneladende brænder som et Blus ved Nattetid. Der skulde være et Barn myrdet og gravet ned under den Busk (sml. S. 160).

Det er meget lidt, der i Højby Sogn fortælles om Skovene og deres mytiske Væsener. Mejeriarbejder Niels Jensen, f. i Sonnerup 1840, ved ikke andet at fortælle, end at der var Ellefolk i Skoven paa de lave Steder (GN. 1915, Stk. 37). Niels Jensen, Nybjergs Oldefader, Jens Holst, fulgtes engang af en Ellepige. Han lovede at komme snart igen og slap derved uskadt fra hende (HS. 101, sml. S. 166).

HØJBY SOGNS STENDYSSER.

Højby Sogns Stendysser spiller ikke nogen stor Rolle i Sognets Nutidsoverlevering, ganske modsat, hvad Tilfældet er i Egebjærg Sogn, hvor Kong Øres Dysse i Kongsøre Skov er i høj Grad sagnberømt. Det er kun ubetydelige Rester af den sikkert i Fortiden rige Overlevering, som vi er i Stand til at anføre.

Pastor Brockdorff meddeler 1808 i en Beskrivelse af en Høj paa Gaardejer Rasmus Olsens Lod, o. 400 Skridt Nord for Gaarden (lig med Sexhøjgaarden, Højby Matr. 7 a): »Mod

Vesten sees paa den overliggende Steen nogle Fordybninger af en Kobberskillings Størrelse og Tykkelse, hvilke Overtroen lader gjelde for Mærker af den Trolds Fingre, der har bragt Stenen did« (Ant. A. II 1815, S. 269; sml. »Fra Holbæk Amt« 1913, S. 93 og NM. 1874: I Dækstenens flade Overflade ses flere halvkugleformede Fordybninger). Denne Sagnforestilling er overført fra Sagnene om den fritliggende store Kæmpesten, hvor Mærker i Stenen opfattes som Mærker af den Trolds Fingre, der har kastet Stenen hid (S. 80). I dette

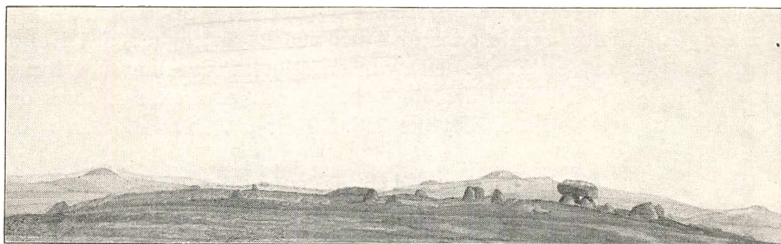

Fig. 47. Stendysse paa Højby, Matr. 15c.
Efter Tegning af J. B. Løffler 1874 i Nationalmuseet.

Tilfælde er antagelig Folkeoverleveringen gaaet ud paa, at Trolden har løftet Overliggeren ovenpaa Stenkammeret (sml. DFm. 39, S. 376—77).

1874 meddeler Henry Petersen, at der paa Banken Syd for Nygaard Sø (Nygaard Matr. 4) har ligget et forlængst, men dog i Mands Minde ryddet Gravkammer fra Stenalderen. »Kongestenen«, der dækkede en »Kongeløsen«, d. v. s. Løsesum til at løskøbe en dansk Konge i Fangenskab (se DFm. 39, S. 107), og som skal have staaet nært hint Gravkammer, har efter Henry Petersens Mening sikkert ogsaa været et til Dels forstyrret Stenaldergravkammer. J. H. Larsen (Købmandssøn fra Nykøbing f. $\frac{3}{5}$ 1773, d. $\frac{30}{5}$ 1852) beskriver 1832 Kongestenen, straks Nord for Stien fra Nygaard til Højby, paa ganske fantastisk Vis efter Barndomserindringer fra o. 1780—82 som en »prægtig Kongestoel med rødt Porphyrsæde og conisk polerede Rygstød og Armholdere, som han ofte har hvilet i, men som siden er fuldstændig ødelagt« (»Holbeks Amt« S. 76; sml. »Kjøbenhavnsposten« 1832, Nr. 8, S. 127, mere udførlig Skildring).

HØJBY SOGNS JÆTTESTUER.

Pastor Brockdorff omtaler 1808 en Stenstue i en Høj paa Gaardmand i Nygaard Lars Jensens Lod (Matr. 3) i den østlige Kant af en Ager, kaldet Ravnevold (Ant. A. II, S. 272). Jeg gætter paa, at det er denne Stenstue, der sigtes til i Peder Syvs Kæmpeviser fra 1695, S. 714, rimeligvis efter Meddelelse af Præstesønnen Ahasverus Bartholin fra Højby (sml. S. 108). Syv hentyder her til Næsholm i Nygaard Sø og

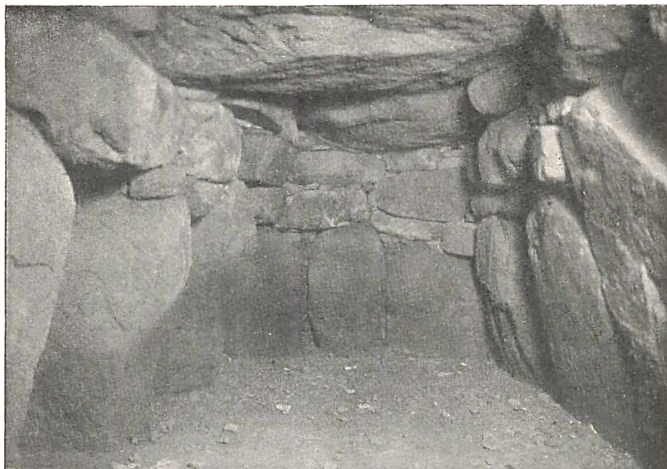

Fig. 48. Troldstuen i Stenstrup (indvendig).
(Fra Holbæk Amt 1913, S. 103).

tilføjer: »Der er og Troldstuen i en Høj derhos, hvorom fortælles en lang Snak.«

Troldstue (Fig. 48) er i Højby Sogn det folkelige Navn paa en Jættestue. Dette fremgaar tydelig af J. H. Schows Beskrivelse af Højby Sogn 1756, hvor det S. 6 hedder:

»Hedenske Begravelser og Altar Stæder findes her adskillige i Markene, som deels ere omkringsatte med meget store Kampe-Steen, deels og inden i Backerne med stor Arbejde og store Steen opbygde, hvilke Stæder Bønderne kalde *Troldstuer*; da den øverste Jord tiid efter anden er henfalden, og aabningen funden, hvor efter Bønderne self have gjort meere Aabning, ja og virkelig funden Urnas i Nogle og Store Menniske Been i Andre, bruge de dem nu til Svine-Leyer.«

Hverken Schow eller Ahasverus Bartholin fortæller Sagn knyttet til Højby Sogns Troldstuer, men vi kan dog med nogenlunde Sikkerhed formode, hvad det var for lang Snak, der 1695 blev holdt om Troldstuen i Nygaard. Det er antagelig det særegne Odsherredsagn »Skotte faldt i Ilden«, der er knyttet til Troldstuen i Stenstrup, den berømteste af alle Odsherreds Troldstuer (Fig. 42, 48), ganske vist i en ung og daarlig Udformning, og til Hivlehøj (udtales Hjivlhøj, i Markbogen 1682 Hiuflehøj) Syd for Gudmindrup (Matr. 12 a, Fig. 49), der i Følge Herredsundersøgelsen 1874 indeslutter store stenbyggede Kamre ligesom Troldstuen i Stenstrup. Til Hivlehøj er den bedste og ældste Optegnelse af Sagnet knyttet, optegnet af Thiele i 1818:

De Bjergfolk, som boe i Hjulehøi ved Gudmandstrup, ere velbekjendte i Byerne deromkring, og glemmer nogen at gjøre Kors paa sin Øltønde, da liste sig Troldene fra Hjulehøi did for at stjæle Øl. En Aften silde kom en Bonde forbi Høien og saae, at den stod paa røde Pæle, og neden under var Musik og Dans og et kosteligt Troldgilde. Da blev Bondemanden staaende for at see til deres Lystighed; men, som han bedst stod og undrede sig derover, standsede Dandsen, og Musikken hørte op; og mellem megen Jamren hørte han en Trold raabe: »Skotte er falden i Ilden! Kom og hjælp ham op!« Høien sank, og den hele Lystighed tog Ende.

Imidlertid var Bondekonen ene hjemme, og mens hun sad og spandt sin Blaar, havde hun ei mærket, at en Trold var krøben ind ad Vinduet i det næste Kammer og stod ved Øltønden og tappede i sin Kobberkjedel. Døren stod aaben, og Trolden gav nøie Agt paa Konen. Da traad Manden ind i Stuen, heel underlig tilmode, formedelst det, han havde seet og hørt. »Naa, Moer!« begyndte han. »nu skal jeg fortælle dig, hvad der er hændet mig.« Trolden gav nøie Agt. »Som jeg kom forbi Hiulehøi,« vedblev Manden, »saae jeg der et stort Troldgilde, men som det nu var paa det bedste, raabte de derinde i Høien: »Skotte er falden i Ilden! Kom og hjælp ham op!« Ved at høre sligt, blev Trolden, som stod ved Øltønden, saa forfærdet, at han lod Tappen løbe, Kjedlen med Øllet falde til Jorden, og skyndte sig paa det snarligste ud af Vinduet. Ved slig Larm mærkede Folkene vel, hvorlunde det havde sig derinde, og da de siden fandt Kobberkjedlen, toge de den for det spildte Øl, og har samme Kjedel, som der fortælles, været længe at see deromkring i Byerne. (Th. 1818 I, S. 34—35, sml. II 1843, S. 205. Sml. DS. I, 318. Th. Leths Opt. 1869 om unævnt Høj i Gudmundrup i Odsherred).

I Nutiden fortælles samme Sagn af Parcellist Laurits Hansens Hustru Christine i Stenstrup, der kender Sagnet fra sit Barn-

domshjem i Gudmindrup (f. ¹⁴/₇ 1860). Det var Manden fra Matr. 6 i G., som kørte forbi Himmelhøv, hvor Troldene dansede og brændte Blus under den, der hørte Ordene: »Nu faldt Skot i Ilden!« De hører hjemme den gamle Trold, der er ved at stjæle Øl i Kælderen, udbryde: »Faldt Skot i Ilden, saa maa jeg hjem!« Han glemmer i Forskrækkelsen en Mes-

Fig. 49. Hivlehøj i Gudmindrup.
(Fot. af S. Bay, Asnæs).

singkedel, der var paa Gaarden, Gudmindrup Matr. 6, i mange Aar, men siden skal være kommet til Klint (HS. 56).

Det til Stenstrup Troldstue (S. 70, Fig. 42, 48) knyttede Sagn lyder saaledes: »Da min Bedstefader ved Midnatstid kørte forbi Højen, saa han, at den stod paa fire gloende Pæle, og at Trolde og Troldkvinder dansede derinde. Da han kom hjem, gik han ned i Kælderen. Der sad en af Troldbørnene og tappede Øl, men i det Øjeblik han kom, hørte han Trolden sige: »Er Skaat faldet i Ilden, saa maa jeg hjem.« Saa løb han, men glemte at lukke for Øllet, saa det løb af paa Gulvet altsammen (HE. Jens Poulsen 1921, se S. 76).

Samme Sagn er ogsaa knyttet til Stenbjærg, hvor der før 1874 skal have staaet en Dysse (Højby Matr. 9 a, sml. »Fra Holbæk Amt« 1913, S. 97). Sagnet er optegnet af P. Olsen i Tømmerup ved Kallundborg 1870, antagelig efter en Vallekildeelev fra Højby (DS. I, Nr. 316).

Om Hivlehighj kendes et helt andet Sagn end dette: Jætten fra Hivlehighj kørte for sin Frue til Barselgilde hos Skjærtelsfruen, der boede i en nu ukendt Highj i Highjby, og de kørte langs Maglemose. I Køretøjet var der en Selde af Halm, af den Slags man brugte, naar man drøftede Mel og Gryn hjemme i Bryggerserne. En forbigaaende Mand hørte Jætten raabe: »Skær væk, for Hivlehighjsfruen skal til Skjærtelsfruen til Barsel« (HS. 58, Aftægtsmand Niels Petersen i St. 1912, f. i G. 1833, d. ¹²/₂ 1926, sml. L. A. 373 Trolden fra Hivlehighj og Nr. 129).

Samme Sagn kendes i en lidt anden Form. Parcellist Lars Jakobsen, f. ²⁸/₁₁ 1855 i Gudmindrup, d. ¹/₂ 1933, fortæller 1912: »En Sommeraften, da Karlene stod forsamlede paa Gaden, blev de opmærksomme paa et underligt lille Køretøj, forspændt med to Haner. Idet det mærkelige Køretøj kørte forbi, raabte Karlene: »Hvad er det? — Hvad er det?« Og som Svar lød der: »Det er Havsbjærg Frue (S. 71), der skal ud til Julehighjs Frue« (HS. 80, sml. S. 69).

HØJBY SOGNS GRAVHØJE.

Af Gravhøje fra den yngste Stenalder og fra Broncealderen har der været ganske overordentlig mange i Highjby Sogn, og endnu findes mange Høje tilbage, deriblandt den store prægtige Højgruppe Syvhøje nær Laurits Jensens Barndomshjem i Nygaard (Fig. 50), men Hovedmassen er desværre skaanselsløst blevet taget til Vejfyld i 1820erne. Højbrud og Ødelæggelse af Gravhøje synes ogsaa i tidligere Tid at have hørt til Dagens Orden, eller rettere til Dagens Uorden i Highjby Sogn. I al Fald er det i Modsætning til sydligere Egne af Sjælland kun lidt og lidet værdifuldt, der fortællles om Straf for Højbrud i Highjby Sogns Overlevering.

Engang havde de pløjet Store Barnehøj i Nyrup (Matr. 1) temmelig nær, og da de red hjem fra Plovs, fik Føllet Benet slaaet over. Det troede de, at Trolden havde gjort (LA. 404, Karen Madsdatter i Ny. 1837—1917). En Karl gravede paa Lars Krans-Bakken i Sonnerup (S. 70), rimeligvis for at finde Skatte. Straks derefter døde en Ko for Ejeren, som derfor forbød Karlen at fortsætte med Gravningen. En nulevende Mand, L. L. i T., bad ogsaa om at grave. Men den da afdøde Ejers Enke sagde Nej (HS. 351 L.J.). Øst for Stæhrs Gaard i Lumbsaas (Matr. 17 a) var der en Bakke, der ikke maatte sløjfes, det bragte Uheld, sagde Bedstefa'r (Jens Pedersen i T., f. ²⁶/₆

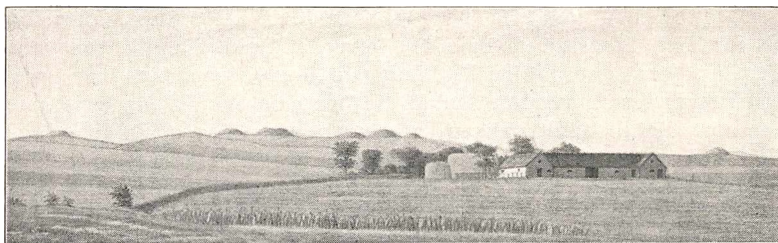

Fig. 50. De syv Høje paa Troldebjerg i Nygaard.
(Efter Tegning af J. B. Løffler 1874 i Nationalmusæet).

1865 i T., GN. 1915). O. 1850 begyndte en Mand at rydde en Kæmpehøj. I det samme faar han megen Sygdom i Besætningen, og han holder derfor op for ikke at fornærme Aanden i Højen (HE. A. Villiam Jensen, f. ³⁰/₁₂ 1888 i Ny. 1911, til A. Vedel).

Til Erstatning for sine tarvelige Højbrudssagn har Højby Sogn nogle pragtfulde og usædvanlige Skattegraversagn, knyttet til Barnebjerg paa Holmstrup (Matr. 1) og til Snekebjerg paa Nyrup Mark (Fig. 51).

Aftægtsmand Hans Peter Petersen i Ho. (⁵/₈ 1832—²⁰/₁₂ 1917) fortæller 1912, at der 1779 blev gravet i en Bakke, »Barnebjerg«, man tog Ler til Bygning, og fandt saa en stor flad Sten. Man prøvede at løfte den, og fik da Øje paa, at der skinnede som af Guld og Sølv under den. Man lukkede hurtigt til igen, og Lars Nielsen (f. 1749, d. ¹⁸/₁₁ 1829), som gravede, fik saa sin Broder, Jens Nielsen fra L., en Søster og muligvis flere til at hjælpe sig. Man skulde saa ved Nattetid lukke op for Skatten og tage den. Tyst og tavst skulde alt gaa til, og man stillede sig paa Rad saaledes, at een skulde levere ud af Skatten, og den skulde saa gennem de andres Hænder bringes i Sikkerhed. Man fik aabnet, og Skatten lyste i Mørket; men saa blev Lars Nielsen saa ivrig paa det, saa han med en Ed sagde: »Tag nu væk!« Da faldt den tunge Sten tilbage over Skatten, og idet den faldt, slog den Jens Nielsen paa Brystet saa haardt, at han tog Skade deraf. Søsteren fik sin ene Hofte slaaet, saa Benet blev sart. Jens Nielsen døde et Aar efter, og Søsteren kom sig aldrig. De maatte køres hjem fra Bakken, og deres eneste Udbytte var en Smule Legetøj. En senere Ejer af Matriklen har foruden dette fortalt Laurits Jensen, at han har kørt mange Læs Ler bort fra Barnehøjen, men at han ikke har set noget til Skatten (HS. 55, sml. Bl. 107, kun lidt afvigende uden navngiven Meddelelse: Lars Nielsen bier 1799 til om Natten, for at ikke hele Holmstrup By skulde faa Del i Rigdommen . . . De tog og tog, men de kunde ikke faa fat paa noget, ja de fik noget Legetøj: Benknapper og nogle Skalmeyer).

Ogsaa Henry Petersen har 1874 meddelt dette Sagn: Barnehøj sløjfet 1779, Stenstue, hvor alt glimrer af Guld. De fik ved den i Tavshed foretagne natlige Rydning kun nogle Bronceknapper og en »Hirschfænger« af samme Metal. Da bandede en af Deltagerne, men i samme Øjeblik faldt Bakken sammen og slog flere af Folkene ihjel. Henry Petersen mener, at det maa have været en stensat Gravkiste fra Broncealderen, men ikke noget Stenaldergravkammer.

Skattegraversagnet knyttet til Snekkebjærg (Fig. 51) har et ganske anderledes fantastisk Præg end det alligevel stærkt virkelighedsbundne Barnebjærgsagn, og det tilhører en i Danmark ret sjælden forekommende Skattegravningstype, der er mere almindelig i Sverrig.

Paa Laurits Danielsens Mark i Nyrup (Matr. 4) fandt man ved at grave i en Bakke en stor Kiste, men saa tung, at man var ude af Stand til at »røffe« den, langt mindre flytte den. Man troede og ventede selvfølgelig, at her var store Skatte. Som man allerbedst stod og grundede paa, hvorledes man skulde faa den rigtig frem og ud af Bakken, saa man en gammel Kone komme vandrende forbi med Stok i Haanden. »I skal opdrætte og opfede tre Tyrekalve ved sød Mælk og Hvedebrød,« gav hun til Raad, »og I skal vedblive saa længe, at de bliver stærke nok til at trække Skatten frem.« Da det Tidspunkt var naaet, viste Konen sig igen og vilde ogsaa hjælpe til. Da man havde spændt Dyrene for, mindede hun paa dem ved at raabe: »Avn, Ravn og Stavn, tag den saa i Fandens Navn!« Og Tyrene trak af med Kiste og det hele, og hun blev ved at køre og kørte det hele ud i Højby Sø, hvor baade Tyre og Kiste med Skatte skjultes for stedse (HS. 54, Niels Jensen i Ny. f. ¹⁵/₇ 1844, d. ⁵/₆ 1904, og Peter Rasmussen, Overby Lyng, f. i H. ¹/₁ 1856, d. ²¹/₆ 1928).

Henry Petersen foræller 1874, at Højen paa Snekkebjærg havde været gennemskaaret i Retning Østsydøst-Vestnordvest i betydelig Bredde og Dybde mindst siden 1825, og at ogsaa den nordvestre Side af Højen tildels var bortgravet. Om Fund i Højen vides intet, men Sagnet fortæller, at der har staaet en Kiste i den, som 12 Stude, opfødte med Mælk og Hvedebrød, skulde trække ud. De to bagerste hed Ravn og Stavn. En Troldkvinde, som skulde genne paa Studene, kunde ikke faa dem til at trække, før hun sagde: »I Fandens Navn!« Saa for de af Sted med Kisten ud i Højby Sø.

En gammel Brøndgraver fortæller, at de først sagde: »Stavn og Ravn, træk saa til i Herrens Navn!« men det hjalp ikke. Da de saa sagde: »Stavn og Ravn, træk saa til i Djævelens Navn!« for de begge med Skatten lige ud i Søen (Jens Pedersen i T., f. ²⁰/₆ 1865, GN. 1915). Sml. Odsh. II, 9 og LA. 377: Kiste trækkes fra Højby Sø af Stavn og Ravn, synker i paa Snekkebjærgbakken (!).

Sagnets oprindelige Mening er sikkert den, at Kællingen med de tre Tyre hører til Højens Vætter, og at hun redder Højens Skatte fra at komme i Menneskers Hænder ved i Fandens Navn at drage Kisten med dens Skatte ud i Højby Sø, hvor det efter Sagnets oprindelige Mening skulde være Mennesker umuligt at faa fat paa den. Sagnet er naturligvis opstaaet, længe før Højby Sø (sml. Fig. 58) blev udtørret.

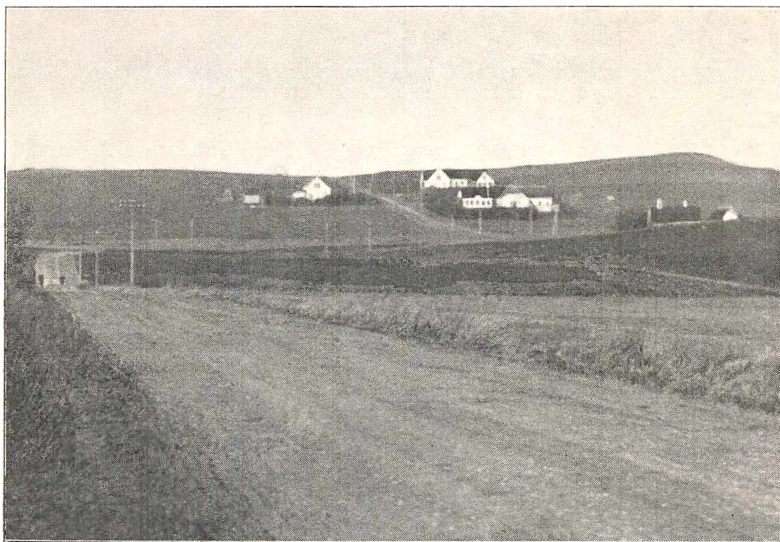

Fig. 51. Snekkebjærg i Nyrup (til højre).
(Fot. af S. Bay, Asnæs).

De øvrige Sagn om Gravhøje fra Højby Sogn er ligesom Højbrudssagnene lidet betydelige. Om nogle Høje hedder det, at de staar paa gloende Pæle, og at Troidene danser derinde.

Dette Sagnetræk, som er typisk dansk (sml. Feilberg »Jul« II, 31) og særegent for de gammeldanske Lande, knyttes i Højby Sogn til Trælshøjen i Klint, Matr. 6 (Pauline Jens Madsens i H., f. i K. ²⁷/₁₂ 1863, d. ¹²/₈ 1932, H. 57), ikke nævnt i Herredsbeskrivelsen 1874, og til de to Knarkenbakker (S. 67), hvoraf den ene ligger paa Tjørnholm, Ebbeløkke Matr. 8, den anden paa Overby Lyng, Matr. 10 a, (Ejeren Peter Rasmussen, Overby Lyng, f. ¹/₁ 1856, d. ²¹/₆ 1928, LA. 438).

Om Knarkenbakkerne fortælles der ogsaa, at der brænder Lys ved dem, og ved at grave der fandt man Penge, for hvor der ligger Skatte, brænder der Lys (HS. 54 samme). Niels Larsen i Tjørnholm f. ²⁴/₇ 1826, d. ³⁰/₆ 1909, mente, at Lyset brændte 6 Dage før Jul. Kunde

man naa at komme til det, skulde der ligge en Skat, men gik man efter det, trak det længere bort. Selv havde han gaaet efter Lyset sammen med en Søster hele Natten. Naar de kom til en Bunke Tang, der laa, gik Lysene i Havet, men naar de gik hjem efter, var Lyngen igen fuld af Lys (Døtrene Cecilie og Laurine L. i S., f. $\frac{1}{8}$ 1869 og $\frac{21}{7}$ 1874, TGr. 1913). En Karl, Ole Larsen, saa en Vinteraften o. 1835 en stor Lysning som af en Port i Bakken paa Lars Hansens Mark i T., men da han kom ud sammen med Pigerne, var der ikke mere Lys end som af en Lygte. Lysningen gled fra Bakken og ud over Stranden, der var tillagt med Is et langt Stykke ud, men da Lysningen naaede ud til det aabne Vand, forsvandt den (Niels Povlsen, f. $\frac{4}{12}$ 1826 i E., d. $\frac{9}{8}$ 1911, HS. 54). Paa Knarildsbakke paa Overby Mtr. 10 a siges Ild at have brændt ved Nattetide, hedder det 1874 (NM).

Hvor de saa *Ild*, der var gemt noget hen. Saadanne Advarsler skulde til, for at det kunde blive opdaget, hvor det laa (Niels Jensen, f. i So. $\frac{25}{10}$ 1840, GN. Stk. 30).

Fra andre Høje høres Lyde som af klirrende Kedler eller Musik.

Om en Bakke, Holmstrup Matr. 2, lige Nord for Aasegærdet, der ikke nævnes i Herredsbeskrivelsen 1874, fortælles, at man undertiden kan høre Lyde, som om to Kobberkedler blev slaaget imod hinanden. Jens Madsen i Ho. ($\frac{5}{12}$ 1822— $\frac{12}{5}$ 1911) fortæller, at han har hørt tre Gange tre Slag med lidt Ophold imellem (HS. 57). Fra en Høj udenfor Lumbsaas hørte Høstfolkene en Aften sent Spil fra Højen, der var Gilde derinde. En af Karlene sagde: »Spil I kuns, I skatte faa mig til at danse, jeg er rørt godt nok« (af Arbejdet). Men da blev han hovedkulds kastet hen over Negene (Am. Jens Madsen i L., f. $\frac{17}{10}$ 1837, d. $\frac{28}{4}$ 1924, T. Gr. 1913).

Vi har fra 1818 og fra 1912 nogle ikke synderlig værdifulde Optegnelser om Menneskers og Bjærgfolks Forhold til hinanden.

I Steenvangen paa Høibye Mark skal, efter gamle Folks Beretning, Troltene, medens de endnu vare i Landet, have havt deres Gang fra Ildnebjerg ned til Gudmandstrup. Ofte har det ogsaa tildraget sig, at eenfoldige Bondemænd paa dette Sted have mødt høie Mænd i lange sorte Klæder og daarligen tiltalt dem og sagt: God Aften! Men fik de da ei heller andet Svar, end at Troltene skyndte sig dem forbi, idet de sagde: Mi! mi! mi! mi! (Th. I 36, 1843, II 36). Hvor Ildnebjerg ligger, vides ikke med Sikkerhed, det bør ligge i Nærheden af Gudmindrup, og er derfor næppe ens med det Ilingebjerg, der ligger Øst for Højby ud mod Staarup Skel, Matr. 13 e (NM. 1874).

En Højskoleelev, Signe Rasmussen, fortæller 1912, at der i de syv granbevoksede Høje, »Troldebakken«, boede syv Trolde. Om Dagen var de meget fredelige, men saa snart det blev mørkt, var der Fare paa Færde. Naar voksne gik forbi, kunde det ske, at Troidene sprøjtede noget Vand paa dem, som gjorde, at det Arbejde, som blev udført paa den Dag i Ugen (!), mislykkedes for dem. For Børn var det endnu værre. Kom de i Nærheden af Bakken, tog Troidene dem (sml. S. 155), og de kom ikke mere ud af Bakken. En Nat for mange Aar siden brændte noget gammelt Brænde, som laa i Nærheden, og man mente, at Troidene den Nat var rejst deres Vej, men man var dog ikke ganske sikker derpaa, og lod nødig Børn færdes der i Nærheden om Aftenen.

For Fuldstændighedens Skyld meddeler vi et Par ubetydelige Smaatræk, knyttede til navngivne Gravhøje.

Paa et Højdedrag, Ørnes, paa Ebbeløkke Mark ud imod Sejrbugten skal der have boet en Konge eller Høvding, som hed Ørnfelt, og nogle vil mene, at han er begravet i Ørnesbakken (Hm. Kristian Jensen, f. 1888 i L., HS. 149). I 1874 (NM.) siges, at der paa Matr. 1 b har ligget fire overpløjede Høje, hvoraf den nordøstligste nævnedes Ørnebakken.

Om Brunhøj og Vedehammer i Lumbsaas (Matr. 16 og 15 b) angives 1842 af Pastor Mathiesen, at de efter Sagnet skal have været Troides Boliger, men der fortælles intet nærmere derom (Ann. f. n. Oldk. 1842-43, S. 358).

Vi anfører tilsidst et Vandresagn, ikke knyttet til nogen bestemt navngiven Høj eller Bakke i Højby Sogn, men typisk for det danske Folks menneskelige Opfattelse af Højens Vætter (sml. Feilberg »Jul« II, 30).

Der sad en Gang en Trold paa en Bakke og sang saa liflig. Saa kom Præsten kørende forbi, og han siger til Trolden: »Hvorfor synger du saa liflig?« »Jo,« siger Trolden, »for jeg haaber paa Guds Naade.« »Det kan du ikke haabe paa,« sagde Præsten, »du er jo een Gang stødt ud af Himlen.« Men Præstens Svar blev nok værst for ham selv. Ved at have udtalt saa haard en Dom, fik han aldrig Fred; man siger, han blev sindssyg (Lars Sørensen i So., f. 17/4 1833, d. 11/3 1915, HS. 49).

OFFERSTENDYNGER I HØJBY SOGN.

Et ganske mærkeligt Oldtidsminde var de tre Stendynger med Kors i, der fandtes paa Matr. 6 og 7 i Lumbsaas ved Vejen til Stenstrup. Kristoffer Nielsen i Lumbsaas, f. 17/4 1842,

d. $\frac{13}{1}$ 1932, fortæller 1907 til L. J., at da hans Fader, Niels Mikkelsen (f. $\frac{29}{9}$ 1803, d. $\frac{8}{6}$ 1889) 1857 paa sin Lynglod byggede det Sted, hvori nu Datteren, Line Jens Madsens, bor (Matr. 7 c), fandtes paa selve det Sted, hvor Huset ligger, paa Øverstestuens Sted, en Stenbunke; en anden Stenbunke laa paa den Tid o. 100 Alen vestligere paa samme Matrikel paa en lille Højde; en tredie skal have ligget noget Østen for Stedet og Haven paa Møllerens Lynglod (Matr. 6), alle 3 Nord for den gamle Vej Lumbsaas-Stenstrup og Syd for den nuværende Vej, men temmelig nær Sydranden af Aasbakken (sml. Fig. 52).

Kristoffer Nielsen havde selv som femtenaarig været med at rydde disse Stenbunker. I Bunden paa de to vestlige fandtes der Urner med Benstumper, 3 Urner i den vestligste. Kristoffer Nielsens Fader, Niels Mikkelsen, fortalte, at der havde staaet Kors i de tre Stenbunker, hvilket bekræftes af de nærboende. Naboen i Vest, Niels Larsen, f. $\frac{24}{7}$ 1826, d. $\frac{30}{6}$ 1909, fortalte o. 1850 til Kristoffer Nielsen, at han havde været med til at kaste Sten til de nævnte Stenbunker. Det var nemlig Skik, at Børn skulde kaste smaa Sten, men Voksne skulde kaste større Sten, fordi Børn havde smaa Synder og Voksne store Synder. En anden Nabo, Niels Skrædder (Stenstrup Matr. 17, d. $\frac{17}{2}$ 1862), fraraadede indstændigt hans Fader at bygge der: »Det gør du galt i, der har jeg set Lys over, mange Gange om Natten.« At man kastede Sten til de tre Bunker, har Niels Povlsen i Ebbe-løkke (S. 90) fortalt til Laurits Jensen o. 1912, ligesaa om de tre Kors, og ogsaa Laurits Jensens Moder, Bodil Hansdatter, fra Overby har fortalt det. Stenbunkerne var store, et Par Alen høje, men ikke med større Sten, end de var til at kaste af en Mand. Et af Korsene stod der Rester af, da Niels Mikkelsen byggede Hus i 1857. Korsets Stang og Tværstykke var der, kun den øverste Spids var afbrudt. Det var af Eg, nogle Tommer tykt, og der var Mængder af Sten omkring Korset, omtrent op til Tværstykket af Korset, store og smaa inellem hinanden. Det var i den vestligste af de tre Stenbunker, at Korset stod (HS. 109—10 og 46, sml. LA. 406 efter Niels Hansen, K., f. $\frac{2}{4}$ 1823, d. $\frac{30}{6}$ 1909: der har i sin Tid været en stor Stenbunke, som enhver forbigående smed en Sten til).

Henry Petersen meddeler 1874, at de tre Stenbunker paa Lumbsaas Matr. 7 d og 6 a kaldtes »Korsene«, efter Sagnet, fordi der ved hver af dem havde staaet et Trækors. De skulde være dannede ved, at Folk, der kom forbi, kastede Sten hen til Korset, snart en stor, snart en lille, alt eftersom Synden, for hvilken han ved hin Gerning mente at

kunne faa Forladelse, var stor eller lille. Gamle Folks Forestillinger til Grundejeren om at lade være med at rydde Stenbunkerne, da det ellers ej vilde gaa ham godt, forblev upaaagtede af ham.

Disse Stenbunker med Kors omtales af Thiele 1818 I, S. 40, der imidlertid sammenblander Kapellet under Kirkeaaes

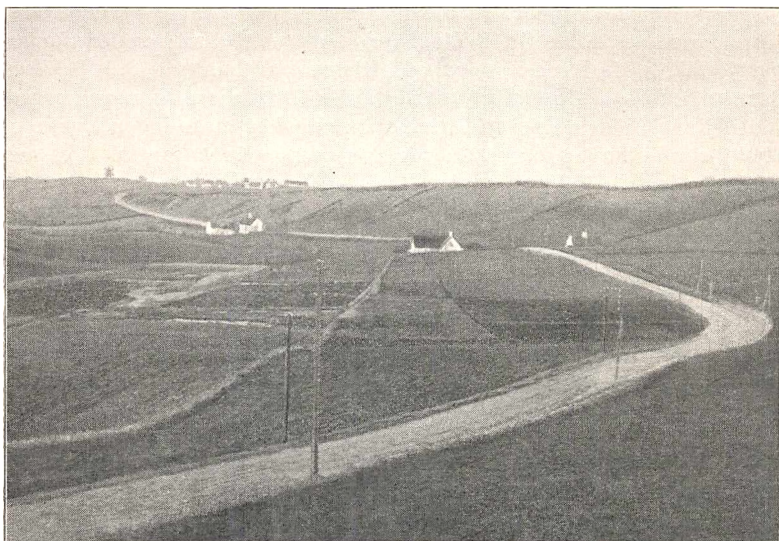

Fig. 52. Udsigt fra Troldstuen i Stenstrup imod Kirkeaaes, med Lumbsaaes i Baggrunden til venstre.
(Fot. af S. Bay, Asnæs).

ved Lumbsaaes østre Byskel, Lumbsaaes Matr. 2 (S. 96), med disse nærmere Stenstrup liggende Oldtidsminder.

Mens Højby Kirke i syv Aar var i Band (S. 124), holdtes »midlertid Gudstjenesten paa Elnebjerg (Fig. 66), hvor man byggede et Kapel, dels ogsaa paa Kirkeaaes, hvor man satte tvende Kors, og var det formedelst disses Hellighed, at enhver, som gik derforbi, skulde kaste een Steen dertil. Ved slig Sædvane ere de to store Stendysser, som endnu sees, Tid efter anden blevne samlede, og det er vel ei meget meer end Mands Minde, siden det ene Kors endnu stod der mellem Stenene« (sml. Th. I, 1843, S. 191, LA. 406 samme Misforstaaelse, sml. S. 95).

Men Stenbunkerne med Korsene nævnes i en endnu ældre Kilde, Schows Sognebeskrivelse 1756 (S. 4), som Thiele kun

kender paa anden Haand efter den lidt afvigende Indberetning i Hofmans »Foundationer« VIII, S. 251, »Danske Atlas« II, S. 396. Det hedder her:

»Paa Lyngen imellem Steenstrup og Lumbsaas staae 2de Træekors, et lidet Bøsse-Skud fra hinanden, og omlagt med mange smaa Kampe-Steen; Jeg har, ved ald min Fliid, ingen Grund og Aarsag kundet udfinde til disse Korsenes Oprættelse, Enten 2 Personer, der maa have vexlet Kugler, og blevne nedlagt hver paa sit Stæd, hvor Korsene staae, Eller Guds Tienisten maa være holden der for de nest omliggende Byer i Sognet, da Kirken var bandsat (S. 124); Bønderne i Lumbsaas, hvis Vey mest falder forbi disse Kors, skal hidindtil have holdt dem ved liige, formeenendes, at de ingen Lykke og Hæld skulle have i deres Gaarde, om disse Kors forgik, dog fornemmer Jeg nu intet til saadan Overtroe.«

Vi staar efter min Mening her overfor Levningerne af en gammelnordisk Helligdom, en Offerstendynge, en Hørg, opstaaet af en oprindelig Gravrøse. I hedensk Tid har der efter min Antagelse staaet et raat udskaaret Billede af en Frugtbarhedsguddom, som i tidlig kristen Tid er blevet erstattet med et kristeligt Kors. En saadan Frugtbarhedsguddom i Stendynge har man 1880 fundet i Broddenbjerg Mose, Asmild Sogn ved Viborg (se »Aarbøger f. nord. Oldkynd.« 1881, S. 370, sml. Soph. Müller »Vor Oldtid«, S. 590). En lignende Offerstendynge som i Lumbsaas har der været nær den berømte Helligdomskilde i Rø paa Bornholm. Her fandtes 1624 en Stenhob opkastet af Menneskehaand, der blev kaldet et Alter. Her fandt man mangfoldige Kors med Haar af Mennesker og Kvæg og med Klude af forskellige Farver (se min nærmere Redegørelse i »Bornh. Samlinger« XIX, S. 122). Disse Offerstendynger er sikkert i sen hedensk Tid blevet overhældt med Blod af ofrede Dyr, saaledes som det skildres i Eddadigtet »Hyndluljod« (V. 10), men da denne Dyrkelse ved Kristendommens Indførelse blev vederstyggelig, og Stendyngerne var blevet kristnet med Kors, faldt Folket tilbage til en endnu ældre og mere primitiv Offerskik end Overhældningen med Blod, nemlig at ofre Sten til Offerstendyngen ved Forbifærden. De to Offerstendynger ligger nær ved en vanskelig og farlig Vejovergang over Aasbakken fra Stenstrup til Lumbsaas, og Meningen med Stenofret har oprindelig

været, at vejfarende, naturligvis især kørende, uden Fare for Liv og Lemmer skulde kunne naa over Aasbakken (sml. »Danske Stud.« 1929, S. 40 ff.). I Tidens Løb, hvor Vejene blev bedre, og Overfarten over Aasbakken praktisk talt ufarlig, tabte man Forstaaelsen af den gamle Skik, som stadig blev bevaret. Man gav den derfor en kristen Fortolkning: at man med Stenen, man lagde til Stendyngerne, ligesom lagde sine Synder fra sig; derfor skulde Børn lægge smaa Sten, voksne derimod store Sten. I alle Tilfælde har der i tidlig kristen Tid været en hedensk Helligdom her, som man har søgt at erobre, ikke blot ved at rejse Kors i Stendyngerne, men vistnok ogsaa ved at forsøge at rejse et Kapel i Nærheden paa Kirkeaaen ved Lumbsaas, Forsøg som Sagnoverleveringen endnu mindes, uden at det endnu er lykkedes at paavise ganske sikre og uomtvistelige Kapelrester.

SAGN OM KAPELLET VED LUMBSAAS.

Til Højby Kirke knyttes det almindelige og meget udbredte Sagn om, at Kirken oprindelig har ligget et helt andet Sted, men at dens Grundvold ved Nattetid blev ført derhen, hvor Kirken nu ligger. Det ældste Vidnesbyrd er et af Thiele 1818 meddelt Sagn, vistnok stammende fra Thieles personlige Indsamling i Odsherred, selv om det ikke udtrykkeligt bliver sagt, at det stammer fra mundtlig Overlevering, ligesom ogsaa Thiele har tænkt sig Kirkeaaen ligge langt nærmere Højby Kirke, end den i Virkeligheden gør, nemlig lige Øst for Lumbsaas, en god Mil til Vest for Højby, og at Thiele fejlagtig tror, at Kirkeaaen er en Høj, i Virkeligheden er jo Kirkeaaen en Del af Aasbakken (S. 67).

Ei langt fra Høibye Kirke findes en Banke, kaldet Kirkeaa. Paa denne Høi skulde Høibye Kirke fra Begyndelsen af være bygget. Der var alt lagt Grund, og Biælkerne laae der tilhuggede; men Troldefolket, som boede i Høien, havde meget derimod, nedrev hver Nat, hvad der var bygget om Dagen, og flyttede Tømmeret hen paa det Sted, hvor Kirken nu staaer. Omsider saae man, at herved var ei andet at gjøre, end at flytte Kirken efter Biergfolkets Tykke, og da man havde gjort det, gik Arbeidet flinkt fra Haande (Th. 1818 I, S. 38; 1843, I, S. 192).

I 1874 meddeler Henry Petersen i Nationalmusæets Herredsundersøgelse under Lumbsaas Matr. 2:

»Paa Græslodden ved Lumbsaas østre Byskel (Matr. 2) skal der have ligget en Kirke eller Kapel, opført da Sognekirken i Højby stod i Band (S. 124). Der er tydelige Spor til, at en Bygning har været opført her: Jorden er rød af Murstensbrokker, og flere Munkestene findes i Byhegnet. Lodden har været under Plov i mindst 55 Aar (d. v. s. siden o. 1820), men man har ikke i den Tid truffet paa nogen hel Mur eller paa Grundsten. Den ovenfor liggende Del af Aasbakken kaldes Kirkeaaen.«

Endnu 1909 kendes Sagnet om Kirkens Flytning fra Kirkebjerg til Højby.

Værtinden Emilie Larsen i Højby, f. ²⁰/₅ 1882, meddeler til Bang: I Lumbsaas begyndte de for mange Aar siden at bygge Kirke paa Kirkebjerg, men hvad de byggede om Dagen, blev revet ned om Natten. Saa maatte de opgive det, og først i nyeste Tid har Lumbsaas (1896) faaet Kirke. Laurits Jensen kender et lignende Sagn. Han meddeler 1912, at man i gamle Dage vilde bygge en Kirke paa Kappels Klint, men hvad man om Dagen opførte der, blev ført væk om Natten (HS. 47).

Laurits Jensen kender ogsaa, ligesom Henry Petersen, Forestillingen om, at Kapellet skulde være bygget, da Højby Kirke blev sat i Band, men han antager, at Kapellet har ligget betydelig nærmere de tre Kors, end Henry Petersen mener i 1874. Han anfører, at nulevende gamle Folk kalder Leddet mellem Hans Kristian Nielsens og Peter Larsens Lynglodder for »Teglbergledet«. I Samklang med dette Navn fandt man ved Udgravningen paa Marken i 1906 Rester af en Teglovn. Assistent A. Hauberg fra Nationalmusæet, der ledede Udgravningen af Teglovn og har givet en udførlig Beskrivelse deraf, opbevaret i NM. og Stenstrup Musæum, sagde til Laurits Jensen, at dette Fund netop tydede paa, at Kapellet havde ligget i Nærheden, for i Middelalderen brændte man Stenene paa det Sted, hvor de skulde bruges (HS. 47). Ogsaa Lærer L. Larsen i Overby (f. ¹⁸/₅ 1852, d. ²⁰/₁₁ 1923) henlægger i Meddelelse til Bang 1909 Kapellet til selve dette Sted, hvor det røde Skær i Jorden skyldes hensmuldrede Munkesten, og han knytter ogsaa dette Kapels Opførelsestid sammen med Bandlysningen af Højby Kirke.

Endnu kan nævnes en Oplevelse, en Mand i Sonnerup Matr. 7. Jakob Hansen (fra Rørvig), skal have haft: En Aften han gik hjem ad Aasbakken, efter at han havde været ude for at slagte, saa han en Kirke ligge ved Foden af Bakken, og han syntes, at der var nogen, der havde fat i ham. Han svang da Øksen med Staal i rundt, og alt blev da rigtigt igen (HS. 134, Hm. L. P. Larsen i T. (S. 77) efter sin Bedstemoder, sml. Jens Pedersen i T. 1865 til GN. 1915: Jakob Hansen har Synet af Kirken, da han gaar op imod Aasbakken, ellers som L. P. Larsen).

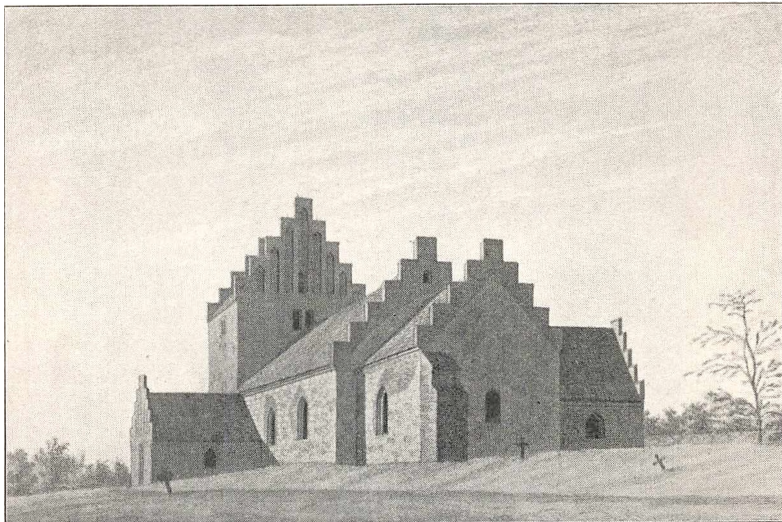

Fig. 53. Højby Kirke.
(Efter Tegning af J. B. Løffler 1874 i Nationalmusæet).

Virkelighedsgrundlaget for disse forskellige Sagn er efter min Opfattelse, at der før Højby Kirke blev bygget, umiddelbart Øst for Lumbsaas under den saakaldte Kirkeaa, har staaet en lille Kirke, sagtens af Træ, som blev nedbrudt. Sagnet om, at Kapellet blev opført en Tid lang, efter at Højby Kirke blev bygget, nemlig da Højby Kirke kom i Band, regner jeg for uden Virkelighedsgrundlag, som jeg siden skal søge at godtgøre (S. 125 f.). Jeg vil dog ikke undlade at fremføre Laurits Jensens Forklaring af Navnet »Kirkeaaen« i Lumbsaas. Han peger paa, at der findes et saakaldt Kirkeled mellem Ebbeløkke og Lumbsaas (sml. S. 158). Det har utvivlsomt sit Navn, fordi Menigheden i Ebbeløkke skulde gennem dette Led for at komme til Kirken i Højby.

Benævnelsen »Kirkeaaasen« kunde da have en lignende Oprindelse. Folk i Lumbsaas skulde over denne Aas for at komme til Kirke i Højby, derfor fik den i Lumbsaas Navnet »Kirkeaaasen«, mens den længere Øst paa i Sonnerup beholdt

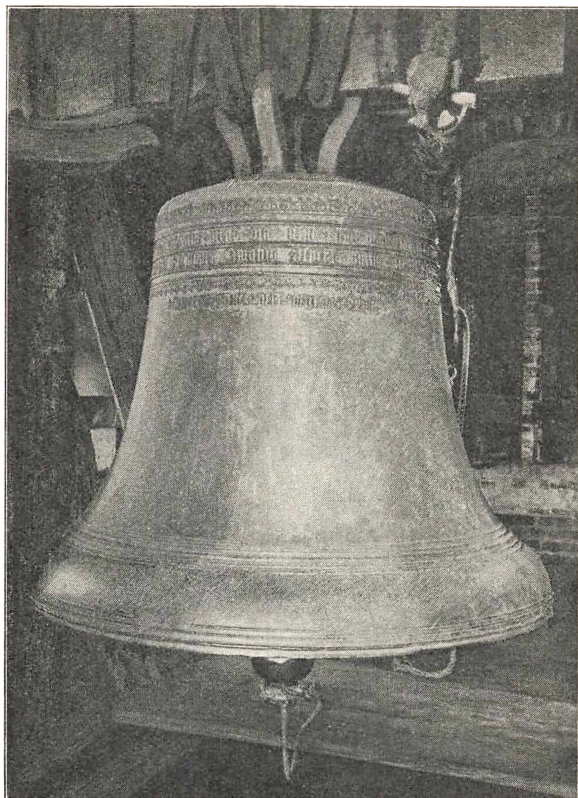

Fig. 54. Kirkeklokken fra 1518.
(Efter Fotografi af M. Mackeprang i Nationalmuseet).

Navnet »Aasbakken«. Jeg vil dog tro, at Navne som »Kappels Klint« har som Forklaring et oprindeligt Kapel, som har staaet her, før Kirken i Højby blev til.

SAGN OM HØJBY KIRKE.

Om selve Højby Kirke (Fig. 53) fortælles det meget almindelig kendte Sagn om Lindormen, der lægger sig omkring

Kirken og hindrer Menigheden i at komme ind i Kirken. Det ældste Vidnesbyrd stammer fra Thieles »Danske Folkesagn« 1818 I, S. 38 f. (II 1843, S. 286), rimeligvis fra mundtlig Overlevering. Jeg gengiver her Sagnet i forkortet Form med egne Ord:

En vældig Lindorm lægger sig for den søndre Kirkedør, saa Folk maa bryde Kirkedør paa Nordsiden af Kirken. Man opföder i nogle

Fig. 55. Kirkeklokken 1603, »Skrumpen«, med Arild Hvitfeldts Vaaben.
(Efter Fotografi af M. Mackeprang i Nationalmusæet).

Aar en Tyrekalv alene med Mælk og Hvedebrød og slipper den ind paa Kirkegaarden. Det blev en vanskelig Strid for Tyren at bestaa, for Lindormen slog med sin Hale, saa den kløvede en Sten, der endnu (1818) laa delt i to paa Kirkegaarden (sml. S. 80). Dog stangede Tyren omsider Lindormen til Døde, men den var da saa overstænket af Giften, at Mænd maatte gaa op i Kirketaarnet og derfra skyde den med Bøsser. — Det sidste Træk kendes ikke i de øvrige Opskrifter af Sagnet, hvor det ogsaa alle Steder hedder, at Lindormen under Kampen slog saa vældigt med Halen til Taarnet, at der blev en Revne fra øverst til nederst. Denne Revne skal tydelig have kunnet ses, før Taarnet sidst blev istandsat (Laurits Jensen efter flere, HS. 45. Sml. DS. II E Nr. 43; LA. 376; Odsh. 1930 II, S. 13;

Willum Pedersen, Staarup Matr. 3, f. 1847, d. ²⁵/₄ 1916, 1911 til GN.; Sognefogden i H. til Th. Bang 1909; Fru Selma Nielsen fra Svinninge 1930).

Mere ejendommelig for Højby Kirke end dette gængse, ganske usærprægede Sagn, er Sagnet om de store Kirkeklokker (Fig. 54—55) i Højby.

Kirsten Hans Pedersens Kvinde i Højby (1784—1874) har til sit Barnebarn, Manna Jakobsen i Underød, fortalt, at den største Kirkeklokke (Fig. 54) er blevet kostet af en god Mand, Laurits Jensen, som boede paa Elnebjerg. Det havde en Vinter været saa strengt, der var Is alle Vegne, og baade Bonden og hans Kvæg sultede, og Is laa der lige fra Nyrup og til Hesselø. Han kørte paa Slæde over Isen til Hesselø, for at søge, om der ikke kunde være noget derovre, som ikke var hentet om Sommeren, der kunde bruges i den strenge Tid. Om han fik noget, ved jeg ikke, men da han kørte hjem, kom der en Storm og brækkede Isen bagved ham. Han lod Studene løbe, saa stærkt de kunde, og han bad til Gud om Redning. Han lovede, at om han kom hjem igen, skulde han give Stude og Slæde til Kirken. Vandet skummede bagved ham, og han bad til Gud om Hjælp og lagde til: den lille Æske med Sølvpenge skal jeg give med, om jeg kommer hjem. Han naaede ind til Landet, men bag ham sprøjtede Vandet op. Han takkede Gud for sin Redning, og saa gav han Studene og Pengene. Per Degn fra Højby og en Mand fra Nogaard (dvs. Nygaard) gav ogsaa noget, saa vi fik den dejlige Kirkeklokke, min Farmoders Moder havde hørt den ringe saa dejligt, men de slemme Svenskere ødelagde den, da de ikke kunde faa den med (Manna J. 13, sml. LA. 398 og Opt. i DFS.). Bedstemoderen meddeler ogsaa, at de to Mænd, Laurits Jensen i Ellinge og Jens Lauritsen i Nygaard, var Fader og Søn.

I Virkeligheden ved vi, at den største Klokke i Højby Kirke (Fig. 54) er skænket af tre Mænd: Jens Lauritsen i Ellinge, Laurids Jensen i Nygaard, der jo godt efter Navnene at dømme kunde være Fader og Søn, og endelig Per Degn i Højby i Aaret 1518. Deres Navne nævnes i en latinsk Indskrift om Klokkens øverste Rand, der hilser Jomfru Marie, Kirkens Skytshelgeninde: »Hil dig, fromme Jomfru, du, som overstraaler Morgenrøden, hil dig, Marie med dit Barn, bed bestandig for os.« Om Kirsten Larsdatter eller nogle af hendes mandlige Slægtninge har læst Navnene paa Klokken oppe i Kirkens Taarn, ligger jo ikke udenfor Mulighedernes Grænse, muligt ogsaa at Manna Jakobsen har opfrisket sin Erindring om Navnene ved J. H. Larsen »Holbeks Amt« S. 70,

hvor Indskriften er anført, men Latinen har de dog ikke kunnet tyde. Jeg tror derfor, at Sagnet om Klokkens Tilblivelse har Rod i Virkeligheden, og at det er baaret ned

Fig. 56. Den første Hr. Eske, Præst i Højby (1589—1619).
(Fot. af M. Mackeprang efter Epitafium i Højby Kirke).

igennem Tiden fra 1518 til Kirsten Larsens Barndom og Ungdom omkring 1800. Ingen andre af Højbymeddelerne kender Sagnet. Indskriften, der hylder Marie Forbedersken, og Sagnet, der lover Gud, som frelser af Livsfare, staar med sin katolske og sin lutherske Fromhed i inderlig Samklang med hinanden.

Den mellemste og næststørste af Højbys Kirkeklokker (Fig. 55), støbt paa Foranledning af Arild Hvitfeld 1603 (se Odsh. IV, S. 21—22), nævnes allerede af Schow i Indberetningen 1758:

»Den mellemste, som holder næsten 6 Alen i Circumference (dvs. Omkreds), den skratter noget i Lyd, og derfor af Bønderne kaldes »Skrumpen«, skiondt ingen Feyl kand sees paa den. De meener, at der er omgaaedtes falskeligen med dens Støbning i den første Hr.

Esches tiid (1589—1619, Fig. 56) og siige, at denne Røst blev hørt paa Kirke-Gaarden: »Sølv og Messing stial Her Essing, Kobber og Blye satte Hand heri.« (Denne Meddelelse mangler i Beskrivelsen 1756, S. 37; her er citeret efter Stenf. 173).

Fig. 57. Højby Kirkes Alterbæger.
(Fot. af M. Mackeprang).

Dette Sagn, som fortælles om mange andre Kirkeklokker, især paa Fyn (se f. Eks. Th. 1819 II, S. 44, Assens, DS. III, S. 94 f.) kendes ikke i Nutidens Højbyoverlevering fra det 20de Aarhundrede. I Stedet for kendes en helt anden Forklaring paa »Skrumpen«s skrattende Lyd, som Schow slet ikke nævner, nemlig den, at Svenskerne, da de var i Danmark at hæрге, havde sat en Blynagle i den for at blive fri

for at høre den over til Sverrig (LA. 399, UF. 87, US. 68, 136, HS. 46, Bang 1909, GN. 1912). Trods mange Undersøgelser har det ikke været muligt at finde Stedet, hvor Blyet er indsat, saa det kan ikke blive fjernet, og Klokken faar aldrig sin gamle smukke Klang igen (UF. 87). Laurits Jensen meddeler, at Urmager Niels Nielsen i Nykøbing paatog sig at tage Blynaglen ud og sætte en Sølvnagle ind i Stedet, saa skulde Klokken faa sin gamle dejlige Klang tilbage. Men for at udføre det, forlangte han en Skilling (nogle siger, at det skulde være en Sølv-Toskilling, for derved at skaffe tilstrækkeligt Sølv) af hvert Menneske i Højby Sogn. Det vilde man ikke,

og saa blev det ikke gjort. Nogle mener, at man turde ikke, for saa vilde Svenskerne jo komme igen (HS. 46 »efter flere«, sml. 208 Smedeenken Stine Nielsen i S., f. 14/7 1844).

Det paa Sjælland saa almindelige Sagn, at Kirkens Alterbæger skulde være røvet fra denne eller hin Høj i nogen Afstand fra Kirken (se DFm. 39, S. 375), kendes mærkelig nok ikke knyttet til nogen af Højby Sogns mange Høje eller

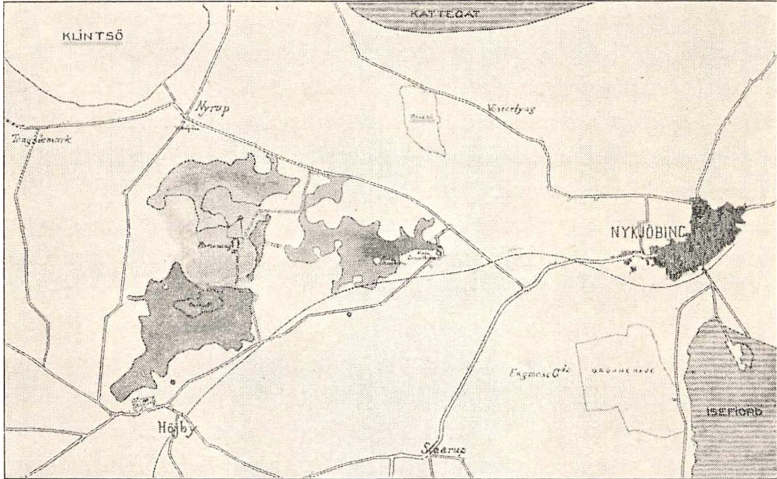

Fig. 58. Højby og dets Omgivelser i ældre Tid.

(Rekonstruktion af C. M. Schmidt 1911, Nationalmuseet. Man ser til venstre Højby Sø med »Borgen« i Nordkanten, i Midten Nygaard Sø med Næsholm og Drøsselholm).

Bakker, derimod kendes det knyttet til Laarbakkerne Nord for Svinninge i Nabosagnet Asminderup.

En Karl kom ridende forbi, og Troldene kom ud af Bakken og bød ham ind, men det vilde han ikke. De skænkede saa for ham i et Bæger, og det skulde han drikke, men han smed Drikken bag over Hesten, og det sved Haarene af den. Han red nu med Bægeret hen over Markerne. Troldene løb efter ham og raabte: »Rid paa de boldede, ikke paa de knoldede.« Karlen red forbi Højby Kirke, og han smed Bægeret ind der, og der er det endnu (Fig. 57). Men han naaede dog hjem og fik laaset Døren, inden Troldene naaede ham (1930/5 b: 335 HE. Ella Jensen, Svinninge, sml. LA. 324).

HR. EBBES DØTRE.

Det berømteste Sagn, der knyttes til Højby Kirke, er Sagnet om, hvorledes Hr. Ebbes Døtre myrder deres For-

førere inde i selve Kirken, hvorefter Højby Kirke kommer syv Aar i Band. Imens holdes Gudstjenesten i et Kapel paa Ellenebjærg lige Øst for Højby. Sagnet er benyttet i en bekendt Folkeviser »Hr. Ebbes Døtre«, der kendes i tre danske Opskrifter (»Danmarks gamle Folkeviser«, Nr. 194 A—C) og i tre islandske Opskrifter (»Íslenzk fornkvæði« ved Svend Grundtvig og Jón Sigurðsson I, Nr. 30, S. 258—81 »Ebbadætra kvæði«). Af disse seks Opskrifter henfører kun en enkelt, nybearbejdet Opskrift, DgF. 194 C, Begivenheden til Højby Sogn i Odsherred. De ældre danske Opskrifter A og B henfører Begivenheden til en ukendt Borg »Kviste« som Ebbe og hans Døtres Borg, og til en Marie Kirke som Drabsstedet, mens de islandske Opskrifter intet bestemt Stedfæste har. Spørgsmaalet om Højbysagnets Forhold til Folkevisens Sagnform er ganske overordentlig indviklet, saa meget mere som vi desværre ikke fra gammel Tid har nogen Opskrift af Sagnet fuldkommen upaavirket af mange forskellige Forskeres Forsøg paa at gøre Sagnet til Historie (se S. 108f.).

Det ældste kendte Vidnesbyrd om Højbysagnet er en Viseopskrift, DgF. 194 Cb, meddelt Lægen P. Deichmann 1691 af en iøvrigt ukendt Mand, Hr. Peder Viskinge, som efter Navnet at dømme stammer fra Viskinge ved Kallundborg, og som paa den ene eller den anden Maade, maaske som Kapellan, maa have haft Tilknytning til Højby Sogn. Deichmann anfører i sin Dagbog for 1691:

»Kommunicerede Herr Peder Viskinge mig følgende gamle Vise, som aldrig har været trykt, og skal være komponeret i Anledning af en Historie, hvilken endnu i Højby ved gamle Folks Tradition konserveres, og hvor endnu den Høj vises, paa hvilken de i syv Aar forrettede deres Gudstjeneste, medens Kirken var i Pavens Ban.«

Visen har til Overskrift: »En gammel Vise om Hr. Ebbe, som boede paa en Øe, hvilken kaldes Buur-Øe, udi Høybye Sogn i Aads Herred«.

1.	2.
Hr. Ebbe lod bygge saa høy en Buure,	Hr. Ebbe skulle til Island fare, Sin Herres Ærende at rygte,
Den staaer endnu til Minde,	Hans Døtre skulle tage Buret vare,
Der synger smaa Stær og Nattergal fore;	Dem selv til liden Lykke.
To Jomfruer sover derinde,	Saa listelig de fore.
Saa listelig de fore.	

3.

Hr. Bonde og Hr. Schinnild
Gik med der Moder i Raad,
Hr. Ebbes Døttre at gille
Og byde dem Spot og Haad!

5.

Hans Moder blegnede i sin Kind
Og blev i Hjertet vred.
Ei haver du din Faders Sind,
Men du er bleven saa ræd.

7.

Aarlig om den Morrigen
Skærpe de deres Spiud.
Sildig om den Aften
Rede de til Buuren ud.

9.

Op saa vaagned de Jomfruer snild,
Og tænkte sig om saa vide.
Hr. Bonde og Hr. Schinnild
Laae hos deres hvide Side.

11.

Opstod de Riddere og bort de gik,
Før Solen skind' over Lie
Og takkede for det de nødigt fik
De torde ei længer bie.

13.

Den ældste Søster svarede paa
stand:
Kjære Søster, nei ikke saa,
Vi vente vor Fader fra Iseland,
Han hævner det om han maa.

15.

I vær velkommen Fader mild!
Vi klage for eder saa saare:
Hr. Bonde og Hr. Schinnild
Har skjult vore favre Haar.

17.

Ikke skal I for vores Vild
Føre Brynie og skarpen Sværd.
Vi ville det selver hævne med Snild
Om vi ei ere Ære værd.

4.

Den yngste Broder frygtede ved
At byde de Jomfruer Skam.
Kommer Hr. Ebbe hiem med Fred,
Han hævner det om han kan.

6.

Der er ingen hiemme til Vern,
Foruden to Drenges smaa,
Vare de end klædte i Jern,
De kunde Eder ei modstaa.

8.

Under de Høje Loftes Tillie
Brøde de Riddere ind.
Imod de Jomfruers Villie
Kom de i høje Loft ind.

10.

De Jomfruer græd saa modelig
Og bad dem for der Ære,
At de vilde holde sig tugtelig
Og frygte der Fader Kiære.

12.

Den yngste Søster gremmed sig fast
For hun fik først til Meen,
Vi ville nu springe i Søen med Hast
Og synke os der med Steen.

14.

Det var den gode Hr. Ebbe
Han kom fra Island hiem,
Hans kjere Døttre begge
De gik ham grædende igjen.

16.

Hr. Ebbe blev i Hjertet bang'
For denne sørgelige Færd.
Ilde stædte jeg min Rejse lang,
Skal jeg nu veje Mand med
Sværd.

18.

Det skede om en Jule-Nat,
Der Folkene gik til Messe.
Ebbes Døttre reiste sig brat
Deres Knive monne de hvedse.

19.

»Hvi monne Ebbes Døttre to
Fange saa underlig Færd?
Men de kan ei til Kirke gaae
Foruden dragen Sværd.«

21.

Hr. Bunde og Hr. Schinnild
De gik at ofre frem,
Jomfrue Trunde og Zænild
Traade fast efter dem.

23.

Sønden for det Alter klar
Drog Jomfrue Zænild sin Kniv,
Norden ved den Kirkedør
Misted Hr. Schinnild sit Liv.

25.

Syv Vintre efter dette Mord
Stod Højby Kirke i Band.
Der blev ingen Prædiken gjort
Og ikke jordet en Mand.
Saa listelig de fore.

20.

Frue Mettelill' rødmet i sine Kinder
Og smiled under Skind:
Staaer I op i Danneqvinder
Og lader mine Sønneqvinder ind.

22.

Norden i det Vaabenhuus
Drog Jomfrue Trunde sit Sværd;
Sønden for det Alter-Lius,
Fik Bunde sit Bane-Saar.

24.

Her stander vi nu Enker to,
For vi er ikke Møe.
Tager I nu eders Sønner to
Æder dem til Salt og Brød.

26.

De bygte et Capel paa Helene Bierg
Did søgte Qvinde og Mand
Indtil Paven formildte deres Sorg
Og løste deres Kirke af Band.
Saa listelig de fore.

I sin Udgave af »Danmarks gamle Folkeviser« IV, S. 119 gør Svend Grundtvig opmærksom paa, at denne Opskrift har de fra Folkevisens Standpunkt uregelrette, moderne Rim i første og tredje Linie, og at Visen derfor maa have været udsat for en ung Omarbejdelse med Indførelse af saadanne Rim. Han formoder med Forbehold, at det er Hofpoeten Ahasverus Bartholin, 1683—91 Udgiver af »Den danske Mercurius«, f. 1653 i Højby som Søn af Præsten Eske Berthelsøn (død ^{20/8} 1680), hvis Fader og Farfader (Fig. 56) havde været Præster i Højby, der er Visens Nybearbejder. I alle Tilfælde er det afgjort, at det maa være en Mand, der paa første Haand kender Højby Sogns Sagnoverlevering, som har foretaget Bearbejdelsen. Han har erstattet de ældre Visers »Kviste« («Queso» i B), som Ebbe og hans Døtres Hjemsted med Højbysagnets »Buren« (Vers 7), det nuværende Voldsted »Borgen« (Fig. 60, 64) paa en Odde i den nu udtørrede Højby Sø, Nord for Højby. Omdigteren siger (V. 1), at denne Borg er bygget af Ebbe, og at den »staar endnu til Minde«. At Borgen i Viseoverskriften kaldes

»Burø«, har ingen Hjemmel hverken i selve Visen (V. 1 og især V. 7 »Buren«) eller i den sagnagtige Højbyoverlevering, det er Hr. Peder Viskinges for os værdiløse Visdom. Ligeledes hører det selvfølgelig til Højbysagnet, hvad der fortælles i Vers 25—26, at Kirken efter Mordet stod syv Vintre i Band, at der blev bygget et Kapel paa Helenebjærg (S. 124), til Paven løste Højby Kirke af Band.

Men der er ogsaa andre Ting i Visen, der hører til Højbysagnet og fra dette er smuttet ind i Visen, selv om det ikke er saa aabenbart som ved Trækkene med »Buren« og »Højby Kirkes syvaarige Bandlysning«. Begge de to gamle Adelsviseopskrifter, baade den korte og meget oprindelige, DgF. 194 B, og den lange, udvandede, af Marsk Stigviserne meget uheldigt paavirkede, DgF. 194 A, har det Træk, at Moderen til de to Riddere siger, da Jomfruerne kommer ind i Kirken: »I lader baade de Brødrehustruer staa i Stol til-sammen« (B 15, sml. A 27), og at Jomfruerne efter Mordet haanligt siger: »I lader nu det Brødreblod rinde i Stol til-sammen (B 17, A 31, sml. S. 121). Derimod har vi i den bearbejdede Vise Ordskiftet: »Staar I op, I Dannekvinder, og lader mine Sønnekvinder ind« (V. 20), og de to Jomfruer siger haanligt efter Mordet: »Her staa vi nu Enker to, for vi ere ikke Mø. Tager I nu eders Sønner to, æder dem til Salt og Brød« (V. 24). Sml. S. 120.

Træk af mere tvivlsom Art er, at Hr. Ebbe i Følge Højbyvisen er draget til Island i sin Herres Ærind, mens Hr. Ebbe i B er paa Pilgrimsfærd til Rom (i A besøger han foruden Rom ogsaa Jerusalem), og at Moderen i Højbyvisen udtrykkeligt opfordrer sine Sønner til at forføre de to Søstre, hvad hun slet ikke gør i B og A. Søstrene har ingen Navne i B og A, i Højbyopskriften C hedder de derimod Trunde og Signild, Navne, der rimer paa de to Ridderes Navne Bunde og Skinild og maaske er indført af Bearbejderen for at lette hans Slid med at skaffe Rim i første og tredje Linie. Dog har islandske A og B Signe som den ene Søsters Navn, den anden hedder Inger (Íngigerður). Jeg vil dog tro, at Trækkene med at Ebbe er borte paa Islandsfærd, og at Moderen tilskynder til Forførelsen, skyldes Bearbejderen (eller hans Forlæg), men ikke Højbys Sagnoverlevering.

Foruder Peder Viskinges Opskrift af Højbyvisen fra 1691 findes der en Opskrift med uvæsentlige Afvigelser¹⁾ (se DgF. IV, 130 b), trykt i Peder Syvs Visebog fra 1695, Nr. 42 (DgF. 194 C a), efter al Sandsynlighed stammende fra ligeneævnte Ahasverus Bartholin (se om ham Stolpe: »Dagspressen i Danmark« II, 83—95). Fra Ahasverus Bartholin stammer i alle Tilfælde Syvs Meddelelse om det mærkelige Alterbillede i Højby Kirke, knyttet til disse Begivenheder.

»Der findes endnu afmalet i Højby Kirke, som Assverus Barthol. fød der paa steden haver sagt mig Historien, hvorledes Ebbes Døttre ligge med Aflads-Breve paa Sengen. Men den tredie Dotter haver intet, saasom uskyldig i alt dette, og derfor ej havde Aflad Behov; Item at Faderen kommer krybende til Paven og annammer selv af hannem Aflad og Løsgivelse paa det Forbud og Band, som Højby-Kirke var udi i syv Aar.« Fra Ahasverus Bartholin stammer sandsynligvis ogsaa Syvs øvrige Oplysninger fra Højby Sogn (sml. S. 83, 133): »At Hr. Ebbes Døttre vare paa Borg i en Søe strax ved Højby,« »Kapellet var bygt strax ved Højby, hvor der hultes Messe og de Døde begroves. Der var ogsaa en Herregaard i Højby (som nu er en stor Bondegaard), hvor disse Junkere med deres Moder hode (sml. S. 120, Fig. 65). Der findes og en anden Holm i en anden Søe, hvor ogsaa har været en Herregaard [dvs. Næsholm i Nygaard]. Der er og Troldstuen i en Høj derhos, hvorom fortælles en lang Snak.«

De næste Vidnesbyrd om Højbysagnet, Biskop Erik Pontoppidans Gengivelse af Sagnet i hans tyskskrevne Danmarksbeskrivelse »Theatrum Daniæ« fra 1730, S. 110 og hans tyskskrevne Kirkehistorie »Annales Ecclesiæ Danicæ« 1744, II, S. 213 har ingen som helst positiv Værdi, da Pontoppidan intet Førstehaandskendskab har til Højby Sogn og kun kender Sagnet og Visen fra Syv, som han ovenikøbet misforstaar og forvansker. Pontoppidan 1730 er ikke klar over, at det Billede, Ahasverus Bartholin omtaler, er et *Alterbillede*, og han »digter« derfor, at de to adelige Frøkener ligger begravet i »Goyby Kirke« (!), og over deres Grav ser man endnu deres Portrætter med Afladsbreve imellem de foldede Hænder til Tegn paa, at de ikke døde i Band, men fik Absolution. Uden noget som helst Holdepunkt i historiske Dokumenter har Pontoppidan 1744 den Frejdighed, for ikke at sige Frækhed,

¹⁾ Ridder Skinnild hedder her Skammel, Kapellet stod paa Ellenëbjærg, ikke paa Helenebjærg, sml. S. 125. Syv 22 har »Alterhus« i Stedet for »Alterlius«.

at tidsfæste Mordet i Højby Kirke til 1366, i Stedet for, som Sandheden er, at sige, at vi ikke aner noget om, paa hvilket Tidspunkt Begivenheden fandt Sted, ja ikke engang hvilket Aarhundrede. Vi ved ikke engang med nogen som helst haandgribelig Vished, om Begivenheden har fundet Sted i Højby Kirke, hvilket jeg dog, i Modsætning til Svend Grundtvig, er tilbøjelig til at tro. I alle Tilfælde: Biskop Pontoppidans Tidsfæstning af Begivenheden til 1366 fandt en ganske ufortjent Tiltro hos Odsherreds hæderværdige Præsteskab, og de gav sig til at regne ud, hvad Pave det vel var, der havde bandlyst Højby Kirke 1366 og hvad Pave det vel var, der syv Aar efter havde løst Kirken af Band, og de fandt ud af, at det maatte være Pave Urban den femte (1362—70), der havde bandlyst Kirken, og at Fritagelsen for Band maatte være sket ved Roskildebispens Niels Jakobsens Mellekomst (sml. S. 123). Hvad der har utvivlsom Værdi her, er de Oplysninger om Alterbilledet i Højby Kirke, de gode Præstemænd giver, idet de holder sig klar af Pontoppidans forlorne Oplysninger om Ebbedøtrenes Gravsten. Provst Arctander i Egebjerg (fra 1736 til 1762) overgiver Pastor J. H. Schow en latinsk Beretning, bygget paa Syv og Pontoppidan 1744, som Arctander rimeligvis selv o. 1750 har forfattet, selv om Schow fejlagtig mener, at den stammer fra Ahasverus Bartholin. Det hedder her i Oversættelse:

»Om Sandheden af denne Begivenhed vidner en gammel Altertavle, som viser Billeder af Jomfruerne, holdende Alladsbreve i de foldede Hænder, og Faderen ligge knælende ned foran Paven og opnaaende Fritagelse fra Bandlysning af ham.« Hos Pastor Schow selv hedder det 1756 i »Høybye Sogns Specialia« (Ny kgl. Saml. 394 b, Fol. S. 5): »Historiens Vished sluttet deels af en gammel Alter-Tavle i Kirken, af hvis Malnings liden Levning kand sees, at Jomfruerne have det Pavelige Allads Brev i Hænder, og Faderen at ligge nedkastet for Pavens Fødder, dels af« [Syv og Arctanders Manuskript]. Schow skriver senere i sin udførlige Beskrivelse af Kirken (S. 40): »Antiquiteter ved Kirken viides slet ingen, uden den forhen ommeldte gamle Alter-Tafle, som siunes at give den Historie tilkiende om de 2de Jomfruer, som i Kirken myrde de 2de unge Adelsmænd; I samme Tafle staar og een af Paverne i Billedhugger-Arbeyde.« I Indberetningen 1758 til Hofman skriver han: »Midt i Taflen staaer en gammel Helgen i Billedhugger-Arbeyde, men hvo Hand skal være, viides ikke.« (Stenf. 183).

I 1808 var denne Altertavle fuldstændig forsvundet, Pastor Brockdorff skriver 1808 til Rasmus Nyerup: »Ved min Ankomst til Høybye for 4re Aar siden efterspurgte og undersøgte jeg nøie og omhyggelig efter den i »Danske Atlas« II, pag. 400 omtalte gamle Altertavle, men min Søgen og Efterspørgen forekom alle saa fremmed, som om den nuværende (Fig. 59, lavet 1572) havde staaet fra Verdens Begyndelse.

I den i Ant. Ann. II 1815, S. 267—82 trykte Redegørelse for Sognets Oldsager skriver Pastor Brockdorff S. 276, at der som »Levninger fra den catholske Kultus i Høibye Kirke afsides hensatte« findes følgende Helgenbilleder: »1) Et Mariebillede med Barnet af Træ, 1 Al. 23 Tommer høit, noget mutilert. 2) En Helgenfigur af samme Høide, ligeledes af Træ, i bispelig Costume, med den høire Haand udstrakt.« Han skriver senere under sin Redegørelse for Sagnet S. 282, at »Faderen ved Hjelp af en Biskop, hvis Efterlignelse den (S. 276) beskrevne Helgenfigur skal være, erhvervede Aflad for sine Døttre og tillige Løsgivelse for Kirkens Interdict.«

Det er sandsynligt, at denne udskaarne Træfigur er den samme som den ukendte Pave eller Helgen i Billedhuggerarbejde midt i den gamle Altertavle, hvilken Schow 1756—58 omtaler. Altertavlens to Felter har da været malede, det ene Felt forestillende Faderen, der knælende beder Paven om Aflad, det andet Felt forestillende Døtrene, hvoraf de to sengeliggende har Afladsbrevene i Hænde. Denne Altertavle er bevaret 1756, men 1804 er efter vor Opfattelse kun Midterfiguren, det udskaarne Helgenbillede, tilbage af den. Resten er blevet ødelagt. Dog mener J. H. Larsen, f. $\frac{3}{5}$ 1773 i Nykøbing (S. 82), at han omkring 1782 har set Alterbilledet.

»For 50 Aar siden har jeg selv seet i Kirken nogle Malerier, saavidt jeg erindrer paa Korsdørrene, hvorpaa var afmalet Hr. Ebbe paa Knæ for Paven og begge Jomfruerne med Afladsbreve i Hænderne« (»Holbeks Amt« 1832, S. 71). Den 84aarige Proprietær Buchwald paa Anneberggaard kan endnu 1874 meddele Henry Petersen, at han har set det hos Larsen omtalte udskaarne Træbillede, som forestillede Jomfruerne knælende for Paven (NM.). Hvad Buchwald kan have set, er naturligvis kun det af Brockdorff 1808 omtalte udskaarne Træbillede, hvis videre Skæbne er mig ubekendt.

Af alle disse mange forskellige Efterretninger om den gamle Altertavle i Højby Kirke fremgaar det, at Altertavlen virkelig har været til, at den har stammet fra katolsk Tid, at den 1572

er blevet afløst af den nuværende Altertavle (Fig. 59), og at der har været Billeder i de to malede Felter, der i det mindste af Almuen kunde tydes som forestillende, 1) at Hr. Ebbe

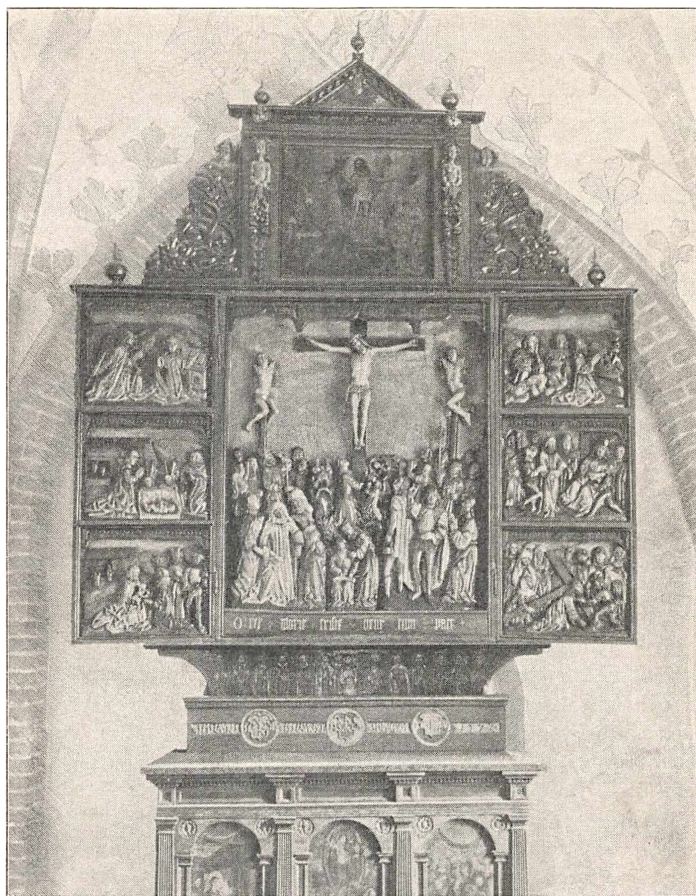

Fig. 59. Højby Kirkes Altertavle.
(Fot. af M. Mackeprang, Nationalmuseet).

knæler for Paven for at opnaa Fritagelse for Højby Kirkes Bandlysning, og 2) at to af de tre Døtre paa Billedet opnaar Afladsbreve af Paven. Den gamle katolske Altertavle bliver derved Vidnesbyrd om, at der fra ældre Tid har levet et Sagn i Højby Sogn om Hr. Ebbes Døtres Mord paa to Riddere; et Mord, der har haft til Følge, at Højby Kirke blev

lyst i Band; en Bandlysning, Hr. Ebbe ved sin Rejse til Paven i Rom fik hævet, saa han kunde bringe Afladsbreve fra Paven hjem til sine Døtre. En tilsvarende Sagnopfattelse møder vi i Visen, hvor det hedder, at Højby Kirke var lukket syv Aar, til Paven løste Kirken af Band.

Selve det egentlige Højbysagn finder vi optegnet 1756 af Præsten J. H. Schow i det førnævnte værdifulde Haandskrift »Højby Sogns Specialia« S. 4. Højbysagnet gengives desværre ikke som ren Folkeoverlevering (S. 104), men som en paa Grundlag af Syv og Arctanders latinske Manuskript historiseret Beretning, hvoraf det dog er temmelig let at udskille de ufolkelige Elementer. Disse Folkesagnet uvedkommende Elementer gengives i det følgende i Kursiv, men de er naturligvis ikke kursiveret i Haandskriftet. (Sml. S. 122).

»Ved Borrevangs Heste-Hauge ligger ud til Højbye Søe et stort Stykke Jord af Ager og Eng, tilhørendes en Bonde-Gaard i Højbye. derpaa sees endnu kiendelige Rudera af et Slot eller Borg, hvoraf den vedliggende Heste-Hauge bærer sit Navn Borre- eller Borgevang, og Stædet selv Borret eller Borget, *eller Burøe*. Paa dette Borg skal i *del 14. Seculo udj Kong Waldamar den 3dies Tiid* have boet en Adels-Mand, navnl. Ebbe, der havde 2de Døtre, *Trunde og Signild*. I Høybye boede en Adelig Frue, som hafde 2de Sønner, *Hr. Bondo og Hr. Skammel*; Da nu Adelsmanden Hr. Ebbe *eller Ebbo* en Tiid var fraværendes, *enlen udj Krigs-Tieniste eller Pillegriims Gang*, kom Fruens 2de Sønner til at besvangre Adelsmandens 2de Døtre. Og fordi den Adelige Frue icke vilde tillade Ægteskab imellem Hendes Sønner og dem, men engang ved Misse tiid, da de komme ind i Kirken, drev Spot med dem, i det hun sagde til Sogne-Quinderne: »Staaer op I Danne-Quinder, og lukker mine Sønne-Quinder ind!« besluttede disse Jomfruer Self at hævne Deres Skam, og derfor, just Juule-Nat, da de komme til Misse-Tienisten, hafde taget hver sin Dolk eller Sværd hemmeligen med Sig. Som nu ogsaa Fruen med Sine Sønner indfandt sig i Kirken til samme Tieniste, faldt enhver af disse Jomfruer sin Elskere an. Den Ene ihielstak Sin i Vaaben-Huuset, Den Anden sin ved den Nordre Siide af Alteret; formedelst denne blodige Gierning, hvorved Kirken blev vanhelliget, maatte Paven *Urbanus den 5te, som da sad*, erklære Kirken vanhellig og Uværdig Guds Tienistes forrættelse, da imidlertid et lidet Capel blev opbyggt paa Ellene-Bierg, som forhen er mældet om, hvor de Hellige Ting bleve imidlertid forrættede, og de døde begravede.« Lidt før i Haandskriftet skriver Schow: »Paa Ellene-Berg, Østen for Høybye, findes endnu Kiende-Tegn, at Folk ere der begravede i de syv Aar, da Høybye Kirke stod i Band.« Lidt senere hen skriver

Schow (S. 6): »Endnu strax ved ovenmeldte Borg findes et andet, dog meget mindre Stycke Jord, bestaaendes af en Backe og Mose-Eng, som endnu kaldes Jomfrue-Borg eller det lidet Borg.« Han tilføjer for egen, ikke for Folkeoverleveringens Regning: »Vel troeligt, at der har staaet en liden Bygning, i hvilken forn.te Jomfruer for det begangne Mords Skyld ere blevne bevarede, som i et Fængsel, indtil Pavens Aflads Brev ankom« (sml. S. 132, NM. 1874, Borrevang).

Prøver vi nu at uddrage den gamle ægte Folkeoverlevering af Schows udførlige, historiserende Beretning, kan vi med ret

Fig. 60. Voldstedet Borgen eller Borrebakken.

(Fot. af C. M. Schmidt 1911. Højby ses i Baggrunden til højre, sml. Fig. 58).

stor Sikkerhed slutte, at den har haft følgende Indhold: Paa Borgen ved Højby Sø (Fig. 60, 64) boede Herremanden Hr. Ebbe. I hans Fravær blev hans Døtre forførte af to adelige Brødre, der boede i Højby, men deres Moder vilde ikke tillade Sønerne at gifte sig med de forførte Piger, hun haanede dem ovenikøbet i alle Sognekvindernes Nærvær i Kirken ved at sige: »Staar op, I Dannekvinder, og lader mine Sønnekvinder ind!« Hr. Ebbes Døtre besluttede da at hævne sig. Bevæbnede med Dolke indfandt de sig i Højby Kirke til Messen Julenat og stak deres Elskere ned med deres Dolk. Den ene stak sin ned ved Vaabenhusdøren, den anden sin ved Nord-siden af Alteret. Kirken blev sat i Band i syv Aar. Imens

blev der bygget et Kapel paa Ellenebjerg Øst for Højby, hvor Gudstjenesten blev holdt, og de døde blev begravet.

Sammenligner vi nu Højbysagnet 1756 med Højbyvisen fra 1691 og 1695 (DgF. 194 Cb. og Ca.), viser det sig, at Vise og Sagn har forskellig Handlingsgang og forskellig Motivering af de to Søstres Drab. I Visen foregaar Drabet i Højby Kirke, *efter at Hr. Ebbe er kommet hjem fra sin Islandsfærd*, i Sagnet er han *stadig fraværende, mens Drabet foregaar*. I Visen forkynder de to Jomfruer Faderen ved hans Hjemkomst, hvad der er sket i hans Fravær: »Hr. Bonde og Hr. Skinnild (Skammel) har skjult vore favre Haar.« Hr. Ebbe nægter at hævne sine Døtres Skam: »Ilde stædte jeg min Rejse lang, skal jeg veje Mand med Sværd.« Da svarer Døtrene, at de kan hævne det selv:

»Ikke skal I for vores Vild (dvs. for vor Skyld)
føre Brynie og skarpn Sværd,
Vi ville det selver hævne med Snild,
om vi ei ere Ære værd.

Højbysagnet 1756 har intet som helst af dette. Det fremstiller Sagen saaledes, at den adelige Frue ikke vilde tillade Ægteskab mellem sine Sønner og de forførte Piger, men tværtimod engang ved Messetid, da de kom ind i Kirken, drev Spot med dem, idet hun sagde til Kvinderne: »Staar op, I Dannekvinder, og lukker mine Sønnekvinder ind!« hvorfor de to Jomfruer beslutter at hævne deres Skam og dræber de to Riddere Julenat i Kirken.

Vi kan af denne gennemgaaende Forskel mellem Vise og Sagn med Sikkerhed slutte, at Højbysagnet ikke er affødt af Højbyvisen, saaledes som Svend Grundtvig, dog uden at kende Schows Vidnesbyrd 1756 fra første Haand, fejlagtigt slutter. Der maa, som den tidligere Undersøgelse af Højbyvisen og Overleveringen om den kasserede Altertavle godtgjorde, have været et selvstændigt Sagn i Højby ganske uafhængigt af Folkevisen, som vi strengt taget ingen afgørende Vidnesbyrd har om, at den har været kendt af Højby Sogns *Almue* 1756 eller tidligere og heller ikke i Nutiden (sml. S. 122). I modsat Fald maatte vi have en med den samlede Viseoverlevering væsentlig overensstemmende Sagnhandling.

Det er et Fællestræk for alle Viseopskrifterne, baade de danske og de islandske, at Drabet finder Sted *efter Faderens Hjemkomst*, at Faderen nægter at foretage Drabet (dansk A—C) eller henviser til, at Døtrenes yngre Broder kan foretage Hævnen (islandsk A—C). Det er et Fællestræk for hele Højby-Sagnoverleveringen, ikke blot for den grundlæggende Opskrift 1756, men ogsaa for de yngre Opskrifter (Ant. A. II

Fig. 61. Det indre af Højby Kirke.
(T. Christiansen, Odsherred. I S. 8).

281, DS. II E Nr. 43, HS. 207, La Cour Danske Gaarde 2. Saml. IV 552, UF. 84, US. 124, DFS. 1930/5 b: 333), at Drabet foregaar *før Faderens Hjemkomst*, ganske uanset den temmelig store Udbredelse af Syvs Visebog blandt Almuen.

Vi staar her overfor et upaavirkeligt og sikkert oprindeligt Træk i Højbysagnet, at Drabet paa de to Forførere er sket *i Faderens Fravær* og *før Faderens Hjemkomst*. Fra Altertavlesagnet ved vi, at der i Højby Sogn har været Sagn fra gammel Tid om, at Faderen ved Pilegrimsfærd til Paven i Rom opnaaede, at Højby Kirke blev fritaget for Bandlysningen, og at hans Døtre modtog Afladsbreve fra Paven. Dette er altsaa den samlede, fra gammel Tid nedarvede Sagn-

overlevering i Højby Sogn. Vi kan med største Lethed og Selvfølgelighed tænke os denne Overlevering som udsprunget af Virkelighed, et virkeligt Mord forøvet i Højby Kirke af to adelige Søstre paa to adelige Brødre, i deres Forbitrelse over Brødrenes Voldtægt og over, at Riddernes Moder ikke vil tillade Giftermaal, men haaner dem i Kirken i Bondekonernes Nærværelse. Vi forstaar let, at Kirken er blevet vanhelliget ved Søstrenes Morddaad, og at Kirken, efter en

Fig. 62. Ridder i Festdragt.

(Efter Kalkmaleri i Højby Kirke. Danmarks Riges Historie II S. 372).

passende Tid, hvor Gudstjenesten er foregaaet andetsteds, sagtens i dens umiddelbare Nærhed, har faaet sin tabte Hellighed tilbage. Vi kan ligeledes med stor Lethed tænke os, at Sagnet om denne Begivenhed, Mordet i Højby Mariekirke, er blevet omdigtet til en Folkevis, næppe i Højby selv, snarest i en vis passende Afstand fra Højby, hvor Sagnet er blevet mere vagt og udflydende, uden dog fuldstændigt at tabe sin oprindelige poetiske Virkekraft.

Mens Højbysagnet oprindeligt har den Form: Faderen, Hr. Ebbe, er borte i Ledingsfærd, mens Voldtagningen og Drabet finder Sted, og Faderen, Hr. Ebbe, siden hen begiver sig paa Pilgrimsfærd til Rom for at løse Højby Kirke og sine Døtre af Band (sml. S. 108), kan Sagnet i passende Afstand fra

Højby let faa denne forenklede Form: *Hr. Ebbe er paa Pilgrimsfærd til Rom, den Gang Drabet finder Sted.* I alle Tilfælde finder vi denne Opfattelse baade i den mere oprindelige korte Vise 194 B, og i den udvidede yngre Adelsvise 194 A. Visedigteren følger ikke strengt Sagnet's Handling, hvad Digtere altid saare nødtigt vil, hvor meget de saa ynder at bruge Sagnene som Grundlag for deres Digtninge. Visedigteren omdigter Sagnet, og han opdager, at Faderens

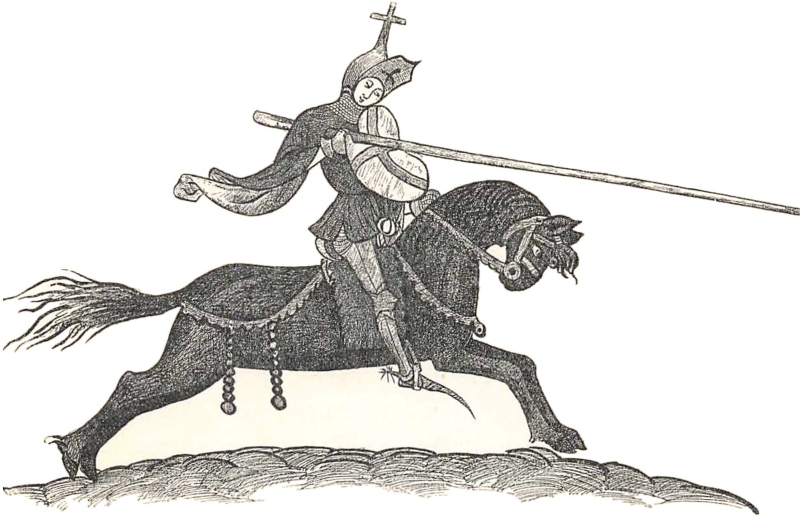

Fig. 63. Ridder i Stridsdragt.

(Efter Kalkmaleri i Højby Kirke. Danmarks Riges Historie II S. 373).

Romerrejse er et Træk, han kan bruge til Skildring af Faderens Væsen. Det passer ikke med hans Kvindesyn, at Kvinder optræder paa den Maade, som de to Ebbedøtre, og han ønsker at forsvare sine Heltinders Handlemaade. Han lader dem vente med at foretage sig noget, til Faderen kommer hjem fra sin Romerfærd, men da Faderen nægter at udføre Hævnen paa deres Vegne under Henviisning til, at saa fik han ikke noget ud af sin lange Romerrejse, saa er de nødt til at hævne sig selv. Visedigteren kender Sagnet's Begrundelse af, at Drabet fandt Sted netop *i en Kirke*, en haanende ond Bemærkning af Riddernes Moder i selv samme Kirke en Tid før Drabet. Digteren har jo vraget denne efter mit Skøn oprindelige Begrundelse for, at Drabet fandt Sted *i*

Kirken og ikke hellere et hvilket som helst andet uheldigt Sted, men han synes, at dette gribende Sagntræk alligevel var for godt til helt at kaste bort, og han finder paa, i lidt afsvækket Form, at benytte det som Udsmykning af Handlingen. Da Søstrene træder ind i Kirken med »dragne Sværd under Skind« (B 14, sml. A 26) for at dræbe de to Riddere, møder Moderen dem derfor med sine haanske Ord (B 15):

Det var Hr. Bonilds Moder,
 Hun gjorde deraf godt Gammen:
 »I lader baade de Brødrehustruer
 staa i Stol tilsammen.«

Den Viseopskrift, der har foreligget for Højbybearbejderen, (S. 106), der jo vitterlig tildigter Strofer (Nr. 1 og 25—26) indeholdende Højbyoverlevering (S. 107), har rimeligvis haft en haanende Replik af ganske samme Art som B og A, men Bearbejderen kender en langt stærkere Replik fra Højby-sagnet: »Staar op, I Dannekvinder, og lukker mine Sønnekvinder ind!« Bearbejderen anbringer Sagnets glimrende Replik, ikke paa den oprindelige Plads, det fra gammel Tid har i Sagnets Handling, men paa samme uoprindelige Plads, som den af ham vragede Visereplik: »I lader nu baade de Brødrehustruer staa i Stol tilsammen.« Tænker vi os derimod, at Dannekvinderepliken fra Visen var kommet ind i Sagnet, hvad sikkert de fleste Folkeviseforskere vil formene, saa var det dog det allernaturligste, at Repliken kom til at falde ganske paa samme Sted i Sagnet som i Visen, altsaa ganske umiddelbart før Drabet i Kirken, og ikke, som det nu er Tilfældet, ved et tidligere Kirkebesøg, som Visen ikke melder det ringeste om.

Gaar vi nu over til den yngre Sagnoverlevering i Højby Sogn, saa har vi jo allerede fremhævet, at Drabet i alle Opskrifter foregaar under Hr. Ebbes Fravær og uden hans Indgriben i Handlingen, saadan som i alle Visens 6 Opskrifter. Det andet Hovedpunkt i Sagnet, de to forskellige Kirkebesøg, Spottens og Hævnens Kirkebesøg, har ikke haft samme Modstandskraft imod Udjævningen og Forenklingen som det førstnævnte Træk. I den bedste Opskrift fra Nutidsoverleveringen, DS. II E 43, er de to Kirkebesøg faldet sammen til et (jfr.

S. 117 Faderens to Rejser), og Moderens Replik i Vaabenhuset: »Stat til Side, Dannekvinder, og lad mine Sønnekvinder komme frem,« falder da her paa ganske samme Sted som i Visen (sml. US. 124). Til Gengæld nævnes de to Jomfruers Fader slet ikke i denne Sagnopskrift, hverken som levende eller død. Vi har her et Vidnesbyrd om, at Sagnopskriften er upaavirket af Folkevisen med dens stærke

Fig. 64. Voldstedet Borgen, set nærvæd.
(Efter Fot. af C. M. Schmidt 1911. Indgang gennem Voldstedets Nordmur, set fra Nordøst. H. V. Clausen, Fra Holbæk Amt, S. 305).

Fremhævelse af Faderens Rolle i Visehandlingen (S. 105). Sagnet er optegnet af P. Olsen i Tømmerup 1870 til den 16aarige Frederik Lange Grundtvig og rimeligvis meddelt P. Olsen af en Højskolelev fra Højby Sogn paa Vallekilde Højskole.

»Norden for Højby Kirke ligger en lille Sø, og paa dens Bred laa fordum et Slot, som blev beboet af to »Nonner«. To Brødre, begge unge Karle, vare saa umenneskelige, at de en Aftenstund sejlede over Søen, brød ind til de to Nonner og voldtog dem. Herover bleve de saa forbitrede, at de svore at hævne sig og besluttede at gøre det i Kirken en Højtidsdag. Da den bestemte Dag kom, rejste de til Kirken, hvor Karlernes Moder i Vaabenhuset modtog dem med de Ord: »Stat til Side, Dannekvinder, og lad mine Sønnekvinder komme

frem!« Nonnerne tænkte kun paa Hævn, og efter Ofringen dræbte den ene af dem sin (Forfører) foran Alteret med en Dolk, medens den anden først fik Lejlighed til at myrde sin i Nærheden af Kirkedøren. Da der nu var begaaet Mord i Kirken, saa lod Paven den lukke (sætte i Band) i ti Aar, og i den Tid blev der holdt Gudstjeneste under aaben Himmel.« Meddelelsen fortæller nu det lige nævnte Lindormesagn (S. 99) i Forbindelse med denne Lukning og fortsætter efter Tyrens sejrige Kamp: »Om de to Nonner eller Jomfruer fortaltes endnu i dette Aarhundrede, at de gik og spøgede i den Gaard, hvor de to Karle var fra« (DS. II E 43, sml. S. 124).

En anden mærkelig Opskrift (HS. 207) skyldes Meddelelse af Smedeenken Stine Nielsen fra Nyrup, f. ¹⁴/₇ 1844. Her mangler Dannekvindereplikken, men vi har andre paafaldende Berøringspunkter med de gamle Viseopskrifter om Hr. Ebbes Døtre.

I Jakob Larsens Gaard i Højby (Matr. 5, Holtegaard, Fig. 65) boede der en Adelsfrue, der havde to Sønner. Paa Jomfruborgen ude i Højby Sø boede der to Jomfruer. Engang da deres Fader var rejst til København og havde laaset dem inde, gik de to Karle ned gennem Skorstenen og besvangrede de to Piger. Juleaftensdag gik baade Pigerne og Karlene i Kirke, og da stak Pigerne Karlene ihjel. Den ene blev stukket ihjel oppe i Kirken, den anden længere nede i Kirken, og deres Blod løb sammen. Pigerne sagde saa til Sønnernes Moder, at nu kunde hun tage sine Sønner og gaa hjem og æde dem til Salt og Brød. Kirken blev saa sat i Band i syv Aar.

Fortællersken forklarer, at det ikke var Paven, der satte Kirken i Band, det var blot »højere vedkommende«. Der var hverken »Tjeneste«, Barnedaab eller Brudevielse i Kirken. Efter Sigende var der ingen Ting, der foregik i de syv Aar. Brudevielse og Barnedaab foregik ved Teglværket (Vedehammers Teglværk) og opad Kirkegaardsbakken til. Der var vel nok Kapeller begge Steder. Derfor kaldte de Bakken »Kirkegaardsbakken«, men nu kaldes den jo »Kirkeaa-bakken« (sml. S. 93).

Sammenligner vi denne Sagnopskrift med Højbyvisen hos Deichman og Peder Syv, saa finder vi straks en ejendommelig Lighed: Pigerne siger til Sønnernes Moder, at hun kan tage sine to Sønner og gaa hjem og æde dem til Salt og Brød (V. 24). Dette uædle Træk findes ikke i den øvrige Højby-Sagnoverlevering, og man skulde derfor mene, at dette Træks Forekomst i Stine Nielsens Sagnopskrift maatte bevise, at hun eller hendes Hjemmelmænd havde kendt Syvs Visebog. I saa Fald vilde vi dog rimeligvis faa Faderen, Hr.

Ebbe, rejsende til Island og ikke som her til København, vi vilde faa Kapellet paa Ellenebjerg og ikke som her ved Kirkeasen og ved Vedhammer osv. Men da nu Repliken om Salt og Brød findes i Højbyvisen, men ikke i de ældre Adelsviseopskrifter (S. 107), der har Repliken: »I lader nu det Brødreblood rinde i Kirken tilsammen« (A. 31), saa formoder jeg, at den ligesom Repliken om Sønnekvinderne (S. 118) er

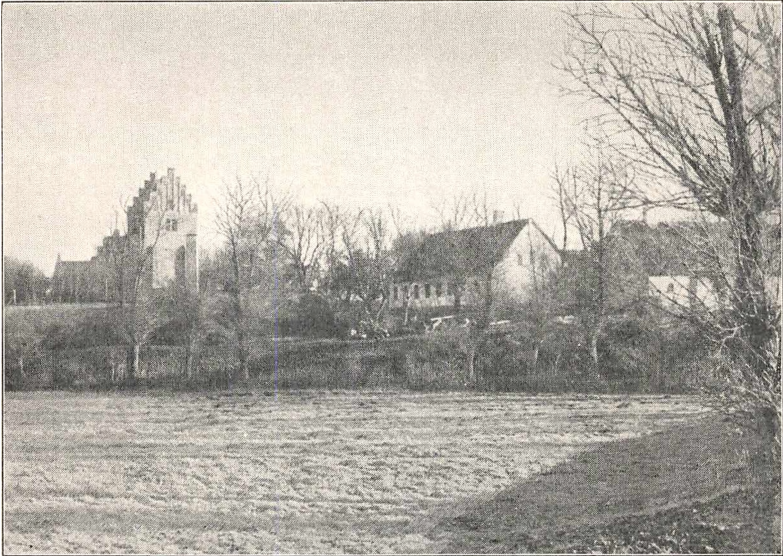

Fig. 65. Holtegaard i Højby, ejet af Jøakob Larsen fra ¹¹/₁₁ 1865 til o. 1910.
(Fot. af S. Bay, Asnæs).

kommet ind fra Højby Sogns Sagnoverlevering, som Bearbejderen vitterlig kendte. Vi kan i saa Fald pege paa en mærkelig Lighed mellem Stine Nielsens Opskrift og de ældre Adelsviser (B og A). Baade her som der fremhæves det, at Brødrenes Blod *flød sammen*. Jeg antager, at dette Træk har tilhørt Højby-sagnet i saa tidlig Tid og paa saa udpræget Maade, at det kom til at spille en Rolle for Visedigterens Fremstilling. Maa-ske har der i det ældre Højbysagn, Visedigteren kendte, været en Replik svarende til Moderens Haansreplik. F. Eks. kan Døtrene have haanet de dræbte Brødres Moder: »Stat til Side, I Dannemænd, og lad det Brødreblood rinde sammen,« eller lignende, der i den yngre Sagnoverlevering, som Højbybearbej-

deren har kendt, er blevet ændret til den uædle Replik, at Moderen, som hos Stine Nielsen, kan æde sine dræbte Sønner »til Salt og Brød«.

I J. B. la Cours Samlerværk »Danske Gaarde« 2. Saml. IV, S. 552, hvor Jakob Larsens Gaard er afbildet og beskrevet, findes der en Optegnelse, der synes at gaa tilbage til folkelig Overlevering, selv om Meddelelsen tydelig har benyttet Litteraturen, især Thiele »Danmarks Folkesagn« I, S. 191, der gennem J. H. Larsen »Holbeks Amt« 1832 S. 81—84 gaar tilbage til Schow 1758. Ligesom S. 112 antyder jeg ufolkelige Træk ved Kursiv.

1366 skal Holtegaard have været beboet af en meget brysk Adelsfrue og hendes to Sønner, *Bonde og Skammel*. Samtidig boede paa den anden Side af Højby Sø en Ridder *Ebbe* og hans to Døtre, *Signild og Trunde*. Denne Ridder *Ebbe* gjorde en Gang en Rejse til *Island* (?) og for at beskytte sine Døtre havde han før sin Afrejse paa en rund Banke Nordvest for Borgen bygget et Taarn, hvor de kunde sidde i god Behold. Men *Bonde og Skammel* sejlede over Søen og besvangrede hver sin Jomfru. Deres Moder var imidlertid for stolt til at ville tillade sine Sønner at ægte Søstrene, ja, hun haanede dem endogsaa offentlig, hvor hun kunde komme afsted dermed. Da Søstrene saaledes en Søndag under Højmesse traadte ind i Højby Kirke, raabte hun leende til de omkringsiddende Sognekvinder: »Stat op, I Danekvinder, og luk mine Sønnekoner ind!« Da svor de unge Piger en blodig Hævn, og næste Juledags Morgen tog de deres sølvbundne Knive med til Fromesse. De anfaldt hver sin Elsker og stak dem ihjel, den ene tæt sønden for Altret, den anden nord for Kirkedøren. — Oplysningen om Bandlysningen stammer helt fra J. H. Larsen, og er derfor værdiløs.

Vi har endnu tre ganske unge Sagnopskrifter, hvoraf den ene, US. 124, slutter sig nær til den tidligere Overlevering: Herremand paa Borrevang ude i Krig, to Døtre forført af Adelsdamers Sønner i Højby. Juleaften Messe i Kirken, Adelsdamen rejser sig: »Rejs jer op, I Dannekvinder, og lad mine Smædekvinder faa Plads!« Den ene stak sin Forlovede ihjel i Kirken, den anden sin ude i Vaabehuset. Kirke lyst i Band i syv Aar, Gudstjeneste holdt paa en Bakke i Nærheden (HE. Johannes Olsen, Vig). Det er ikke udelukket, at denne lidet interessante Opskrift er paavirket af Syv. De to andre Opskrifter har derimod samme Motiv som den jydsk Fredbjærgoverlevering (S. 127) og den skaanske Hybyoverleve-

ring (S. 128), at Drabet er et *Skinsygedrab*: de to Jomfruer vil hævne sig paa de to Karle, fordi disse har gjort det forbi med dem.

I den ene Opskrift hedder det, at to Frøkener paa Borrevang var forlovet med to Godsejersønner paa Højbygaard. De to Frøkner rejste bort et Stykke Tid, og da de kom hjem til Højby igen, havde den ene faaet et Barn. De to Godsejersønner hæver Forlovelsen, og de to Frøkener stævner dem til Møde i Højby Kirke. De mødtes da i Kirken, hvor Frøkenerne myrdede dem med en medbragt Dolk, som de havde gemt paa deres Bryst. Den ene af dem blev myrdet bagved Alteret og den anden i Vaabehuset. Efter dette Mord blev Kirken sat i Band i syv Aar. Gudstjeneste og Begravelse blev holdt paa tre forskellige Steder i Sognet (1930/5b: 333, HE. Jens Jensen, Ellinge Mose 1927).

Vi ser her, at baade Faderen til Jomfruerne (som i DS. II E 43) og Moderen til Sønnerne (som i Brockdorffs lidet værdifulde Gengivelse af Sagnet, Ant. A. II, 281) er helt ude af Sagaen. Anderledes i Opskriften UF. 84. Her findes Døtrenes Fader, men ikke Brødrenes Moder, og de to unge Adelsmænd er smeltet sammen til een (jfr. S. 129).

Ude i Højby Sø laa der en gammel Borg, som beboedes af en Adelsmand, der havde to Døtre, hvoraf den ene var forlovet med en ung Adelsmand. Denne Adelsmand svigter sin Kærest. De to Døtre sejler en Juleaften over til Højby Kirke og dræber ham bag Alteret. Nogle Pletter paa Træværket siges at være den dræbte Adelsmands Blod. Dette kom den mægtige Pave for Øre, og han lyste Kirken i Band i 7 Aar. I den Tid blev de døde begravet lige udenfor Byen, hvor der var rejst et Kapel. Stedet hedder Ellingebjærg. Beboerne skrev til Biskoppen i Roskilde, og han maatte saa skrive og bede Paven løse Kirken igen, og det lykkedes ogsaa. Adelsmanden maatte rejse til Roskilde med sine to Døtre, for at de kunde faa deres Afladsbrev, men da var der ogsaa gaaet fem Aar (Husmandsskoleelev Laurits Madsen fra H. Sogn).

Bispen i Roskilde nævnes hverken hos Syv eller Thiele, men derimod hos J. H. Larsen »Holbeks Amt« S. 82. Sagnet her, der gaar tilbage til Schows Indberetning 1758, ligger dog saa langt fra dette her meddelte, at det ikke er sandsynligt, at J. H. Larsen har øvet Indvirkning. Paa den anden Side ligger Opskriften saa nær ved Provst Arctanders latinske Fremstilling o. 1750 (S. 109), som aldrig direkte har været offentliggjort, at der er Grund til at antage, at Arctander fra

Højby Sogns Folkeoverlevering kan have kendt Forestillinger om, at man fra Højby Sogn henvendte sig til Bispen i Roskilde for gennem hans Medvirkning at faa Bandlysningen hævet. Mærkeligt er Trækket, at de to Døtre faar Aflad i Roskilde efter fem Aars Forløb, men Bandlysningen for Kirken varede to Aar til.

Vi har endnu nogle tilfældige Sagnminder om Drabet tilbage.

Jakob Larsens Hustru, Else Kristine Nielsen, f. paa Holtegaard ^{30/6} 1848, fortæller: »I Højby Kirke har der, før den blev restaureret [1872], kunnet ses Blodpletter oppe bag ved Alteret. Det var Mærker af Drabet, som var foregaaet der (LA. 393). Hun overlader til andre at fortælle, at de to unge Riddere skulde være fra hendes egen Fødeggaard. Saaledes fortæller Hm. Peder Larsen, Højby (1835—1914): I Jakob Larsens Gaard i Højby boede Moderen til Karlene, som blev dræbt af Jomfruerne. I de syv Aar, Kirken var i Band, holdt de Tjeneste henne under Kirkeas (L. And. 394, sml. S. 93). Gm. Lars Nielsen i Veddinge (1831—1917) fortæller som en allersidste Udløber af Sagnet om de to Søstres Spøgeri i Riddernes Gaard (DS. II E 43, her 120): »I Jakob Larsens Gaard i Højby har der i ældre Tid boet fornemme Folk. Der skal have været Spøgeri i den Gaard. I »den blaa Stue« var der ingen, der havde Lyst til at være om Natten« (LA. 390, sml. S. 136, den vilde Jagt).

Andre Sagnminder knytter sig til Gudstjenesten paa Kirkeas, som flere Gange har været strejft (se især S. 93), men det kendes ogsaa, at der blev holdt Gudstjeneste paa Ellingebjærg. Saaledes meddeler Laurits Jensen efter unævnt Hjemmelsmand, at der skal have staaet tre Kors paa Ellingebjærg, hvorved man skal have holdt Gudstjeneste (HS. 47). Sognefogden i Højby, Joh. Fr. Rasmussen (^{22/6} 1837—^{5/11} 1923) har 1909 fortalt Th. Bang: »I de 7 Aar, Kirken stod i Band, holdtes Gudstjenesten paa Ellingebjærg.«

Helt afvigende fortæller Manna Jakobsens Bedstemoder, Kirsten Larsdatter fra Højby (1784—1874). Hun nævner, at Ridderens Døtre fra Borgen stikker Fru Elses Sønner ihjel i Kirken. Der blev saa sat et Minde i Kirken om det, og saa blev den lukket i syv Aar. I den Tid blev de døde begravet paa Snoghøj (Matr. 1 a Øst for Højby). Og ude ved det store Trækors, som staaer ude paa Kirkeas, samlede Folk til Gudstjeneste, og paa Helenebjærg (Matr. 13 e) blev der bygget et Kapel (S. 107). Der blev sagt, at det var en Ridder fra Ellingebjærg, der havde bygget Kapellet, for dengang laa Ellingegaard paa den store Ellingebjærgtoft og blev siden flyttet ud, hvor den nu ligger, da Havet trak sig tilbage. Før har de kunnet sejle lige ind til Ellingebjærg, der skal have været en stor befæstet Gaard med Volde og Grave, det var i Kong Hans Tid (Manna J. 12). Er *Helene-*

bjærg, der ligger noget længere Øst for Højby end Ellingebjærg, nær Staarup Skel, ens med det i Syvs Højbyvise (S. 108) og Schows Beretning (S. 112) omtalte *Ellenebjerg*, og skulde i saa Fald Rester af Kapellet søges der i Stedet for paa Ellingebjærg?

Ligesom det ikke har været muligt at finde Kapelrester under Kirkeaa, men blot Rester af en Teglovn (S. 96), saa-

Fig. 66. Ellingebjærg, lige Øst for Højby.
(Fot. af S. Bay, Asnæs).

ledes har man heller ikke paa Ellingebjærg truffet Kapelrester ved en videnskabelig Undersøgelse deraf.

Henry Petersen meddeler 1874: »Paa det anseelige Ellingebjærg mod Vest paa Præstegaardslodden Højby Matr. 1 har ligget tre Høje, som nu alle ere nedpløjede. Randstene skulle endnu være at spore om dem alle, Urneskaar ere fundne i den nordre. Det er paa dette Bjerg, Gudstjenesten siges holdt i den Tid, Kirken var i Band paa Grund af det bekendte Mord. Der træffes ikke Spor til, at der har været opført en Bygning i denne Anledning.« Kapellanen Brockdorff udtaler sig i samme Retning i et Brev til Rasm. Nyrup 1808 (NM. II, Højby): »At der havde været holdt Gudstjeneste paa det ved Præstegaardens Vænge liggende Ellingebjerg, vidste man vel; men af det paa samme Sted i »Danske Atlas« (II 400) omtalte Kapel var heller icke hverken Minde eller Spor (sml. Ant. A. II, S. 282 her).

Betyder disse manglende Kapeller paa Kappelsklint eller Ellingebjærg ikke en Svækkelse af min Opfattelse, at der ligger en historisk, i Højby Kirke foregaaet Morddaad, til Grund for Sagnet. Ingenlunde. Jeg mener selvfølgelig, at de syv Aar, Bandlysningen i Følge Sagnet's Vidnesbyrd skulde have været, ikke er andet og mere end typisk digterisk Overdrivelse for »længere Tid«. Naar, som jeg antager, Højby Kirke er blevet vanhelliget ved Mordet i Kirken, og er blevet lukket af Bispen i Roskilde, har det været Befolkningens naturlige Opgave, med den Mand i Spidsen, hvis Døtre havde forskyldt Vanhelligelsen, snarest muligt at opnaa hos Bispen af Roskilde at faa Pavens Bandlysning hævet. Mens Bandlysningen med dens Lukning af Kirken har staaet paa, har Menigheden sikkert samlet sig til Guds-tjeneste under *aaben Himmel*, som det hedder i en af Sagnopskrifterne (S. 120), formodentlig baade paa det umiddelbart Øst for Højby liggende Ellingebjærg (eller maaske snarere Hellenbjærg) og paa det gamle Kapelsted ved Lumbsaas østre Byskel (S. 96), til man endelig igen kunde tage sin ny-indviiede Kirke i Besiddelse.

Hermed har jeg fremlagt hele den af mig kendte Højby-overlevering om Hr. Ebbes Døtre og om deres Mord paa deres Forførere i Højby Kirke (sml. Thor Lange: »Skizzer og Phantasier« 1890, S. 1—17, »Fra Højby i Odsherred«). Lad mig, inden jeg gaar videre med Højbys øvrige Sagnoverlevering, se et Øjeblik paa den tilsvarende Overlevering i Vivild, Tem og Farsø Sogne i Nørrejylland, som Grundtvig anfører (DgF. IV, S. 120—22), og dvæle ved den af Grundtvig ukendte Overlevering om Hyby Kirke i Skaane, i Bare Herred ved Lund, og se om nogle af disse Overleveringer tvinger os til at fravige vor Opfattelse, at Højby i Ods-herred er Sagnet's Hjemsted og Spredningsmidtpunkt. *Vivild* ved Randers gaar hurtigt ud af Regningen: her er end ikke noget *Sagn*, her er blot Fru Anne Krabbes Gisning 1610, at Ebbesgaard i Vivild er Døtrenes, Gammelgaard paa Vivild Mark er Riddernes Hjem. Intet Sagn hverken i ældre eller nyere Tid støtter denne værdiløse Gisning. *Tem* ved Silkeborg kan dog 1667 opvise et Sagn, men det handler ikke som Højbysagnet og Visen, DgF. 194, om *to Søstre*, der

dræber *to* Brødre i Kirken, det handler om *een* ung Pige, der dræber *sin Forførelers Fader* i Kirken, fordi hun var forbitret over nogle fornærmelige Ord imod hende, han lod falde, om i Kirken eller andetsteds, siges ikke. Dette uvedkommende Sagn paavirkes af Visen i A-Formen. Resultatet bliver: 1) i en Opskrift, at den adelige Jomfru dræber *sin egen Fader* i Kirken, fordi han ikke vil hævne den hende paaførte Vanære — et *Visetræk*, Højbysagnet jo er uimodtageligt for (S. 114 f.); 2) i en anden Opskrift, at den ene af de to besovede Søstre fælder begge de to Junkere i Kirken. Tem-Sagnets Grundlag er den *enkelt* Kvinde, der dræber den *enkelt* Mand, det kan derfor ikke være passende Grundlag for Visen om Ebbes *to* Døtre, saaledes som Højbysagnet let vil kunne være det.

I *Farsø*overleveringen fra Himmerland dræber *to* Søstre *to* Adelsmænd i Fredbjerg Kirke, hvorfor Kirken nedbrydes, og Søstrene giver den nuværende Præstegaard Taarup i Bod for Drabet. Motivet for Drabet er et helt andet end i det gamle Højbysagn og Visen. I ingen af de seks Opskrifter af Sagnet, der kendes (Hofman IV 548, Th. 1820 III, S. 30, sml. 1843 I, S. 223, DS. IV 818—21, sml. DS. III, 665), kendes Motivet Søstrenes Hævn over Brødrenes Voldtægt eller Forførelse, nej det er enten Søstrene, der bliver ked af deres Kærester og vil skille sig af med dem, eller det er Søstrene, der er skinsyge over, at deres Kærester slog dem fejl og foretrak andre Kvinder. Søstrenes Fader og Brødrenes Moder nævnes ikke i nogen af Opskrifterne (sml. S. 129). Fredbjerg-Sagnets Grundlag er ligesom Tem-Sagnets et helt andet end Visens, og det er vanskeligt at forstaa, for ikke at sige umuligt, at Visen med de Ejendommeligheder, som vi kender den, allerede i den ældste Opskrift med Hovedvægt lagt paa Hr. Ebbes Optræden, at han ikke vil hævne sine Døtre, skulde være udviklet af Fredbjerg-Sagnet, hvor Faderen ingen som helst Rolle spiller. Hvis Fredbjerg-Sagnet i Virkeligheden var Visedigterens Digtgrundlag, vilde vi ganske sikkert vente en Udvikling i Retning af at motivere de hævnende Søstres Skinsyge imod deres foretrukne Medbejlersker med Inddragning af disse paa Scenen, saaledes som vi i Ebbevisen ser det med Faderen, der drager til Rom (S. 117).

Endelig har vi den skaanske *Hyby*-Overlevering tilbage. Den kendes i en utrykt Opskrift o. 1730 ved Olof Wrangel, Præst i Hyby 1715—1756 i Coll. Rønbeckiana Tom. XIII 2, S. 37 i Lunds Universitetsbibliothek; i en Opskrift o. 1880 optegnet af Eva Wigström antagelig efter Kantor Gerner i Hyby, trykt i »Svenska Landsmälen« VIII 3, S. 285 og desuden i tre utrykte Opskrifter i Lunds Universitets Folkminnesarkiv (LUF. Acc. 201, 206, 458), alle optegnet af den unge skaanske Folkemindeforsker Ingemar Ingers i Åkarp, hvis velvillige Bistand jeg her bringer min hjertelige Tak for. Denne vestskaanske Overlevering minder i sine yngre Opskrifter meget stærkt om den himmerlandske Fredbjærg-Overlevering, men den har desuden forskellige mærkelige Berøringer med den sjællandske Højby-Overlevering.

I den ældste Optegnelse fra 1730 (her gengivet paa Dansk med Optegnerens Ordvalg) svarer Præsten paa et Spørgsmaal, om der i Sognet findes nogle Rester af Kirker eller Slotte: »Der har her i Hyby været en Herregaard, hvoraf der endnu ses Rudera, og der har herpaa boet 2de Junkere, som af 2de Jomfruer ere dræbte en Julenat i Kirken, for den Voldsomhed, som var hændt dem af samme Junkere, hvorfor Kirken blev af Paven sat i Band i 7 Aar, og Gudstjenesten holdt paa en Høj, som kaldes Ellebärg. Og der er herom en dansk Vise udi »Danska Kiämpaboken« innefattat« (sml. J. Göransson »Skånes Landsbygd« 1904, S. 124).

Det er tydeligt, at Præsten Olof Wrangel kender Syvs Kæmpeviser, men der er ingen Grund til at antage, at det er ham, som fejlagtigt har henført Syvs Oplysninger til Hyby. Han kender fra Hyby et Sagn, der minder om, hvad der i Syvs Kæmpeviser fortælles om Hr. Ehbess Døtre. Dette Sagn er efter min Opfattelse i Skaanes danske Tid overført fra det sjællandske Højby (udtalt Hyby) til det skaanske Hyby (Fig. 67) og har her levet sit eget Liv. Præsten anfører næppe alle Enkeltheder i Sagnet, i alle Tilfælde er de yngre Optegnelser ganske anderledes rige paa Enkeltheder.

En af disse Opskrifter, LUF. Acc. 458, meddelt af Ola Persson, f. 1845 i Hyby, staar nær ved Wrangels Opskrift 1730:

Hyby har været Generalsbosted, og mellem Gaarden og Kirken der er Generalshaven. Der boede to Generaler. De blev myrdet i Hyby Kirke af to Frøkener fra Klågerup. Det var Juledagsmorgen for mange Herrens Aar siden. De havde drevet Spektakkel med Frøke-

nerne — de havde gaaet og haft dem til Kærester (hålt væl me dåm) og gjort det forbi. Og deres Fader paa Klågerup rejste til Rom og købte Syndernes Forladelse for dem. Men Kirken var bandlyst i syv Aar. Efter hvad de sagde, holdt de Gudstjeneste paa Ellebjærg i den Tid.

LUF. Acc. 206, meddelt 1920 af en Snedker ved Klågerup, nærmer sig endnu mere til Fredbjærg-Sagntypen: De to Søstre paa Klågerup myrder de to Generaler paa Hyby, deres forlovede, fordi »de blev

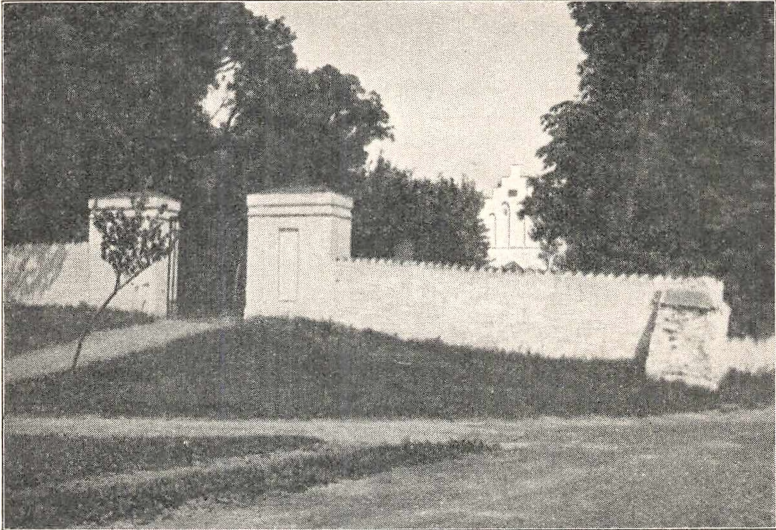

Fig. 67. Hyby Kirke i Skaane.
(Fot. af Ingemar Ingers, DFS.).

ked af det, og vilde være fri for dem«. Det var ved Ottesangen Juledags Morgen. Den ene Søster myrder sin Fæstemand ved Alteret, den anden lurar paa sin bag Vaabenhusets Dør. Nogle Gaarde i Mosheddinge, der hørte til Klågerup, blev skænket til Lunds Domkirke til Forsoning for Brøden.

Det sidste Træk kendes ogsaa fra LUF. Acc. 201, hvor ogsaa Generalshaven omtales. Her er der kun en General (sml. S. 123), han kommer i Krig og skaffer sig andre Fruentimmere. Frøkenene fra Klågerup gaar tidlig i Hyby Kirke, den ene kurtiserer ham, for at den anden kunde benytte Lejligheden til at stikke ham en Kniv i Brystet. Hyby Kirke blev bandlyst i syv Aar, for der var jo begaaet baade Hor og Mord. Og de holdt Gudstjenesten paa et Sted, som hedder Klokkerbakken (Niels Christerson, f. 1851 i Esarp).

I Fru Wigströms temmelig romanagtige Opskrift kendes Mosheddinge-Gaven til Lunds Domkirke ikke. Der nævnes i Stedet, at der

i Hyby gamle Kirke (Fig. 67), nedbrændt efter Lynnedslag Høsten 1876, hvis Kor bruges som Gravkapel af Familien Trolle paa Klågerup, fandtes et overkalket Maleri af Begivenheden, malet paa blodrød Grund (sml. S. 108 f.), hvad ingen af de andre Opskrifter nævner noget om. Her hæver de to Frøkener paa Klågerup deres Trolovelse med de to Generaler paa Hyby, men »man ved ikke, hvad ondt, Generalerne havde gjort dem.« Frøkenene foregiver, at de ønsker Forsoning og ny Trolovelse; de vil gerne gaa til Alters sammen med dem en Søgnedag i Hyby Kirke. Mens de nyder Naderen sammen foran Alteret, støder hver Frøken sit Mordvaaben i sin Fæstemands Bryst, saa Blodet sprøjter op paa Præsten. Den ene dør straks, den anden flygter til Udgangen, gribes af Frøkernes Tjenere og holdes fast, mens Frøkenen stikker ham ned. Han var jo gaaet vaabenløs i Kirken. Præsten lukker Kirken, den aabnes ikke paa syv Aar, men Gudstjenesten holdtes paa en Bakke, der kaldes Kirkebakken.

Sammenligner vi nu den samlede skaanske Hyby-Overlevering med Folkevisen, saa falder det straks i Øjnene, at Moderen til de to Junkere (Generaler) slet ikke nævnes i den skaanske Overlevering, og Voldtægten (Forførelsen) ikke heller, uden den maaske antydes ved Olof Wrangels ubestemte »för then wåldsamhet, som them af samma Junckrar hendt war«. Derfor kan den skaanske Hyby-Overlevering ikke, lige saa lidt som Fredbjærg-Overleveringen være umiddelbar Stofkilde for Visedigteren. Tværtimod maa Hyby-Overleveringen og sandsynligvis ogsaa Fredbjærg-Overleveringen udgaa fra den sjællandske Højby-Overlevering. Den er spredt ud fra Højby som sit Udgangspunkt og har slaaet Rod af forskellige Grunde: i Fredbjærg, fordi den gav Forklaring paa, hvorfor Fredbjærg Kirke var nedbrudt, og Taarup var Præstegaard i Farsø Sogn; i Hyby, fordi Bynavnet var det samme, fordi der i Hyby var et passende Ellebjærg, mindende om »Ellenebjærg«, eller en Kirkebakke, mindende om »Kirkeaa«. Baade i Fredbjærg og Hyby udvikler det odsherredske Sagn sig bort fra Voldtægten som Drabets Motiv over i Motivet Lunefuldhed eller Forbitrelse overfor hævet Forlovelse, en Udvikling, som ogsaa har gjort sig gældende i den alleryngste Højby-Overlevering (S. 123, 1930/5 b: 333 og UF. 84). Vi kan jo ogsaa, naar vi anskueliggør os Virkelighedsbegivenheden, let forstaa, at ogsaa de to myrdede Riddere maa have haft deres Tilhængere, i Medhu for dem, i Modhu for de voldsomme Jomfruer.

Disse Tilhængere har fremstillet Sagen paa deres Vis, lagt saa meget som muligt af Skylden over paa Morderskerne, fremhævet deres Lumskhed i Udførelsen af Mordet, tiet om Brødrenes Voldsdaad, om Moderens haanende Ord i Kirken og vasket Brødrene saa rene som muligt. Denne fra Brødrenes Tilhæng udgaaende Sagnfortælling har utvivlsomt haft lettere ved at trives ude omkring end hjemme i Højby, hvor Søstrenes Tilhængere havde Magten. I alle Tilfælde er Hovedmassen af Højbys Sagnoverlevering og hele Viseoverleveringen udsprunget af den i Søstrenes Parti herskende Sagnfortælling om Mordet paa de to Brødre i den til Jomfru Marie indviede Kirke i Højby.

Er efter mit Skøn det sagnhistoriske Grundlag i Orden for at henlægge Ebbødøtrenes Mord til Højby Kirke og ikke hverken til Tem, Vivild, Fredbjærg eller Hyby, saa er det strengt historiske Bevis selvfølgelig endnu ikke ført. Det maa blive Højby Sogns fremtidige Historikers naturlige Opgave at søge dette godtgjort, saa langt det overhovedet kan gøres. Har Landsbynavnet Ebbeløkke yderst mod Vest i Højby Sogn noget med Visens Hr. Ebbe at gøre? Har det navnløse Voldsted, som Højbyvisen kalder Buren, Sagnet Borget eller Borgen (S. 112), oprindeligt haft et Navn, hvoraf de ældre Visers Gaardnavn »Kviste«, som Hr. Ebbes og hans Døtres Hjem, har kunnet udvikle sig? Er Hr. Ebbe ens med eller i Slægt med den Hr. Jep, der 1335 oplod sit Gods i Højby til Jakob Karlsen (Rani), (sml. Trap⁴ II, S. 555)? Er Ellenebjærg (Syv, Schow) ens med Helenebjærg (P. Viskinge og Kirsten Larsdatter), men ikke med Ellingebjærg? Har der ligget et Kapel paa Helenebjærg? osv. osv.

Det skulde glæde mig, om min Opfattelse kunde blive bekræftet af Højby Sogns kommende Historiker ved indgaaende Undersøgelser af det middelalderlige Stof, men skulde den ikke holde Stik, har mit Forsøg paa at udrede Sagnets og Visens fælles Udspring maaske endda ikke været forgæves som Følge af det nye Stof, jeg har bragt frem. Lad mig pege paa, at i et andet berømt Sagn om Drab i Kirken, Jens Glob's Drab af Biskop Oluf af Børglum i Hvidbjærg paa Thyholm, blev baade Drabsmandens og den myrdedes Navn bevaret i Overleveringen i 350 Aar uden Støtte af hi-

storisk Læsning eller Visebøger, fra Mordaaret 1260 til Adelssagnet i Oluf Haases Efterslægt første Gang blev optegnet o. 1600. Her giver ogsaa samtidige historiske Kilder (Pavebreve) en Opfattelse af Biskop Olufs Karakter næsten fuldstændig svarende til Sagnets Opfattelse. Det er derfor ikke nogen Umulighed, at Højbysagnet kan have bevaret en stærk, virkelighedsnær Opfattelse af de optrædende Menneskers Væsen, de hævngherrige Søstre, de selviske Brødre og deres overmodige Moder, og det Sammenstød mellem disse haarde Naturer, der førte til Drabet i Højby Kirke, ikke 1366, som Erik Pontoppidan vil bilde os ind (S. 109), snarest mindst hundrede Aar før.

VOLDSTEDER OG BORGRUINER I HØJBY SOGN. (KONG VALDEMARS VILDE JAGT.)

Højby Sogn er ret vel forsynet med Voldsteder og Borgruiner. Foruden Voldstedet »Borgen« i Borrevang, hvor efter Sagnet Hr. Ebbe og hans to Døtre havde hjemme (S. 112), har vi Borgruinen Drøsselholm i Nygaard By (Fig. 70) og Voldstedet Næsholm med Rester af Taarnmure paa en Ø i den nu udtørrede Nygaard Sø (Fig. 68—69). Maaske er ogsaa Holtebakken tæt Nordvest for den sagnberømte Holtegaard i Højby (Jakob Larsens Gaard, Matr. 5), hvor de to dræbte Riddere og deres Moder skal have boet (S. 120 ff.), et saadant gammelt Voldsted. Henry Petersen meddeler 1874, at Gaardtomten strækker sig ind paa de nærmeste Huslodder imod Vest, hvor man for en Snes Aar siden har opbrudt Grundsten, som »stødte sammen i et Hjørne«.

Voldstedet »Borrebakken« (Fig. 60, 64) beskrives af H. Petersen som en fuldstændig med Tjørn og Krat overgroet Banke, 125 Alen i Omkreds ved Foden, hvor der ikke ses Spor af Murværk. 166 Alen fra Voldstedet strækker der sig i en buet Linie fra SV.-NØ. en 274 Alen ikke videre anseelig Vold, der mulig indeslutter en Murkærne. Nordvest for Borrebakken, o. 60 Alen fra den oprindelige Søbred, ligger den saakaldte »Jomfruborg«, en rund Banke o. 5 Alen høj og $27\frac{1}{2}$ Alen i Diameter, paa hvilken efter Sagnet det Taarn havde staaet, »hvor Ridder Ebbes Døtre sadde indespærrede efter Mordet

paa deres Bejlere i Højby Kirke« (sml. S. 113). Banken, der udgør en Opfyldning ude i Søen, var for over Halvparten bortgravet, men synes at indeholde Fyld fra Brandtomten af en Bygning opført af Tegl eller i det mindste med Lervægge (sml. Ant. A. II 1815, S. 276—77, Brockdorffs Beskrivelse af »Storeborgen« og »Jomfruborgen«).

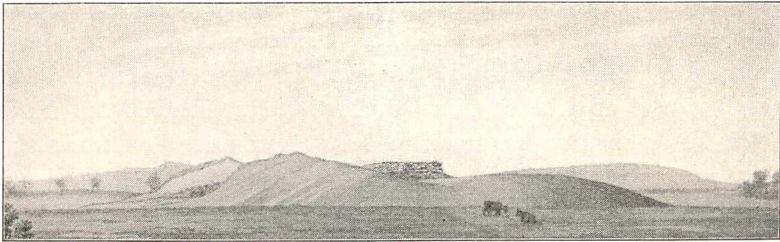

Fig. 68. Ruinerne af Næsholm 1874.
(Efter Tegning af J. B. Løffler i Nationalmusæet).

Bortset fra Sagnene om Hr. Ebbe og hans Døtre er »Borrebakken« lidet nævnt i Sagnoverleveringen. Henry Petersen har 1874 optegnet:

»Paa Borgevang har Troldtøjet i fordums Tid huseret stærkt. Troldene havde deres Gang mellem »Borrebakken« og »Nisscholmen« i Nygaard Sø, de viste sig ofte, endog ved høj, lys Dag, som smaa Mennesker, snart i Sæden, snart paa den tynde Is, haanlig leende ad dem, der advarede mod at betræde hine Veje« (sml. S. 69). Henry Petersen har ligeledes 1874 optegnet: »Ved Juleaftenstide har man paa Gaarden Borgevang hørt den vilde Jagt brusende gennemfare Gaarden under Porthundredenes hæftige Gøen.«

Borgruinen Drøsselholm (Fig. 70) omtales uden Navn i Schows Beskrivelse af Højby Sogn 1756 (S. 4): »Udi Nyegaard i en Bondes Gaard, staaer en Levning af en stærk Grundmuur, der meenes, at Kong Valdamar den 3die hafde der et Lyst-Slot at residere paa, naar Hand var herude paa Jagt« (sml. Hofman »Foundationer« VIII, S. 250, »Danske Atlas« VI, S. 207, Suhm »Historie af Danmark« XIII, S. 285). Schow omtaler ligeledes Voldstedet og Borgruinen Næsseholm (Fig. 68, 69), som allerede Ahasverus Bartholin o. 1695 har hentydet til (S. 108):

»Strax ved Nyegaard, i Søen paa en Holm sees Rudera af en Kiælder, eller Fængsel, eller Taarn. Gammel Meening er, at Høyst-

bemeldte Kong Valdamar holdte der sin Dronning indsluttet, førend hun kom til Søeborg.« Schow tilføjer for egen Regning: »Og hvo veed, om icke dette Fængsels Stæd har været det Søeborg, saa kaldet af Søen, det laae udi, hvor den Høystberømte Dronning Magrethe siiges at være avlet.«

I Brockdorffs Indberetning 1808 nævnes udtrykkelig baade »Drysselholm Slot« og »Nisseholmen«, han giver en Beskrivelse af dem (se Ant. A. II, S. 277—78, sml. J. H. Larsen Holbeks Amt S. 75), men han nævner ikke de Sagn, der knyttes til dem om Kong Valdemar og hans Dronning. Det gør derimod en Indberetning til Nationalmusæet af 10. Nov. 1825 fra Inspektør Petersen ved det kongelige Odsherredske Gods:

»Paa Fæstebonden Peder Svanes Gaard i Nygaard, paa en Øe kaldet Næsseholm, . . . findes Rudera af en Bygning, der nu for Størstedelen er overgroet med Græssvær, og som ifølge Sagnet . . . skal i sin Tid have været et Taarn, hvor Waldemar den 3die skal have holdt sin Dronning fangen, før hun kom til Søeborg.«

Ogsaa Hm. Niels Pedersen i Staarup, f. ¹⁸/₁₀ 1833 i Gudmindrup, d. ¹²/₁₂ 1926, kender til, at »Kong Valdemars Dronning sad arresteret derude paa Holmen. Fra Cellevinduet kunde hun se, at Kongen sejlede ude paa Søen. Han fortæller ogsaa, at der skal have været en Løngang fra Nisholm til Drøsselholm (LA. 392). Sml. US. 93: Den underjordiske Gang udgaar fra det tredje Rum paa Øen lidt længere fra de to andre, men endnu har ingen fundet den hemmelige Dør.

Kirsten Larsdatter fra Højby (1784—1874) nævner lige saa lidt som denne unge Højskoleelev, Jens Sørensen fra Højby Sogn, noget om, at Kong Valdemars Dronning sad fangen paa Næsholm, men fortæller et ganske andet Sagn:

»Ude paa Næsholm boede en ung Ridder og hans Hustru. Han var en stor Mand paa Søen, han var ude at hjælpe sin Konge i en Krig mod fremmede Grever og Hertuger. De overfaldt hans Skibe, og han maatte flygte hjem til sin Borg, men de fulgte efter ham og tog baade ham og hans Hustru til Fange, lænkede dem i Kælderen og brændte Borgen af over dem. Det var ikke saa længe siden, nogen gravede op derude og fandt dem i Kælderen med Lænker om Haand og Fod« (Manna J. Bl. 13, sml. US. 93: Ring og Stumper af Jernlænker bevaret).

Jeg vil antage, at vi her staar overfor et gammelt Sagn om Næsholmborgens Ødelæggelse, et Sagn, der maaske har en historisk Kærne i sig. Dette Sagn, antager jeg, er blevet

paavirket af nordsjællandske Sagnforestillinger fra Egnen omkring Gurre og Søborg om Kong Valdemars fængslede Dronning (sml. »Fra Frederiksborg Amt« 1930, S. 176 f.), saa meget mere som det nordlige Odsherred for et Hundrebaar siden ad Søvejen stod i levende Forbindelse med Nordsjælland, især Helsingør (sml. S. 142).

Ogsaa en anden paafaldende Ejendommelighed ved Højby Sogns og det nordlige Odsherreds Overlevering kan skyldes,

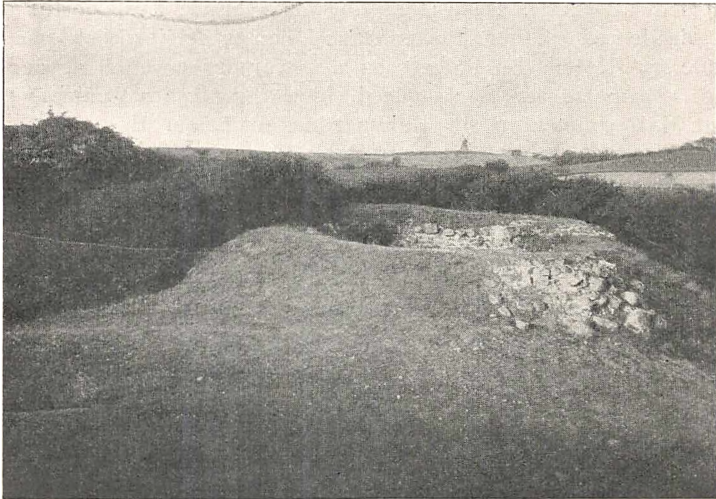

Fig. 69. Fangetaarnet paa Næsholm.
(Trap 4 II 555).

og skyldes sikkert ogsaa, Indflydelse fra Nordsjælland. Det er den stærke og udprægede Optræden af *Kong Valdemar som vild Jæger*, der mangler i det sydlige Odsherreds Sogne, Grevinge, Asnæs og Faarevejle (sml. LA. 207—209, 211, 119—120 og 3—5), medens det kendes fra Odden Sogn (DFS.), Asminderup Sogn (HS 44), fra Vig Sogn (LA. 299) og fra Egebjerg Sogn (LA. 342). Efterfølgende Sagn fra Drøsselholm, der i Højby Sogn fortælles om Kong Valdemar, fortælles derimod i det sydlige Odsherred om Elleskytterne (LA. 208) eller Ellejagten (LA. 207) eller Ellefolkene (LA. 3), medens tilsvarende Sagn endnu ikke kendes fra Nordsjælland. Det er altsaa rimeligvis et gammelt Odsherredssagn, der i

Højby Sogn er overført fra Elleskytterne til Kong Valdemar (sml. S. 72 Klintekongen).

I den Tid, Valdemar Atterdag i Følge Sagnet jagede der, tjente der en Karl paa den Gaard, som dengang laa paa Slotsruinen, og han havde nok Lyst til at se og være med paa en slig Jagtfærd. En Aften talte han med Følget, og en af dem lovede saa at tage en Hest med til ham næste Aften. Og det skete ogsaa, som de havde lovet: næste Aften havde de en ledig Hest med til ham. Paa Jagtturen siger imidlertid en af Følget til ham, at hvis han ikke, naar de red igennem Porten, kunde frigøre sig for Hesten, kom han til at følge med dem alle Dage. Da Karlen dog ikke havde Lyst dertil, greb han, da de red igennem Porten, fat i Lejen og frigjorde sig paa den Maade fra Hesten. Da Følget saa det, var der en af dem, der udbrød: »Skam faa den, der sagde dig det.« En eller to Morgener efter fandt Karlen udenfor sin Kammerdør en fældet Hare, som han mente var fra dem af, som hans Del af Jagtudbyttet (Kirsten Madsdatter 1794—³/₇ 1871, f. i Nygaard Matr. 3, til sin Datterdatter, Laurine Mads Kristoffersens i Overby, f. ²/₆ 1865, i S. 4 a, HS. 44).

Andre Meddelere knytter dette Sagn til Jakob Larsens Gaard i Højby (Fig. 65) og mener, at det var, da Jagtfærdene red gennem Porten dær, at Karlen frigjorde sig fra Hesten (HS. 44, Niels Povlsen i E., f. ⁴/₁₂ 1826), eller blev hængende i Stængetræet (LA. 370 Hm. Lars Pedersen i G., f. ⁹/₂ 1845, d. ⁸/₁ 1925). Sagnet om Kong Valdemars vilde Jagt er i alt Fald meget stærkt knyttet til denne sagnberømte Gaard.

I Stuelængen, hed det, var der en Dør ud imod Højby Sø, og den maatte de ikke mure til, for Kong Valdemar skulde ride der igennem (LA. 370). Laurits Jensen meddeler 1912, at Kong Valdemar ogsaa har jaget med Hunde og Heste i denne Gaard. Ja, man siger, man kunde se Sporene af Heste og Hunde i Gulvsandet i Øverstestuen. De fartede nemlig igennem Stuen, og en Dør i Gavlen ud til Holte Bakke kunde af den Grund aldrig staa lukket om Natten. Dernæst havde Kong Valdemar sin Færd langs Højby Sø, sandsynligvis til Drøsselholm (HS. 44, sml. T. Gr. 1913 efter Jørgen Jensen i E., f. ³/₆ 1841, d. ⁸⁰/₇ 1922): Der var to Døre paa Gaarden, før den blev bygget om, en Havedør i Nord. De sagde, at Kong Valdemar red igennem Gaarden.

Denne Gaard nævnes under Navn af Ibsgaard hos Thiele 1817. Ib Nielsen Smed, f. o. 1745, boede i Gaarden o. 1800. Der fortælles, at Kong Valdemar farer ind ad den ene og ud ad den anden Port, hvor der er Gennemkjørsel gennem Gaarden. »Saaledes pleier han, især ved Juletid, at komme kjørende med fire hvide Heste igennem

Ibsgaard i Højbye i Odsherred (Th. Prøver af »Danske Folkesagn« 1817, S. 31, 1818 I 91, udeladt 1843 II, S. 114, sml. LA. 390«).

Det er rimeligvis denne Gaard, Kirsten Larsdatter (1784—1874) fra Højby fortæller om: Kong Volmer var saa glad ved at komme her paa Jagt hos Ridderen paa Ellingebjærg, at han rider her endnu. Han kommer fra Nygaard og rider hen over Ellingebjærg og Jomfruborgen og ind gennem Sørenns Gaard der oppe i Strædet, derfor er det, at de har de to Porte lige over for hinanden, som maa staa aabne om Natten, for at han kan komme der igennem og ud paa

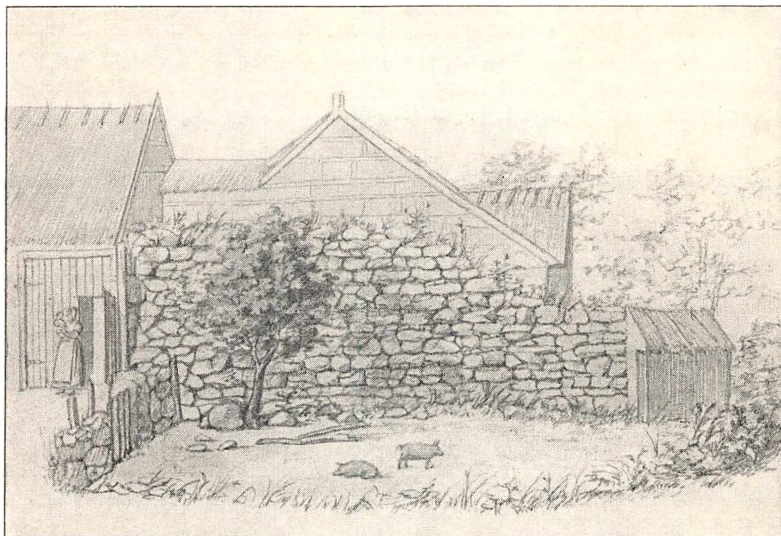

Fig. 70. Borgruinen Drøsselholm.
(Efter Tegning af O. S. i Nationalmusæet).

Gaden. En Nat, det var vist i Sørenns Farfaders Tid, da var der en Morgen tabt en Guldsko af en af Kongens Heste. Han tog Guldskoen op og hængte den i Porten. Næste Nat var den væk, og der fulgte i lang Tid stor Velsignelse i den Gaard (Manna J. Bl 12 b, sml. Odsh. IV 36, Asnæs Sogn).

Kong Volmer rider ogsaa andre Steder end over gamle Voldsteder og gennem Bøndergaarde (foruden Borrevang og Holtegaard ogsaa Stenstrup, Matr. 9, Morten Madsens Gaard, T. Gr. 1913), man har især i Sognets vestlige Del Forestillinger om, at Kong Valdemar rider ved Aasbakken (S. 73).

Enken Kristine Pedersdatter, f. i Tengslemark 1831, meddeler, at hendes Forældre fortalte, at ved Juletid kom Kong Valdemars Jagt

ridende nede ved Sonnerup Aasbakke. De kunde høre, at de skød, og Hundene glammede (LA. 371). Stine Hansen, f. $\frac{19}{8}$ 1831, meddeler, at hendes Mand, Parcellist Niels Hansen i Underød (S. 163), fortalte, at da han tjente i Tengslemark, kunde man om Aftenen, naar man kom udenfor, høre Raabet: »Hov, hov, hov!« Det mente man, var Kong Vallermor, der red med sine Hunde hen imod Klinte Sø (GN. 1911). En gammel Mand havde i Nørreløng flere Gange set Blussene af Skuddene fra Kong Valdemars Jagt, men Knaldet hørte han ikke. Mange har hørt Hundene fare afsted (Jørgen Pedersen i L. 8 a, f. $\frac{27}{12}$ 1834, d. $\frac{27}{4}$ 1916, GN. 1911). Kong Vallermor skulde blive ved at ride, saa længe Verden stod, hed det i Nygaard (Stine Hansen, vistnok efter sin Stiffader fra Nygaard, GN. 1911). Laurits Jensens Fader, Gm. Jens Larsen i Nygaard (f. $\frac{5}{2}$ 1803, d. $\frac{8}{3}$ 1883), har ved Kulaas Skov hørt Hunde jage og Bøsseskud knalde og mente, at det var Valdemar, som jagede (HS. 44).

Maaske hører ogsaa følgende Meddelelser til Forestillingerne om den vilde Jagt:

»Ved Vejen fra Ellingegaard til Gudmindrup er der Buske, hvor der høres Hestetrampen. En Mand har hørt det tre Lørdagstener i Træk, men han saa ikke noget« (HE. Jens Poulsen 1921, S. 76).

Niels Larsen i Ebbeløkke, f. $\frac{24}{7}$ 1826, der havde været paa Odden, hører paa Hjemvejen ved Knartens Banke (S. 89) Hestetrampen venter sig og ser en Rytter med Chenilie paa. Rytteren siger: »Vil du lede, skal du lede mellem Blavten og Knolden (ukendte Navne)«. Han red i Skridtgang, men efter ham kom et Følge i Galop, uden dog at kunne indhente ham (Døtrene Cecilie og Laurine Larsen, se S. 90, T. Gr. 1913).

PEST OG SVENSKERKRIG.

I »Højby Sogns Specialia« p. 8 fortæller Pastor Schow om *den store Pest*, som havde været lige hundrede Aar før: »Udi denne Hr. Eschels Tiid begyndte Pesten d. 5. Junii 1656, da der til Aarsdagen d. 5. Junii 1657 døde i Høybye Sogn 306 Personer, og nok inden dette Aars Udgang 160, var da paa halvandet Aars Tiid 466 Liig, som bleve begravne.« 1756 har Højby Sogn 1215 Mennesker efter Schows Opgivelse (1787 har Sognet 1260, 1801 1498 Indbyggere). Man kan da forstaa, at denne Pest maa have været en forfærdelig Tilskikkelse for Sognet og derfor har kunnet mindes i Sagnene ned til vor egen Tid.

I Gudmindrup skulde de være døde alle sammen af den sorte Pest, saa nær som et lille Barn, der gik paa Gaden og græd (LA. 396, Parcellist Lars Jensen i Ny., f. 1835). »Der døde saa mange,« fortæller Kristiane Rasmusdatter, f. 1844 i EL. Huse, »at de ikke kunde faa begravet dem. De vidste, at naar de kom til at hikke, var det Begyndelsen til Sygdommen, og de listede da af til Kirkegaarden for at dø der« (LA. 397). Naar de fik den sorte Pest, sprang der tre røde Pletter ud paa Haandleddet paa dem, og de døde da inden 24 Timer. Naar de begyndte at nyse, var det Tegn til, at Sygdommen var brudt ud, og man ønskede dem da Guds Velsignelse. Venner og Familie kom saa hos dem og drak Gravøl, mens de endnu levede (LA. 395, Mads Nielsen i E. 1801—1876 til sin Søstersøn Niels Jensen, f. 1840 i So. Skovfogedhus).

Højby Sogns *Svenskerkrigssagn* minder ikke saa helt lidt om de fynske Sagn om Svenskerkrigen (sml. »Beretning fra det andet danske Hjemstavnskursus« 1924) og mangler de sjællandske Svenskerkrigssagns aktive og nationale Præg (bl. a. Sagnene om Svend Gønge og om Karl Gustavs Sten). Ligesom paa Fyn staar i Højby Sogn de Ulykker, Folket led, i Forgrunden af Folkets Minde (sml. S. 102, Kirkeklokken i Højby).

Kirsten Larsdatter, 1784—1874, fortæller, at der i den saakaldte nordre Per Jørgens Gaard i Lumbsaas (Matr. 8) boede en Mand, Herman Hermansen, (død før 1787), hvis Slægt havde boet der i Gaarden, da Svenskerne »udrettede saa meget slemt i Odsherred«. Dengang laa Gaarden inde i Byen. Da Svenskerne kom, rejste de, som boede der, ud paa Tjørnholm og gravede sig ned i Jorden. Der var saa en ung Pige, Karen, en Datter af Manden, der dengang havde Gaarden, som vilde gaa hjem og se om noget. Mens hun var borte, kom der nogen derud og sagde, at der var Krigsfolk i Lumbsaas. Der var da nogen, der gik for at se efter hende. Der var da ingen Krigsfolk at se, men Pigen fandt de hængende i Skorstenen, bundet op til Sodstangen med Hovedet nedad. Hun levede, men Blodet randt ud af Mund, Næse og Øren. Hun kom ned og levede i mange Aar derefter, men hun fik aldrig sin Forstand igen. Herman Hermansen havde saa tit hørt sin Farmoder fortælle om den gale Karen, som havde levet i Gaarden, længe før Farmoderen kunde huske. I hendes Barndom derimod levede der Folk, der havde kendt Karen, som altid skjulte sig, naar der kom fremmede. Hun kunde ogsaa løbe fra dem selv og skjule sig i Krattet ude paa Tjørnholm, men naar hun blev sulten, kom hun igen (Manna J. 28, sml. LA. 400). Dengang var der en Familie (i Stenstrup), der boede en hel Uge i Sneen ude ved [ikke nævnt]. De havde en Pose tørre Ærter, som de blødte op i Snevand og spiste (Manna J. 28, LA. 400).

I Nyrup fortæltes o. 1890, at nede i Peder Jensens Gaard (Matr. 2) havde Svenskerne i Krigens Tid hængt to Piger op i Benene og skaaret Brysterne af dem. Pigerne døde deraf (LA. 401, Gk. Kamilla Nielsen, f. $17\frac{1}{2}$ 1880 i Ny., efter sin Bedstemoder). Det fortælles ogsaa i Nyrup, at da Svenskerne var her, druknede de smaa Børn i Flødebøtterne (LA. 402, Karen Madsdatter, 1837—1917).

Ikke blot paa Landjorden huserede Svenskerne, ogsaa ude i Kattegat saa man deres Skibe.

Kirsten Larsdatter er det vist, som fortæller, at Svenskerne gik i Land ved Klint og Lumbsaas og røvede. De skød ogsaa med Kanoner mod Bakkerne. Kugler, som vist ikke er engelske, skal være fundet der (LA. 400, Manna Jakobsen, f. 1861). Svenskerne skal have skudt et dansk Orlogsskib, »Snarensvend«, i Sænk Nordvest for Klint Bakker. Naar Bønderne i Klint satte Garn der, kunde de se Kanonerne stikke Mundingerne op af Sandbunden. Brændevinsbrænder i Nykøbing, Peder Thomassen, prøvede o. 1845 at tage Kanonerne op. Han fik kun fem, og de var saa forrustede og Jærnet saa blødt, at man kunde skære i det med en Kniv, og han fik kun Tab af sit Forehavende (LAF. 88, Gm. Niels Hansen i K., f. $\frac{3}{4}$ 1823, d. $\frac{30}{5}$ 1909).

ENGLÆNDERKRIGEN 1807—1814.

Om Englænderkrigen i Almindelighed og om Kaperkrigen i Særdeleshed findes der fyldige og ypperlige Oplysninger i Lars Andersens »Folkeliv i Odsherred« S. 88—93, stammende fra den lige nævnte udmærkede Gaardmand og Dannebrogsgmand Niels Hansen i Klint. Jeg nøjes med at henvise til denne Skildring for at kunne citere lidt mere af den utrykte Skildring af Englænderkrigen, der findes i Manna Jakobsens Manuskript (S. 66) efter hendes Bedstemoder Kirsten Larsdatters Fortællinger (Manna J. 19 ff.).

Kirsten Larsdatter havde hjemme i Højby hørt Kanontorden fra Slaget ved København. Hun skulde til Gudmindrup til Legestue i Paasken 1801. Undervejs hørte hun et stadigt Bulder. Hun troede, det var Torden, men der var ikke en Sky at se. Da hun kom til Jons Havegærde i Gudmindrup, laa der nogle Karle, og Anders Madsens Jens raabte til hende, hvad det var for et Bulder. Hun mente, at det var Torden, men det troede de ikke. Der var nylig kommet Rygter om Krig ogsaa for Danmark, det halve Europa var jo i Krig. Det maatte være et Slag ved Kallundborg. Der var nogen, der sagde, at oppe paa Sekshøj kunde de vist se noget. Der blev snart samlet mange baade fra Højby og Gudmindrup. Der var alle-

rede nogle, der vidste, at Kallundborg var skudt i Brand, men der var hverken Røg eller Ild at se ad den Vej. Saa kom Rasmus Olsen fra Sekshøjgaarden og fortalte, at forgangen Dag havde Tjenestedrengen set saa mange store Skibe sejle om Klinte Drag og om ad Rørvig, saa det maatte være ved Helsingør eller København. Nu maatte de se ad den Vej, men saa var det gode Vejr forbi; der kom en Taage, som nogen mente var Røg, men andre nok kunde se, var rigtig Taage. Bulderet vedblev, og der var ikke saa faa af de ældre, der havde været til Orlogs, som kunde høre, at det var Skud.

Kirsten fortæller ogsaa om sin Broder, der havde været med i Kampen paa Kongedybet. Han kom hjem en Tur, og han talte meget om den Glæde, der var alle Vegne over Sejren. Det havde hjulpet saa godt, at der var kommet Bud om det, inden de engelske Skibe kom, saa de kunde gøre noget for at tage imod dem. »Der var en Lyst over det hele til at kæmpe for Danmark,« sagde Mads. Han var saa glad over en lille Løjtnant Peter Willemoes, »det bliver nok en anden Tordenskjold,« sagde han. Kirsten Larsdatter fortalte om de Rygter og Fortællinger, der gik i den Tid, bl. a. meget udførligt om, hvorledes Lodsoldermandens Datter i Spodsbjærg paa den anden Side Issefjorden i Nordsjælland havde opholdt de engelske Skibsførere og naaet at faa sendt Bud til København, om de engelske Skibe, der kom, og hvorledes Lodserne i Spodsbjærg, ved at udgive sig for syge eller døddrukne, havde klaret sig udenom at føre den engelske Flaade til København (Manna J. Bl. 20 f.).

Kirsten Larsdatter fortæller ogsaa om Tiden efter Flaadens Overgivelse 1807.

Der var flere fra Højby Sogn, der saa den danske Flaade blive ført bort, men de vidste det ikke før bag efter. Det var en streng Tid, der da fulgte. Der blev gjort Strandvagte lige fra Nykøbing Skel og op til Tjørnholm. Der mødte Mænd og Karle med Leer, Høtyve og Tøjrkøller, og Ib Smed fra Højby maatte udlevere sin store Hammer, naar Højbyerne skulde paa Strandvagt. Da saa »Prins Christian« sprang ude ved Odden, saa blev de ret for Alvor bange for, at de Engelske skulde gaa i Land. Særlig galt blev det, da de fjendtlige Skibe holdt de danske Skibe borte, som kom med Salt. Dengang var der ikke andet Salt end spansk Salt og lyneborgsk Salt. Der var flere Købmænd, som tjente en Formue paa Salt, deriblandt Købmand Ostermann i Kallundborg, som lige havde faaet et stort Skib hjem ladet med Salt. Det blev saa dyrt, at en Skæppe Salt steg til en Pris af 100 Rigsdaler. Her i Odsherred var der ikke Tale om, at Smaafolk kunde købe Salt. De søgte at koge Salt af Havvandet. De kogte Saltvand i en Jydepotte, saa Vandet dampede væk, og der blev en lille Smule Salt i Jydepotten, som de skrabede sammen (Manna J. 25).

Ogsaa andre Smaatræk fra den Tid mindes i Højby Sogns Overlevering.

Paa Matr. 13 af Lumbsaas var der Øst for Gaarden Øvelses- eller Samlingsplads for Soldaterne af Throndhjems- og Aarhusregimentet, der afløste hinanden. I Nr. 12 laa der to Krigskarle, de mejede Sæden for Kirsten Peter Hansens i Matr. 31, hvis Mand laa som Soldat i Frederiksborg Amt. Jens Peter Nielsen fortæller, at der i hans Moders Hjem i Stenstrup, Matr. 4, laa to jyske Soldater, der i deres Fritid udskar en Træsæske, der nu er paa Stenstrup Musæum (Efter gul Skrivebog i Stenstrup Musæum).

Ogsaa ved Sejrbugten blev der holdt Strandvagt. Vagtmandskabet søgte hen i Lumbsaas, Matr. 12, hvor de spillede Kort. De havde en Dreng til at passe paa, naar Officeren, der havde Kvarter i Nr. 14, kom. Drengen advarede Mandskabet, og de red ad Stranden til. Officeren vilde da skyde Genvej, men han red Hesten ud i Mosen paa Matr. 13 (HS. 150, Hm. Kr. Jensen, f. 1888, efter sine Bedsteforældre). Paa Mommens Mark i Klint (Matr. 5 a) findes der nogle nu tornbegroede Huler. Det skal have været Jordhytter fra Engländerkrigens Tid. De kaldes »Jordstuerne« og har været brugt til Vagthytter (HS. 58).

Ogsaa i Koleratiden blev der afholdt Strandvagt af Egnens Folk.

Kristen Petersen i Matr. 31, Lumbsaas, har gaaet Strandvagt i Koleratiden. Der var megen Skibsfart til Helsingør i forrige Tider. Varerne blev udskibet ud for Matr. 9 a, Lumbsaas, hvor Landingsstedet kaldtes Tyes Kaas, og ud for Matr. 1 a, Ebbeløkke, hvor Landingsstedet kaldtes Ebbeløkke Kaas. En ældre Mand fra Gudmindrup har fortalt, at de hjemlige Helsingørsskippere i Koleratiden, naar de kom til Landingsstedet, maatte række deres Papirer i Land paa en Stang, før de selv fik Lov at gaa i Land (Efter gul Skrivebog i Stenstrup Musæum).

KLOGE PRÆSTER.

Vi har ikke fra gammel Tid Sagn om kloge Præster fra Højby, hverken Schow eller Thiele har desværre optegnet Sagn af denne Art fra Højby Sogn; vi maa nøjes med de Sagn, vi kender fra Nutidens Overlevering. For Nutidens Overlevering staar Nordmanden *Chr. Andresen Coldevin*, f. ²⁵/₁ 1709 i Hole i Ringerige, der 68 Aar gammel fik Kald i Højby 1777 og havde Kaldet til sin Død ¹⁶/₃ 1793, som den kloge Præst frem for andre.

paa en Efterfølger som den norskfødte Præst Coldevin, der personlig som Nordmand skulde besidde Evne til at vende Vinden og til at fremkalde den.

Hvad der iøvrigt fortælles om Coldevins Evne til at *binde* Tyve, enten det saa er Folk, der vil stjæle Æbler i hans Have (Fig. 72, se LA. 382, HS. 48, 104), eller de vil stjæle Korn paa hans Lo (LA. 382, HS. 48, T. Gr. 1913), og som maa blive staaende med Tyvekosterne, til Præsten finder for godt at

Fig. 72. Højby Præstegaard fra Haven.
(Tage Christiansen, Odsherred II S. 6).

løse dem, er saa gængs og almindensk i Fremstillingen, at der ikke er Grund til at dvæle nærmere derved (sml. ogsaa LA. 383: Karl sendt ud efter stjaalet, slagtet Stud). Derimod kendes endnu ikke andre typiske danske Præstesagn, f. Eks. om Præsten, der kører med Fanden, eller en ond Genganger, som fjerde Hjul til sin Vogn (S. 166), knyttet til hans saa lidt som andre Højbypræsters Navn. Den eneste af disse foruden Coldevin, der med Navns Nævnelser fortælles noget om, er Pastor Frederik Christian Mathiesen (Præst i Sognet 1838—1865, Fig. 73).

Severine Andersdatter (f. 1822, d. $19\frac{1}{2}$ 1875), der havde tjent syv Aar i Præstegaarden som Stuepige, og som i alle Maader var en agtværdig Pige, har selv fortalt, at hun Kl.12 hver Nytaarsnat hjalp Pastor Ma-

thiesen i Kjole og Krave. Derefter gik Præsten op i Kirken og ind ad Sakristidøren. Der opholdt han sig en halv Time, hvorefter hun hjalp ham af Ornatet igen. Severine mente, at Præsten gik op for at indlede de Barselkoner, som døde i Barselseng (HS. 115, sml. S. 161).

Der fortælles flere andre Historier, især Nedmaningshistorier, om Præster i Højby, men da de ikke med Sikkerhed kan henføres til bestemte Præster, anføres disse Sagn under Højbys Gengangersagn (sml. LA. 385—386, her S. 159).

Fig. 73. Pastor Mathiesen.
(Tage Christiansen, Odsherred II S. 8).

KLOGE FOLK.

Af kloge Folk plejer der at være to Slags med helt forskellige Hverv. Jurister og Medicinere kan vi kalde dem for at kende dem skilt ad. De første varetager den folkelige Rettergang, især med at opspore og straffe Tyve uden Øvrighedens Indblanding, de andre helbreder Folk og Fæ for deres Sygdomme og holder Styr paa de Hekse og Skademænd, som vil forvolde ondt. Vi vil først gøre Bekendtskab med Højby Sogns Folkejurister, saa kan vi derefter se paa Sognets Folkemedicinere.

Til Højby Sogns Folkejurister hørte en gammel klog Mand, Niels Jensen i Tjørnholm, der levede i Slutn. af det 18. Aarh.

(begr. ²³/₁₂ 1811, 75 Aar gl.). Han kunde ligesom Pastor Coldevin (S. 144) *binde* Tyve. Naar de lukkede Hegn ved Udskiftningen, og der f. Eks. blev stjaalet Jernstænger, saa kunde Niels Jensen vise det igen, og Tyven maatte blive staaende med Jernstængerne, til Ejeren sagde: »Nu kan du gaa, din Tyveknægt!« Ganske lige saa, naar der blev stjaalet Sejldug, der laa til Tørring paa Fiskernes Baade. Det rygtedes rundt om i Befolkningen, og derfor blev der kun stjaalet meget lidt i den følgende Tid, for Folk frygtede for, at den kloge Niels Jensen skulde komme efter dem (HS. 102, Mads Nielsen i E. 1801—1876 til Niels Jensen, f. i So. 1840, sml. LA. 381).

Ogsaa Smeden i Stenstrup kunde *vise igen*. Da nogen ved Nattetid rører hans Kone Anes Bleg, og hun vil op og se efter, siger han: »Nej, bliv kun liggende. De skal nok komme med det igen i Morgen.« Næste Morgen kom Tyven ganske rigtigt med Lærredet, men han kunde ikke blive af med det, før de havde sagt til ham: »Læg det kun fra dig« (Hm. Peder Kristensen i Vig, f. 1842, i EL. efter sin Husbond Søren Larsen i S., f. 1788, d. ³¹/₁₂ 1871, HS. 175). Smeden i Stenstrup hed Erik Madsen, hans Hustru Ane var født 1805 og døde d. ¹⁵/₉ 1833.

Det fortælles ikke udtrykkelig om denne Smed, at han kunde *slaa Øjnene ud* paa en Tyv.

Det gik i Højby Sogn saaledes til, at Smeden tre Torsdage efter hinanden stiltiende smedede paa et Søm. Naar han den tredie Torsdag huggede Sømmet løs fra Sømtenen (det Stykke Jern, Sømmet blev smedet af), for det hen og huggede Øjet ud paa Tyven (Hm. Peder Kristensen, Vig, f. 1842, HS. 173). En Kone i Lumbsaas bad en klog Kone slaa Øjet ud paa en Kone, hun mente havde stjaalet en Ost fra hende. »Lad det hellere være,« sagde den kloge Kone. Men hun vilde have det, og saa føjede den kloge hende. »Av, mit Øje!« raabte hun i det samme. Hun havde nemlig selv gemt Osten i en Sædbunke, og saa ramte det hende selv, hvad hun havde tiltænkt en anden (N. N. i L., HS. 128).

Bente Jens i Hestehaven bandt Vidiekurve og stjal Vidierne dertil. En Nat havde han skaaret en Del Vidier af i en Mose i Grevinge, men da han havde faaet dem paa Nakken, kunde han ingen Steder komme, og der var da ikke andet for ham at gøre end at lægge Vidierne og gaa uden dem. »Hos den Mand skal jeg aldrig tiere hente Vidier,« sagde Bente Jens, han mente, at den anden havde bundet ham (Peder Kristensen i Vig, f. i EL. 1842, HS. 174).

Til Højby Sogns Folkemedicinere hører først og fremmest kloge Karen i Staarup. Hun hed i Virkeligheden Karen Johansen og døde ¹⁵/₁₁ 1872, 89 Aar gammel.

Mejeriarbejder Niels Jensen i Lumbsaas, f. ¹⁴/₁₀ 1840 i Ebbeløkke og død ⁸/₁₁ 1925, fortæller 1915, at den kloge Kone i Staarup har læst for ham. Hun begyndte med Akselen og drejede med Haanden rundt nogle Gange. Kloge Karen tog Urter, som hun hakkede og lagde paa Fingrene mod Udslet. Hun læste sig til, hvad hun vidste, hun havde Bøger, og selv Distriktslæge Kongsted i Nykøbing (fra 1830 til sin Død ⁴/₈ 1858) søgte hende (GN. 1915, Stk. 4 og 33). Hun er vistnok ens med kloge Karen i Mosby, som selv gamle Dr. Friis (i Nykøbing fra 1846 til sin Død ²/₈ 1869) søgte til (Jens Pedersen i T., f. 1865, GN. 1915). Folketingsmand Niels Jensen Nybjergs Søster Sidse (f. ¹⁹/₁ 1844, d. ²⁹/₄ 1927) skal have faaet noget Medicin af hende, der skulde virke voldsomt paa et vist Tidsrum, som den kloge Kone havde forudsagt. Paa dette Tidspunkt blev Søsteren vild, men hun kom sig derefter (Kirstine Lars Pedersens i So., f. i Odden ²³/₆ 1836, T. Gr. 1913). Hun er vistnok ogsaa ens med kloge Karen, som lige nævnte Niels Jensen 1911 fortæller om, at hun strøg med Hænderne rundt om Armen og raadete til at lægge Kirkejord paa Brystet mod Skæver (GN. 1911, henført af ham til E., Niels Jensens Hjemby).

Arbejdsmand Mads Pedersen, f. i Nygaard o. 1821 og død paa Nygaard Fattighus 1907, som boede i Stendalshuset nedenfor Stendalsgaarden i Højby, blev ikke anvendt ret meget i Højby Sogn som klog Mand, men des mere i Grevinge og Egebjærg Sogne.

Mads blev engang hentet til et Hus i Stenstrup, fordi Folkene ikke kunde faa Smør. Han gjorde forskellige Kunster og lagde bl. a. ogsaa Ild under Kærnen. I Gudmindrup skulde han engang fordrive Rotter. Han blæste ned i Rottehullerne og mumlede forskellige Ord. Hans Broder Ole kunde med sit Blik tæmme selv den mest glubske Hund (HS. 79 Gm. Jens Jakobsen i G., f. ¹/₇ 1851, d. ²⁵/₈ 1925, sml. »Ods-herred« II 7: Mads ta'r høj Betaling for den Lovstikkerod, han selv slipper billig til, fordi han finder den ved Stendal). Engang han var inde i Egebjærg Sogn, skulde en Pige hente ham til den Gaard, hvor hun hørte hjemme. Lidt udenfor Gaarden stak Mads tre Huller i Jorden med sine Fingre og sagde: »Farvel da!« »Ja, nu gaar jeg,« sagde Pigen, hun mente jo, at det var hende, at Mads sagde Farvel til. »Nej, vent lidt, du skal først vise mig Vej!« raabte Mads efter hende (Gm. Valdemar Rasmussen i Hylkerup, Egebjærg S., f. o. 1870. GN. 1912).

Om gamle Niels Jensen i Ebbeløkke fortaltes der, at han kunde stille Stensmerter ved at give Folk selve det Vand,

de pintes af. De skulde drikke det af nye Potter (HS. 103, Naboersken Sidse Olesdatter 1766—1857 til Svigersønnen Mads Nielsen, 1801—1876, Gm. i E., til Søstersønnen Niels Jensen, f. i So. 1804).

Ligesom Mads Pedersen i Højby havde sin væsentlige Praksis udenfor Højby Sogn, en Profet er jo desværre ikke altid agtet efter Fortjeneste i sit Fædreland, saa skete det hverken værre eller bedre, end at kloge Folk langvejs fra tog Brødet ud af Munden paa de stakkels kloge Folk i Højby Sogn og kurerede løs paa Højby Sogns syge Mennesker og Dyr. Det gælder saaledes Jens Isak og hans Familie fra Starreklinte i Vallekilde Sogn.

Jens Isak og hans Kone Kirsten (f. o. 1805 og o. 1812) kom somme Tider til Ebbeløkke, hvor de overnattede hos Rasmus Thomsens (Matr. 2, o. 1788—²⁷/₄ 1843). Da Jens Nielsen i Ebbeløkke blev begravet (²¹/₁₁ 1877), var de der. De unge gik fra Begravelsen op og blev spaaet, og det slog til for dem allesammen. Det var særlig Konen, der spaaede (HS. 210, Smedeenken Stine Nielsen, Ny., f. ¹⁴/₇ 1844, tjente o. 1875 som Pige i E. og har her redt Seng i Slagbænken til Parret). Naar Jens Isak i 1860'erne kom indenfor Døren, sagde han: »Goddag, jeg kurerer baade Mennesker og Kreaturer, baade for Frost og Bleg-sot og flere andre Sygdomme hos Mennesker og Kreaturer og har altid godt Held med mig!« (Hs. Mads P. Kristensen i Ny., f. ¹²/₁ 1847, d. ¹⁰/₉ 1930, HS. 157 fra 1918).

Da »Spaa-Kesten« døde, vilde Præsten ikke læse Fadervor over hende. »Jamen, det er jo ligefrem en Troldkælling,« sagde han. Saa vidt huskes hed Præsten Prytz (Kapellan i Vig 1874—1879 og Præst 1891—1916). Meddeleren mente, at »Spaa-Kesten« fortjente en retfærdig Begravelse, men Præsten fik vist sin Villie (Bolsmand Kristoffer Nielsen i S., f. i L. ¹⁷/₁ 1842, d. ¹³/₁ 1932, Th. Gr. 1913).

Ogsaa Jens Isaks og »Spaa-Kesten«s Datter »Spaa-Stine« havde Anseelse for at være en klog Kone.

Da Smeden i Nyrup, Niels Nielsen (f. 1839, d. ²/₃ 1912), engang led af Smerter, Værk og Pine, fik han noget paa en Flaske af Jens Isaks Datter. Han skulde grave det i Jorden og lade det staa i 24 Timer, saa skulde han grave det op igen og gnide sig med det. Det hjalp. For Værk i Fødderne skulde han tage Følhovsblade og lægge om Fødderne.

Da Smedens Gris fik Lus, raadede Jens Isaks Datter til at vaske den i Sodalud og skylle den med varmt Vand. Og saa skulde den smøres ind med Tran og gaa saadan i to Dage, saa vaskes godt af med varm Sodalud og skylles med varmt Vand igen og saa have en Snaps af

noget klart noget, hun havde paa en Flaske. »Saa skal I se en Gris, I faar, saa I har aldrig haft en saadan Gris før, og den skal aldrig faa Lus mere.« Det blev saa stor en Gris, at Smedekonon knap kunde have den i Sulekarret (Smedeenken Stine Nielsen fra Ny., HS. 209).

De kloge Folk udefra kommer ikke blot selv vandrende til Højby Sogn for at tjene deres Udkomme ved at læge og spaa, nej man søger ogsaa fra Højby Sogn til berømte kloge Folk i Vallekilde Sogn eller maaske helt nede i Rerslev, naar der for Alvor var Nød paa Færde.

I 1840'erne havde man meget Uheld med Svinene hos Rasmus Thomsens Enke i Ebbeløkke (S. 148). Meddelerindens Fader, der arbejdede der i Gaarden, red da til den kloge Kone i Starreklint eller i Rerslev. Hun raadede dem til at grave en levende Gris ned i Svinestalden, og det blev saa gjort (Hk. Stine Anders Jensens i L., f. ²³/₁₂ 1852, HS. 146).

Om Mads Nielsen i Ebbeløkkens Raadspørgning af Ane i Starreklinte for sit syge Kvæg og Anes Anvisning af den Heks, der havde voldt Ulykken, og hvorledes Heksen blev straffet med, at hendes rødbrogede Ko brækkede Halsen, se LA. 434, sml. HS. 104. Ane i Starreklinte er vistnok ens med Ane Christine Andersdatter, der i Folketællingslisterne for 1850 og 1855 nævnes som Jens Isaksens Hustru, f. o. 1812 i Kallundborgegnen. Hun nævnes ikke i Folketællingslisten 1860 og er da antagelig død. I hendes Sted optræder Husholdersken Kirsten Hansdatter, f. o. 1812 i Følleslev Sogn. Jens Isaksen selv er født i Viskinde Sogn o. 1805.

Det er ikke altid, at man med Sikkerhed ved, hvad det er for en klog Mand eller Kvinde, der har hjulpet i det givne Sygdomstilfælde hos Mennesker eller Dyr.

O. 1825 blev Kvæget i Borgevang sygt, og intet hjalp, før man hentede en klog Kone. Hun kom 3 Gange efter hinanden og nedgravede »Noget« i en Lerkrukke i alle 4 Hjørner af Stalden og Marken. Hun forbød at opsamle de Æg, man traf i Marken; det var Troldæg, lagte for at afstedkomme ondt. Hendes Kur skal have hjulpet (Henry Petersen NM. 1874). Mon der ikke her er Tale om den kloge Kone i Staarup?

I Peder Niels Gaard i Højby (Matr. 8) var der i gammel Tid begravet en levende Tyr. Den var begravet dær, fordi der var saa meget Uheld. En klog Kvinde havde raadet dem til det. (Niels Jensen, f. 1840 i So., GN. 1915, Stk. 43). Sml. HS. 53, 98, 108, LA. 407—08, TGr. 1913 fra Nyrup: Dyr levende begravet.

I Lumbsaas Matr. 16 var Hestene en Overgang syge, men de fik

saa følgende Raad af en klog Mand eller Kone: Der blev slaae Stoppenaale i Hestestaldens Stolper, og Hestene blev ført udenfor. En Pande med Gløder blev ført rundt om hver Hest og ind under Bugen. Ane selv og hendes Søster saa paa det gennem et Loftsvindue. De var Børn dengang (Ane Madsdatter, $\frac{9}{16}$ 1820— $\frac{17}{1}$ 1902, til Hm. Kristjan Jensen i L., f. 1888, HS. 148).

I en Gaard i Ebbeløkke vilde en Ko ikke give Mælk. Konen troede, at den var »mælkestjaalen«. Man fik da det Raad, at man skulde se at faa fat i noget Tøj, der var stjaalet, men baaren igen (dvs. baaret tilbage). Det skulde Koen gnides med eller have ind, vistnok det sidste. Det hjalp dog ikke paa Koen, der maatte hentes Dyrslæge (Hk. Signe Anders Madsen, Ell. Huse, f. $\frac{30}{6}$ 1849, tjente o. 1870 i E., HS. 167). Sml. LA. 435. I de tre sidste Tilfælde er der maaske Tale om nogle af de kloge Folk fra Starreklinte, enten Jens Isak eller Ane hans Hustru eller hans Husholderske »Spaa-Kirsten«.

SAGN OM »CYPRIANUS«.

Det hører ikke til Sjældenhederne, at kloge Folk, enten de saa, som gamle Niels Jensen i Ebbeløkke, hører mere til den juridiske Type, eller de, som kloge Karen i Staarup, hører til den medicinske Type af kloge Folk, skyldes for, at de har Trolddomsbogen »Cyprianus«, eller de har med selve den onde at bestille. Hvor kan det dog ellers være, at de har mere Magt end andre brave, skikkelige Folk?

Om gamle Niels Jensen i Ebbeløkke (S. 146) fortælles, hvorledes han fandt »Cyprianus« mellem Anneberg og Nykøbing lige indenfor Stenten i Grønnehave. »Bogen den tolvte, Henrik Smith, Malmø,« stod der paa Forsiden af den (HS. 102). Han gør sig haabløse Anstrengelser for at slippe af med denne »Cyprianus« — hver tredie Ejer af »Cyprianus« skulde nemlig høre Fanden til. Han smed den i Bagerovnen, og den brændte ganske klart, men da han kom i Stuen, laa den i Skabet, hvor han først havde lagt den, da han fandt den. Han bandt Sten til den, naar han fiskede, og saa den gaa til Bunds, men den laa i Skabet, da han kom hjem. Endelig slap han af med den ude ved Nykøbing. Han saa en ældre Mand gaa med en Tværsæk paa Nakken, og han lod Bogen ganske stille glide ned mod Siden af Hesten paa Jorden. Han red sagte, til han saa den gamle bukke sig ned og tage Bogen op, saa red han rask til, saa Manden ikke skulde standse ham eller raabe efter ham, og han kunde nu dø rolig (Gm. Mads Nielsen i E., 1801—1876, til Niels Jensen, f. $\frac{14}{10}$ 1840 i So., HS. 102 f., sml. 154 og LA. 381). Havde den gamle Mand med Tværsækken raabt efter ham, at han havde tabt Bogen, havde han som den rette Ejermand maattet tage »Cyprianus« til-

bage (samme, GN. 1915, Stk. 1; han kender ikke den kloge Mands Navn, det samme som hans eget).

At ukaldede faar fat i den kloge Mands »Cyprianus« og kommer i Forlegenhed derfor, fortælles der i Højby Sogn Sagn om, i fuldstændig gængs Form.

I Tengslemark fik Børnene fat i deres Faders »Cyprianus«, mens han var i Kirke. Efterhaanden som de læste, blev Gaarden fuld af

Fig. 74. Gudmindrup By.
(Fot. af S. Bay, Asnæs).

Ravne og Krager, og efterhaanden blev der saa mange, at de trængte ind i Stuen. Manden i Kirken mærkede, at der var noget galt, og kørte derfor hjem, alt hvad han kunde. Han lod Børnene sige sig, hvad Stykke i »Cyprianus« de havde læst. Han læste da det samme Stykke, men bagfra, og Ravnene og Kragerne forsvandt da (HS. 161, Hm. Peder Lind i Ny., f. $\frac{20}{4}$ 1858, d. $\frac{5}{5}$ 1930, sml. LA. 380 om Husmand paa Staarup Mark). Maaske var det denne kloge Mands Børn, der fortælles om, naar det hedder, at »de i et Hus i Tengslemark havde haft »Cyprianus«. Det var ligesom der kom Følger deraf, der var nogen, der blev sindssvage (Niels Jensen, S. 148, GN. 1915, Stk. 34).

Den kloge Mand L. M. i Gudmindrup (Fig. 74) har sikkert været af dem, der havde »Cyprianus«, skønt det ikke udtrykkelig nævnes om ham. I alle Tilfælde havde han en

Magt over Djævelen eller i det mindste en Djævel, som var uopnaelig for andre brave Gudmindrupbønder.

Det fortælles, at han med de andre Bønder havde været i Nykøbing for at yde Landgilde. Paa Hjemvejen kom L. M. forrest. Da han kom til et Stræde lidt foran Byen, mødte han en Djævel. Han bandt Djævelen ved Trylleformler og kørte hjem. De andre Gudmindrup-Mænd kunde ikke komme længere, end hvor Djævelen stod. De maatte vende om og naa til Byen ad en anden Vej. Da Mændene kom dertil, havde L. M. løst Djævelen og bundet ham ved »Smedeleddet«, den anden Indkørsel til Byen. Bymændene maatte have fat i L. M. og bede ham løse Djævelen, saa de uhindret kunde komme ind i Byen (Gm. Mads Nielsen i S., f. ²⁰/₁₁ 1856 i S., d. ²²/₁ 1928, HS. 135, sml. S. 144).

En bestemt Kunst, at stille løbske Heste, synes særlig at kræve Pagt med den onde, for at man kunde faa Magt dertil.

Side Olesdatter (f. 1766 i Ebbeløkke, d. 1857) fortalte, at hendes Nabo, den kloge Niels Jensen (S. 146), tilbød hende at lære hende at stille løbske Heste med Ord. Hun skulde gaa ind paa at høre Fanden til i tre Uger, men levede hun den Tid over, var hun lige saa fri som ethvert andet Menneske til at handle efter sin Samvittighed. »Men det vilde jeg min Sæl og Salighed ikke have med at gøre,« sagde hun (HS. 102, til Gm. Mads Nielsen i E., 1801—1876, til Plejesønnen Niels Jensen, f. i So. ¹⁴/₁₀ 1840, LA. 381, sml. GN. 1915, Stk. 1). Møder man løbske Heste, kan man stille dem, men kommer de bagfra, kan man ikke stille dem. Det er med Ord, at man skal stille dem. Flinte Stine i Ebbeløkke kunde stille løbske Heste (Samme, GN. 1915, Stk. 2). Det siges dog ikke udtrykkeligt, at Flinte Stine havde haft med den onde at bestille, og man ved nu ikke længer, hvem Flinte Stine var.

HØJBY SOGNS HEKSE.

Den mærkeligste Heksehistorie fra Højby Sogn fortælles om en Kone, der skal have levet i Tjørnholm, mindst 50 Aar før Udskiftningens Tid. Hendes rigtige Navn huskes ikke mere, men derimod hendes Øgenavn »Tjørnehætten«, som hun havde faaet, fordi hun boede i et Hus, der var helt tilgroet med Tjørn. Huset laa paa Matr. Nr. 4 i Ebbeløkke, Sydvest for Solaas, der i Fortiden naaede helt op til Landevejen. Hun skal have levet af at holde Svin paa Skoven. Hun fik Skyld for at have forbyttet en lille udøbt Pige for et Par unge Gaardfolk i Ebbeløkke og lagt

en Skifting med fordrejet Hoved og stor Mund i Stedet for. Den rigtige Pige voksede op hos »Tjørnehætten«, bestemt til at blive Klintekongens Brud (S. 73).

Da hun var 18 Aar gammel, kom en Karl fra den Gaard, hun var ranet fra, paa Jagt i Solaas. Han gjorde Bekendtskab med Pigen, og hun bad ham komme Aftenen før Skærtorsdag, den Aften skulde Heksen nemlig til Hekkenfeld. Da Heksen kom, kunde hun mærke, at der havde været Mennesker. Pigen nægtede det, men da »Tjørnehætten« havde vendt sig til Katten: »Har her ikke været Mennesker?« svarede Katten med et »M-jav! M-jav!« (udtalt som et langtrukket bredt Ja), og saa maatte Pigen gaa til Bekendelse. Da Karlen kom St. Hansaften, hvor Heksen skulde til Bloksbjerg, red hun op igennem Skorstenen, som om hun skulde til Bloksbjerg, men i Virkeligheden gemte hun sig i Stubben, til Karlen kom. Saa sneg hun sig tilbage og fik lagt sit Bidsel paa ham, og saa var han nødsaget til at ride hende til Bloksbjerg. Hun bandt ham ved Foden af Bjærget, hvor de andre Hekses Heste stod, og hun gik saa selv op til Toppen af Bjærget, hvor Heksenes Fest finder Sted. Karlen fik gnedet Bidslet af sig, og saa var han straks Menneske igen. Han tog Bidslet med, for at Heksen ikke skulde lægge det paa nogen og derved skaffe sig en Hest, saa hun kunde indhente ham. Alt hvad Heksenes lægger deres Bidsel paa, er nødt til at være deres Ridedyr. Karlen havde faaet et godt Forspring for Heksen, som maatte gaa hjem til Fods, og han naaede til Ebbeløkke nogen Tid før hende. Han fik hentet Pigen hjem ude fra Hytten; hendes rigtige Moder kunde kende hende paa hendes Modermærke. Man skyndte sig at køre hende til Højby Kirke for at faa hende døbt. Da »Tjørnehætten« kom hjem, saa hun straks det Kors, som Præsten havde slaaet for Pigens Ansigt og Bryst, og hun var nu klar over, at hun ikke længere havde Magt over hende. Skiftingen døde, men Karlen og Pigen blev gift med hinanden (HS. 162—66: Karen Sofie Kristjan Pedersens i Holtevang, f. o. 1810, d. $\frac{28}{6}$ 1877, tjente som ung Pige i E., til Hm. Peder Lind i Nyrup, f. $\frac{26}{4}$ 1858, d. $\frac{5}{5}$ 1930).

Rimeligvis er to forskellige Sagn smeltet sammen: et naturmytisk Sagn om Trolkvinden i Bakken Solaas, der forbytter et udøbt Barn i Ebbeløkke, for at det kan blive Klintekongens Brud, og et ganske og aldeles forskelligt om en Karl, der vinder Heksens Datter til Brud, efter at han først har været Hest for hende til Bloksbjerg.

Højby Sogns Hekse fra det 19. Aarhundrede kan undertiden navngives, men vi udelader Navnene for ikke at formulæmpe mulige Efterkommere eller Slægtninge, saa meget

mere som de, der skyldes for at være Hekse, meget vel kan være mere uskyldige end deres »Ofre«.

En Kone i Sonnerup fik Skyld for, at Huskonen Sine Jensens Oldefa'r i Sonnerup en Dag, han var ovre i sin Svogers Gaard, fik Skade i sit ene Ben ved at træde over en Tærskel, saa han maatte bruge Krykke i sine sidste 12 Aar. Folk sagde, at denne Ulykke vist ikke var tiltænkt ham, men derimod hans Svoger, Gaardejer Per Povlsen (HS. 83, Sine Jensen i Ho., f. i So. $\frac{9}{4}$ 1853, d. $\frac{10}{3}$ 1923).

I andre Tilfælde nævnes Heksen i selve Optegnelsen ganske ubestemt uden Navns Nævnelse.

En Kone i Højby fik Skyld for at »klippe Gæs«. Hendes Nabo-
mand ser hende lukke sin Dør op og staa og klippe ud i Luften. Idet hun klipper, giver hans Gase et Skrig fra sig og springer i Vejret, og Fjerene falder af Halen. Manden samler omhyggelig Fjerene sammen og brænder dem. Han forbyder Kvinderne i Huset at laane Nabokonen noget. Hvis hun ikke fik noget, gik det ud over hende selv. Nabokonen kom ogsaa, men hun fik ikke noget. Hun gav sig saa til at skribe og jamre og løb sin Vej (Marie Lars Larsens i S., f. $\frac{31}{8}$ 1838, efter sin Fader, GN. 1911, sml. HS. 98).

Ved at brænde de forheksede Gasefjer udvirker Nabomanden, at Heksen, der har taget Avlekraften fra Gasen, bliver forbrændt paa sin Krop. Denne Forbrænding kan Heksen afbøde ved at laane Ting af den ene eller anden Art fra Nabomandens Hus, men hvis hun ikke kan faa det, maa hun selv lide Forbrændingens Smerter. Den samme Tankegang gør sig gældende i følgende Fortælling.

En overtroisk Kone i Byen N., Nr. 1, kunde ikke faa sin Ostemælk til at lune (dvs. oste sig) og troede sin Pige, Meddelerinden, til, at hun kunde hekse. For at hævne sig, tog Konen, da hun endelig fik Ost, og kogte Vallen saa vældig, saa den fløj af Kedelen og i Ilden (Marie Lars Larsens i S., f. $\frac{31}{8}$ 1838 i Hønsinge, Vig Sogn, d. $\frac{14}{4}$ 1919, HS. 98).

En anden ældgammel, men ikke længere almindelig Fremgangsmaade for at afværge Hekseri, nemlig at beskytte sig ved Vand, lærer vi at kende i følgende Optegnelser (sml. S. 76, LA. 431).

En Gaardmandskone fra Stenstrup fik engang o. 1840 Besøg af et Par Tiggerkoner fra Gudmindrup. Hun troede, at de kunde gøre ondt og bar derfor, da de var gaaet, Vandstrippen, der stod lige

indenfor Døren, ud i Haven, gravede et Hul, hældte Vandet i, slog Kors over det og kastede sluttelig Jord paa (Stine Bøgelund i G., f. i N. ⁴/₁₂ 1821, d. ²⁸/₁ 1913, HS. 53). Man havde i ældre Tid en Spand eller en Strippe med Vand staaende lige indenfor Stuedøren, for at værne sig imod besøgende, der vilde gøre ondt paa Mennesker eller Dyr. Naar de straks ved Indtrædelsen havde set deres eget Billede i Vandet, havde de med det samme tabt Evne og Magt til at øve deres Kunster (Gm. Niels Madsens Kone i S., f. ²⁷/₈ 1848, d. ²⁸/₈ 1932, HS. 52).

Et langt yngre og mindre primitivt Afværgemiddel imod Hekseri, end Ild og Vand, var Staal.

Gamle Mads Nielsen i Ebbeløkke (1801—1876) var meget omhyggeligere med at sætte Staal ved Døre og andre Steder Onsdag før Skærtorsdag end ellers. Han kendte to Kvinder i et Par Nabobyer, der nok skulde sørge for at komme sammen den Dag. Hvis nogen vilde lære at hekse af dem, var denne Onsdag netop den rigtige Dag dertil (HS. 153, sml. GN. 1915, Stk. 28). Her fortælles ogsaa, at man lagde Ovnstræerne og Ragen ud udenfor Huset, og omkring dem strøede man »Døselen«, dvs. den udbrændte Ild fra Bagerovnen.

En gammel Kone, Else i Lumbsaas, der var meget overtroisk, erklærede, at hun for sit Vedkommende ikke var bange, selv om Fanden stod for Døren, naar blot hun havde sin Kniv i Lommen (Peter Rasmussens Hustru i L., Elses Oldebarn, f. ⁹/₁₂ 1852, HS. 276).

ULYKKELIGE MENNESKER. (SKIFTINGER, VARULVE, MARER.)

I hvert enkelt dansk Sogn findes der Mennesker, der ikke vokser paa normal Vis, men bliver forvoksede eller ogsaa vanskabte fra Fødslen. Disse Mennesker, tror man, er *Byttinger*, som Troldfolket har forbyttet (sml. S. 91).

Gaardmand N. N. i Staarup havde en Datter, der mentes at være en Bytting. Hun kunde ikke gaa, var mere end fjollet og helt utrivelig. Hun døde, da hun var en Snes Aar gammel. Man mente, at Troldtøjet havde forbyttet hende som nyfødt Barn, fordi hun ikke havde været beskyttet med Staal (Hm. Peder Kristensen, Vig, f. 1842 i EL., HS. 178).

Det er den almindelige gængse sjællandske Tro. I Odden Sogn tænkte man sig, at Havfolkene (S. 77) forbyttede Børnene (HS. 202). Yderst mod Vest i Højby Sogn tænker man sig, at onde Mennesker kan have forbyttet Barnet (sml. S. 153 »Tjørnehætten«).

Ved Tjørnholm var der kommet et Fartøj i Land, og en Kone var gaaet op i et Hus eller Bolssted og havde taget Barnet i Vuggen og lagt en Vanskabning med et Hoved saa stort som en lille Skæppe i Stedet. Da Moderen kom ind fra Malkningen og saa Skiftingen, gik hun fra Forstanden (Mads Nielsen i E., 1801—1876, til Smedeenken Stine Nielsen, f. 1844, HS. 203). Maaske er det samme Skifting, Mejeriarbejder Niels Jensen (S. 77) fortæller om: »Hos den kloge Mands Eftermand i Tjørnholm (S. 145 f.) var der en, som de troede var en Bytting, Hovedet var saa stort« (GN. 1915, Stk. 32).

Om andre ulykkelige Mennesker mente man, at de var nødte til paa visse Tidspunkter at forvandle sig til Ulve, de saakaldte *Varulve*. I Højby Sogn er der dog kun een navngiven Mand, der udpeges som Varulv.

Om Per Burre, der kom til Højby Sogn som Soldat, fortælles det, at han var Varulv, men det er alligevel ikke troeligt, at han var det, for en Varulv kendes paa, at den har en lodden Dot paa Brystet, og det vides Per Burre ikke at have haft (Am. Lars Sørensen i L., (Fig. 76), f. i So. $17/4$ 1833, d. $11/8$ 1915, T. Gr. 1913).

Varulven kunde blive til Menneske igen, enten ved at han tog og fortærede Blodet af et ufødt Barnehjerte, eller ved at en sagde til ham: »Du er jo en Varulv.« (HS. 50, Hans Peter Petersen i Ho., f. $5/8$ 1832, d. $29/12$ 1917, sml. HS. 101).

En Kone sad i Sengekammeret ved Bilæggerovnen. Hun saa, at tre Fingre havde skrabet Hul under Døren, og hun gik hen, tog Øksen og hug de tre Fingre af. Dagen efter hørte hun om en Mand i Nabolaget, der havde mistet tre Fingre. Det var en Varulv, der vilde have revet Konen ihjel for at faa hendes Fosters Blod og blive frelst (HS. 275, Sagnet ustedfæstet). I Lumbsaas gik for 100 Aar siden aldrig en frugtsommelig Kvinde ud alene om Aftenen af Frygt for Varulve (HS. 130).

Det almindelige danske Sagn om Manden, der beder sin frugtsommelige Hustru nøjes med at bruge Forklædet, hvis der under hans Fravær skulde komme noget til hende, kendes almindeligt i Højby Sogn i gængs dansk Form (HS. 50, 101, 176, 297) eller saaledes, at det er Karl eller Pige, der skal hente Hø sammen (Am. Lars Sørensen, f. 1833, til T. Gr., sml. HS. 206). I begge Tilfælde hævder Kvinden bestemt, at Manden er Varulv, da hun ser Trevlerne af sit Forklæde imellem hans Tænder, og han er frelst.

Fra Højby Sogns Overlevering kender vi endnu ikke nogen

bestemt navngiven Kvinde udpeget som *Mare*. Men vi kender Sagn om, hvorledes Marerne snart rider unge Karle, snart Heste (Gm. Mads Andersens Hest i St., GN. 1911, Stine Hansen, f. ¹⁹/₅ 1831). Ligesom Varulven er en Mand, der skabes om til Ulv paa visse Tider, er Maren en Kvinde, der er skabt om til Mare paa visse Tider.

I Sonnerup fortælles, at Maren kommer ind ad et Nøglehul eller Sprække og sætter sig paa Munden af den, hun rider. En Mand, som blev redet af Maren, greb sig op til Munden og fik fat paa hende. »Du er en Mare,« sagde han tre Gange. Saa fløj hun paa ham og pissede saa forskrækkeligt. Hun kunde ikke blive af med sit Vand, før hun havde redet. Vandet skulde Manden have haft i Munden (Am. Lars Sørensen i L., f. ¹⁷/₄ 1833 i So., T.Gr. 1913). Rimeligvis er Meningen oprindelig den, at den unge Pige, som var forgjort til Mare, blev fri for at være Mare, ved at den maredne højtidelig tre Gange skyldte hende for det. I al Fald hed det i Ebbeløkke, at det bedste Raad, naar Maren kom, var at nævne hende ved Navn, saa var hun fri med det samme (H. 168, Kone fra E., Matr. 4).

Den almindelige sjællandske Tro, at Sønnen bliver Varuly, Datteren Mare, naar Moderen, for at faa en let Fødsel, kryber gennem en Horseham (Føllets Fosterhinde), kendes ogsaa fra Højby Sogn (HS. 205, Mads Nielsen i Ebbeløkke, 1801—1876, til Smedeenken Stine Nielsen, og HS. 50, 101), men det kendes ogsaa imod almindelig Folketro, at det er *Moderen selv*, der bliver Mare (Am. Lars Sørensen fra So., f. 1833, T.Gr. 1913). Eller det sker for ikke at faa Børn (GN. 1915, Stk. 12, Niels Jensen i E., S. 146). Der fortælles ogsaa, at denne Kryben gennem Hestehammen ikke sker dulgt, som det ellers er Tilfældet, men offentligt i Nærværelse af andre Piger og Karle.

Ved Vedhammers Teglværk (oprettet o. 1850) stillede man en Hesteham op en Søndag, og der kom Karle og Piger sammen, for at Pigerne skulde krybe gennem Hammen. En Karl, der var Kæreste med en af Pigerne, holdt hende tilbage og sagde: »Nej, der skal du ikke igennem.« Om de krøb *nøgne* igennem Hammen, vidste Stine Nielsen ikke, det fortalte Mads Nielsen ikke, »men jeg tjente der kun som Lillepige, saa jeg vilde ikke fritte en gammel Mand som Mads Nielsen ud om den Slags Ting« (HS. 205).

Lars Sørensen i Sonnerup fortæller, at nogle Piger krøb tre Gange gennem Horsehammen. En af dem havde en Kæreste, som ikke vilde have, at hans Kone skulde være Mare. Han kom ridende paa

en vrinsk Hest og vilde fordrive dem. Da havde de allerede været gennem Hammen to Gange. De var næsten lige som Djævle og vilde ikke lade sig fordrive. Den onde havde faaet Magt over dem. Men han smurte paa dem med sin Pisk og jog dem bort. De gik ikke igennem i den godes Navn, de gik igennem i den ondes Navn (T. Gr. 1913).

Dette sidste Sagn kendes ret almindeligt paa Sjælland, men mig bekendt endnu ikke udenfor Sjælland og nærmestliggende Øer.

GENGANGERSAGN FRA HØJBY SOGN.

Naar et Menneske er død, kan det af egen fri Villie gaa igen, hvis det har et Regnskab at gøre op med de efterlevende, hvis det har Uret, øvet imod ham eller hende i levende Live, at hævne. Den Slags Gengangere synes der ikke at have været saa faa af i gamle Dage i Højby Sogn. Den gamle Mejeriarbejder Niels Jensen i Lumbsaas (S. 77) siger filosofisk: »Der laa en hævnisk Aand i Folket at gøre ondt imod hinanden. Naar de blev fornærmet, kunde de ønske Hævn og sige: Saa skal jeg hævne det, naar jeg er død« (GN. 1915, Stk. 3).

Ejeren af den vestligste Gaard i Ebbeløkke (Matr. 4) havde før Udsiftningen Tid efter anden tilvendt sig lige saa megen Jord som de tre andre Gaarde i Byen tilsammen. Da der kom unge Mænd i de to af de andre Gaarde, gennemtvang de, at Jorden blev delt ligeligt mellem alle fire Gaarde. Derover blev den gamle saa vred, at han svor at hævne sig paa de andre to, enten i levende Live eller efter sin Død. Efter hans Død møder Niels Mikkelsen noget ved Kirkeleddet (S. 97), han i Mørket ikke kunde se, hvad var. Hesten vil ikke gaa frem, men rejser sig paa Bagbenene. Han har paa Fornemmelsen, at der bliver kastet eller blæst noget imod ham; men idet Hesten stejler, tager den af for ham, saa han selv gaar fri. Hesten mister Synet paa det ene Øje. Han red hjem, men blev i Stalden om Natten — efter en saadan Oplevelse maatte man ikke komme i Lyset (Hk. Stine Anders Jensens i L., f. ²⁸/₁₂ 1852, efter sin Fader, HS. 147, 267). — I Folketællingslisten 1787 nævnes den 70aarige Niels Mikkelsen, den 50aarige Mads Olsen, den 38aarige Lars Jørgensen og den 40aarige Niels Olsen som Gaardmænd i Ebbeløkke. I 1801 er Niels Mikkelsen død og erstattet af Stedsønnen Daniel Pedersen, Mads Olsens Enke og hendes 29aarige Søn Ole Madsen lever, ligesaa Niels Olsen; Lars Jørgensen er erstattet af den 32aarige Peder Mikkelsen, (f. o. 1769, d. ¹³/₃ 1852, gift med hans Enke). Jeg antager,

at Sagnet drejer sig om den gamle Niels Mikkelsen, (død 1792), og den unge Peder Mikkelsen; men Laur. Jensen mener, at Sagnet handler om Lars Jørgensen, (begravet $\frac{8}{6}$ 1800).

En gammel Mand i Sonnerup, Kristen Hansen, kom ikke godt overens med sin Svigersøn, og han truede derfor med at gaa igen efter sin Død. Han døde $\frac{20}{6}$ 1833, 74 Aar gammel. Svigersønnen bandt hans store Tæer sammen og satte Staal i Kisten. Da han blev ført til Kirken, strøede man Hørfrø ved Indkørselen til Hjemmet, for at han ikke skulde kunne komme ind. Men hver Aften lige til Juleaften hørte man ligesom en Kiste hoppe udenfor nedad Vejen, og Naboens Hund var meget urolig. Den nærmeste Nabo, P. L., havde paa Vejen derved i nogle Maaneder ved Midnatstid indtil Jul hørt noget tungt, det lød for deres Øren som Bum! Bum! og deres Hund gøede og var meget urolig (Hm. Lars P. Larsen i T., f. $\frac{26}{11}$ 1866, efter sine Bedsteforældre, HS. 131 og 304).

Jens Pedersen i T., f. $\frac{28}{6}$ 1865, fortæller, at det var sin Kone, den gamle Mand ikke kunde komme godt ud af det med, og som han vil besøge efter sin Død. Trods Staal og Hørfrø viser han sig som død i sin egen Stue, de kunde se Spor af det bagefter. Sagntrækket om den hoppende Kiste henlægges her til Tiden lige før hans Død (GN. 1915). Sml. LA. 386: Genfærd i Højby plager Hustru, nedmanes i Engen paa Kristian Pedersens Lod (Matr. 12).

Vi har ogsaa fra Højbys Sagnoverlevering Vidnesbyrd om, at døde Mennesker gaar igen, ikke som i disse Tilfælde af Hævnerrighed overfor de efterlevende, men fordi de *er nødt til det*. Den døde har i levende Live begaaet en hemmelig Brøde, der skal aabenbares og sones, før han kan ligge med Fred i sin Grav.

I Klint spøgede det efter en Mands Død. De unge fra Byen skiftedes til at være hos Enken om Natten. Omkring Kl. 12 slukkedes Lysene i Huset, og der var ikke til at være for Spøgeriet. Saa hentede de Præsten. Konen maatte bekende, at de havde begravet et Barn under Bordfoden. Barnet blev nu gravet op og begravet rigtigt paa Kirkegaarden. Saa hørte Spøgeriet op (Gm. Peder Nielsen i T., f. i Ny. 1812, d. $\frac{24}{4}$ 1878, til Marie Larsen i S., f. $\frac{31}{6}$ 1838, GN. 1911).

Det er maaske den samme Mand, der fortælles om i HS. 306 efter ukendt Meddeler: Bodil, Niels Hansens Kone i Nyled, f. o. 1794, d. $\frac{27}{4}$ 1868, vaagede hos Lars Husmands Enke efter hans Død. Følgende Ord skal være sagt til Gengangeren: »Stands som du staar og sig mig, hvorfor du gaar, saa skal jeg skaffe dig Fred.« Præsten maatte mane ham, og saa holdt Gengangeriet op. Der siges, at der om hans Grav blev sat fire Pæle omvundet med Staaltraad, for at han ikke skulde komme eller gaa igen.

Om Barnefødsel i Dølgemaal og Gengangeri som Straf derfor, se

LA. 388: Barn begravet i Mose paa Mogens Larsens Lod i Holmstrup, og LA. 385: Pige i Lumbsaas nedmanes i Højby Kirke, beder, om hun maa sidde i Bastes Kær (Matr. 7) og tysse paa sit Barn. Sml. ogsaa HS. 50, 100 og GN. 1915, Stk. 10, 11; Mejeriarbejder Niels Jensen, f. i So. ^{14/10} 1840, tilføjer: »Der var noget, som ikke skulde være, der færdedes paa et Havreloft i en Gaard. Det var en Pige, som havde født i Dølgemaal. Saaledes var der *Advarstler* for grusomme Gerninger, for at de skulde komme for Dagens Lys.«

En Genganger ved Nygaard, der om Natten gik med en gloende Stang og raabte: »Her er Ret, og her er Skel!« skal i levende Live have pløjet over Skellet (LA. 391, sml. 464: Landmaaler paa Torsjorderne). Skelflytteren skal egentlig raabe: »Her er ret Skel!«

Det er ikke altid, man nøjagtigt ved, hvilke »grusomme Gerninger« den afdøde har begaaet.

I en Gaard i Nyrup, Meddelerindens Fødegaard (Matr. 1), var der i vestre Længe, i Gavlen ind mod Stuelængen, et Hul, som ikke kunde holdes lukket. De sagde altid, der var noget der i Gaarden. Da de byggede den nordre Længe om og grov ned til Grundstenen, saa fandt de Menneskeben (Gk. Line Peder Nielsens i Ny., f. ^{19/11} 1846, d. ^{11/2} 1919, T. Gr. 1913, sml. LA. 385).

Paa Møllen i Nygaard spøgede det. Nogle fortæller, at den forrige Møllers Kone havde vejjet for knapt, naar de kom med Korn for Gryn og Mel, andre sagde, at der havde været Herberg i Møllen, hvor det ikke altid var gaaet ærligt til.

Kirsten Larsdatter (1784—1874) sover en Gang alene i Stuen i Husbondsfolkets Fraværelse. Hun oplever bl. a., at det lød, som kom der nogen paa bare Ben igennem Stuen op i Øverstestuen. Hun kunde se gennem den aabne Dør, at Maanen skinnede ind gennem Vinduerne deroppe. En Tid efter hørte hun nogen gaa ud igen, og om Morgenen var Døren op til Øverstestuen lukket, som den havde været det om Aftenen. Datteren Rikke fortalte hende siden, at saadan hørte de det saa tit, men de maatte ikke tale om det (Manna J. 27).

Det var ikke blot hævngrige Mennesker og Mennesker, der havde en lønlig Brøde paa Samvittigheden, der maatte gaa igen, ogsaa Mennesker, der paa det Tidspunkt, de døde, ikke var fuldstændig færdige med Livet og dets Krav.

Om Gaardejer Mads Kristjansen i Stenstrup (Matr. 6, f. 1766, begr. ^{21/8} 1799) fortæltes, at han en Dag vilde ud at fiske. Man søgte forgæves at holde ham tilbage, han gik og kom aldrig mere hjem. Næste Morgen viste der sig Blodpletter paa Dagligstuebordet. Man vaskede dem af, men de kom igen. Man ledte efter ham hele Dagen uden at kunne finde ham. Den følgende Nat drømte en Slægtning

af ham, at der blev sagt, at han laa paa det bestemte Sted ude ved Stranden. Der fandt man ham næste Dag. Saa forsvandt Blodpletterne. Det hed sig, at Lynet havde dræbt ham, men den almindelige Mening var, at der var noget muggent ved Sagen. Han var noget brutal og kan have haft Fjender, der har slaaet ham ihjel. Derimod er der ingen Tanke om, at han har dræbt sig selv. Fra den Tid stammer Spøgeriet i den Gaard. F. Eks. var der et Par runde Huller i Vesterlængens nordre Trægavl, der ikke maatte tilstoppes. Naar Karlene o. 1855 talte om, at man skulde stoppe Hullerne til, for at der ikke skulde fyge Sne ind, sagde Husbonden, Søren Larsen (S. 146), tørt: »Der ryger ingen Sne ind der.« Spøgeriet tumlede oppe paa Loftet med Tønder og Redskaber, sagde man, men Meddeleeren har aldrig mærket noget. Forkarlen, Niels Hansen, sagde tit: »Kunde jeg bare faa fat i Spøgeriet, skulde jeg,« saa bandte han, »efterse, hvad det er for noget.« En Aften, han kom sulten hjem, gik han ind og satte sig for Bordenden i Dagligstuen og tog nogen Mad. Da var der noget, der tog ham under Armen, løftede ham op og satte ham ned igen, saa at han var nær ved at gaa i Stykker. »Saa du det, Sofie?« sagde han til Pigen, der laa i Sengen overfor Indgangsdøren. Hun sov og hørte intet, men om Morgen fortalte Karlen hende det. Siden pralede Karlen ikke. De ovennævnte to Huller i Trægavlen fandtes til 1914, da den daværende Ejer ikke turde tilstoppe dem (Hm. Peder Kristensen, f. 1842 i EL., 1918 til Fr. Gribsvad, HS. 172).

Paa Kirkegaarden (der siges ikke udtrykkeligt, at det var Højbys) var der blevet en uforløst Kone begravet. En Pige, der om Aftenen gaar over Kirkegaarden, hører det raabe fra Graven: »Her er lidt til et, men ikke (nok) til to.« Næste Morgen blev Graven aabnet, og det viste sig, at Konen havde været i Live. Ligtøjet var revet af hende, og hun havde født Barnet i Kisten (Smedeenken Stine Nielsen i Nyrup efter sin Mand, Niels (f. 1839, d. $\frac{2}{3}$ 1912, HS. 204). Meddeleerinden har aabenbart misforstaaet Sagnet (Vandresagnet?), man har naturligvis efter Sagnets Mening kun givet den uforløste Kone Børnetøj med til et Barn i Kisten og glemt, at hun dog muligvis kunde faa to.

Man skulde efter almindelig Folketro ogsaa gaa igen, hvis man havde gemt Penge til Side, og deres Genmested ikke var blevet aabenbaret før ens Død. Denne Forestilling ligger til Grund for Mandens besynderlige Adfærd i følgende Fortælling.

Da en Husmandskone i Sonnerup laa Lig, opdagede Manden, at hun havde gemt nogen Penge, som hun havde solgt Smør for, uden at han vidste noget derom. »Saa skal da ogsaa Fanden runge i din Mær!« udbrød han, og det gav i det samme et Sæt i Kisten (HS. 131, Hm. L. P. Larsen i T., f. $\frac{20}{11}$ 1866).

Et smukkere Forhold mellem Ægtefolk vidner følgende lille Fortælling af samme Meddeler om:

Gamle Jeppe i en Gaard i Sonnerup (Matr. 5) laa og kunde ikke dø. Da blev det pludseligt mørkt i Stuen, og saa døde han. Man sagde, at det var hans afdøde Kone, der kom og hentede ham (HS. 132). — Jeppe, f. o. 1770, var Søn af Gm. Rasmus Ibsen, hans Hustru, Inger Christensdatter, var født o. 1773. Dødsaar vides ikke.

L. P. Larsen, T., fortæller ogsaa, at to Venner havde aftalt med hinanden, at de skulde mødes engang, enten de saa var levende eller døde. Den ene af dem døde saa, og da den anden engang kom ridende paa en Hingst ved Kirkeaaes, mødte der ham noget mærkeligt, og Haarene blev da svedet af Hingsten (HS. 134). Der skete ikke ellers noget videre, tilføjer Jens Pedersen i T., der fortæller samme Sagn (GN. 1911, sml. S. 158).

I nogle Tilfælde ved man, at det spøger paa den eller den bestemte Maade, men Aarsagen til, at der findes noget saadant Spøgeri, kendes ikke længere.

Lige op til de senere Aar kunde man i en Gaard i Stenstrup om Aftenen høre ganske nøjagtigt, som kom der kørende nogle Vogne i rask Fart ind over Brostenene. I samme Gaard kunde alle Dørene lige med et lukke sig op, uden at nogen kunde opdage den mindste Anledning (HE. Andreas Andreasen, S., 1930/5 b: 333). Lignende Sagn, knyttet til Annebjerggaard og Jakob Larsens Gaard i Højby, se LA. 389—90).

Formentligt Gengangeri kan ikke sjældent faa en naturlig Forklaring, saa det gaar op for vedkommende, der oplevede Spøgeriet, at det ikke havde andet paa sig end hans eller hendes opskræmte Fantasi.

Kirsten Larsdatter (1784—1874) havde tjent et Sted i Gudmindrup, hvor hun havde lovet Konen før hendes Død at blive der som Husholderske, hvis Manden, som han havde lovet, ikke giftede sig igen. Det kunde han ikke blive ved at holde, og Kirsten sagde op. Da hun kom hjem om Natten efter et Fastelavnsgilde, saa hun den afdøde Kone staa ved Bagerovnen, hun skulde forbi. Hun mærkede, at der var nogen, der tog hende i Nakken og løftede hende forbi, og hun blev sat ned henne ved Havedøren. Hun tog Mod til sig og saa sig tilbage. Saa var det ikke andet end Maanen, som skinnede paa Bagerovnen, den var jo bygget ud i Haven (Manna J. 28).

En Mand i Bakkehuset, Højby, led meget af Gigt og Værk. Han havde hørt, at hvis han kunde komme til at sove paa en nyopkastet Grav paa Kirkegaarden, kunde han blive helbredet. Hans voksne Sønner satte Faderen i en Hjulbør og kørte ham op paa Kirke-

gaarden, men aldrig saa snart var Manden kommet til at ligge paa Graven, saa kom der et Spøgelse med et Lagen over sig. Sønerne fik i en Fart læsset deres Fader paa Børen og kørt ham hjem. Da de havde faaet ham ind i Stuen, hlev Hjulbøren trillet frem og tilbage af Spøgelset, og de sagde i Munden paa hverandre: »Hør, hør, nu er han herude,« og de turde knapt være i Huset. Det var i Virkeligheden en bestemt navngiven Mand i Højby o. 1840, der agerede Spøgelse (Peter Rasmussen, f. i H. $\frac{1}{1}$ 1856, HS. 141 f.)

I mange Tilfælde har Spøgeriet den ganske naturlige Forklaring, at tilfældige Dyr har skræmt de Mennesker, som mener at have oplevet Spøgeriet.

Et Par unge Karle gaar en lys Sommernat ude forbi Solaas og hører nær et Gærde ved Skoven noget springe op med et forfærdeligt Skrig. Da de stod oppe paa Gærdet, stod Dyret nede i Gærdegrøften og vilde ikke tid af Stedet, men gav sig til at skrigе og skraale. De mente begge, at det var noget særegent, som havde mødt dem. Der skulde i gamle Dage være begravet en Kniplingskræmmer i Solaas, efter at han var blevet myrdet og plyndret (Hm. Niels Eriksen, T. Lyng, f. $\frac{19}{6}$ 1857, egen Oplevelse sammen med Karlen Niels Mortensen fra Overby Lyng, HS. 145). Hans Madmoder, Skomagerkonen Marie Larsen i E.'s Broder blev skræmt under Jagt paa Solaas af noget, der lignede et Dyr, først en Hare, saa en Ræv og derefter vistnok en Grævling. Han prøver at skyde, men Bøssen klikker. Da kan kom udenfor Skoven, var Bøssen god nok. Da han kom hjem i Lyset, blev han syg og dør kort efter (HS. 144).

Ved Kirkeleddet mellem Ebbeløkke og Lumbsaas skulde der spøge en graa So. Der er ogsaa dem, der mener, at de har set en So med Lænke der (HS. 151). Der fortælles ogsaa om en Pige med Øgenavnet Jomfru Futlaar, at hun skulde gaa igen i Skikkelse af en So, og der var noget om, at hun stod i Forbindelse med den graa So ved Kirkeleddet (Hm. Jens Pedersen i T., 1865—1929, GN. 1915).

Da N. N. og hans Kone tog fra Gaarden i Stenstrup, saa Meddeleren en vældig stor Hund, saa stor som en Kalv, staa paa Møddingen. Der var gjort falsk Ed engang i Gaarden (GN. 1911, Stine Hansen, f. $\frac{19}{6}$ 1831, efter sin Mand, Parcellist Niels Hansen i Underød, (f. $\frac{20}{10}$ 1823, d. $\frac{28}{12}$ 1903).

Ligesom den gode Kejser i Æventyret »Kejserens nye Klæder« kan indbilde sig selv, at han ser Tøj, som ikke er der, af Frygt for, at Folk skulde mene, at han ikke skulde due til sit Embede, saaledes lykkedes det en ung Tjenestepige at se en Engel i en Kostald i Højby, fordi hun gerne vil være og regnes for at være en uskyldig Pige.

»Paa en gammel Gaard i Højby,« fortæller en Højskolepige, »skal der hver Aften paa en bestemt Tid gaa en Engel gennem Kostalden. Engelen har gaaet der altid og gaar der endnu, men det er kun uskyldige Mennesker, der kan se den. Deraf kan Husbonden vide, om det er uskyldige eller syndige Mennesker, han har til at tjene sig. En gammel Kone tjente i sin Ungdom i denne Gaard. Den første Aften, hun var der, kunde hun ikke se Engelen, men da hun fik at vide, at det kun var de uskyldige Mennesker, der kunde se Engelen, kunde hun godt næste Aften se Engelen og hver Aften, mens hun tjente i Gaarden (Petra Sørensen 1913).

HJEMMETS VÆTTER.

(DE UNDERJORDISKE OG NISSERNE.)

De under Gaardene og Husene boende Vætter spiller en meget ringe Rolle i Højby Sogns Sagnoverlevering.

I en Gaard i Ebbeløkke var Brødkniven bleven borte. Gaardkonen søgte og ledte og gav Spørgsmaal paa Spørgsmaal, om ingen havde haft eller set den, men Svaret var Nej. »Naa saaledes,« sagde Konen, »de underjordiske har altsaa laant den.« Der blev saa ikke talt mere om den Ting. Efter nogen Tids Forløb flyttede man en Kiste, og bag den fandt man Kniven. »Naa, saa har de underjordiske brunget den igen,« udbød Bondekonen straks (HS. 305 Stine Anders Jensens i L., f. ²³/₁₂ 1852, efter gamle Folk, der har tjent i E.).

Lagde man om Aftenen ikke Rokkesnoren ind i den rette Tridse, saa spandt de underjordiske om Natten. En havde hørt, at de spandt, og sagde: »Spind et Nøgle til mig med.« Om Morgenen laa der et stort Nøgle (LA. 412, Hm. Peder Larsen i H., 1835—1914). Hos Mads Olsen i Gudmindrup spandt Rokken af sig selv om Natten. Meddelerens Bedstemoder laa engang i Øverstestuen, vaagnede op og saa, at Hjulet paa Rokken løb rundt. Ogsaa hans Bedstefader, der som Karl i Gaarden havde ligget syg i Øverstestuen, saa Rokkehjulet løbe rundt. Det var maanelyst, paastod han, saa han kunde ikke tage fejl (Hm. Kr. Jensen i L., f. 1888, HS. 200, sml. S. 166).

Det kendte Vandresagn om de underjordiskes Bryllup kendes stedfæstet til en Gaard i Gudmindrup.

En lille underjordisk Pige laaner Skeer til Bryllupet af Gaardkonen, og raader hende til at vende Stuebordet paa tværs, saa vilde hun kunne se Bryllupet. Brudfølget skred frem over Bordet, mens Manden og hans Folk spiste. En halt Skrædder i Følget kom for Skade til at vælte Ærtedefadet. Manden blev vred, men Konen lo, nu havde hun jo set, hvorledes det gik til (HS. 274).

De især i Jylland og paa Fyn saa folkeyndede danske *Nisser* har i ældre Tid sikkert været kendt meget mere i Højby Sogns Overlevering, end Tilfældet er nu.

Hvad der nu kendes, er væsentlig kun et Sagn fra Klint, om Niels Hansens Oldefader, o. 1720, der ønskede sig en Nisse. I det samme

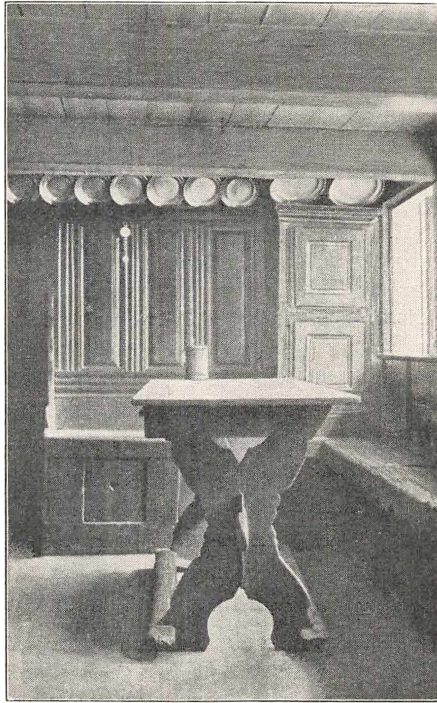

Fig. 75. Hans Nielsens Stue i Klint.
(Fot. i DFS. af H. Grüner Nielsen 1915).

rumsterer det paa Loftet, og Konen nøder Manden til at gaa op paa Loftet og fordrive Nissen ved at stikke en gammel Hirschfænger ind ved Lejer og Sparrer (LA. 372). Niels Larsen, f. ²⁴/₇ 1826, d. ³⁰/₆ 1909, i Ebbeløkke (Matr. 7 a), havde som Barn set Nissen genne Gæssene fra Overby Lyng ind paa Højby Sogns Omraade, hvor de hørte hjemme, for at Ræven, der boede Vest for Knartens Banke (S. 90), ikke skulde tage dem. (Døtrene Cecilie og Lavrine Larsen, T. Gr. 1913).

OVERNATURLIGE OPLEVELSER
AF UBESTEMT KARAKTER.

Vi har jevnlig i det foregaaende omtalt overnaturlige Oplevelser knyttet til bestemte Naturgenstande (S. 76) eller Kulturmindesmærker (S. 90) eller til bestemte navngivne Menneskers Gengangeri (S. 163), vi skal nu afslutte med nogle Beretninger om overnaturlige Oplevelser af mere individuelt, utraditionelt Præg, end det hidtil har været Tilfældet, selv om ogsaa disse Oplevelser har nær Tilknytning til Sognets gamle Sagnverden og Folketro.

Niels Larsen i Ebbeløkke, f. ²⁴/₇ 1826, d. ³⁰/₆ 1909, havde en Aften paa Hjemvejen fra Nykøbing i Hulvejen set tre Damer staa ved Vejgrøften, den ene Hovedet højere end den anden med langt udslaaet Haar. De saa ud som Moder og Døtre. De vinker ad ham, idet de nejer eller gynger op og ned med Kroppen. Saa ser han, at der lige op til hans Fødder staar en »Laaenfas« med Tophue og langt Skæg, sortagtig og haarrig. Han giver sig til at læse udenad af Bibelen og naar endelig at blive fri for Puslingen og de tre Fruentimmere, da han beslutter sig til at gaa hjemad i Guds Navn. Hans Kone mente, at det var den onde, han havde set, Djævelen, som med Guld og Velgerning vilde friste den fattige til at vige af fra Guds Vej (Cecilie og Lavrine Larsen, S. 90, T. Gr. 1913).

Hvad enten nu Niels Larsens Syner skyldtes Fuldskab, som Folk ymtede om, eller af andre Grunde, saa er de paa-virkede af Hjemstavnens Forestillinger om Ellefolk (S. 82) og om Højenes Troldfolk (S. 90). Om Trolde fortælles der i følgende Optegnelser. Sml. S. 77 f. o.

Skrædder Peder Larsen i Tengslemark fortalte, at han havde ligget ved Siden af en Trold. Han gik rundt med sin Broder Henrik at sy. En Nat sov de i Kammeret bag ved Rullestuen. De vaagner op, og Henrik spørger sin Broder, om han ikke kan høre Troldene rulle. Nu hørte de det begge to, og for Peder Larsen var det derefter, ligesom der kom nogen og lagde sig ved Siden af ham (Sønnesønnen Jens Pedersen i T., f. ²⁶/₆ 1865, d. ²³/₁₁ 1929).

Havde man faaet en Trold med op at køre, saa Hestene slæbte forskrækkeligt, skulde man staa af og kigge imellem Hestens Hovedstol og dens Hoved, saa kunde man se Trolden. En skulde saa lade Vandet paa den Del af Undervognen, som kaldes Vædderen. Man kunde ogsaa tage det ene Hjul af Vognen, saa skulde Trolden jo løbe og bære Vognen. (Jørgen Pedersen, f. ¹⁷/₁₂ 1834, d. ²⁷/₄ 1916, GN. 1911, sml. S. 144).

Den overnaturlige, for Meddeleren mystiske Oplevelse kan ogsaa bestaa af en Hørehallucination, der opfattes som et Varsel.

Smedekonon Stine Nielsen i Nyrup, f. 1844, fortæller, at hun engang gik i sit Hus i Nyrup, og det var, ligesom hun hørte en kendt Mandsstemme kalde paa sig: »Stine, vil du ikke komme ned til os, for nu dør Laurine!« Stine svarede ikke, men i det samme hørte hun hans Røst igen. Denne Gang kom Lyden som fra Smededøren: »Kommer du ikke, Stine?« Heller ikke nu svarede Stine, men hun sagde i det samme til sine Børn: »Jeg gaar straks ned til Niels Ibsens, for nu dør Laurine.« Da hun kom derned, var Laurine lige død (²⁷/₃ 1891, 32 Aar gl.). Naar Stine ikke svarede, var det, fordi hendes Moder, Karen, havde sagt hende, at skulde hun nogensinde høre en saadan Kalden, uden at se nogen, maatte hun ikke svare noget, for saa fik man en Sygdom paa Halsen, det havde Moderen erfaret. Stine Nielsen fortæller ogsaa, at hun i sin Ungdom tjente hos Anders Hansen i Lumbsaas. Der var en Bindehund i hver en Port. Disse Hunde blev saa slemme til at tude Aften og Nat i nogle Uger. Saa døde der en lille Pige, Anders Hansens Datter. Hundene holdt saa op med at tude en fjorten Dages Tid. Saa begyndte de igen i i nogle Uger, saa døde Farfaderen, Hans Andersen (o. 1865), og da han var død, tav Hundene (HS. 256 og 257).

UKENDTE SAGN I HØJBY SOGN.

Jeg har nu fremlagt Højby Sogns Sagnoverlevering, saaledes som vi kender den fra forskellige trykte og utrykte Kilder lige fra 1691 til 1933, og vi har kunnet faa et Overblik over, hvad der kendes af Sagnoverlevering, ikke mindst fra Nutidens Overlevering, trofast og omhyggeligt optegnet af Højby Sogns historiske Samfund og alle de mange Medarbejdere (sml. Fig. 76). Lad mig slutte denne Oversigt med ganske kort at gøre opmærksom paa, hvad vi *ikke* har fundet i Højby Sogns Sagnoverlevering af typisk dansk Sagnstof fra Landets forskellige Egne.

Jyderne vil i Højbys Sagnoverlevering savne de typiske jyske Forvarselssagn, Sagnene om, at mærkelige og indgribende Begivenheder varsles ved forud at ske i Indbildningens og Synernes Verden, ganske paa samme Maade, som de efter kortere eller længere Tids Forløb skal ske i Virkelighedens Verden. Disse Sagn hører til Sjældenhederne paa Sjælland, og det er derfor ikke underligt, at vi ikke møder dem i Højby. Her maa vi nøjes med Fjærnvirkningssagn af al-

mindelig sjællandsk Type, eller sjællandsk Varselstro (S. 167). Vi mangler i Højby Sogns Sagnoverlevering den typisk jyske Sagnforestilling, at Heksen er i Stand til at forvandle sig til Hare, for i den Skikkelse at gøre sine Fjender Skade. Vi faar da ikke heller Sagn om, at Heksen vælter sig i sit Blod, nøjagtig i samme Øjeblik, som vedkommende Heksehare bliver ramt af en Sølvkugle. Vi mangler de typiske jyske hovedløse Heste, der gør Vadestederne over Aerne og Vandløbene usikre. Vi mangler de typiske jyske Skattegraversagn, hvor Højens Vætter værger deres Skatte ved Blændværk og Koglerier, naar de f. Eks. ved paa Skrømt at vise Hjembyen i Brand, faar Skattegraverne til at ile hjem for at redde, hvad reddes kan. De vender tilbage til Højen fra »Branden« for at opdage, at Skatten imens er sunket i Jorden.

Fynboerne vil ligesom Østjyderne savne Sagn om kirkevogtende, dødsvarslende Dyr. Vi har ingen fynske »Kirkelam«, og ogsaa Gravso og Helhest glimrer ved deres Fraværelse. »Fynshovedmand« og »Palle Jæger« er ukendte Væsener, saa vel som Nordjydernes »Vojsnjæger« og Lolliker og Falstringers »Goen«. Ofre af det sidste Neg som til Goen og den mønske Klintekonge kendes slet ikke i Højby Sogn knyttet til Kong Volmer, der her ligesom i Nordsjælland og Sydsjælland optræder i Odinsjægerens Sted. Mønboere og Stevnsboer vil savne Sagn om, at Klintekongen i Klint Bakker (Fig. 43) forsvarer Landet imod fremmede Fjender, og endnu mere vil Bornholmerne savne deres hjemlige og ældgamle Landvætte-sagn, om hvorledes de underjordiske hindrer Svenske og Eng-lændere i at betræde Landet. De natlige Øvelser, som det bornholmske Underjordsfolk under Ledelse af deres Konge eller af bornholmske Storbønder foretager for at være rede, naar Landet Bornholm trues af Fjender, kendes derfor slet ikke i Højby Sogn. (Sml. S. 140 f.).

Men selv Sjællændere fra andre Egne af Øen vil savne forskelligt i Højby Sogns Overlevering. Stevnsboerne, som forøvrigt ogsaa Bornholmerne, vil savne, at Klintekongen ikke optræder som den, der hindrer Danskerkongen i at betræde Højby Sogn eller Odsherred, det gør dog den skelskørse Klintekonge og Ellekongen i det sydlige Odsherred. Vestsjællændere vil savne Sagnene om Natjægeren og Fortællingerne

om, hvorledes bestemte Mennesker ved Nattetid har holdt Nattejægerens vilde Hunde. Sydsjællænderne vil savne, at Kong Volmer ikke i Odsherred forfølger de menneskeslugende, kvindelige Skovtrolde med deres Hængebryster, de saakaldte Slattenlangpatter. Nordsjællænderne vil savne deres mange Strandvaskersagn, deres nationale Sagn om Holger Danske og om Kongens Tanke, hvor nær Højby-Sagntypen iøvrigt

Fig. 76. Aftægtsmand Lars Sørensen i Lumsaas, 1833—1915.
(Efter Fotografi i Stenstrup Musæum).

staar Nordsjælland, som Højby-Overleveringen er stærkere paavirket af end af Kærnesjællands Overlevering med de kraftige Højbrudssagn (S. 86).

Selv om vi saaledes maa mangle mangt og meget i den rige Højby-Overlevering af særdanske Sagnforestillinger, saa har vi dog alligevel Vidnesbyrd om, at Højby i gamle Dage ikke laa afsides i Landet, saadan som det nu kan synes, men at det laa ganske nær det danske Riges Fællestingsted, Isørettinget. Vi træffer Glimt af sønderjysk og nørrejysk Sagntype i Højby Sogn, som man ellers ikke plejer at træffe paa Sjælland, saaledes den typiske sønderjyske Forestilling om, at Ilden er sat hen i et Træ i Gaardens Nærhed, og at Gaarden

ikke kan brænde, saalænge dette Træ holdes ubeskadiget (S. 81). Vi har en Flig af de nørrejske Svend Feldingsagn (S. 72), vi har en Rest af de Kongeløsningsagn, der synes at have deres Tyngdepunkt i Jylland, især i Silkeborgegnen (S. 82). Indflydelse fra Skaane og Nordsjælland finder vi i Sagnet om St. Karens Kildes Tilblivelse (S. 78). Indflydelse fra det gamle Sverrig gennem Halland (?) i Skattegraversagnet om Snekkebjærg (S. 88, sml. S. 75). Omvendt har, hvis jeg har Ret i min Opfattelse, Højby-Overleveringen ogsaa øvet stærk Indflydelse udadtil, idet Sagnet om Hr. Ebbes Døtre har sit Hjemsted og sit Spredningspunkt i Højby Sogn. Om dette mit Synspunkt er afgørende rigtigt, vil Fremtiden vise. Jeg kan i al Fald pege paa, at Hævntanken præger Højby Sogns Gengangersagn noget stærkere, end det ellers plejer at være Tilfældet i dansk Overlevering. Sagnet om de krænkede Jomfruers blodige Hævn vil saaledes i det mindste have Betingelser for at kunne gro frem i Højbys Jord.

TILLÆG.

Der findes endnu en Opskrift af Sagnet om Hr. Ebbes Døtre, optegnet $\frac{2}{3}$ 1933 af Laur. Jensen efter Smedeenke Sofie Rasmussen, f. i Højby o. 1853. Sagnet er paavirket af Syv. Paa Burø ved Højby Sø boede en Herremand Ebbe, der havde to Døtre. Da Herremanden skulde rejse bort, byggede han Jomfruborgen i Højby Sø, for at Døtrene skulde have et sikkert Tilflugtsted, mens han var borte. I Jakob Larsens Gaard, som fra gammel Tid har været noget mere end en almindelig Bondegård, boede en Frue og hendes to Sønner. Denne Frue opfordrer sine Sønner til at forføre de to Jomfruer (sml. S. 107). I en mørk Nat hørte Jomfruerne Nødraab fra Søen. Da de tror, at det er skibbrudne, hejser de en Kurv ned, og Fruens to Sønner kom saaledes ind til Jomfruerne og voldtog dem. Ved Julemessen i Højby Kirke tog Jomfruerne Vaaben med og stak deres Voldsmænd ihjel. Den ene blev stukket ihjel ved Alterets nordre Side, den anden i Vaabenhuset (HS. 355).

Et andet forsinket Sagn kan ogsaa meddeles her: I Kvæppestens Tid var Kvæget i Sonnerup uddød paa nær en Kalv. Den fodrede man med Øllebrød for dog at faa den bevaret. Man samlede og bad, men man gjorde ogsaa en anden Ting. Man havde hørt, det var godt at skaffe *ny Ild*, og det gjorde man ved at arbejde med en Pind i andet Træ, saa længe indtil man fik Ild (HS. 357, Gk. Kristiane Nielsdatter, f. $\frac{26}{4}$ 1829, So. Matr. 2, d. $\frac{8}{9}$ 1902, til LJ. og Peter Andreasen, So. Matr. 6, f. $\frac{21}{9}$ 1876).

FORTEGNELSE OVER DANSKE SOGNE,
HVORFRA DER KENDES
FAA ELLER INGEN FOLKESAGN.

FRA ikke faa danske Sogne, som fra det lige gennemgaaede Højby Sogn i Odsherred, kendes et stort Antal Folkesagn fra trykte og utrykte Kilder, foruden naturligvis Folkeminder af anden Art: Folkedigtning, Folketro, Optegnelser om Folkelivet i Højtid og Dagligskik osv. Fra andre danske Sogne kendes saa godt som ingen Folkesagn, lige saa lidt som Folkeminder af anden Art. Dansk Folkemindesamlings Medarbejder, cand. mag. Frk. *Inger Margrethe Boberg*, har udarbejdet en Fortegnelse over de Sogne i det nuværende Danmark, hvorfra der i trykte og utrykte Kilder kendes *højest to Folkesagn*. I de med kursiveret Tryk trykte Sognavne kendes endnu ingen Folkesagn, hverken fra trykte eller utrykte Kilder. Dansk Folkemindesamling agter i den følgende Tid at gøre disse, her nævnte Sogne til Genstand for sin særlige Opmærksomhed og beder derfor Medlemmerne af Danmarks Folkeminder og alle de, hvem ellers denne Sognefortegnelse kommer for Øje, om enten selv at paatage sig Indsamlingen og Optegnelsen af Folkesagn og naturligvis ogsaa andre Folkeminder fra et eller flere af paagældende forsømte Sogne, eller at opgive Dansk Folkemindesamling Adresser paa den mest fortidskyndige Mand eller Kvinde i et af disse Sogne, for at vi selv direkte kan henvende os til vedkommende og søge at opnaa, at han eller hun indvilliger i, som Dansk Folkemindesamlings Medarbejder, at optegne Folkesagn og andre Folkeminder fra paagældende Sogn, saa at det paa tilfredsstillende Maade kan blive repræsenteret i Dansk Folkemindesamling mellem de andre danske Sogne.

Naar et Sogn ikke er nævnt i nedenstaaende Fortegnelse, betyder det dog ingenlunde, at der ingen Indsamling behøves i netop dette Sogn, det betyder i Virkeligheden kun, at der fra dette Sogn kendes *mindst tre* Folkesagn fra trykte eller utrykte Kilder. Ogsaa fra disse, ikke her nævnte, Sogne vil vi meget gerne have Tilbud om Medarbejderskab eller Oplysning om, hvem man regner for den mest fortidskyndige eller historisk interesserede Mand eller Kvinde i Sognet, for at en Indsamling kan blive sat i Værk, hvor det særlig tiltrænges.

Fra følgende danske Landsogne kender vi altsaa i Dansk Folkemindesamling *højst to* Sagnoptegnelser fra trykt eller utrykt Kilde (anført efter Rækkefølgen i Traps Danmark med Angivelse af Sognets Nummer i DFS. topografiske System):

I Frederiksborg Amt gælder det: 26 Mårum, 28 Valby, 63 Lille-rød, 71 Sigerlevvester, 73 Udesundby, 81 Snodstrup, 84 Vekso.

I Københavns Amt: 115 Hvidovre, 117 *Rødovre*, 119 Herlev, 132 Brøndbyøster, 135 Herstedvester, 138 Ishøj, 154 St. Jørgensbjerg, 158 Glim, 163 Kirkerup, 171 *Ovsted*, 176 Kidserup, 182 Lyndby, 199 Havdrup, 201 Solrød, 211 Rorup, 215 Daastrup, 217 Kimmerslev.

I Holbæk Amt: 234 Kvandløse, 274 Frydendal, 282 Hallenslev, 285 *Skellebjerg*, 287 Solbjerg, 317 Agnsø.

I Sorø Amt: 375 Fjenneslev, 397 *Jydstrup*, 401 Kværkeby, 402 *Nordrup*, 403 *Farringløse*, 405 *Høm*, 408 Terslev, 409 Ørslev, 411 Haslev, 412 Frerslev, 445 Fårdrup, 449 Hårslev, 451 Tingjellinge, 472 Haldagerlille, 473 *Krummerup*, 484 Fodby.

I Præstø Amt: 505 Gørslev, 507 Sædder, 514 *Vråby*, 546 *Hylleholt*, 551 Ø. Egede, 568 Glumsø, 572 Tyvelse, 573 Sandby, 574 Vrangstrup, 589 Lundby, 592 Sværdborg, 628 Nyord.

I Maribo Amt: 711 Vestenskov, 713 Arninge, 714 Dannemarre, 716 Gloslunde, 717 Græshave, 721 Søllested, 752 Tågerup, 765 Vejleby, 766 Hillested, 785 *Tårs*, 816 Nr. Alslev, 819 Brarup.

I Odense Amt: 884 Allerup, 906 *Birkende*, 991 Bågå, 996 Holevad, 1003 Orte.

I Svendborg Amt: 1073 V. Hæsinge, 1113 Bovense, 1131 Årslev 1148 Hov.

I Hjørring Amt: 1195 Hirsholmene, 1245 Vejby.

I Tisted Amt: 1323 Arup, 1333 Vigsø, 1373 Hørsted, 1381 Visby, 1424 Blidstrup, 1442 Alsted, 1443 S. Dråby, 1446 *Jørsby*.

I Ålborg Amt: 1487 Nøvling, 1488 *Romdrup*, 1491 Storvorde, 1492 Sejlflod, 1494 Lillevorde, 1573 Flejsborg.

I Viborg Amt: 1635 Hindborg, 1716 Testrup, 1718 *Hvilsom*, 1736 *Ravnstrup*, 1745 Bigum, 1784 Grensten, 1838 Torsø.

I Randers Amt: 1861 Snæbum, 1881 Enslev, 1943 Vor, 1944 Estruplund, 1987 Villersø, 1992 Kastbjerg, 2002 Hod, 2006 Albøge, 2011 Fuglslev, 2015 Ebdrup.

I Århus Amt: 2061 Åby, 2067 Tilst, 2069 Lyngby, 2075 Ølsted, 2078 Elev, 2084 Hadsten, 2087 Sabro, 2132 Nølev, 2145 Alrø, 2154 Vitved, 2158 Mesing, 2183 Sporup.

I Vejle Amt: 2265 Ørum, 2272 Klakring, 2282 Torsted, 2289 St. Dalby.

I Ringkøbing Amt: 2562 Bølling.

I Ribe Amt: 2669 Hjarup, 2693 Vejdrup.

I Haderslev Amt: 3019 Åstrup, 3022 Bjærning, 3032 Aller, 3034 Christiansfeld.

I Tønder Amt: 3109 Ikast, 3133 Ravsted.

I Åbenrå Amt: 3201 Bedsted, 3227 Gråsten.

Den Mand eller Kvinde, som vil gøre danske Folkemindsamling den store Tjeneste at overtage Indsamlingen af Folkesagn i disse, af alle de tidligere Indsamlinger forsømt Sogne, bør læse Afhandlingen om Højby Sogns Folkesagn igennem og spørge paa Grundlag af denne Afhandling, om der findes tilsvarende eller afvigende Sagn i paagældende Sogn *om Sognets Natur- og Kulturmindesmærker*, (naturlige Bakker, Søer, Aaer, Kilder, Stene, Træer, Stendysser, Jættestuer, Gravhøje, Stendynger, Kirker, Voldsteder, Herregaarde, Præstegaarde og Bondegaarde), *om Sognets Personer* (Herremænd, Præster, kloge Folk og Hekse, ulykkelige Mennesker, Gengangere) og om større eller mindre *historiske Begivenheder*, der er sket i Sognet. *Personalhistoriske* Oplysninger om Sognets Personer, især kloge Folk og Hekse, er i høj Grad velkomne. Alle Oplysninger om disse Sognes Folketro og Skikke ved Aarets og Livets Fester er ligeledes yderst velkomne, og ligesaa alle Arter af Folkeminder som Viser, Æventyr, Skæmtesagn, Lege, Børnerim, Ordsprog og Gaader samt Oplysninger om Dagligliv.

HANS ELLEKILDE.

SPØRGSMAAL OM FOLKEMINDER.

JULESTUE-LEGE.

V^{ED} *Julestue* forstaas en særlig Forlystelsesform, der i 17. Aarhundrede — altsaa før Turdansenes og Valsenes Tid — var i Brug saavel paa Land som i By, idet baade unge og gamle i Juletiden samledes »til Leg« i stor Stil, og Aften efter Aften, selv paa Høj-Helligdagene, fordrev Tiden med Kærlighedslege (Sanglege, fingeret Vielse), Gemmelege, Gættelege, Behændighedslege, Pantelege, Pantedomme, Efterlignelseslege (ofte som hele Komedier), samt Fremførelse af burleske Figurer (Konge, Bisp, Præst) og Skræmmedyr (Julebuk, Bjørn, Ged, Ræv, Hest). En mere eller mindre direkte Aflægger af de gamle Julestue-Lege, er vel de *Selskabslege*, der i 19. Aarh., overalt i Landet har været i Brug blandt Ungdommen ved private Smaagilder. Allerede o. 1800 findes under Indflydelse af tysk Pædagogik (Gutsmuth: *Spiele* 1796 o. l.) trykte danske Bøger med vidtløftige Anvisninger paa Udførelse af Bevægelses- og Morskabslege, Pantelege og Pantedomme.

Det foreliggende Stof om Julelege, dels fra ældre Kilder og dels fra Nutidsoverleveringen (særlig H. F. Feilberg, E. Tang Kristensen og S. Tvermose Thyregod har her gjort et betydeligt Indsamlingsarbejde), er alt i alt langt fra fuldstændigt, saa en virkelig *Ny-Indsamling Landet over om gamle Julelege i Nutidsoverleveringen* vil kunne blive af videnskabelig Betydning, især naar der ikke blot skaffes Oplysning om Julelegens Navn, og Egnen hvor paagældende Leg leges, men ogsaa gives den udførligst mulige Beskrivelse af Legeudførelsen. Er der Sang til Legen, ønskes Melodien.

Først henledes Opmærksomheden paa Levninger af *Julestuernes Skræmmeuhyrer*. Enhver Oplysning har her Interesse, f. Eks. om Julebuk som Halmdukke, Julebuk udført af enkelt Karl eller af to Karle (bag hinanden eller med Ansigtet hver sin Vej), Julevætte, Hvegehors, Kvæghors, Hvide-Hest (-Mær),

Bjørn, Ged, Ræv, Stork m. m. Kendes et Uhyre, der stjæler Børn og putter dem i en Pose? Kendes Konge, Julebisp og Præst i Jule-Legene?

Det vil langt fra være usandsynligt, at der ved Indsamling af Nutidsoverleveringen kan skaffes Oplysning om følgende *Julestue-Lege*, der uden mindste Meddelelse om Legeudførelse nævnes i det 18. Aarhundredes Litteratur:

1) Barn i min Sæk; 2) Karve Tobak; 3) Bryde Rose; 4) »Stat op Torne og lad Rosen sidde«; 5) »Sankt Bents Gilde«; 6) Gaasen brændes; 7) Gaasepluk; 8) »Slaa Henning«; 9) [springe?] Raa (Daa); 10) »Barn i mit Skød, lig her saa blød«; 11) fæste Gaarde; 12) Faa Sorte Knud som Morgengave; 13) Sætte op sin (høje) Hat for (Mette); 14) Klappe (snappe) Kokken paa Række (∴ Hanen paa Bjælke); 15) Bede til Finkens Barsel; 16) Dyle Hjul (begynder som Kredsdans!); 17) Haspeleg; 18) Stikke en Gaas; Hverve Gaas; 19) Staa paa den brede Sten; 20) Male Sennep; 21) Pusle i Bænk og Kryb i Træ (Leg med Nødder); 22) Jeg bær [stor Kærlighed] for den, jeg har saa kær; 23) Gange til Brudescng; 24) Bøde Sække bære hjem.

Opmærksomheden henledes derfor paa ovenstaaende Liste, og den mindste Meddelelse, der kan tjene til Opklaring af disse Lege, vil blive modtaget med Tak.

Alle Oplysninger om Jule-Lege i det hele, bedes snarest mulig indsendt til Dansk Folkemindesamling, Det kgl. Bibliotek, København, K. De vil komme til Anvendelse i et Arbejde om danske Julestuer og Julestuelege paa Holbergs Tid, som jeg har under Forberedelse.

H. GRÜNER NIELSEN.

FOLKETRO OG FOLKESKIK OM SAANING.

Mens vi ved ret god Besked om de Skikke, der knytter sig til Høsten, saa ved vi forholdsvis lidt om de Skikke og den Folketro, der knytter sig til Saaningen. Lad mig her anføre de Skikke, vi kender fra Højby i Odsherred, og bede Læserne oplyse om, om tilsvarende eller afvigende Skikke har været kendt i Landets andre Sogne.

En Gaardmand i Tengslemark plejede, før han saaede sin Sæd, at saa en Skuffe Ildgløder, for derved at kyse eller fordrive Troldtøjet.

En Gaardmand i Lumbsaas tog, naar han begyndte at saa Sæd, nogle Svovlstikker, som han tændte og kastede ud med den første Haandfuld Sæd.

Fig. 77. Sædemand i Lumbsaas. I Baggrunden ses Odden.
(J. S. Møller, Fester og Højtider II 1931, S. 46).

En Gaardmand i Ebbeløkke udtalte ved Saaningens Begyndelse, idet han saa henimod Spurvvene: »Kommer de, kommer *det* ikke, kommer de ikke, saa kommer *det*.«

Kristoffer Nielsens Fader i Lumbsaas begyndte altid at saa i »Faderen, Sønnen og den hellige Aands Navn«, idet han ved første Udkast af Sæden sagde: »I Faderens«, ved det andet »i Sønnens«, og ved det tredie »I den hellige Aands Navn«, og han paalagde altid sin Søn at begynde Saaningen paa samme Maade.

Paa Møn kendes den mærkelige Tro, at man for at faa god Høst, skulde lægge tre Korn under Tungen og ikke tale til nogen, mens Arbejdet stod paa. De tre Korn skulde saas bagefter (Borre Sogn).

Kendes der noget til, at der har været holdt et lille Gilde, naar Saaningen var tilendebragt? I Aalebæk paa Møn var det Skik, at naar de var færdige med at saa, skyndte de sig altid hjem og raabte »Harvegrød«. Den, der kom sidst, skulde give Grøden. Den skulde være god, f. Eks. Risengrød med Svesker om.

Jeg tænker engang at samle alle Oplysninger om Tro og Skik, vedrørende Saaning fra dansk Overlevering, til en Afhandling om dette Æmne, og hver eneste Oplysning vil derfor være velkommen.

HANS ELLEKILDE.

DANSK FOLKEMINDESAMLINGS OPTEGNESESPAPIR.

DANSK FOLKEMINDESAMLING beder alle dem, der vil optegne Folkeminder til Dansk Folkemindesamling, enten det saa blot er en enkelt eller nogle faa Optegnelser, eller det er en mere indgaaende Indsamling i et bestemt Sogn, om at henvende sig til Samlingen (Adr. Det Kongelige Bibliothek, København K.) med Anmodning om Tilsendelse af Samlingens Optegnelsespapir, der bliver frit tilsendt paa Forlangende. Vi beder baade de nye Optegnere og vore gode gamle Medarbejdere om saa vidt muligt at rette sig efter følgende Regler for Brugen af vort Optegnelsespapir.

1) Hovedreglen er, at man nøjes med at skrive *een Optegnelse paa hvert Blad Optegnelsespapir*, og at man altsaa tager et nyt Blad Optagelsespapir, naar man gaar over til Optegnelse Nr. 2. Kun hvis Optegnelserne hører til ganske samme Art af Folkeminder og stammer fra ganske samme Hjemsohn, kan man fravige lige nævnte Hovedregel og fortsætte med den nye Optegnelse paa samme Blad. Det er saaledes Tilfældet, naar Optegneren meddeler Ordsprog fra samme Meddeler og fra samme Sogn, eller det gælder om Folketro, meddelt af samme Hjemmelsmand fra samme Sogn. Man bør aldrig under nogen Omstændigheder optegne Folkeminder af forskellig Art paa samme Blad, selv om de er fra samme Meddeler og fra samme Hjemsohn, og man bør heller ikke optegne Folkeminder af samme Art, to Folkesagn f. Eks. paa samme Blad, hvis de er fra forskelligt Sogn, selv om de maaske er fortalt af samme Meddeler. Dansk Folkemindesamling ordner nemlig de indkomne Optegnelsesblade først efter Folkemindets Hovedart: Viser for sig, Æventyr for sig, Sagn og Tro for sig, Rim og Lege for sig, Gaader og Ord-

sprog for sig, Fests Kirk for sig, Meddelelser om Daglivliv for sig osv. Indenfor Sogn og Tro, Fests Kirk og Dagligliv ordnes de enkelte Optegnelser efter Hjemsovn, hvert Sogn for sig, i den Rækkefølge, der findes i Traps Danmark, hvert Sogn med sit eget Sognenummer.

herred ... <i>f. Lielbyerg</i>	efter mundtlig meddelelse af:	
sovn <i>hvi stue</i>	navn <i>Søren Christensen Jensen</i>	
Optegnet 19 72 af <i>Boje Jensen</i>	stand og alder <i>forv. Grundlovs jule 1866</i>	
boende i <i>Snellerg</i>	boende i <i>Ommerstrup</i>	
	meddelelsen fæstet af andre op- lysninger	<i>for de her. begrundet fra hans fødselsaar.</i>

Stenen paa Strømmestensolden.

*Strømmestensolden er et Stenarbejde, - Gælden blev
1872 i Ommerstrup - ved Fooringsvej'en ved end og vesten
Græstebro. Her ved Ujvinden har ligget en meget
stor Sten, "Strømmestenen", kaldet "skalde", fordi
en rig Strømmen blev sløvet i Bjæl her og hær sig
fæstet lig gamle paa Stenen. Denne lev der om:
bort til 1905; men de Strømmen skæbne
Ujv, blev Stenen sløvet i Sjælland*

Fig. 78. Mønsteroptegnelse, formindsket.
(Sml. DFm. 39 S. 426).

2) En anden vigtig Regel er, at Optegneren udfylder Optegnelserbladets Hoved saa nøjagtigt og omhyggeligt som muligt. Paa ovenstaaende Mønsteroptegnelse vil man se et Eksempel paa en rigtig Udfyldning af »Hovedet«, som vi vil bede alle Optegnere tage til Forbillede. Vi gør udtrykkelig opmærksom paa, at det er Folkemindets Hjemsted, det gælder om at bestemme i de to Rubrikker Herred og Sogn til venstre, ikke derimod Optegnerens private Bosted. I det givne Eksempel er Folkemindets Hjemsted, som det ganske rigtigt er

angivet af Optegneren, Ø. Lisbjerg Herred, Mørke Sogn, mens Optegnerens eget Bosted er Mellerup Sogn i Støvring Herred ved Randers Fjord. Folkemindets Hjemsted bestemmes ofte af det i Folkemindet givne Stedfæste, i dette Tilfælde altsaa Kræmmerstenen paa Ommestrup Matr. 7, der ligger i Mørke Sogn. Men det hænder ret ofte, at Folkemindet ikke har noget saadant afgjort Stedfæste, og da er det af særlig Vigtighed, at Rubrikken »Meddelerens Fødested eller andre Oplysninger om ham«, er udfyldt paa en fornuftig Maade. Man bør altid saa vidt muligt opgive sin Meddelers Navn. Ønsker man ved en senere Offentliggørelse af Stoffet, at Hjemmelsmanden eller ens eget Navn *bliver fortiet*, bedes det udtrykkeligt bemærket i lige nævnte Rubrik, ligesaa hvis Optegnelsen ikke maa offentliggøres. Kan man ikke opgive Hjemmelsmand, bør man opgive *sit eget Bosted* nøjagtigt, og ikke, som unge Højskolepiger ynder det, i Stedet for deres Hjem sogn opgive Pastoratets Navn, saa kan vi selv om at finde ud af, hvilket af de to eller maaske tre Sogne i Pastoratet, de selv og deres Optegnelse hører hjemme i.

3) Den egentlige Optegnelse bør som i det her viste Mønster-eksempel begynde umiddelbart under »Hovedet«. Overskriften bør staa som Gaardejer *Aage Sørensen* anbringer den, lige over sin Optegnelse og aldrig, som nogle Optegnere ynder det, ovenover selve Hovedet. Denne Plads har Dansk Folkemindesamling selv Brug for til Anbringelse af Sognenummer og kort Indholdsangivelse. Hvis Optegnelsen ikke kan rummes paa Forsiden, fortsætter man paa Bagsiden (ikke som mange gør det paa nyt Blad), og hvis Optegnelsen er saa udførlig, at den ikke kan staa paa Optegnelserbladets Forside og Bagside, fortsætter man paa Forsiden af et nyt Blad Optegnelserpapir, hvis Hoved man udfylder som Hovedet paa 1ste Blad.

4) Vi forlanger ikke Skønskrift af vore Optegnere, og vi forlanger ikke heller fejlfri Retskrivning. Mange af Samlingens bedste Optegnere skriver, som man siger, en farlig Klo og er ganske usikre i deres Retskrivning. Det er selvfølgelig noget ganske uvæsentligt. Det væsentlige er, at Optegnerne ærligt og redeligt, paalideligt og samvittighedsfuldt meddeler, hvad deres Hjemmelsmænd har fortalt, uden selv at »digte« noget mærkværdigt til eller søge at forskønne den

jævne folkelige Fortælling ved forlorne opstyltede Romanfraser o. dsl. Det er Optegnelsens Paalidelighed, det kommer an paa, ikke derimod paa dens større eller mindre Skønhedsværdi. Optegnerne bør saa vidt muligt ved direkte Forespørgsel sikre sig, at Meddelerne ikke har deres Fortællinger fra Bøger eller Blade, men har hørt det mundtligt af deres Forfædre igen. Optegnerne bør ikke selv meddele noget som mundtlig Overlevering, de kun kender fra trykt Kilde. I saa Fald bør det udtrykkeligt nævnes, fra hvilket Blad eller Bog, Optegnelsen stammer. En saadan Henvisning til Dagblad eller lidet kendt Tryk har ogsaa sin Værdi for Dansk Folkemindsamling.

Ved at overholde disse Regler for den rette Anvendelse af Dansk Folkemindsamlings Optegnelsespapir vil vore gamle og nye Medarbejdere i høj Grad lette Ordningsarbejdet for os af de indkomne Optegnelsesblade, og de vil paa bedst mulige Maade øge deres egne Optegnelsers videnskabelige Værdi og Virkekraft. Denne Virkekraft er efter vor Opfattelse ubetinget størst, naar hvert Optegnelsesblad straks fra først af kan henlægges i den Kapsel, hvor det efter sin Art hører hjemme, og det indenfor hver Kapsel let kan findes paa sit Hjemsojns Sognenummer, saaledes som Tanken er med det af *Axel Olrik* skabte Ordningssystem i Dansk Folkemindsamling, hvis Maal er, at hvert enkelt dansk Sogn skal være repræsenteret i Dansk Folkemindsamling med de bedst mulige Folkemindeoptegnelser fra vedkommende Sogn.

DANSK FOLKEMINDESAMLINGS SAMLINGER.

DANSK FOLKEMINDESAMLING består af fem Hovedsamlinger: *Svend Grundtvigs Samling* (DFS. 1—196), se Festskrift til Feilberg 1911 S. 474; Dansk Folkemindesamlings egne voksende Samlinger, oprettet i 1906 (DFS. 1901/1—143, se Festskrift til Feilberg S. 475—476; *Axel Otriks Samlinger* (DFS. 1917/3—137), sml. DFm. 23, Indl.; *H. F. Feilbergs Samlinger* (DFS. 1922/1—135), se den tyske Fortegnelse i Folklore Fellows Communications 85 S. 223—226; endelig *Evald Tang Kristensens Samlinger* (DFS. 1929/1—159). Desuden en Række mindre Samlinger, ordnet efter Indkomstaar og efter Nummer indenfor Indkomstaaret. En Del af disse mindre Samlinger er allerede anført i Festskrift til Feilberg 1911 S. 474 og 476. Vi anfører her alle navngivne Samlinger, yngre end 1911, der ikke tilhører de nævnte Hovedsamlinger, omordnet efter Ophavsmandens Navn, med Angivelse af Samlingens Indhold og Katalognummer.

Lars Andersen, Høve: Folkeminder fra Odsherred (1912/1).

Kantor *W. Barbieri: Melodibog, Selskabssange (1920/5); Pastor Jens Bay: Beskrivelse over Qvong og Lyhne Sogne 1767 (1929/113); Købmand H. Bennelzen: Erindringer fra Nordslesvig (1928/3); Lærer L. N. Bertelsen: Ordsprog (1929/94): Skoleinspektør N. P. Bjerregaard, Skive: Ordsprog fra Gerlev Sogn ved Randers (1914/2); Højskoleforstander Chr. Båge: Papirer vedrørende Dansk Folkemindesamfund 1883—89 (1915/2, sml. 1929/9).*

Lærer *Nis Jenssen Christiansen, Mejlbye: Optegnelsesbøger 1812—15 (1929/112).*

Fhv. Lærer *S. Ditlevsen, Snedsted: Folkeminder, især fra Thy og Mors (1933/1); F. Dyrhlund: Tatere og Natmandsfolk i Danmark, Trykmanuskript (1932/1).*

Hans Ellekilde: Systematiske Udtogssamlinger vedrørende Nordiske Folkesagn og Folketro, som Forarbejder til »Nordens Gudeverden«.

Kunstmaler *Achton Friis: 697 fotografiske Film og Fortegnelse over dem, delvis benyttet i »De Danskes Øer«, 1926—28 (1929/162); Por-*

trætter af Folketyper, Haandtegninger, for Størstedelen benyttet i »De Danskes Øer« (1929/163).

Percy Grainger: Grammofonplader, engelske Folkeviser, sunget af Archer Taylor (1926/2); Forfatter *Thorkild Gravlund*: Optegnelser om dansk Folkekarakter (1912/3), Fotografier af Folketyper, benyttet i Dansk Folkekarakter 1919 (1920/1); Kontorbestyrer *Jørgen Gry*, Odder: Melodisamling (1924/2); Arkivar *H. Grüner Nielsen*: Forarbejder til Læsøfolk (1924/3).

Konservator *H. P. Hansen*, Herning: Skjøerspråk, 186 Ord optegnet efter »Kjælle Kasper« (1914/1); Friskolelærer *Rasmus Hansen*, Vejstrup, 1824—1883: Efterladte Manuskripter fra Østfyn (1912/138 I—II); *Frits Heide*: Almueplanter (1917/1).

Sognefoged *J. Jensen*, Refshalegaard: Folkeminder og Sognehistorie fra Kragelund Sogn (1926/3—6), Biografisk (1926/7—12); Lærer *N. P. Jensen*, Solderup: Folkeminder fra Vinkel Sogn (1928/1); *Hans Nikolai Jessen*: Erindringer fra Koldingegnen (1924/1); Pastor *Jónas Jónasson*, Akureyri: Islandske Folkeminder (1918/2—7).

Fhv. Folketingsmand *Lars Larsen*: Avisartikler fra Nordsjælland (1931/14); Mag. art. *Marcus Lorentzen*: Folkeminder og Folkemaal fra Djursland og Sønderjylland (1928/5); Skovrider *Emil Lund*: Fortidskildring fra Sønderjylland (1928/6); *L. Lund*: Materialsamling til »Tolv Fragmenter om Hedenskabet« (1923/1—14).

J. Mortensen: Dansemusik fra Syd- og de derved liggende Øer (1923/15); Urmager *J. P. Møller*, Allinge: Bornholmske Folkeminder, Digte og Udarbejdelser (1931/13).

J. G. Nielsen: Dansemelodier til Folkedanse 1873 f. I—V (1917/2); Fhv. Kommunalærer *N. Nielsen*: Erindringer fra Mols, Klakring og Tingjellinge (1928/4).

Dr. phil. *F. Ohrt*: Danmarks Trylleformler III, Tillæg til den trykte Samling I—II (1928/2).

Gaardejer *Hans Pilegaard*: Avisudsnit vedrørende Sønderjylland og Verdenskrigen (1925/1).

Professor *H. V. Rasmussen*: Samlinger af Børnerim, Ordsprog og stedlige Talemaader (1929/81, 90—93); *Reenbergs Visehaandskrift*, afskrevet efter UB. e. don. var. 44 Fol. (1932/9); Frk. *Christine Reimer*: Ordsprog fra Nordvestfyn (1915/1), Avisartikler og andre Folkemindbidrag (1922/137).

Frk. *Elise Stampe*, Nysø: Religiøse Betragtninger (1929/161); Kunsthandler *I. C. Stockholm*: Type- og Folkelivsbilleder (efter Virkeligheden og dansk Malerkunst) (1924/4—5); *Mikkel Sørensen*, Cedar Rapids: Folkeminder fra Samsø og blandede Folkeminder (1912/24—25 B); Træhandler *Niels Sørensen*, Lem: Originaloptegnelser, Avisartikler, Billeder fra Salling, Fjends Herred, Fur og Hanherred (1920/2—4); Gaardejer *Aage Sørensen*, Mellerup: Genforeningsstene i Randers Amt (1932/8).

Gaardejer *Jens Terkilsen*: Ordsprog fra Tørring-Egnen (1912/26—38 sml. 1929/95); Forf. *Thórbergur Thórðarson*: Islandske Folkeminder

(1926/1); Frk. *Mine Thorsen*, Kbh.: Folkeminder fra Laaland og Falster (1923/16); *Karen Thuborg*: Optegnelser fra Harbøre (1930/6), Optegnelser fra Ho-Oksby og biografiske Optegnelser (1932/2); *Hjalmar Thuren*: Samlinger (1912/5—21), se Aarboeg for Musik 1923, S. 83; *S. Tvermose Thyregod*: Illustrationer til dansk og udenlandsk Folkeliv (1929/160), Danske Sanglege (1931/1—3), Leg og Tidsfordriv I—II (1931/4—5), Aarets Dage, Skikke og Overtro I—III (1931/6—7 b), Vejrværsler og Overtro (1931/7 c), Inskriptioner paa Huse, Gaarde og Genstande (1931/8), Bryllup og Barsel (1931/9), Kulturhistoriske Henviisninger og Udtog (1931/10), Billedregistrant, I Kultur, II Personer (1931/11—12); Musiker *Jens Tinggaards* Nodesamling (1921/1).

Højskolelærer *Anders Uhrskov*: Folkeminder fra Nordsjælland (1930/1—4), Fynske Sagn (1930/5), Sjællandske Sagn (1930/5b).

And. Sørensen Vedel: Ordsprog i Afskrift ved Grüner Nielsen (1931/18).

Lærer *Jens Peter Aaboe*, Kragelund: Regnskabsbøger, Levnedsoptegnelser, Gravvers, Topografi, Vejrligsoptegnelser m. m. (1932/3—7).

Desuden besidder Dansk Folkemindesamling følgende mindre, anonyme Samlinger udenfor de fem Hovedsamlinger, yngre end 1911, her anført i arkivmæssig Orden.

Folkeminder fra Højby og Oddens Sogne, optegnede af *Historisk Samfund for Højby Sogn* (1912/2); *Cyprianus*, Trylle og Lægebøger, samt Drømmebøger og Bondepraktika (1912/4); *Dronning Sofies Visebog*, fotografisk Gengivelse (1912/7); *Sagan* af HålfDani gamla, forf. af Jón Espolin (1912/22); *Sagan* af Starkaði hinum gamle (1912/23); *Navneskik*, Navnekommissionens Forarbejder 1901 (1913/1); *Foreningen til Folkedansens Fremme's* Arkiv (1915/3—8); Optegnelser fra *Nørre Vedbys historiske Forening* (1918/1); *Breve, Dagbøger* m. m. fra danske Bønder (1920/6); *Testimonier, prentede Bryllupsvers* m. m. (1920/7); *Fotografier* fra Foreningen Danmarks Folkeminders Fotografikonkurrence 1927 (1927/1); *Viser i Adelsvisehaandskrifter*, Seddelregistrant (1931/15); *Viser i danske Flyveblade*, Seddelregistrant (1931/16); *Tyske Viser* i danske Adelsvisehaandskrifter, Seddelregistrant (1931/17).

Om Dansk Folkemindesamlings store *Fonogramsamling*, se »Aarboeg for Musik« 1923 (Kbh. 1924) og »Musikhistorisk Arkiv« Bind I, Hefte 2 (1932).

FORENINGEN DANMARKS FOLKEMINDER

FORENINGENS FORMAAL er at fremdrage de Minder om gammelt dansk Folkeliv, der endnu lever paa Folkemunde, og gennem almentilgængelige Fremstillinger at kaste Lys over dansk Almues Liv, Tro og Digtning i Fortid og Nutid. Foreningens Formaals søges opnaaet:

- 1) ved at Medlemmerne *optegner* eller beskriver, hvad der kommer indenfor deres Rækkevidde af folkelig Overlevering. Det der paa den Maade bliver indsamlet, opbevares i Dansk Folkemindesamling som det danske Folks Ejendom.
- 2) ved i *Skrifter* at udgive Udvalg af det indsamlede Stof samt let-læselige, videnskabelig forklarende Redegørelser for danske Folkeminder og dansk Folkeliv.

Foreningen har i 1908—33 udgivet følgende 40 Skrifter:

	Bogladepriis
1. Fra Dansk Folkemindesamling. I. Meddelelser og Spørgsmaal ved Axel Olrik (1908)	2 Kr. 50 Øre
2. Livet i Klokkergaarden. Gammeldags falstersk Bondeliv efter Lars Rasmussens Skildringer v. <i>Fr. L. Grundtvig</i> . Udgivet af <i>Jørgen Olrik</i> (1908—1909)....	6 » 00 » (Uds.)
3. Løke i nyere Folkeoverlevering. Af <i>Axel Olrik</i> (1909)	1 » 00 » (Uds.)
4. Fra Dansk Folkemindesamling. II. Meddelelser og Optegnelser ved <i>Hjalmar Thuren</i> (1909).....	1 » 50 » (Uds.)
5. Bjærgtagen. Af <i>H. F. Feilberg</i> (1910).....	2 » 50 »
6. Fra Dansk Folkemindesamling. III. Meddelelser og Optegnelser ved <i>Hjalmar Thuren</i> (1910).....	1 » 50 » (Uds.)
7. Dansk Folkekarakter. I. Sjællændere og Jyder. Af <i>Thorikild Gravlund</i> (1911).....	2 » 50 » (Uds.)
8. Danske Ordsprog, især fra Thy ved <i>S. Dillevsen</i> og <i>Carl Ludvigsen</i> (1911).....	1 » 00 » (Uds.)
9. Dansk Fiskerliv. I. Furboerne. Af <i>Hans Kyrre</i> (1912)	2 » 50 » (Uds.)
10. Sjæletro. Af <i>H. F. Feilberg</i> (1914).....	4 » 00 »
11. Minder fra Erritsø ved <i>Henrik Ussing</i> (1915—17)	4 » 00 » (Uds.)
12. Fra Sydsjælland. Barndoms minder fra Bakkebølle ved <i>Vordingborg af J. Olsen</i> (1913).....	1 » 50 »
13. Nordsjællandsk Landalmue 1798 af Pastor <i>Joachim Junge</i> . Ny forkortet Udgave ved <i>Hans Ellekilde</i> (1915)	3 » 50 » (Uds.)
14. Dansk Folkekarakter. II. Fynboer. Af <i>Thorikild Gravlund</i> (1914)	2 » 50 » (Uds.)
15. Breve fra en dansk Folkemindesamler. Udg. af <i>Hans Ellekilde</i> (1918).....	2 » 00 » (Uds.)
16. Vore ældste Folkedanse. Langdans og Polskdans. Af <i>H. Grüner Nielsen</i> (1917).....	3 » 00 » (Uds.)
17. Fra Dansk Folkemindesamling IV. Festskrift til <i>Evald Tang Kristensen</i> . Ved <i>Gunnar Knudsen</i> (1917)..	6 » 00 » (Uds.)
18. Nissens Historie. Af <i>H. F. Feilberg</i> (1919).....	3 » 50 » (Uds.)
19. Sæd og Skik i Ommersyssel. Fortalt paa Egnens Folkemaal af <i>Lærer N. P. Bjerregaard</i> (1919).....	5 » 00 » (Uds.)

20. Ingvor Ingvorsens Fortællinger om gammelt sjællandsk Bondeliv ved <i>Henrik Ussing</i> (1918).....	5 Kr. 00 Øre (Uds.)
21. Udvalgte sønderjydske Folkesagn. Genfortalte af <i>F. Ohrt</i> med Tegn. af <i>Niels</i> og <i>Joakim Skovgaard</i> (1919)	5 » 00 »
22. Folkelig Vals. Af <i>H. Grüner Nielsen</i> (1920).....	6 » 00 »
23. Nogle Grundsætninger for Sagnforskning. Af <i>Axel Olrik</i> . Udgivet af <i>Hans Ellekilde</i> (1921).....	7 » 50 »
24. Ved Halleby Aa. Optegnelser af <i>Karoline Graves</i> , udgivne ved <i>Henrik Ussing</i> (1921).....	8 » 00 » (Uds.)
25. Trylleord, fremmede og danske. Af <i>F. Ohrt</i> (1922)	5 » 00 »
26. Fra Hedeboegnen. Optegnelser af <i>Marie Christophersen</i> , Højelse, udg. ved <i>Henrik Ussing</i> (1923) .	4 » 50 »
27. Fejekost til at udfeje den gamle Surdejg. 1736. Af <i>Erik Pontoppidan</i> . Oversat fra Latin af <i>Jørgen Olrik</i> (1923).....	3 » 50 »
28. Evald Tang Kristensens Æresbog i Udvalg ved <i>Hans Ellekilde</i> (1923).....	4 » 50 »
29. Læsøfolk i gamle Dage. Af <i>H. Grüner Nielsen</i> (1924)	7 » 00 »
30. Peder Palladius Visitatsbog. Udg. af <i>Lis Jacobsen</i> (1925).....	6 » 00 » (Uds.)
31. Danske Bøndergaarde. Grundplaner og Konstruktioner. Af Arkitekt <i>H. Zangenberg</i> (1925).....	4 » 50 »
32. Aarets og Livets Højtider. Af <i>Henrik Ussing</i> (1925)	6 » 00 »
33. Danmarks Helligkilder. Oversigt og Literaturfortegnelse ved <i>August F. Schmidt</i> (1926).....	5 » 00 »
34. Folkedragter i Nordvestsjælland. Af Kredslæge <i>J. S. Møller</i> , Kalundborg (1926).....	15 » 00 »
35. Vore danske Folkeæventyr. Genfortalte af <i>Hans Ellekilde</i> . Første Udvalg (1928).....	3 » 50 »
36. Det gamle Harboøre. Optegnelser af <i>Karen Thuborg</i> , tilrettelagte og udgivne af <i>Henrik Ussing</i> (1929).....	8 » 00 »
37. Amagerdragter, Vævninger og Syninger. Af <i>Elna Mygdal</i> . (Medlemslevering for 1929 og 1931) ...	18 » 00 »
38. Danmarks Sanglege. Udgivne af <i>S. Tvermose Thyregod</i> . (Medlemslevering for 1930).....	10 » 00 »
39. Danmarks Kæmpesten i Folkeoverleveringen. Af <i>Aug. F. Schmidt</i> (1. og 2. Halvbind 1932-1933)....	12 » 00 »
40. Fra Dansk Folkemindesamling V. Foren. Danmarks Folkeminder igennem 25 Aar. 1933. Af <i>Hans Ellekilde</i> .	5 » 00 »

Til Udgivelse forberedes:

41. **Mellem sydfynske Sunde.** Af *Thorvald Hansen* og *Henrik Ussing*.

Indmeldelser i Foreningen »Danmarks Folkeminder« sendes til *Dansk Folkemindesamling*, Det kgl. Bibliothek, København K. Medlemsbidraget er 4 Kr. 50 Øre aarligt (5 Kr. for udenlandske, 75 Kr. for livsvarige Medlemmer). Foreningens Medlemmer faar gratis de Bøger, Foreningen udgiver i Aarets Løb (Nr. 39^I hører til Aargang 1932, Nr. 39^{II} og 40 til Aargang 1933), og har Ret til at købe tidligere Bøger, hvoraf Oplag haves, til nedsat Pris ved Bestilling hos Foreningens Sekretær eller Kasserer. Ligeledes har Medlemmerne Ret til at købe en Del af Universitetsjubilaets danske Samfunds Skrifter (deriblandt Feilbergs Jyske Ordbog I-IV), og af Evald Tang Kristensens Arbejder og forskellige andre Skrifter til betydelig nedsatte Priser.